

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

SOSYOLOJİ BİLİM DALI

DİNDARLIK, SOSYAL SINIF VE HABİTUS:

NİCEL VE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

AYŞE BERRA BÜYÜKAVCIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

DOÇ. DR. ÖZLEM ALTUNSU SÖNMEZ

KONYA-2023

ÖNSÖZ

Her akşam ben tezimle ilgilenirken ısıldayan gözleriyle yanıma gelip “bugün kaçınıcı sayfadasın, yarına biter mi?” diye sorarak yüzümü güldüren, bütün gerginliğimi, stresimi ve kaygılarımı üzerine alan, hayatımı kolaylaştırıp sorumluluklarımı en az seviyeye indiren en büyük destekçim anne ve babama, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi destek olan, sonsuz ve koşulsuz sevgilerini daima hissettiğim, her zaman dualarında olduğumu bildiğim anneanne ve dedeme, başarı konusunda hep benden önde olan, hiçbir zaman yetişemediğim, sağduyusuna hayran olduğum hayatımın her alanında yanımda olduğunu/olacağını bildiğim abime...

Benimle birlikte mülakatlarıma gelen Beyza Çıray’a, düzenli aralıklarla tezimi soran, beni motive eden ve mülakat deşifrasyon sürecimde yardımcı olan Gamze Koç’a, tezimi yazabilmem için ofisinin kapısını daima açan Rumeysa Demir’e, anketleri daha fazla kişiye ulaştırmamı sağlayan dayım Ali Rıza Öziş’e ve bu çalışmanın en çok kahrını çekmiş olan, apayrı teşekkürü hak eden, çalışmamı benim kadar benimseyip saat ve mekan fark etmeksizin yapabileceğime dair umutlarımı yeşerten, kendime olan güvenimi tazeleyen, bütün zor ve çaresiz anlarımda yanımda olan Feyza Çaldağ’a...

Özgürce çalışmamı sağlayan, anlayış ve hoşgörüsünü eksik etmeyen tez danışmanım Doç. Dr. Özlem Altunsu Sönmez’e, bana olan inancını daima hissettiren, hocalığın yanı sıra ablalık yapan Doç. Dr. Gamze Aksan’a, lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca hiçbir sorumu yanıtsız bırakmayan, yapıcı eleştirileriyle her zaman beni bir adım ileriye taşıyan hocam Doç. Dr. Hüseyin Çil’e, bana SPSS programını öğreten ve her zaman desteğini gösteren hocam Doç. Dr. Öğr. Üyesi Yakup Yılmaz’a...

...Sonsuz teşekkürlerimle

Ve son olarak,

Bu tez bana 25 yaşımı, yüksek D vitamini değerlerimi, miyop olmayan sağlıklı gözlerimi, özlediğim sosyal hayatımı borçlu olsa da;

Akademinin öldürmeyen ama gelişip güçlendiren ruhunu tatma imkanı verdiği için ben de tezime bir teşekkür borçluyum.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Berra BÜYÜKAVCIOĞLU
	Numarası	194205001009
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim Dalı / Sosyoloji
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Özlem ALTUNSU SÖNMEZ
	Tezin Adı	Dindarlık, Sosyal Sınıf ve Habitus: Nicel ve Nitel Bir Araştırma

ÖZET

Sosyal sınıflar; ekonomik gücün yanı sıra, bireylerin yaşam tarzlarının, kültürlerinin, eğitim seviyelerinin, aile yapılarının benzerlik ve farklılıklarına göre oluşan topluluklardır. Her sosyal sınıf kendine has beğeni ve tercihler geliştirir. Dindarlık ise bireylerin inançları doğrultusunda ortaya çıkan tutum, eğilim ve eylemler bütünüdür. Bu araştırma “dindarlık pratikleri sosyal sınıf bağlamında değişmekte midir?” sorusuna cevap arama çabasının ürünüdür. Dolayısıyla sınıfsal fraksiyonlar ve gündelik hayatın yaşanma biçimleri dini pratikler ekseninde incelenmiştir.

Araştırma Konya’nın Meram ve Karatay ilçelerinde, niceliksel ve niteliksel olmak üzere karma yöntemden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Nicel ve nitel veriler eşit baskınlık taşımaktadır, bu nedenle eş zamanlı üçgenleme modeli kullanılmıştır. Nicel verilere ulaşabilmek adına Meram ve Karatay ilçelerinden toplam 415 kişiye anket uygulanmış, nitel verilere ulaşabilmek için ise toplam 30 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Verilerin analizi için SPSS ve MAXQDA programları kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beğeni, din, dindarlık, sermaye, sosyal sınıf

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Berra BÜYÜKAVCIOĞLU
	Numarası	194205001009
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim Dalı / Sosyoloji
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Özlem ALTUNSU SÖNMEZ
	Tezin Adı	Religious, Social Class and Habitus: A Quantitative and Qualitative Research

ABSTRACT

Social classes are communities formed according to the similarities and differences of individuals' lifestyles, cultures, educational levels, family structures, as well as economic power. Each social class develops its own unique tastes and preferences. Religiosity, on the other hand, is a set of attitudes, tendencies and actions that arise in accordance with the beliefs of individuals. This research is based on the question “Do religiosity practices change in social class order?” It is the product of an effort to answer the question. Therefore, the class factions and the ways of living everyday life were examined in the axis of religious practices.

The research was carried out in Meram and Karatay districts of Konya by using mixed quantitative and qualitative methods. Quantitative and qualitative data have equal dominance, so the simultaneous triangulation model was used. In order to access quantitative data, a survey was conducted on a total of 415 people from Meram and Karatay districts, and in-depth interviews were conducted with a total of 30 people in order to access qualitative data. SPSS and MAXQDA programs were used for the analysis of the data.

Keywords: Taste, religion, religiosity, capital, social class

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİNAMİK BİR OLGU OLARAK DİN	3
1.1.1. Bir Dini Pratik Sürekliliği Olarak Dindarlık.....	12
1.1.2. Dindarlık Tipolojileri.....	14
1.1.3. Dindarlığın Boyutları	21
1.3. DRAMATURJİK TEORİ	25
1.4. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE SINIF: SOYUT DUVARLAR	29
1.4.1. Klasik Sınıf Tartışmaları.....	35
1.4.1.1. Marksist Sınıf Yaklaşımı.....	35
1.4.1.2. Weberci Sınıf Yaklaşımı	37
1.4.2. Çağdaş Sınıf Tartışmaları	38
1.4.2.1. Neo-Marksist Sınıf Anlayışı: Erik Olin Wright.....	38
1.4.2.2. Neo-Weberci Sınıf Anlayışı: John Goldthorpe	40
1.4.2.3. Pierre Bourdieu: Zevk, Beğeni ve Sınıf.....	42
1.4.2.3.1. Habitus	43

1.4.2.3.2. Sermaye	45
--------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE METODOLOJİSİ

2.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ.....	47
2.1.1. Araştırmanın Konusu.....	47
2.1.2. Araştırmanın Amacı.....	48
2.1.3. Araştırmanın Önemi	49
2.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	50
2.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	50
2.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	54
2.4.1. Karma Yöntem.....	54
2.4.1.1. Eş Zamanlı Karma Yöntemler Araştırması.....	55
2.4.1.2. Sıralı Karma Yöntemler Araştırması	56
2.5. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ	58
2.5.1. Nicel Verilerin Toplanması ve Anket Formunun Özellikleri	58
2.5.2. Nitel Verilerin Toplanması ve Mülakat Formunun Özellikleri	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE VERİLERİN ANALİZİ

3.1. NİCEL ARAŞTIRMA BULGULARI VE VERİLERİN ANALİZİ.....	61
3.1.1. Demografik Bilgiler.....	61
3.1.2. Gündelik Yaşama İlişkin Bilgiler	82
3.2. NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI VE VERİLERİN ANALİZİ.....	119
3.2.1. Katılımcıların Özellikleri.....	119
3.2.2. Dindar Bireylerin Gündelik Yaşam Pratikleri	122

3.2.2.1. Günü Namazla Başlatıp, Namazla Bitirmek	122
3.2.2.2. “Erkek Rızkı Getirir, Kadın Yuvasına Bakar”	125
3.2.2.3. “Seni İzleyen Bir Çift Göz: Komşu”	128
3.2.2.4. Mekansal Ayrışmalar	130
3.2.2.5. Kişisel Vitrine Vurulan Ket: Mahalle Baskısı	132
3.2.3. Satın Alınan Zamanlar	135
3.2.3.1. Sosyal Sınıflar Bağlamında Farklılaşan Spor Tercihleri	136
3.2.3.2. Televizyon Kanalı Seçmek: “Bizim Gibi” Olana Yönelim	139
3.2.3.3. Müzikal Habitus	146
3.2.3.4. Kitap Okuma Alışkanlıkları	148
3.2.3.5. Dini Sohbetlere Katılım	151
3.2.4. Tüketim Alışkanlıkları	155
3.2.4.1. “İsraf Olduğunu Biliyoruz Ama...”	155
3.2.4.2. Dinin Tüketime Tesiri	158
3.2.4.3. “Özensizlik: Fakir Gibi Giyinmek”	160
3.2.4.4. Tüketim Kriteri: Gösteriş ya da İşlev	164
3.2.4.5. Tepkisel Müslümanlık	168
3.2.5. Derinlemesine Görüşmelerin Kelime Bulutu: MAXQDA	170
3.2.5.1. Meram İlçesi Kelime Bulutu	170
3.2.5.2. Karatay İlçesi Kelime Bulutu	171
SONUÇ	173
KAYNAKÇA	185
EKLER	203
EK 1. ARAŞTIRMA ALANI FOTOĞRAFLARI	203

Ek 1.1. Meram İlçesi.....	203
Ek 1.2. Karatay İlçesi.....	208
EK 2. DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU	211
EK 3. ANKET FORMU	213

TABLolar LİSTESİ

tablo 1. Dindarlık Tipolojileri.....	19
Tablo 2. Marx'ın Tarihsel Evreler Anlayışı	36
Tablo 3. John Goldthorpe'un Sınıf Şeması	41
Tablo 4. Meram ve Karatay İlçe Nüfusu	51
Tablo 5. Meram ve Karatay İlçelerinde Eğitim Durumu.....	51
Tablo 6. Örneklem Hesaplama Tablosu	52
Tablo 7. Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı %20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Hane Halkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı	53
Tablo 8. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	61
Tablo 9. Katılımcıların Yaş Ortalamaları	61
Tablo 10. Katılımcıların Aylık Kişisel Geliri	62
Tablo 11. Katılımcıların Ailelerinin Aylık Toplam Geliri	62
Tablo 12. Katılımcıların İlçelere Göre Muhafazakarlık ve Dindarlık Seviyeleri	62
Tablo 13. Katılımcıların Ebeveynlerinin İlçelere Göre Muhafazakarlık ve Dindarlık Seviyeleri.....	63
Tablo 14. İlçeler ve Katılımcıların Yaş Dağılımı Çapraz Tablo.....	64
Tablo 15. İlçeler ve Cinsiyet Dağılımı Çapraz Tablo	64
Tablo 16. İlçeler ve Katılımcıların Medeni Durumları Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi	65
Tablo 17. İlçeler ve 18-25 Yaş Arasındaki Katılımcıların Medeni Durumları Çapraz Tablo.....	66
Tablo 18. İlçeler ve Katılımcıların En Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Yeri Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi	67
Tablo 19. İlçeler ve Katılımcıların Kendilerini Tanımlama Şekli Çapraz Tablo ve Ki- Kare Analizi.....	68

Tablo 20. İlçeler ve Katılımcıların Eğitim Düzeyi Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi	70
Tablo 21. İlçeler ve Katılımcıların Annelerinin Eğitim Düzeyi Çapraz Tablo ve Ki-Kare Testi	72
Tablo 22. İlçeler ve Katılımcıların Babalarının Eğitim Düzeyi Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi.....	73
Tablo 23. İlçeler ve Katılımcıların Mezun Oldukları Lise Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi	75
Tablo 24. İlçeler ve Katılımcıların Çocuklarının Gittikleri Okullar Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi	76
Tablo 25. İlçeler ve Katılımcıların Aile Tipi Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi.....	77
Tablo 26. İlçeler ve 18-25 Yaş Arası Kadınların Eğitim Durumu Ki-Kare Analizi..	78
Tablo 27. İlçeler ve Katılımcıların Meslekleri Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi	79
Tablo 28. İlçeler Ve Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Düzeyi Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi.....	80
Tablo 29. İlçeler ve Din Eğitimi Alınan Yer Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi.....	81
Tablo 30. İlçeler ve Kitap Tercihleri Çapraz Tablo.....	82
Tablo 31. İlçeler ve Tercih Edilen Müzik Türü Çapraz Tablo	83
Tablo 32. İlçeler ve Televizyon Kanalı Tercihleri Çapraz Tablo	84
Tablo 33. İlçeler ve Katılımcıların Dizi Tercihi Çapraz Tablo.....	85
Tablo 34. İlçeler ve Katılımcıların Marka Ürün Kullanımı Çapraz Tablo	86
Tablo 35. İlçeler ve Katılımcıların Dışarıda Yemek Yeme Sıklıkları Çapraz Tablo	87
Tablo 36. İlçeler ve Katılımcıların Market Tercihleri Çapraz Tablo.....	88
Tablo 37. İlçeler ve Katılımcıların Alkol Satışı Yapan Marketlere Karşı Tutumları Çapraz Tablo	90
Tablo 38. İlçeler ve Katılımcıların Dekorasyon ve Kıyafet Seçimlerinde Tarza Dikkat Etmeleri Çapraz Tablo.....	91
Tablo 39. İlçeler ve Mobilyaların Alındığı Yer Çapraz Tablo	92

Tablo 40. İlçeler ve Katılımcıların Mobilya-Eşya Değişirme Sıklığı Çapraz Tablo	93
Tablo 41. İlçeler ve Katılımcıların Mobilya-Eşya Değişirme Sebepleri Çapraz Tablo	94
Tablo 42. İlçeler ve Kıyafetlerin Alındığı Yer Çapraz Tablo	95
Tablo 43. İlçeler ve Katılımcıların Giyim Tarzı Çapraz Tablo	96
Tablo 44. İlçeler ve Misafirlerle Kadın-Erkek Karışık Oturulması	97
Tablo 45. İlçeler ve Katılımcıların Estetik İşlemlere Karşı Tavrıları Çapraz Tablo .	98
Tablo 46. İlçeler ve Katılımcıların Düğün Tercihleri Çapraz Tablo	98
Tablo 47. İlçeler ve Dini Pratiklerin Yapılma Sıklığı Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi	100
Tablo 48. İlçeler ve Boş Zaman Etkinlikleri Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi	103
Tablo 49. Meraş İlçesinde Cinsiyet ve Dindarlık Puanı Arasındaki İstatistiksel İlişki: Bağımsız T-Test	106
Tablo 50. Karatay İlçesinde Cinsiyet ve Dindarlık Puanı Arasındaki İstatistiksel İlişki: Bağımsız T-Test	106
Tablo 51. Dindarlık Puanı ile İlçeler Arasındaki İstatistiksel İlişki: Bağımsız T-Test	107
Tablo 52. Yaş Kategorileri ile Dindarlık Puanı Anova Analizi.....	107
Tablo 53. Yaş Kategorileri ile Dindarlık Puanı Tukey Testi	108
Tablo 54. Medeni Durum ile Dindarlık Puanı Anova Analizi.....	109
Tablo 55. Medeni Durum ile Dindarlık Puanı Tukey Testi.....	109
Tablo 56. En Uzun Süre Yaşanılan Yer ile Dindarlık Puanı Anova Analizi.....	110
Tablo 57. En Uzun Süre Yaşanılan Yer ile Dindarlık Puanları Tukey Testi.....	110
Tablo 58. İdeolojik Görüş ile Dindarlık Puanı Anova Analizi	111
Tablo 59. İdeolojik Görüş ile Dindarlık Puanı Tukey Testi	111
Tablo 60. Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanı Anova Analizi.....	112

Tablo 61. Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanı Tukey Testi	112
Tablo 62. Anne Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanı Anova Analizi	113
Tablo 63. Anne Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanı Tukey Testi	113
Tablo 64. Baba Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanı Anova Analizi.....	114
Tablo 65. Baba Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanı Tukey Testi.....	114
Tablo 66. Aile Tipi ile Dindarlık Puanı Anova Analizi.....	115
Tablo 67. Aile Tipi ile Dindarlık Puanı Tukey Testi.....	115
Tablo 68. Meslekler ile Dindarlık Puanı Anova Analizi	116
Tablo 69. Meslekler ile Dindarlık Puanı Tukey Testi	116
Tablo 70. Sosyo-Ekonomik Durum ile Dindarlık Puanı Anova Analizi	116
Tablo 71. Sosyo-Ekonomik Durum ile Dindarlık Puanı Tukey Testi	117
Tablo 72. Kişisel Gelir ve Sadaka Verme Eylemi Arasındaki İstatistiksel İlişki	118
Tablo 73. Yaş ve Dindarlık Puanları Arasındaki İlişki: Korelasyon Analizi	118
Tablo 74. Ailenin Aylık Ortalama Geliri ve Dindarlık Puanları Arasındaki İlişki: Korelasyon Analizi	118
Tablo 75. Katılımcılar Listesi	120

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Makro Düzey Sınıfsal Yapı, Sınıfsal Oluşum ve Sınıf Mücadelesi Modeli.	39
Şekil 2. Karma Yöntemler Araştırması.....	55
Şekil 3. Eş Zamanlı Karma Yöntemler Araştırması Desenleri	56
Şekil 4. Sıralı Açıklayıcı Tasarım Deseni.....	57
Şekil 5. Sıralı Araştırmacı Tasarım Deseni	57

KISALTMALAR LİSTESİ

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

Avm : Alışveriş Merkezi

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

Ed. : Editör

s. : Sayfa

ss. : Sayfa Numarası

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

Vb. : Ve benzeri

Vd. : Ve diğerleri

GİRİŞ

Din, insanlık var olduğundan beri varlığını sürdüren bir olgudur. Bireylerin varoluşlarına anlam ve amaç bulabilmek için benimsedikleri inanç ve değerler bütünüdür. Aşkın varlıkların kabulü ile ortaya çıkan dinler, bireylerin dünyayı anlayıp anlamlandırmaları için aracı bir rol üstlenir. Bir inanç sistemi olarak din aynı zamanda insanların yaklaşımlarını, tavır ve tutumlarını belirleyen, yönlendiren önemli bir yol gösterici olmuştur. İnsanlar içine doğdukları ailenin ve toplumun inandığı din ile yaşama başlarlar. Bir başka arayışa veya dine geçmedikleri sürece hayat boyu inandıkları din beşeri olan her öğretinin yanında derinden gelen bir içses olarak insana eşlik eder. İnsana yaşama dair ilk bilgilerini verdiği gibi yaşamı ve toplumsal düzenlemede de büyük rol oynar. Yani uhrevi özelliklerinin yanı sıra işlevsel özellikleri de bulunan dinler, toplumsal ritüelleri ile insanlar arasında iletişim ve etkileşimi sağlarken kutsal öğretileri ile de toplumların ahlaki yapılarını düzenleyen temel kurumdur.

Dindarlık ise kişilerin dini inançlara bağlılık gösterip inandıkları dine uygun bir yaşam tarzı benimsemeleridir. Bir dine inanıp inanmamak ve dinin gerekliliklerini yerine getirme sıklığı bireylerin dindarlık seviyelerini belirlemektedir. Maddi ve manevi olmak üzere düalist bir doğaya sahip olan insan, dindarlığı yalnızca somut fiziksel eylemlerle deneyimlemez aynı zamanda düşünce ve niyetlerini de inanç sistemi doğrultusunda şekillendirir. İnsanın düşünce kalıplarını, yargılarını ve hayata bakış açısını ilahi ve ahlaki boyutuyla dinin öğretileri oluşturmaktadır. Hukuk, ekonomi, aile, siyaset ve eğitim gibi toplumsal kurumları da yer yer düzenleyen bir değerler sistemi olan din, hayatın her alanına sirayet etmektedir. Bireylerin bu değerleri hayatlarının içerisine ne kadar aldıkları ve içselleştirdikleri dindarlık için önemli bir faktördür. Sosyal sınıflar bireylerin yaşam tarzı, beğeni ve tercihleri üzerinde son derece etkilidir. Bireylerin içerisinde bulundukları alan ve habituslar davranış ve tutumların açıklayıcısı olabilmektedir. Sosyal sınıflar yaşam tarzı ve tercihler üzerinde etkili olduğu gibi dini pratiklerin de oluşumunu sağlamaktadır. Tercih edilen mekanlar, tüketilen ürünler, gündelik yaşam, alınan eğitim ve sosyal

evre sınıflar bağlamında oluşmaktadır. Bireylerin dini pratiklerinin ne yönde olduğu bilgisini bize sosyal sınıflar vermektedir.

Bu bağlamda araştırmamız Konya'nın merkez iki ilçesinde yaşayan bireylerin dini pratiklerini incelemeyi amaç edinmiştir. Ekonomik, kültürel, simgesel ve sosyal sermayelerin dini pratikler üzerindeki etkisi, gelenek göreneklere yansıması ve tüm bunların bir hayat tarzı haline gelmesi araştırılmıştır. Çalışmanın asıl merak konusu muhafazakar bireylerdir ve muhafazakar bireylerin beğeni ve tercihlerini araştırmak üzere bu yola çıkılmıştır ancak fikir alışverişleri ve birtakım görüşmeler sonrasında muhafazakarlığın "dindarlık" olarak benimsendiği gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda çalışma konumuz muhafazakarlıktan dindarlığa dnşmştir.

Çalışma üç bölümden ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın kavramsal kuramsal erevesi belirlenmiştir. Din, dindarlık, dindarlığın boyutları, dindarlık tipolojileri, sosyal sınıflar kavramsal açıklanmış, dramaturji kuramı ve habitus-sermaye kavramları incelenmiştir. İkinci bölümde araştırmanın konusu, kapsamı, amacı, önemi, sınırlılıkları ve yöntemi belirtilmiştir. nc bölümde ise araştırmanın nicel ve nitel bulguları, saha çalışmaları değerlendirmeye alınmış, sonuç kısmı ile çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİNAMİK BİR OLGU OLARAK DİN

Din sosyolojisi 20. yüzyıl başları ile çalışılmaya değer bir alan olarak ortaya çıkmış olsa da geçmişten günümüze çok sayıda filozof, sosyolog, antropolog, psikolog ve teolog din kavramı üzerine çalışmış, yorumlar geliştirmiştir. Literatürde birçok din tanımı ve fonksiyonu hakkında açıklama ve çalışma bulunmaktadır. Din, bireylerin tanrının var olup olmaması ile ilgili düşüncelerine paralel olarak gelişen inançlar bütünü olarak tanımlanabilir. Ancak ortak kabul gören bir din tanımı bulunmamaktadır. Max Weber'e göre (2016, s.1) dini tam anlamıyla tanımlayabilmek mümkün değildir. Bir fenomenolojik olgu olarak din, tek bir kalıbın içerisine sığdırılmamalıdır. Dini her birey kendi dünyasına ve zihniyetine uyarlayarak benimsediği için tek bir açıklamaya sığdırabilmek oldukça zordur (DİA., 1994, s. 312). Ancak araştırmamızın önemli bir kısmına ışık tutacak olan din olgusunu tanımsız bırakmak, araştırmamızın eksiklikler üzerine kurulu olmasına sebep olacaktır. Bu nedenle Weber'in tanımsız din düşüncelerinden uzaklaşıp, keskin sınırlar olmaksızın din olgusu kendimizce ve diğer bilim insanlarının düşünceleriyle tanımlanmaya çalışılacaktır. Din olgusunun tanımlanması ilk bakışta herkes tarafından kolaylıkla yapılabilir görünse de detaylı bilgiye sahip olduktan sonra sanıldığı kadar kolay olmadığı anlaşılabilecektir. Dinin evrensel ve heterojen olma özellikleri tanımlamayı güçleştirmektedir (Okumuş, 2015, s. 236). Bu nedenle ilk olarak kelimenin kökeninin neye dayandığını öğrenmek bu noktada bizim konu hakkında oluşacak fikirlerimizin temelini atacaktır.

Etimolojik olarak din terimi Arapça kökenli “deyn” kelimesinden türetilmiştir. “Deyn” Arapça’da ceza, itaat, ibadet, hakimiyet, hüküm, kanun, yol ve adet gibi anlamlara gelmektedir (Aktaran: Karşlı, 2011, s.69). Batı dillerinde ise “religion” olarak isimlendirilmektedir. Batı dillerinde din sözcüğü anlamı sıkıca bağlanmak olan “religare” kökeninden türemektedir. Bağlanmak; sınırlayan, tutsak bırakan anlamlarını verdiği gibi aynı zamanda dağılmamayı sağlayan, bir arada tutan gibi

anlamları da içerisinde barındırmaktadır (Atay, 2004, s.17). Din, inanç sistemi doğrultusunda gelişen, belirli kural ve gereklilikleri barındıran soyut bir kavramdır. Din, kendisine inanan bireylere bazen esnek; bazen katı, bazen hareketli; bazen durağan bir yaşam döngüsü sunmaktadır (Bilgin, 2014, s.76).

Dinin özsel ve işlevsel olarak iki şekilde tanımı yapılmıştır. Özsel tanımlarda din içerik itibarıyla kutsaldır ve aşkın, metafizik, ilahi değerlere bağlı olarak açıklanır (Aktaran: Erkol, 2015, s. 133). Özsel (tanımlayıcı) din açıklamalarında dinin aşkın ve kutsal özelliklerine vurgu yapılması için din; aşkın gerçeklik, doğaüstü güçler, ilahi ve kozmos gibi kavramlarla açıklanmaktadır (Erkol, 2015, s. 133). Özsel tanımlar dinin manevi boyutuna, insan zihninde ve ruhunda hangi noktaya ilişkin olduğuna dair doğaüstü gerçeklik olarak ele alınan açıklamalardan oluşmaktadır. İşlevsel tanımlar ise dinin toplumdaki fonksiyonlarını ve etkilerini anlatmaktadır. İşlevsel tanımlarda dinin somut olarak etkileyip içerisinde bulunduğu, değiştirdiği alanlardan söz edilir.

Gazali, bilimleri dinle ilgili olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayırmış; metafizik, ahlak, siyaset ve psikolojiyi dinle ilişkili bilimler sınıfına koymuştur. Gazali için din toplumun içerisinde karşılıklı etkileşimleri sağlayan bir olgudur. Ona göre din toplumun temelidir ve bu temel sarsılırsa toplum tamamen çöküşe geçecektir. Gazali, tanrının koyduğu hüküm ve kurallara bütünüyle uyulması gerektiğini söyler ve devlet yöneticisi tanrının yeryüzündeki yansımasıdır (Taplamacıoğlu, 1964, s. 88).

İslam bilginleri peygamberlik ve devlet yönetiminin Hz. Peygamber tarafından yapılması gerektiğini savunmuştur. Bu görüşün aksine İbni Haldun peygamberliğin uhrevi, devlet yönetiminin ise dünyevi bir görev olduğunu söylemiş ve bu iki görevin birbirinden ayrılması gerektiğine inanmıştır (Günay, 2000, s. 114). Dini bağlar bireylerin bütünleşmesinde oldukça etkili faktördür. Dini bağların pekiştirdiği asabiyet toplumun ayakta durabilmesini sağlar (Akyüz, Çapcıoğlu, 2012, s. 101).

Din; W. James'e göre bireyin duyguları, eylemleri ve deneyimleri, Freud'a göre genel, saplantılı bir nevroz (Ayten, 2017, s. 28-55), Jung'a göre kolektif bilinç

dışında şekillenen en yüksek değere ulaştıran olgu ve ruhsal şifa sistemi (Köse ve Ayten, 2017, s. 35), Fromm'a göre bir grubun üyelerinin başarmak için çalışabilecekleri amaç ve ortak davranış sağlayan düşünce biçimi ve sosyal hayata katkıda bulunan içgüdüsel ihtiyaç, Otto'ya göre "*korkutucu ve büyüleyici*" olan zıtlıkların sırrı ve "*kutsalın tecrübesi*" (Aktaran: Yapıcı, 2004, s. 177), Mensching'e göre insan ile ilahi olan arasında önemli bir ilişki (Köktaş, 1993, s. 26). Berger'e göre insandan uzakta olan korkutucu kutsalla insanın bağı (Berger, 1993, s. 55), Geertz dinin "*insanlarla uzun süreli, geniş kapsamlı, güçlü ve güdüler yetiştirmeye çalışan bir semboller sistemi*" olduğunu söylemiştir (Aktaran: Mardin, 2019, s. 37). Ona göre din uzun süre etkili olan ve güçlü motivasyonları ortaya çıkaran sembollerdir (Geertz, 2007, s. 177).

August Comte "*üç hal yasası*" ile, Tylor bir din teorisi olarak sunduğu "*Animizm*" ile (Chidester, 2021, s. 427), Max Müller "*Natüralizm*" ile, Emile Durkheim "*Totemizm*" ile dini açıklamıştır. Comte statik bir bakış açısı ile toplumun aile, devlet ve din kurumlarından oluştuğuna inanmıştır. Ona göre bu üç kurum olmadan toplum inşa edilemez. İnsan topluluğunun olduğu her yerde mutlaka din vardır (Akyüz, Çapcıoğlu, 2012, s.75).

Tylor'a göre din ilkel yanılgılardan meydana gelmektedir. Cansız nesnelere ruhani anlamlar yüklenerek onlara inanılır (Chidester, 2021, s. 427). Tylor, rüya ve ölümün bir tutulup ve rüyalara da aşkın güçler atfedildiğini savunur. Dinin toplumda kısıtlayıcı ve baskıcı bir rolü vardır bu da toplumların ileri gitmesinde hep olumsuz etken olarak var olacaktır (Kehrer, 1992, 28).

Max Müller ise animizm, totemizm gibi dini teorilerin her zaman eksik parçalar barındırdığını savunmuştur. Müller'e göre din, ne salt eşyalara ya da hayvanlara tapınmayı ifade eder ne de salt vahiyden oluşmaktadır. Onun için din bireylerin tabiat varlıklarına atfettikleri sınırsız değerler bütünüdür (Karataş, 2013, s.54). Bu nedenle din tanımını natüralizm çerçevesine oturtmuştur. Müller'e göre ay, yıldız, güneş gibi varlıklar insanlarda hayranlık uyandırır ve sınırsızlık tasvirini ortaya çıkarır (Karataş, 2013, s.61).

Bergson'a göre (1986, s. 137-289) dinler gelişmiş ve ilkel olarak ikiye ayrılmaktadır. Gelişmiş dinler sorgulamanın esas alındığı dinamik dinlerdir. İlkel dinler ise sorgulamaya kapalı, zorunluluk ve çaresizlikten ortaya çıkan statik dinlerdir. Ludwig Feuerbach'a göre din, insanın kendi özüyle olan ilişkisidir (Aktaran: Subaşı, 2014, s. 10-11).

Karl Marx'ın doğrudan din hakkında açıklamaları bulunmamaktadır. Fakat Marx din sosyolojisine ve toplumların, kurumların dini nasıl etkilediğine dair görüşlerini kaleme almıştır. Marx'a göre din toplum ve kurumları değil, toplum ve kurumlar dini etkilemektedir. Toplumlarda meydana gelen politik/siyasi meseleler dini şekillendirmektedir. Marx, sınıflar üzerinde yaptığı analizleri din olgusuna da değinerek açıklar. Dini tek başına bir olgu ya da kurum olarak ele almaz, din onun için siyaset, ekonomi gibi alanlara eşlik eden, onlara göre şekillenen bir faktördür. Din, devletlerin kendini yüce ve kutsal göstermesi için yalnızca bir araçtır (Marx ve Engels, 2008, s. 16-28).

Marx, "*Din Üzerine*" (2008) isimli kitabında dinin insanlar tarafından oluşturulduğunu ve dinin insanlık için bir yanılsama olduğunu savunmuştur. Din, insanların var olabilme yolculuklarında kendilerine yardımcı olması için kurdukları düşler ve güdülerdir. Marx'ın dini ele alış biçimini ideoloji ve yabancılaşma olarak iki kategoride incelemek mümkündür. Marx ile özdeşleşmiş ve Marx denildiğinde akla ilk gelen açıklamalardan biri olan "*din kitlelerin afyonudur*" sözü düşünür ve araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Kimilerine göre Marx bu sözleriyle egemen sınıfın üretim araçlarına sahip olduğu gibi, yönettiği halkın zihniyetine de sahip olup yönlendirmek istediğini anlatmaktadır. Marx'a göre kapitalistler, dini insanları sömürü aracı olarak ortaya çıkarmışlardır. Kapitalizm bireylere verdiği zarar ve acıları din aracılığı ile meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu meşrulaştırma düşüncesi ise Marx tarafından dinin "*kitlelerin afyonu*" olarak tanımlanmasına zemin hazırlamıştır (Turner vd., 2010, s.150). Egemen sınıf, dini kitlelere uzun vadeli kurtuluş yolu olarak göstermekte ve onlara din ile umut aşılama çalışmaktadır. Bu umut insanlara kendi üretmiş olduğu ancak kendinden üstün ve aşkın olarak nitelendirdiği "din" olgusu ile verilmektedir (Hands, 2011,

s.145). Ancak bazı kaynaklara göre Marx'ın, "din kitlelerin afyonudur" cümlesi ile burjuvanın din ürettiği düşüncesinin anlatılmadığı savunulmaktadır. Ertit (2020, s.12-13), Marx'ın bu sözleri egemen sınıfın halkı sömürmek ya da kendi zihniyetini benimsetebilmek için üretmediğini, aksine halkın kendi kendine bir ilaç olarak din olgusunu geliştirip buna inandığını göstermek amacıyla söylediğini savunmaktadır. Sembolik olarak kullanılmış olan afyon, "uyutan, uyuşturan" anlamını değil; "acıyı hafifleten, teskin eden" anlamını vermektedir. Her iki görüşe göre de değişmeyen Marx için din olgusunun insani, yapay bir üretim olduğudur.

Durkheim, dini işlevsel bir bakış açısıyla ele almıştır. Durkheim'a göre din, toplumsal ilişki ve etkileşimlerle meydana gelir. Durkheim için dinin kaynağı toplumsal yaşamdır. Onun için aşkın varlık dünyeviliği; kutsal olan ise toplumsallığı ifade etmektedir (Okumuş, 2018, s. 442). Durkheim (2005), "*Dini Hayatın İlk Biçimleri*" isimli eserinde dinin en ilkel halini tanıyıp anlayarak dini eylem ve pratiklerin nedenlerinin bulunabileceğini savunmuştur. Durkheim Avustralya yerlilerinin klanlarında yaptıkları totemleri incelemiştir. Onun için totemizm doğada yapılan ayinlerden oluşmaktadır (Morris, 2004, s. 193). Totemizm en basit, en ilkel dini aşamadır. Durkheim'a göre kolektif bilinç ve tüm sosyal/toplumsal olayların temelinde din vardır ve din olgusu toplumsal bir süreci ifade etmektedir (Taş, 2013, s. 200). Ona göre din *kutsal* ve *profan* olarak ikiye ayrılır ve profan kutsal olmayanı ifade etmektedir. Durkheim; dini, bireylerin kutsal kabul ettikleri mekanlarda, inançları doğrultusunda geliştirdikleri eylem ve pratikleri sergiledikleri bir sistem olarak görmektedir (Okumuş, 2018, s. 438). Durkheim'a göre din toplumsal dayanışma için ehemmiyetli bir olgudur (Özyurt vd., 2015, s. 177). Dinlerin önemini kaybetmesi ve etkilerinin zayıflaması durumunda toplumsal dayanışma ve ahlak sorunları gün yüzüne çıkmaktadır (Turner vd., 2010, s. 375). Durkheim için din, bireylerin bir araya gelip kilise ya da kutsal kabul edilen mekanlar etrafında ahlak cemaati oluşturmasıdır. Din, toplumu örgütleyip bir araya getirmelidir. İnanç pratiklerinin ve totemlerin tek başına, kişisel bir şekilde yapılabildiği dinler, esnek dinler olarak görülür ve Protestanlık buna verilecek örneklerden biridir (Durkheim, 1986; s. 364-366). Durkheim'a göre din toplumsal yapı ve failler arasında etkileşim kurmaktadır.

Weber karşılaştırmalı ve sistematik bir din araştırması yapmıştır. Doğu ve Batı dinlerindeki benzerlik ve farklılıkları görerek açıklama getirmiştir. Dünya dinlerini karşılaştırmalı olarak inceleyerek Batı'daki gelişmeleri göstermek istemiştir (Sunar, 2012, s. 171). Weber, "*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*" isimli -makro düzeyde sosyoloji, mikro düzeyde din sosyolojisi için- başyapıt niteliği taşıyan eserinde dinin sosyal ve ekonomik etkilerini incelemiştir (Akşit vd., 2012, s. 26). Weber'e göre din ve ekonomi karşılıklı olarak sürekli birbirini etkileme halindedir ve birbirinden bağımsız olarak yorumlamak yanlış olacaktır (Taş, 2003, s. 200). Weber'e göre dünyadaki kötü olaylar, acılar ve problemler rasyonel bir zemine oturtularak açıklanmaktadır. Tanrının varlığına inanç kainattaki acıların ölümle bitip kurtuluşa erileceğinin bir göstergesi olarak görülmektedir (Weber, 1986, s. 234). Weber, kaynağını dinden alan inançların eylemlere nasıl yansıdığını ve onları nasıl yönlendirdiğini belirlemiştir (Turner, 1997, s. 247). Durkheim işlevselci, Marx diyalektik, Weber sistematik din sosyolojisi yapmıştır.

Bourdieu; Marx, Durkheim ve Weber'in din görüşünün sentezini yapmıştır. Onlara katıldığı ve eleştirdiği noktaları belirterek kendi din düşüncelerini ortaya koymuştur. Bourdieu, Durkheim'in dinin toplumsal yapı ve failler arasındaki etkileşimi sağladığı düşüncesine katılır. Durkheim dini politik düzlemde ve iktidar ilişkilerinden ayrılmış bir biçimde ele alır ve Bourdieu bu noktada Durkheim'dan ayrılır (Kaya, 2015, s. 86). Bourdieu'ye göre din hem toplumsal etkileşimi sağlamakta hem de politik, siyasal bir düzleme oturmaktadır. Bu noktada ise Marx ve Weber'den yararlanmıştır. Bourdieu'nün dini alan tasviri çoğunlukla Weber'in Hristiyanlık incelemelerinden esinlenerek yapılmıştır. Bourdieu için din, bireylerin savunmaya layık gördüğü güçlerdir. Din alanındaki yasal olma mücadelesi, geleneksel düzenlerde hegemonyayı yeniden kurmaya eğilimlidir (Aktaran: Swartz, 2013, s. 191).

Ziya Gökalp, Durkheim sosyolojisinden her zaman etkilenmiş ve bunu din konusuna da yansıtmıştır. Ancak Durkheim'ı birebir taklit etmemiş, ondan ayrıldığı ve eleştirdiği noktaları da dile getirmiştir (Berkas, 1941, s. 9). Gökalp'e göre din, ibadet ve inançlar bütünüdür. Gökalp, dini ve milli olan ayrımı yapmıştır. Onun için

din, içinde bulunulan topluma bağlı ve o toplumlara göre şekil alan, değişebilen bir yapıdır (Parla, 2001, s. 80). Gökalp, dini toplumsal bir olgu olarak tanımlar ve ona göre dinde reform yapılması gerekmektedir. Din, modernleşmiş toplumların sosyal bütünleşmesini sağlar, bunu da sosyal yapıya ayak uydurarak yapar (Şahin, 2011, s. 393).

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na göre din; deneysellikten uzak, kalple hissedilen manevi duyguların oluşturduğu bir gerçekliktir (Bayraktar, 2008, s. 414). Baltacıoğlu dinsiz bir toplumun olamayacağını savunmuştur. Ona göre dini inkâr eden bireyler beyanlarında samimi değildir. Her bireyin bilinç altında din olgusu ve hissiyatı olduğu su götürmez bir gerçektir (Baltacıoğlu, 1996, s. 28). Baltacıoğlu'na göre toplumlarda ahlak bir içgüdü olarak belirmez, ahlak ancak dinin sağlamış olduğu bir katkıdır. Toplumlar din ne kadar yaşanmakta ve uygulanmaktaysa ahlak yargısı da buna paralel bir şekilde artacaktır (Çelik, 1999, s. 170). Baltacıoğlu'nun görüşlerinde Durkheim ve Gökalp sosyolojisinin izleri vardır. O da Durkheim gibi sosyal hayatın değişim, dönüşüm ve krizlerine çözüm olarak dinin önemini vurgulamıştır. Ona göre din; içerisinde sanat, dil gibi unsurları barındırmaktadır (Güllü, 2015, s. 225).

Erol Güngör'e göre, dinin yerini hiçbir sistem dolduramaz ve bir dinin yerini ancak başka bir din alabilir. Dünyevi olgu ve kurumlar dinin yerini alamaz ve insan her zaman dine ihtiyaç duyar (Güngör, 1993, s. 52-56). Din kaynağını Tanrı'dan alır ve Tanrı dünyadaki adaletin sağlanması için sıkı kural ve hükümler koymuştur (Güngör, 1997, s. 115-117). Dünyada sağlanan adalet ahlak sistemini oluşturur ve dolayısıyla ahlak sistemi dinin kurallara uygun yaşandığının, bireylere tesirinin işaretidir.

Hilmi Ziya Ülken'e göre tanrıyı merkeze alarak yapılan din açıklamaları hatalıdır çünkü tanrı inancı olmayan dinler de vardır (Ülken, 1943, s. 21). Ülken'e göre din, bireyler arasındaki ilişkilerden doğan bir içtimai kurumdur. Ülken, dinin bir araç olarak kullanıldığı, insanları uyutup pasif hale getirdiği fikrini reddeder. Dinler üretimle değil doğal bir şekilde var olup gelişir (Ülken, 1963, s. 48).

Şerif Mardin'e göre dinin hem toplumu hem de yalnızca bireyleri etkileyen işlevleri vardır. İnsanlar tek başlarına kontrol altına alamadıkları durumların üstesinden din aracılığıyla rahatlıkla gelebilirler. Aynı zamanda din, bireylerin toplumlarını anlayıp toplumsal ilişkileri düzene sokma gibi bir görevi de üstlenir (Mardin, 2019, s. 155).

Din, bireyleri ve toplumları etkileyip şekillendiren yegâne bir kurum olarak görülebilir. Bireyin eylemlerinden düşüncelerine, toplumun düzeninden işleyiş biçimine kadar her alana sirayet eden bir kurumdur. Onların davranışlarını şekillendiren, sınırlandıran ve bu davranışlara yön veren bir unsurdur. Bireylerin yönlendirilen, şekillendirilen davranışları en küçük topluluk olan aileden, en büyük topluluklara kadar etkisini gösterir ve bu şekilde din ile birlikte toplumların etik/ahlak değerleri de belirlenmektedir.

“Din; insanı, kendisini aşan ve kuşatan, üstesinden gelemediği, kavramakta, nüfuz etmekte ve tüketmekte zorlandığı, kendi dışında kalan bir gerçeklik alanına bağlar” (Atay, 2021, s. 1). Din; toplum, kültür ve medeniyet içerisinde hayat bulan, yaşayan bir fenomendir ve dinin yaşanış biçimi, edinilen tecrübeler toplumlardan toplumlara, kültürlerden kültürlere göre değişim gösterebilmektedir (Günay, 2001, s. 6). Dini inanç, bireylerin aşkın varlık ya da varlıklara kulluk yapmalarıdır. Din, aşkın varlıkla birey arasındaki iletişimin bireyin hayatına yansımasıdır (Songül, 2010, s. 27). Dine inanmayan bireyler her toplumda görülebilse de dine tamamıyla inanmayan bir toplum bulunmamaktadır.

Bireyler gündelik hayatta yaşadığı ve kendi içerisinde halletmekte zorlandığı herhangi bir konuyu dine sığınarak zamana bırakabilmekte, kendi iç huzurunu din ile sağlayabilmektedir. Beklenmeyen ve kontrol edilemeyen olaylar bireyde korku ve kaygı durumuna neden olmaktadır. Bireyler bunun gibi depresyona sebep olabilecek durumlardan kaçış ve sığınma noktası olarak dinsel inanç pratiklerini tercih etmektedir (Taş, 2004, s. 20).

Din ve dini inançlar yalnızca kendi içerisinde etkilemekle kalmayıp hayatın her alanına tezahür etmiştir. Dinin toplumsal hayata etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Din,

birey ve toplumla aktif bir etkileşim halindedir. Din aynı zamanda toplumsal kontrol ve bütünleşmeyi de sağlayan bir olgudur. Dinin emir ve yasakları toplumsal etik/ahlak değerlerini oluşturur ve bireyler üzerinde bir gözetim mekanizması kurar. Toplumsal kontrol bireyin toplum kurallarına uygun şekilde hareket etmesini sağlayan sınırı çizmektir. Din, bireyleri dışardan kurallar yoluyla; içerden vicdan yoluyla kontrol etmektedir (Wuthnow ve Berger, 2002, s. 131-133). Toplumsal bütünleşme de dinin bireyleri ortak bir olgu üzerinden bir araya getirip gruplar oluşturması ile meydana gelmiştir. Freyer'e göre (1964, s. 39) dini gruplar, "doğal" ve "hasseten (sırf)" dini gruplar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğal dini gruplar, hali hazırda var olan grupların din vasıtasıyla yeniden bir araya gelip aralarındaki bağı arttırması yoluyla ortaya çıkmıştır. Kan bağı, komşuluk, arkadaşlık dolayısıyla bir arada bulunan bireylerin tekrar inanç ve ibadet yoluyla bütünleşmesidir. Sırf dini gruplar ise sadece din tarafından oluşturulan, öncesinde hiçbir ayniyet ve irtibatı bulunmayan, yalnızca dini ibadet ve eylemleri gerçekleştirmek üzere bir araya gelen kilise, mezhep ve tarikat gibi toplulukları ifade etmektedir. Zihniyet ve örgütlenme açısından bu gruplar üzerinde dinin etkisi ve rolü yadsınamaz (Wach, 1987, s. 17).

İnsanlık var olduğundan beri bireyler inanma, bağlanma ve sonsuz güven içerisinde olma duygusunu bir ihtiyaç olarak görmüş ve dolayısıyla tüm zamanlarda kendilerine aşkın bir varlık, spiritüel ve mistik güçleri atfettikleri inançlar geliştirmişlerdir. Din, inananlar için hayatı ve hayattaki tüm zorlukları anlamlı kılan bir olgudur. Bu nedenle bireyler zorlu hayat mücadelelerini devam ettirebilmek için dine ihtiyaç duymaktadır. Dinler genellikle ödül-ceza sistemi üzerine kurulmuştur. İnsanlar dinin koyduğu kurallara uydukları taktirde ödüle bu dünyada ya da -özellikle semavi dinler için geçerli olan- öteki dünyada ulaşacaklarına inandıklarından dolayı dinin şart koştuğu hükümleri zorlanmadan, mutluluk ve sabırla yerine getirebilmektedir. Çünkü din bireylerde zorluklara katlanma motivasyonunu son derece sağlamaktadır. Bireyler ödül-ceza sisteminde ödüle ulaşmaya güdülenerek hayattaki kötülöklere gönüllü olarak boyun eğmektedir.

1.1.1. Bir Dini Pratik Sürekliliği Olarak Dindarlık

Dindarlık, inananların benimsedikleri din ve yaşadıkları toplumdaki sosyo-kültürel yapıya göre farklı nitelikler kazanabilen değişken bir olgudur. İçerisinde bulunulan topluma ve inanılan dine göre dindarlık biçimlerinin değişmesi olağan bir durumdur, bunun yanı sıra aynı toplum içerisinde yaşayıp ve aynı dine inanmak mutlak benzer bir dindarlık yaşamayı gerektirmez.

Din de, dindarlık da sabit bir tanımı yapılamayacak ve o tanımların içine sıkıştırılamayacak kadar zengin içerikler barındırmaktadır. Ortak din tanımı bulunmadığı gibi evrensel bir dindarlık tanımı da bulunmamaktadır. Dindarlık hem kültürden kültüre hem de dinden dine farklılaşabilen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle evrensel bir dindarlık tanımı yapmak hatalı olacaktır. Dinin birçok tanımının olması birçok dindarlık tanımının yapılmasını da beraberinde getirecektir (Altunsu Sönmez, 2016, s. 561). Dindarlık kavramı din ve dini pratiklerden bağımsız olarak açıklanamaz (Kurt, 2009, s. 2). Dinler zamanla toplumlar da gelenekleşmektedir ve dini pratikler nesilden nesile aktarılırken kültür haline gelir. Bireyler içerisinde bulundukları toplumlar da bilinçli ya da bilinç dışı olarak dini pratiklere yaklaşım uzaklaşırlar. Dindarlık; dini pratiklere yaklaşma, dini grup ve cemaatlerin özelliklerini benimseme, dini inançları içselleştirme ve bu inançları hayatın odak noktası yapıp o doğrultuda hayatı şekillendirme olarak açıklanabilir. Bireyin dini yapılarla arasında geliştirdiği bağlılık dindarlık seviyesini belirlemektedir (Subaşı, 2002, s. 24). Dindarlık gündelik hayatta gözlemlenebilen pratiklerden oluşur ve sekülerlikten uzak eylemler olarak nitelendirilebilir (Taş, 2006, s. 175-177). Dindarlık, bireylerin dini inanç, kural ve eylemleri benimseyip davranışlarına dökmeleridir (Ayverdi ve Topaloğlu, 2008, s. 26).

Antoine Vergote'a göre dindarlık; tanrıyı var oluş kaynağı olarak görüp, ona inanıp, davranışları bu doğrultuda şekillendirmektir (Vergote, 1999, s. 65-88). Kurt'a göre (2009, s. 2) dindarlık; bireyin mensubu olduğu dinin kurallarına uyum, o dine ait inanç, odaklanma ve meşguliyet derecesidir. Okumuş'a göre (2005, s. 38) dindarlık; inanç temelli davranış, dini tutumlar ve inanılan dinin kurallarına göre yaşamayı ifade eden inanç, deneyim, ibadet, tesir gibi boyutlardan oluşan bir

olgudur. Onay’a göre (2004, s. 197) dindarlık; kalben ve ruhen hissetme yönüyle bireysel, topluma yansımaları yönüyle sosyal bir olgudur.

Yılmaz’a göre dindarlığın yaşanması modern toplumların değişim ve dönüşümünün bir sonucu olarak değişmiştir. Yılmaz (2002, s. 66), değişen dindarlığı “düşünsel dindarlık” olarak nitelendirmektedir. Ona göre medyada dinin ve dindarlığın topluma değiştirilerek sunulması ile birlikte bireyler dinin özünden ve maneviyatından uzaklaşmıştır. Medya topluma kültürel bir hegemonya olarak kendi oluşturduğu dindarlığı benimsetmiştir.

Din ve dindarlık; korku, güven, umut, hayranlık, bağlılık gibi yoğun tecrübe ve duyguları içerisinde barındırır. İçerisinde birçok boyut barındıran dindarlık bütüncül bir yapıya sahiptir. Dini inanç kişisel duygularla yakından ilişkili deneyimlerden biridir. Kişisel inancın temel çekirdeklerinden biri olan güven de duygusal bir deneyimdir. Dini inancın gereği olarak ilahi olana güven ve bağlılık gibi pek çok duygusal deneyimin kökleri dini yaşama dayanmaktadır (Koçak ve Kayıklık, 2019, s. 686). İncanın duygusal karakteri, dinin bireyin yaşamı üzerinde kapsamlı bir etkiye sahip olmasını sağlar. Bireyler duygularını ön plana alarak hareket ettiklerinde inançları ile çelişen hiçbir delili doğru olarak kabul etmez (Kayıklık, 2011, s. 203).

Dini inançlara bağlı davranışlar genellikle ferdi tutumlardan meydana gelir. Dolayısıyla dindarlığı, dinin insan hayatına etki derecesi ve hayatı şekillendirme biçimi olarak tanımlamak mümkündür (Tekin, 2004, s. 53). Dini ilahi bir öğreti olarak kabul edersek, dindarlığı da ilahi öğretilerin inananların yaşamlarında yeniden canlanması olarak kabul edebiliriz (Dalmış, 2009, s. 13). Bireylerin gündelik hayattaki sosyal konumları, ruhsal ve bedensel inanç belirtileri ilahi gerçekliğe bağlanmakta ve yaşamın bir simge ve sembolü haline dönüştürmektedir.

“Dindar” tasviri yapılırken yalnızca özsel tanımlar doğrultusunda fenomenolojik bir tanım yapmak yerine; etkileşim içerisinde olunan tüm alanlar göz önünde bulundurularak bir sonuca varılmalıdır. Dindarlık, bireylerin dini algılama, hayata geçirme ve buna uygun yaşama biçimleridir. Dindarlık, kişilerin dini algıladıkları kadardır bu nedenle tek bir dindarlık çeşidi yoktur. Din yalnızca soyut

ve aşkın anlamlarla sınırlı kalmamakta ve hayatın her alanına işlemekte olan bir olgudur. İnananlar için hayatın içine karışmış olan din beraberinde belirli kural ve hükümler getirmiştir. Bu kural ve hükümlerin uygulanma derecesi dindarlık olarak gösterilebilir. Bir denetleyici konumunda olan din, inançlı kişilerin gündelik yaşam pratiklerini ve alışkanlıklarını denetleyerek onların iç dünyalarında dine yakınlaşıp-uzaklaşmalarını sağlamaktadır. Dine yakınlaştığını hisseden inananlar kendilerini dindar görmekte ve kendi dindarlık düzeylerini belirlemektedir.

1.1.2. Dindarlık Tipolojileri

Dini bağlılık ve zihniyetleri anlayabilmek için dini toplumsal tip oluşturma ihtiyacı duyulmuştur. Dindarlık tipolojisi ancak kültürel değer ve kodlara, politik düzene, modernleşme biçimine, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişikliklere bakılarak, tüm bu etkenleri birbiriyle ilişkilendirerek yapılabilmektedir (Subaşı, 2002, s. 17). Din olgusunun analiz edilmesi ve bunun sonucunda gündelik hayata yansıyan farklı dindarlık biçimleri birçok dindar tipolojisini de beraberinde getirmiştir. Bu tipler, bireylerin dini tutum ve deneyimlerine dayalı olarak ortaya çıkan dinin emir ve yasaklarına uygun inanç davranışlarının gündelik hayatta var olup, pratik ve öznel dünyada somut bir görünürlük kazanmasıyla birlikte oluşmaktadır. Köktaş'a göre (1993, s. 48) oluşturulan tipler dinin yaşanma biçimlerini kategorize etmek için yardımcı olacaktır.

Dindarlık tipolojileri de din olgusu gibi iki şekilde tanımlanmaktadır. Bu tanımlar özsel ve nitelendirici olarak ikiye ayrılmıştır. Özsel dindarlık tipolojisi bireyin kendi içerisinde yaşayıp, kalben inandığı dinin boyutu ile ilişkilendirilirken; nitelendirici dindarlık tipolojisi ise somut dini yönelimlerden yola çıkılarak yapılmaktadır (Köktaş, 1993, s. 48).

“İdeal tip” kavramını literatüre kazandıran Weber, birtakım dindarlık tipolojilerini de ortaya koymuştur. Weber nasıl ki dini, toplumun ekonomi ile olan ilişkilerinden ayrı tutmuyorsa, dindarlığın da ekonomik ilişkilerden oldukça etkilenecek meydana geldiğini düşünmektedir. Ona göre dindarlık “savaşçı, çiftçi, şehir, köy, büyüsel, ayinci, entelektüel, aydın, tüccar ve zanaatkar” dindarlığı gibi

tipolojilerle kategorize edilebilmektedir (Aktaran: Çelik, 2005, s. 76). Weber aynı zamanda toplumsal tabakalaşma bağlamında “entelektüel dindarlık” ve “halk dindarlığı” ayrımı yapmıştır Weber’in bir diğer dindarlık tipolojisi ise “dünyevi züht” ve “uhrevi züht”tür. Dünyevi züht, dine olan bağlılıkla birlikte dünyada din için çalışıp çabalamayı ifade ederken; uhrevi züht, sadece din işleri ile ilgilenip dünya işlerinin ikinci plana atılmasını ifade etmektedir (Weber, 1997, s. 83-161).

Fichter için dindarlar kiliseye bağlanma yoğunluğuna göre “çekirdek/nükleer”, “şekli”, “marjinal” ve “cansız” olarak dört boyuta ayrılmaktadır (Fichter, 1954, s. 9-78). Mensching sosyal sınıf ve tabakalara göre dindarlık tipolojilerini oluşturmuş ve dindar bireyleri “göçebe, burjuvazi, asil, köylü” olarak sınıflandırmıştır. Bireylerin her yerde aynı şekilde temsil ettikleri eğilimleri gözlemlenerek yapılan bu kategorizasyonlar toplumsal sınıf ve gruplar temel alınarak oluşturulmuştur (Mensching, 1994, s. 253-259).

Gabriel Le Bras, dindarlık tipolojilerini bireyin din ile ilişkisini ve dini davranışlarını ön plana alarak iki kategori şeklinde sınıflandırmıştır. Bras’ın bireyin din ile ilişkisini esas aldığı dindarlık tipolojilerinden ilki “*dini hayata yabancılar*”, “*dinden ayrılanlar*”, “*dinden kopanlar*” ve “*bir dine bağlı kalmayanlar*” olarak belirlenmiş ve din ile ilişkisi oldukça zayıf kişiler bu gruba dahil edilmiştir. İkinci dindarlık tipolojisi “*dini kabul edenler*”, “*belirli zamanlarda dini kabul edenler*”, “*dine ilgisiz olanlar*” olarak belirlenmiştir. Üçüncü tipoloji “*dini yaşayanlar*”, “*düzenli olarak dini yaşayışı olanlar*”, “*dine saygı duyanlar ve uyanlar*” ve “*düzenli olarak dine uyanlar*”dır. Dördüncü tipolojide ise “*sofular*”, “*dindar, mütteki kişiler*” bulunmaktadır.

Dini davranışların esas alındığı kategori de dört tipolojiden oluşmaktadır. Bunlardan ilki “*herhangi bir dini davranışı olmayanlar*”; ikincisi doğumda vaftiz, ölümden defin işlemleri yapılması gibi “*hayatın belli dönemlerinde yapılan davranışlar*”; üçüncüsü günah çıkarma gibi “*periyodik davranışlar*”; dördüncüsü ise emekliye ayrılma, hacetme gibi “*istisnai veya tekrarlanan davranışlar*”dır (Desroche, 2014, s. 297).

Maslow’a göre, dindar bireyler “mistik” ve “düzen insanı” olarak ikiye ayrılmaktadır. Düzen insanı, dinin koyduğu kurallara uymak için çabalar bu nedenle inanç boyutu azalır yalnızca ritüel olarak görülür. Mistik dindarlar ise dini yoğun ve gerçek şekilde yaşayan dindarlardır (Ayten, 2006, s.117).

Taplamacıoğlu beş gruptan oluşan dindarlık tipolojisi oluşturmıştır. Zorunlu hiçbir ibadeti yerine getirmeyen grupları “gayri amil dindar”, ibadet ve davranışlarını bulunduğu sosyal yapıya göre düzenleyen grupları “idare-i maslahatçı dindar”, zorunlu tutulan ibadetleri yerine getiren grupları “dini bütün/amil dindar”, hem zorunlu ibadetleri hem de zorunlu olmayan ibadetleri mutlaka yerine getirip hayatlarının büyük kısmını dine bağlı şekilde geçiren grupları “sofu dindarlar”, dogmatik inançlara sahip, dine çok karamsar bir şekilde bağlanan, her davranışın ceza alması gerektiğini düşünen, etrafına zararlı ve dünyayı önemsemeyen grupları “softa/yobaz dindar” olarak kategorize etmiştir (Taplamacıoğlu, 1962, s. 145).

Günay (1999, s. 259-264), dindarlık tipolojilerini dini inançların pratiğe dökülme şiddetine ve dini hayatın biçimine göre iki kategoriye ayırmıştır. Bu kategoriler bağlamında dokuz ana üç alt tipoloji meydana gelmiştir. Dini inançların pratiğe dökülme sıklığına göre, dini kurallara hassasiyetle uyup ibadetleri mutlaka yerine getiren gruba “ateşli dindarlar”; dini inançlara gönülden bağlı olan fakat dini kural ve ibadetleri ateşli dindarlar kadar tam uyum göstererek gerçekleştiremeyen gruba “alaca dindarlar”; dini inançlara saygısı olan ancak kolektif ibadetleri yani cemaatle yapılan dini pratikleri yerine getiren bir başka deyişle gösterişçi olan gruba “mevsimine göre dindarlar”; dini pratiklerle yok denecek kadar az ilişkisi olan gruba “beynamazlar” ve dinden oldukça uzak hatta bazı dini meselelere karşı olan gruba “ilgisiz dindarlar” ismini vermiştir. Ateşli dindarlar kendi içerisinde “sofu, softa ve grupçu” olarak üçe ayrılmaktadır.

Biçimlere göre ise “laik dindarlık”, “geleneksel halk dindarlığı”, “seçkinlerin dindarlığı” ve “tranzisyonel dindarlık” olarak dörde ayrılmıştır. Laik dindarlar, dini yalnızca ahiret sorunları özelinde önemseyen ve gündelik yaşamlarına dini karıştırmayan grupları; geleneksel dindarlar, kalıplaşmış eski inançların kültür yoluyla günümüze aktarılmış şekline inanan grupları; tranzisyonel dindarlar, laik ve

geleneksel dindarlık arasındaki geçiş noktasında yer alan grupları; seçkin dindarlar ise hurafelere inanmayıp kendi araştırmaları sonucunda öğrendikleri bilgilere inanan grupları temsil etmektedir (Günay, 1999, s. 259-264).

Günay, “*Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri*” isimli makalesinde ise dindarlığı “*remi/kitabi dindarlık*” ve “*halk dindarlığı*” olarak ikiye ayırmıştır. Halk dindarlığı; adetleri, hurafeleri, büyüsel inanışları, türbe ziyaretlerini baz alan daha çok sözlü kültüre bağlı olarak ilerleyen dindarlık biçimidir. Kitabi dindarlık ise bilgiyi yalnızca kutsal kitaptan ya da kutsal kitap doğrultusunda yazılan kitaplardan alan ve hayata yalnızca bunları geçiren entelektüel dindarlığı kapsamaktadır (Günay, 2003, s. 6-7).

Ocak, dindarlığı dört tipolojiye ayırmıştır. Ona göre dindarlık “*halk İslamı*”, “*kitabi İslam*”, “*mistik İslam*” ve “*siyasallaşmış İslam*” olarak kategorize edilir (Ocak, 2011, s. 58-75). Yapıcı, dinin etkileme boyutuna bağlı olarak; “*liberal*”, “*muhafazakar*”, “*dogmatik*” ve “*fanatik*” olmak üzere dört dindar tipolojisi oluşturmuştur. Liberal dindarlar, kendi inançları dışındaki inançlara her zaman hoşgörülü ve saygılıdır. Din, hayatlarının odak noktalarında değildir. Bu nedenle günlük yaşamları tamamen dine bağlı olarak geçmemektedir. Dini kural ve hükümlere tam anlamıyla uyan liberal dindarlar olduğu gibi; uymayanlar da vardır. Muhafazakar dindarlar da, liberal dindarlar gibi başka inançlara oldukça hoşgörülü davranmaktadır. Aynı zamanda muhafazakar dindarlar da dini pratiklere uyan ve uymayan bireyleri içerisinde barındırmaktadır. Muhafazakar dindarların, liberal dindarlardan en önemli farkı hayatlarının odak noktasının din olmasıdır. Liberal dindarlar yeni fikirlere oldukça açıkken, muhafazakar dindarlar yeniliğe o kadar sıcak bakmamaktadır. Yeniliğe körü körüne kapalı olmamakla birlikte kolay kolay benimsememektelerdir. Bunun nedeni yeniliklerin toplumun alıştığı düzeni bozup belirsizlik ve sıkıntılara yol açabilecek olmasıdır. Muhafazakar dindarlar yetiştirdikleri bireylerin okullar ya da Kur’an kursları tarafından kaliteli bir din eğitimi almalarına önem gösterirler. Dogmatik dindarların da, muhafazakar dindarlar gibi gündelik hayatta odak noktaları dini inançlarıdır. Dogmatik dindarlar olay ve olguları dikotomik bir şekilde ele alırlar, onlar için her şey zıtlıklardan meydana gelir

ve ortası yoktur. Bu düşünce yapıları dolayısıyla kendilerinden farklı inanç ve düşünceye sahip olanlara karşı hoşgörüsüzlerdir. Fanatik dindarlık, dogmatik dindarlığın daha ileri boyutudur. Kendi inançlarını saplantılı hale getirip, kendilerinden farklı olanlara son derece müsamahasızlardır. Kendi inançları dışındakilere şiddet, yaralama ve hatta öldürmeyi meşru kabul etmekteledir (Yapıcı, 2002, s. 100-112).

Okumuş, bireylerin dini pratikleri gerçekleştirirken ne derece samimi olup olmadıklarını esas alarak bir dindarlık tipolojisi geliştirmiştir. Okumuş, samimi olmayan, çevrenin taktir ve memnuniyetini kazanmak amacıyla onlara uygun bir tavırla teşhirci ve riyakâr davranışlar sergilenen dindarlık biçimine “*gösterişçi dindarlık*” ismini vermektedir. Gösterişçi dindarlar ibadetlerini statü ve itibar kazanmak için çevrelerine göstererek yapmayı tercih eder. Gösterişçi dindarlıkta ibadetler yaratıcı için değil, kullar için yapılır (Okumuş, 2006, s. 18-26).

Mardin, dindarlığı aydın/elit dindarlığı ve halk dindarlığı olarak ikiye ayırmış, halk dindarlığını “*Volks İslam*” olarak isimlendirmiştir. Seçkinlerin ve halkın yaşadığı kültür birbirinden oldukça farklıdır dolayısıyla dini pratiklere de yansımaktadır. Seçkinler halk dininin hurafelerden oluştuğunu düşünmekte ve yok olması gerektiğine inanmaktadır (Mardin, 2019, s. 147-149).

Taş, “Türkiye’de Dindarlık Algıları” isimli çalışmasında “*geleneksel/ilmihalci dindarlık*”, “*modernist/hümanist dindarlık*”, “*popüler/hurafeci dindarlık*” olmak üzere üç tipoloji oluşturmuştur. Geleneksel dindarlık, modern öncesi dönemlerde meydana gelen eski inançları, kitabi bilgileri ve bunların yanında aynı zamanda popüler dini inanışları da kapsamaktadır. Geleneksel dindarlık tipinde eski dönemlerdeki temel dini kitaplar ve İslam alimlerine inanç esastır. Modernist/hümanist dindarlık biçimi toplumsallıktan kopup bireysel olma yolunda ilerlemiş bir dindarlıktan söz eder. Bu dindarlık tipinde din toplumsal bütünleşmeyi sağlama işlevinden sıyrılmış, sübjektif ve vicdani bir yapıya bürünmüştür. Bireyler için önemli olan vicdan rahatlığı, iyilik ve doğruluktur; ibadetler ve dini kurallara uyum ikinci plandadır. Popüler/hurafeci dindarlık biçimi geçmiş ve modern zaman

dini pratiklerini bir arada bulundurur. Bu dindarlık biçimi sabit değil, değişime açıktır (Taş, 2009, s. 293-305).

Tablo 1. Dindarlık Tipolojileri

Max Weber	a. Savaşçı b. Çiftçi c. Köy ç. Büyüsel d. Ayinci e. Entelektüel f. Aydın g. Tüccar ğ. Zanaatkar	a. Dünyevi züht b. Uhrevi züht	a. Entelektüel b. Halk
Joseph H. Fichter	a. Çekirdek/Nükleer b. Şekli c. Marjinal d. Cansız		
Gustav Mensching	a. Göçebe b. Burjuvazi c. Asil d. Köylü		
Gabriel Le Bras	Birey-din ilişkisini esas alan dindarlık tipolojileri	Dini davranışları esas alan dindarlık tipolojileri	
	a. Dini hayata yabancılar, Dinden ayrılanlar, Dinden kopanlar, Bir dine bağlı kalmayanlar b. Dini kabul edenler, Belirli zamanlarda dini kabul edenler, Dine ilgisiz olanlar c. Dini yaşayanlar, Düzenli olarak dini yaşayışı olanlar	a. Herhangi bir dini yaşayışı olmayanlar b. Hayatın belli dönemlerinde yapılan davranışlar c. Periyodik davranışlar ç. İstisnai ve tekrarlanan davranışlar	

	Dine saygı duyanlar ve uyanlar, Düzenli olarak dine uyanlar ç. Sofular, Dindar, mütteki kişiler		
Abraham Maslow	a. Mistik b. Düzen insanı		
Mehmet Taplamacıoğlu	a. Gayri amil b. İdare-i maslahatçı c. Dini bütün/Amil d. Sofu e. Softa/Yobaz		
Ünver Günay	Dini inançların pratiğe dökülme sıklığına göre	Dini hayatın biçimine göre	a. Remi/Kitabi b. Halk
	a. Ateşli -Sofu -Softa -Grupçu b. Alaca c. Mevsimine göre ç. Beynamaz d. İlgisiz	a. Laik b. Geleneksel halk c. Seçkin ç. Tranzisyonel	
Ahmet Yaşar Ocak	a. Halk İslamı b. Kitabi İslam c. Mistik İslam d. Siyasallaşmış İslam		
Asım Yapıcı	a. Liberal b. Muhafazakar c. Dogmatik d. Fanatik		
Ejder Okumuş	a. Gösterişçi dindarlık		

	b. Samimi dindarlık
Şerif Mardin	a. Aydın/Elit b. Halk (Volk İslam)
Kemaleddin Taş	a. Geleneksel/İlmihalci b. Modernist/Hümanist c. Popüler/Hurafeci
Yakup Çoştu	a. Normatif tarz b. Popüler tarz

*Dindarlık tipolojileri tablo üzerinde özetlenmiştir.

1.1.3. Dindarlığın Boyutları

Bireye atfedilen dindarlık vasıfları, bireyin kendi inanç dünyasındaki düşüncelerin realitede yer bulması ve gözlemlenebilen pratiklere dökülmesi ile mümkündür. Aksi takdirde dindarlık soyut ve özsel bir olgu olmanın dışına çıkamayacaktır. Dindarlık bireylerin inanç ve zihniyet yapılarına ilişkin bir olgu olup, somut bir şekilde yalnızca bireyin eylemlerine döktüğü kadarıyla gözlemlenebileceğinden dolayı dindarlığı tam anlamıyla kolay bir şekilde ölçmek mümkün olmayacak bir hadisedir. Birey, inancın zihinsel ve fiziksel belirtileri içerisinde sosyal konumunu ön plana alarak tanrısal gerçekliğe bağlanır ve dini gündelik hayatta bireysel yaşantısının bir sembolü olarak yansıtır (Köroğlu, 2012, s. 84). Yansıtılan semboller doğrultusunda kişilerin dindarlık seviyeleri ölçülmek istenmiş, bunun için birtakım dindarlık ölçekleri geliştirilmiştir. Bu ölçekler ile birlikte dindarlık rakamsal olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Dindarlığı geçerli ve güvenli bir şekilde ölçmek operasyonel tanımlarla mümkün hale gelecektir (Yıldız, 2001, s. 23).

Dindarlık ölçeklerinde kişinin içerisinde barındırdığı ilahi inancını sorgulamaktan ziyade; “kişiler hangi eylemleri ne sıklıkla yapmakta?”, “din, hayatlarının hangi noktasında?”, “gündelik yaşam pratiklerini ne derece etkileyip yönlendirmekte?” soruları odak noktası olmuştur. Dindarlık ölçekleri ilk olarak çoğunluğu Hristiyan dindarlığını ölçme amacıyla 1940’lı yıllarda geliştirilmiş olup, 1960’lı yıllarda ise ileri seviyelere taşınmıştır. Glock, King, Hunt ve Lenski gibi

bilim adamlarının geliştirmiş olduğu ölçekler öncelikle Amerika’da ortaya çıkmış, 1980’lerde ise Türkiye’de Müslüman dindarlığı ölçmek üzere ülkemize uyarlanıp yararlanılmıştır (Onay, 2001, s. 439). Dindarlık ölçümü birçok boyuta dayandırılarak yapılmaya çalışılmıştır. İlk olarak Summer, Chave ve Thurstone tek boyutlu dindarlık ölçeği geliştirmiştir. Onlara göre kişilerin dindarlığı kiliseye karşı olan tavır ve tutumları ile rahatlıkla ölçülebilmektedir.

Allport ve Ross iki boyutlu dindarlık ölçeği geliştirmiştir. Dindarlık ölçekleri arasında öncü olarak görülen bu ölçekte Allport, dindarlığın içsel ve dışsal olmak üzere iki boyuttan oluştuğunu savunmaktadır. Ona göre içsel dindarlık, bireyin dini amaç olarak görmesi sonucu ortaya çıkarken; dışsal dindarlıkta din bir amaç değil araç haline bürünmektedir. İçsel dindarlık yaşayan bireyler dini benimseyip, içselleştiren ve hayatlarını bu doğrultuda sürdüren bireylerken; dışsal dindarlık yaşayan bireyler faydacı bir şekilde dini kullanan bireylerdir (Altunsu Sönmez, 2016, s. 563). Allport ve Ross’un geliştirmiş olduğu “Dini Yönelim” ölçeğinde içsel dindarlık sağlıklı ve iyi ruh haline tekabül ederken; dışsal dindarlık önyargılı bireylerle bağdaşmaktadır (Mehmedoğlu, 2006, s. 470).

Glock’a göre (1998, s. 274) din; karmaşık, girift bir fenomenolojik olgudur bu nedenle dini ve dinin etkilemiş olduğu diğer kavramları tek boyutlu olarak incelemek yanlıştır. 1960’larda dindarlık çok boyutlu olarak incelenmeye başlanmıştır. Glock ve Stark tarafından geliştirilen “Dini Bağlılığın Boyutları” ölçeği teorik bir altyapıya sahiptir. Glock ve Stark’a göre din; inanç, bilgi, ritüel, tecrübe ve etki olmak üzere beş boyutla ölçülebilmektedir (Mehmedoğlu, 2006, s. 471).

Fukuyama dindarlığın dört boyuttan meydana geldiğini savunmuştur. Ona göre dindarlık; inanç, duygu, bilgi ve davranış boyutlarından oluşur. Bu boyutların demografik özelliklerle arasındaki ilişki önemlidir (Aktaran: Yıldız, 2006, s. 89).

Bazı dindarlık ölçeklerinde dindarlık, kiliseye gitme ve ayinlere katılma sıklığına göre ölçülmüş olsa da bu ölçme kıstasını hatalı bulan araştırmacılar da bulunmaktadır. Kimilerine göre bu durumun eksik ve hatalı görölmesinin sebebi, kiliseye gitme eyleminin kimi zaman doğrudan bireyin inançlarından kaynaklı değil;

alışkanlıklarından ve içerisinde bulunduğu sosyal gruplara sağlamak zorunda hissettiği uyum nedeniyle ortaya çıkmış olabileceğidir. Kiliseye gitme eylemi ile bireyin özsel inançlarını anlaşılabilir kılmak, dindarlık seviyesini ölçmede mutlak yol olarak görülmemelidir. Daha sonra yapılan çalışmalarda kiliseye gitme sıklığının yanında, bireylerin hayatlarında dinin ne kadar önem arz ettiği öğrenilmeye başlanmıştır. Bazı araştırmalara göre yalnızca kiliseye gitme sıklığı değil, genel olarak ibadetleri gerçekleştirme sıklığı bile dindarlık hakkında yanlış bilgilere ulaşılmasına sebep olacaktır. Luckmann, bu tür ölçümlerin diğer tüm unsurların görmezden gelinip, dindarlığın kilise ile bütünleşmesine sebep olduğunu savunmuştur (Aktaran: Karaşahin, 2008, s. 194-195).

Türkiye’de ilk dindarlık ölçeği Taplamacıoğlu tarafından geliştirilmiştir (1962, s. 141-151). Onu 1977’de Fırat’ın doktora tezinde hazırlamış olduğu ölçek takip etmiştir. Mutlu, Taplamacıoğlu ve Fırat tarafından geliştirmiş olan ölçekleri bilimsel olarak eksik bulmaktadır. Bu duruma sebep olarak Fırat ve Taplamacıoğlu’nun ölçeklerinde geçerlik güvenirlik testleri yapılmamasını ve bilimsel kurallara uyulmadan geliştirilmiş olmasını öne sürmüştür (Mutlu, 1989, s. 194).

Mutlu (1989, s. 195), ölçeğini Faulkner, King, Hunt ve daha önce dindarlık ölçeği geliştirmiş olan birkaç yabancı araştırmacının ölçeklerindeki maddeleri Türk toplumuna, kültürüne ve İslam’a uyacak şekilde Türkçe’ye çevirip dörtlü likert formatta geliştirmiştir. Türkçe’ye çevrilen maddelerin sekizi olumlu, altısı olumsuz ifadeden oluşmaktadır.

Uysal (1995, s. 265) tarafından “İslami Dindarlık Ölçeği” geliştirilmiş, dindarlık; dinin hayata etkisi, inanç/iman, bilgi, ibadet ve dinin bireysel-sosyal fonksiyonları olarak beş boyutta incelenmiştir. Kula (2001), “Kimlik ve Din” isimli araştırmasında inanç, ideoloji, duygu, ibadet, bilgi etki olmak üzere altı boyuttan oluşan ölçeği geliştirmiştir. Onay (2002), “Dini Yönelim Ölçeği” geliştirmiş ve bu ölçek; düşünce, davranış, duygu olmak üzere üç boyuttan oluşmuştur. Kayıklık (2003), “Dinsel Yaşayış Ölçeği” geliştirmiş, bu ölçek; inanç, ahlak, ibadet olmak üzere üç boyuttan meydana gelmiştir.

Robert ve Helen Lynd dindarlığın sınıflar üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Yapılan araştırmaya göre kilise ile ilişkisi en az seviyede olan bireyler üst sınıfa mensuptur. Orta ve alt sınıfa mensup bireylerin kilise ile ilişkisi daha yoğun olmakla birlikte en yüksek ilişki orta sınıfta görülmektedir (Aktaran: Karaşahin, 2008, s. 193).

Ünver Günay (1999), “Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat” isimli araştırmasında kent ve kır toplumlarında yaşanan dindarlık biçimlerini incelemiştir. Günay bu araştırma sonucunda kentle ilişki ne derece azalırsa, dindarlık eğilimlerinin de ona ters orantılı olarak arttığını gözlemlemiştir. Aynı zamanda kentte üst tabakadan alt tabakaya gidildikçe dini eğilim ve ilgilerin arttığı görülmüştür.

Kayhan Mutlu (1989, s. 194-199), geliştirmiş olduğu ölçeği üniversite öğrencileri üzerinde uygulamıştır. Araştırma sonucunda köyde yaşamış olan öğrenciler, kentte yaşamış olanlara göre; kalabalık ailede yaşamış olan öğrenciler, çekirdek ailede yaşamış olanlara göre; gelir seviyesi düşük olan öğrenciler, yüksek olanlara göre daha dindar olarak görülmüştür.

Hasan Kayıklık (2000), “Dini Yaşayış Biçimleri: Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme” isimli doktora tezinde Allport ve Ross’un geliştirmiş olduğu ölçeği kullanarak dindarlığı içsel ve dışsal olmak üzere iki boyutta ele almıştır. Kayıklık’ın araştırmasına göre dinsel eğilimler; cinsiyete, medeni duruma, eğitim seviyesine, mesleklere ve yaşa göre farklılık göstermektedir. Araştırma sonucunda kadınların, bekarların ve yükseköğretim mezunlarının daha dışa dönük bir dindarlık yaşamakta olduğu görülmüştür.

Mustafa Arslan (2002), popüler dindarlık ölçeği geliştirdiği çalışmalarında kadınların, erkeklere göre; eğitim seviyesi düşük olan bireylerin, yüksek olanlara göre; bekarların, evlilere göre popüler dindarlık oranı fazladır. Araştırmada sosyo-ekonomik seviyelerin ise dindarlığı etkilemediği görülmüştür.

Özlem Altunsu Sönmez (2012), “Dindarlık, Kendini İzleme ve Siyasal Katılım: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma” isimli doktora tezinde Kayıklık gibi Allport ve Ross’un iki boyuttan oluşan “Dini Yönelim Ölçeği”ni Türkçe’ye çevirip

uyarlamıştır. Araştırmada dışsal dindarların içsel dindarlara oranla daha fazla siyasal katılım gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

1.3. DRAMATURJİK TEORİ

Dramaturji kuramını en iyi şekilde kavrayıp anlayabilmek için öncelikle *benlik* kavramını anlamak gerekmektedir. Benlik, “insanın kendisine ait bir eylemin nesnesi olabilmesi demektir” (Aktaran: Ritzer, 2008, s. 232). Sosyalleşme, bireyin kendi yaşadığı toplum ve çevresi tarafından kabul gören davranışları öğrendiği süreci ifade eder. Davranışlar bireylerin çevrelerindeki insanlarla kurulan iletişim ve sağlanan etkileşimle ya da onların gözlemlenmesi ile öğrenilir. Bireyler çevreleriyle etkileşim kurdukça ve onları gözlemledikçe toplum içerisinde nasıl davranışlar sergileyeceklerine dair bilgi edinirler. Benlik, kişilerin kendilerini algılama biçimi ve öz varlığıdır. Öz kimlikler çevredekilerin kişiyi nasıl gördüğüne dair hem doğru hem yanlış algılamalarla oluşturulabilir.

Horton Cooley’e göre kendimizi nasıl gördüğümüz yalnızca kendi kişisel özelliklerimizi bilerek değil, başkalarının bizi nasıl gördüğünü ve nasıl algıladığını düşünerek oluşur. Cooley “ayna benlik” isimli bir kavram geliştirmiştir. Ayna benlikte asıl olan başkalarının ne düşündüğü değil, başkalarının ne düşündüğünü bizim algılayış şeklimizdir. Ayna benlik kavramı üç temel olguya ayrılabilir:

- 1- Bireyin başkalarının gözünde nasıl biri olduğunu ve nasıl görüldüğünü tahayyül etmesi.
- 2- Bireyin, karşıdaki bireyin yargılarının ne olduğunu tahayyül etmesi.
- 3- Yargıların tahayyülünden sonra gurur duyma, küçük düşme gibi düşüncelerin geliştirilmesi (Ritzer, 2008, s. 231).

Kişiler herhangi bir sosyal ortamın içerisine girdiklerinde ilk olarak çevresindekileri gözlemleyip onlara atfetmiş olduğu değer üzerinden kendini değerlendirir. Kendini başkalarının gözünde tartma şekli de öncelikle kendinin yüklemiş olduğu misyonlarla meydana gelmektedir. Bunlar olurken birey çevresindekilerin gözünden kendine “ben kimim, nasıl biriyim?” sorusunu sorar.

Aldığı cevabı aynı sosyal ortamı paylaşmakta olduğu kişilere atfettiği değer üzerinden genel izlenimler oluşturarak onların yargı ve önyargılarını tahmin etmeye çalışır. Eğer “ben kimim, nasıl biriyim?” sorusunun cevabı ile çevresindekiler hakkında tahmin ettiği özellikler birbiriyle örtüşüyor, aynı doğrultuda ilerliyorsa kişisel tatmin sağlanarak etkileşime devam edilir. Şayet bu özellikler birbiriyle aynı doğrultuda ilerlemiyorsa, birey benliğini diğer benlikler tarafından alt edilmiş görmeye başlayacaktır.

Erving Goffman bireyleri sosyal ortamlarında gözlemlemiş ve bu gözlemler sonucunda bireylerin başka bireylerle etkileşimleri sırasında gidişatı yönlendirme ve planlama içerisinde olduklarını görmüştür. Bireyler kalabalık içerisinde, yalnız olduklarında sergiledikleri davranışları sergilememekte ve kendilerini bir başka şekilde sunmaktadır. Sosyolojik kuramların çoğunun odak noktası toplu eylemlerin inşa sürecindeki bireysel etkileşimlerinden ziyade büyük grup ve topluluklardır. Goffman ise odak noktasını büyük topluluklar yerine yüz yüze etkileşimler olarak belirlemiştir. Ona göre “yüz yüze etkileşim” aynı mekanda bulunan bireylerin karşılıklı etkileşimleri ve birbirlerini etkileme durumlarıdır (Goffman, 2014, s. 28). Goffman, hayatı ve toplumsal ilişkileri tiyatro oyununa benzetmiştir. Bundan dolayı tiyatro terimlerini günlük hayatın içerisine yerleştirerek kuramını oluşturmuştur. Günlük hayata serpiştirip eşleştirdiği kavramlar; *performans*, *seyirci*, *rol*, *sahne* olarak sıralanabilir.

Goffman, toplumsal etkileşimlerin arkasında bireylerin sıradan sayılabilecek günlük görüşmelerinin olduğunu düşünmekte ve dünyanın, rolleri dağıtılmış bir tiyatro sahnesinden ibaret olduğunu söylemektedir (Lazar, 2009, s. 44). Goffman’a göre *performans*, bireyin (aktörün) herhangi bir durumun içerisindeyken başka bireyleri etkileme amacıyla sergilediği davranışlardır. Bireyin gerçekleştirmekte olduğu performansa etkileşim sağlayan ve aynı zamanda onu gözlemleyen kişiler ise *seyirci* olarak kodlanmaktadır. Performans gerçekleştirilirken, birey seyirciler karşısında sahnedeysen, daha önce düşünülmüş ve hatta kalıplaşmış olan davranış bütünü ise *rol* ya da *rutin* şeklinde kavramsallaştırılmıştır (Goffman, 2014, s. 28). Kişilerin performanslarını sürekli ve sabit bir şekilde sergiledikleri kısma

vitrin adı verilir. Cinsiyet, yaş, boy, konuşma şekli ya da duruş gibi bireyin dışardan bakınca kolaylıkla algılanabilecek özellikleri *kişisel vitrin*'i oluşturur. Kişisel vitrin *tutum* ve *görünüş* olarak ikiye ayrılır. Görünüş, aktörün statü ve sosyo-kültürel durumu hakkında izleyicilere ön bilgi verir. Tutum ise aktörün takacağı maske ya da oynayacağı rollerden oluşur. İzleyiciler her zaman görünüş ve tutumların tutarlı bir şekilde birbirini tamamlamasını beklese de çeliştikleri noktalar da olacaktır (Goffman, 2014, s. 33-41). Goffman'a göre (2014, s. 82-84) performanslar her zaman yalnızca bir oyuncunun tek başına oyunu sergilemesi değildir. Rutinler sergilenirken oyuncuya yardım eden *takım* arkadaşları da bulunmaktadır.

Oyuncular performanslarını sergilerken rollerini ve büründükleri karakteri başarıyla canlandırmak zorundadır. Sahnede gerçekleşen herhangi bir aksaklık ya da kriz anında oyuncular gösteriyi kurtarmak için birtakım özelliklere sahip olmalıdır. Bu özellikleri Goffman üç madde halinde sıralamıştır (Aktaran: Poloma, 2012, s. 215-216):

1. Aktörlerin oynamakta oldukları gösteriyi kurtarabilmek için kullandıkları savunma ölçütleri: *dramaturjik bağlılık, dramaturjik disiplin, dramaturjik dikkatlilik*
2. İzleyicilerin gösterinin kurtarılması için kullandığı koruyucu ölçütler: *nezaket vb.*
3. Aktörlerin izleyici ve dışardakilerin koruyucu ölçüt kullanmalarına fırsat verip olanaklı hale getirebilmek için kullanmak zorunda oldukları ölçütler: Aktör performansını sergilerken karşılaşma ihtimali olan herhangi bir olumsuzluk karşısında izleyiciden nezaket bekliyorsa, kendisinin de karşısındakilere nezaket göstermesi uygun olacaktır.

Bireyler günlük yaşamlarında bazı davranış kalıplarını benimseyip bunu bir rutin haline getirir ve karşılarındaki kişilere performanslarını sergiler. Bireyler performanslarını sergilerken kendilerini dışarı çok samimi ve içten olarak yansıtsalar da iç dünyalarında aynı samimiyete sahip olmayabilirler. Karşı tarafı büründükleri role ikna etseler bile kendi içlerinde kuşku barındırabilirler (Poloma, 2012, s. 213). Çünkü bireyler rollerini ne kadar benimsemiş görünseler de nihayetinde bunun bir

“oyun” olduğunun farkındalardır. Yine de bireyler olmak istedikleri karakterlere büründükleri için o karakteri en iyi temsil edecek maskeler takarlar. Bu maskeler zamanla kişilikle bütünleşir ve hatta birey olarak geline dünyada maskelerle birlikte kişilik kazanılır (Aktaran: Goffman, 2014, s. 31). Bu farkındalık beraberinde kendine yabancılaşmayı getirir.

Erving Goffman, toplumsal sosyalizasyonun iki boyutlu bir şekilde gerçekleştiğini dile getirmiştir. Bu iki boyut sahne önü olarak görülen *ön bölge* ve arka bölge olan *sahne arkası*’ndan oluşmaktadır. Ön bölge, bireyin kendini izlemekte olan diğer bireylere karşı bir nebze hazırlıklı ve düşünülmüş olarak eylemlerini sergilediği alandır. Bu bölgede geliştirilen performanslar rutin haline dönüp izleyiciye sunulur. Sahne arkası ise eylemlerin ön bölgeye nazaran gözetim altında olunmadığının bilinci ve rahatlığıyla doğal ve gösterişten uzak hareket edilen alandır. Bu bölgede aktör ne izleyicilerin karşısındaki gibi tamamen rolün içerisinde ne de *dışarı*’da (evinde/konfor alanında) olduğu kadar rahattır. Kişiler sahne arkasında kendileri gibi davranabilirler ancak yine de yanlarında takım arkadaşları olabileceğinden dolayı temkinli davranmayı seçeceklerdir. Kişilerin sahnede kullandıkları fiziksel imajlar sahne arkasında da onlarla geleceği için bir tutarsızlık durumu oluşturacaktır.

Bu çalışmada bireylerin sahne önü ve arkası hareketleri esas alınarak analiz yapılacaktır. Dolayısıyla “bireylerin dindarlık pratikleri sahne önünde ve sahne arkasında ne derece değişmekte, bireyler sahnelere uygun hareketler sergilemek için neler yapmakta, bireyler kişisel vitrinlerini dini kurallar çerçevesinde mi düzenlemekte?” soruları bizim için önem arz etmektedir.

1.4. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE SINIF: SOYUT DUVARLAR

*“... parça ile bütünün, ruhla bedenin çıkarları özdeştir;
köle ise bir anlamda efendisinin bir parçasıdır.
Onun bedeninin canlı ama ayrı bir parçası gibidir.”*
Aristoteles

*“Doğa halinde hiç bulunmayan eşitsizlik, gücünü ve artışı
bizim yeteneklerimizden, insan aklının ilerlemesinden alır ve
sonunda da mülkiyetin ve kanunların yerleşmesiyle sabitleşir.”*
(Rousseau,1990, s.177)

İnsanlığın meydana gelişinden bu yana varlığını sürdüren ve devam eden süreçte de sürdürmesi kuvvetle muhtemel olan ekonomik, sosyo-kültürel ayırım ve gruplaşmalara sınıf ismi verilmektedir. Toplumlar birçok faktör dolayısıyla heterojen bir yapı olarak var olmaktadır. Heterojen yapıyı oluşturan faktörlerden biri de eşitsizliklerdir. Dünya üzerinde hiçbir zaman herkesin tek ve eşit imkanlara sahip olduğu bir dönem olmamıştır. Eşitsizlikler her zaman varlığını korumuş olsalar da kavram olarak ilk kez Sanayi ve Fransız Devrimleri ile birlikte modern dünyada zuhur etmiştir (Kalaycıoğlu vd., 2008, s. 1). Toplumlar eşitsizlikler üzerine kurulmaktadır, bu eşitsizlikler beraberinde ayrışmaları ve tabakaları getirir. Eşitsizlik denilince akla ilk olarak ekonomik farklılıklar gelse de eşitsizlik hiçbir zaman tek boyutlu olmamıştır. Ekonomik sebeplerin yanı sıra kültürel ve sosyal eşitsizlikler de hayatın temel gerçeklerinden biridir. Tabakalar ve sınıflar somut bir şekilde göremediğimiz basamakları işaret eder. Bu basamaklarda yükseldikçe ekonomik durum, eğitim durumu, kültürel seviye ve sosyal statü gibi nitelikler de paralel olarak artış göstermektedir. Toplum, tabaka ve sınıfları basamaklarda yükselip-alçalma durumuna yani artış-azalış eksenine göre kurmaktadır. İnsan zihninde üretilmiş olan basamaklar toplumsal yapıların şekillenmesinde oldukça etkilidir. Bireyler zihinlerinde üretmiş oldukları basamaklara göre kendilerine benzeyenler ile yine görünmez gruplar oluştururlar. Gruplar görünmez olsa da toplum tarafından rahatlıkla algılanabilen ortak özelliklere sahip grup üyelerini içerisinde barındırır. Benzer eğitim düzeyi, benzer ekonomik durum, benzer zevk ve beğeniler görünmez duvarları neredeyse aşılmaz parmaklıklar gibi çevreleyip ayrıştırmaktadır. Sınırlar belirli olmasa da bireyler kendilerinin ve karşılarındakilerin hangi gruba mensup olduğunu bilirler. Bireylerin

halihazırda yaşamakta olduğu hayatlar birbirine benzediği gibi, gelecekleri de benzer biçimde şekillenir. Sınıfsal ayrımlar hayatın her alanına sirayet ettiği gibi gündelik hayat pratiklerini de oldukça etkilemektedir. Sınıfsal farklılıklar bireylerin davranışları üzerinde son derece belirleyici bir etkidir. Toplumsal sınıfları tanımlamak ve sınıfların oluşturmuş olduğu ilişkileri incelemek sosyologların temel uğraş konularından biridir (Edgell, 1998, s. 12). Sınıf görüşleri bizim çalışmamız için de önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmamızın bu kısmında yalnızca öne çıkan sınıf görüşlerine değinilecektir çünkü literatürdeki tüm sınıf görüşlerini anlatmak araştırmanın amacından uzaklaştıracaktır. Sınıf tartışmaları Endüstri Devrimi ile şekillenmiş olan Marksist ve Weberci yaklaşımlar temelinde oluşmuştur. Merkez noktası Marx ve Weber olan görüşler daha sonra hem Marksist hem Weberci ve Neo-Marksist, Neo-Weberci yaklaşımlar olarak inşa olmuştur. Sınıf tartışmalarını genel hatlarıyla anlayabilmek adına öncelikle Antik Yunan düşünürleri olan Platon, Aristoteles ve Rousseau'ya, Endüstri Devrimi sonrası için Marx ve Weber'e, II. Dünya Savaşı sonrası değişen ve dönüşen toplumsal sınıflar için Wright, Goldthorpe ve Bourdieu'ye yer verilecektir.

Toplumsal sınıfları meydana getiren eşitsizliklere değinmeden önce eşitlik hakkında kısa bir değerlendirme yapmak eşitsizliğin neden dolayı meydana geldiğini bize biraz olsun gösterecektir. Eşitlik bireylerin doğuştan getirdiği ya da sonradan kazanmış olduğu farklılıklara rağmen aynı haklara ve aynı muameleye sahip olabilmeleridir. Turner'a göre (2007, s. 36) dört çeşit eşitlik biçimi vardır, bunlar varlıksal/özel eşitlik, şartlarda eşitlik, fırsat eşitliği ve sonuçlarda eşitliktir. Varlıksal eşitlik dini ve ahlaki düzeyde bir eşitliği anlatır. Bu eşitlik biçiminde bireylerin özgür bir şekilde var olup doğaya karşı egemenliğini artıran öz bilinç seviyesine ulaşılması beklenir. Fırsatta eşitlik toplumdaki tüm bireylere aynı hakların sunulması gerektiğini anlatmaktadır. Bu eşitlik tipinin en bilinen örneği eğitimde herkese aynı imkanların sunulması gerektiğidir. Şartlarda eşitlik bireylerin hayata eşit şartlarda başlayıp daha sonra kendi yetenek ve başarıları doğrultusunda toplumsal konumunu belirlemesidir. Sonuçlarda eşitlik ise bireylerin hayata başlarken kazanmış oldukları yetenek ve şansların bir kenara bırakılıp sonrasında tüm bireylerle aynı hak ve özgürlüklere sahip olması durumudur. Toplumsal eşitsizlik ise toplum üyelerine kaynakların eşit seviyede

dağıtılmamasıdır (Marshall, 1999, s. 210-211). Eşitsizlikler; maddi durum, inançlar, doğuştan gelen yetenek ve özellikler sebep gösterilerek ortaya çıkmaktadır.

Platon (2019, s. 57) toplumları ideal devlet kavramı üzerinden açıklarken, toplumu çalışanlar, bekçiler ve yöneticiler olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır. Ona göre çalışanlar yetingen, bekçiler cesaretli ve yöneticiler bilge olmalıdır. Platon bu ayrımı yaparken bireylerin taşıdıkları karakter özelliklerini dikkate almıştır. Sınıfların ilk olarak nasıl ortaya çıktığına bakacak olursak Rousseau'nun sözleri bize tarihsel döngüyü açıkça ifade edecektir.

İnsan akli daha çok aydınlandıkça, hüneler ve sanayi yetkinleşti. Hemen ardından ilk rastlanan ağaç altında uyumak ya da mağaralara çekilmeyi bırakarak, taştan yapılmış sert ve kesici bir çeşit balta bulundu, odun kesmek, toprağı kazmak, ağaç dallarından kulübeler yapmak düşünüldü; bu kulübeler, sonradan, balçık ve çamurla sıvandı. Bu, ailelerin kurulmasını, birbirinden ayırt edilmesini meydana getiren, bir çeşit mülkiyeti benimseten ilk devrim dönemi oldu; işte bu mülkiyetin ortaya çıkması ile, hemen, birçok kavgalar ve çatışmalar doğdu (Rousseau, 1990, s. 140).

Zayıflara yeni bağlar zenginlere ise yeni güçler veren, doğal özgürlüğü bir daha geri dönmek üzere yok eden, mülkiyet ve eşitsizlik kanununu ebediyen kuran, ustalıklı bir gaspa geri alınmaz bir hak payesi veren, bazı muhterislerin kârı uğruna bütün insan türünü daha o zamandan çalışmaya, kulluğa ve sefaletle boyun eğdiren, toplumun ve kanunların doğuşu böyle oldu ya da böyle olmuş olsa gerektir (Rousseau, 1990, s. 156).

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Rousseau'ya göre sınıflar doğuştan meydana gelmemektedir. Bireyler eşit olarak doğmuştur ancak eşit olarak yaşama devam etmemişlerdir, bu durum da mülkiyetin meydana çıkması ile olmuştur. Avcılık ve toplayıcılık dönemlerinde tabaka ve sınıf oluşumu minimum seviyededir. Bu dönemlerde insanlar yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek için çalışmışlardır. Bu nedenle amaç yalnızca günü kurtarmak olmuş, ellerindeki malları biriktirme amacı gütmemişlerdir. Yerleşik hayata geçiş ve dolayısıyla gelişen tarımsal üretim tabakaların çıkış noktası olarak görülebilir. İnsanlar yerleşik hayatla birlikte mal sahiplenmeye, ürettikleri ürünleri biriktirmeye, biriken ürünlerin ve sahip oldukları malların ticaretini yapmaya başlamışlardır.

Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip ‘bu bana aittir’ diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu oldu. Bu sınır kazıklarını söküp atacak ya da hendeği dolduracak, sonra da hemcinslerine ‘bu sahtekara kulak vermekten sakınınız! Meyvelerin herkese ait, toprağın ise kimsenin olmadığını unutursanız mahvolursunuz’ diye haykırarak olan adam, insan türünü nice suçlardan, nice savaşımlardan, nice cinayetlerden, nice yoksulluklardan ve nice korkunç olaylardan esirgemiş olurdu (Rousseau, 1990, s. 135).

Rousseau dünya üzerindeki tüm eşitsizliklerin “bu bana aittir” cümlesi ile ortaya çıktığını savunmuştur. Bu cümle, sosyal eşitsizlik ve sömürülerin sebebi olan özel mülkiyetin başlangıç cümlesidir. Ona göre dünya üzerindeki nimet ve topraklar herkese ait olmalıdır, aksi taktirde yaşanan eşitsizlikler insanlar arasında fiziksel ve psikolojik savaşımlara yol açacaktır. Aitlik ve sahiplik durumu olduğu sürece eşitsizliklerin de bitmesi ütöpik bir hayal olarak kalacaktır.

Yerleşik hayata geçildikten sonra kendi mülkiyetini edinen bireyler ürettikleri hayat kolaylaştırıcı aletlerin de sayesinde kendilerine boş zaman oluşturabilmişlerdir. Boş zamanlarda bireyler kendi barınaklarının önüne çıkarak içerisinde yaşamakta olduğu topluluk ile iletişim ve etkileşim kurmuşlardır. Bu etkileşimler kişilerin birbirini merak etmesine ve aynı zamanda merak edilme dürtüsüne sebep olmuştur. Merak edildiğini bilmek ya da merak edilen olmak için çaba göstermek bireyleri herhangi bir durumun “en iyisi olmak” savaşını vermeye itmiştir. Rousseau (1990, s. 143) bu durumu *eşitsizliğe, aynı zamanda kötülüğe doğru ilk adım* olarak görmüştür. Rousseau (1990, s. 169-177) eşitsizliğin kaynağını politik ya da tanrısal sebepler olarak görmemiş ve üç döneme ayırarak incelemiştir. İlk aşama mülkiyet haklarının kurulması ile oluşmuştur, bu dönem zengin-fakir ayrımını ortaya çıkarır. İkinci aşama makam ve statü oluşturacak görevlerin ortaya çıkmasıdır, bu dönem güçlü-zayıf ayrımını meydana getirir. Üçüncü aşama *erkin keyfi erk haline gelmesidir*, bu dönem efendi-köle ayrımlarını ortaya çıkarır.

Tarihsel boyuta dönüp baktığımızda dört çeşit tabakalaşma olduğunu görmekteyiz: *kölelik, kast, sınıf, feodal zümre sistemi* (Giddens, 2012, s. 341). Eşitsizlikler yaşam boyu toplumlardan silinmemiş ancak zamana ve mekana dayalı olarak sadece şekil değiştirmiştir.

İnsanlık tarihi boyunca var olan kölelik, Antikçağ'dan beri ekonomi ve sosyal hayatın içerisinde bulunan ve değişmez unsuru olarak görülmüştür (Parlatır, 1983, s. 805). Kölelik, insanların kendilerinden tabaka olarak aşağı gördükleri kişileri sahiplenmeleri, zayıfın da güçlüye itaat etmesi durumu ve ilkel bir sömürü yöntemidir. Güç sahipleri tarafından, yaşam hakları sınırlı olan kölelerin yalnızca kendisine verilen emirleri gerçekleştirmek için dünyaya geldiği düşünülür. Kölelik sistemi toplumdan topluma değişen özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Kimi toplumlarda köle hiçbir hakka sahip olmayan itaatkarken, kimi toplumlarda asgari haklara sahip hizmetkardır. Aristoteles'e göre (1990, s. 12-15) *köle* ve *kölelik* kavramları aynı olguyu ifade etmemektedir. Toplum içinde sonradan köle olanlar ve doğal köleliğe sahip olan insanlar vardır. Sonradan köle olmak bir savaş sonrası esir düşenlerin kazanana karşı itaatini kapsar. Aristoteles kölelikten bahsederken mülkiyet ve parça kavramlarından yararlanmıştır. Parçalar nasıl ki her zaman bir mülkiyete bağlı olarak varlıklarını sürdürüyorlarsa, köleler de efendilerinin mülkiyeti altındadır ve efendilerinin parçası konumundadır dolayısıyla efendilerine bağlıdır. Aristoteles (1990, s. 15), insanların doğdukları an itibarıyla bir eşitsizliğin içerisinde düştüğünü “bazı kimseler her yerde köledir, bazı kimseler ise hiçbir yerde köle değildir” sözleriyle ifade etmiştir.

Kast, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren sınıfının belli olduğu ve hiçbir şekilde değiştiremeyeceği tabaka sistemidir. Birey hangi kastın içine doğmuşsa, yaşamı yine o kastın içerisinde son bulacaktır. Kastlar etnik köken, soy ve fiziksel özelliklere göre ayrılmaktadır bu nedenle yaşam sürecinde değişimi mümkün görülmemektedir (Giddens, 2012, s. 341). Kast sisteminde sınırlar oldukça keskin ve geçilmezdir. Kastlar arasında yalnızca yatay hareketlilikler mümkündür, dikey hareketliliklere izin verilmemektedir. Bir kölenin çocuğu hiçbir başarısı sonucunda burjuva sınıfına geçemeyecek ya da hiçbir dokunulmaz brahman sınıfında yer alamayacaktır. Kast sistemi bilinenin aksine yalnızca Hindistan'da değil çoğu toplumda görülmüş ancak kuralları bazı toplumlarda Hindistan'a göre daha esnek tutulmuştur. Yahudilerin yalnızca Yahudilerle evlenebilmeleri ve Güney Afrika'da azınlık olan beyazların kendilerini siyahi ve Hintlilerden üstün gördükleri ve onları yönettikleri, siyahilerin ellerinden çoğu hakkı aldıkları toplumsal eşitsizlik sistemi

olan Apartheid rejimi başka toplumlarda uygulanan kast sistemine örnektir (Giddens, 2012, s. 342). Feodal zümre sistemi toplumu dua edenler, savaşanlar ve çalışanlar olarak üç tabakaya ayırmaktadır. Üç basamaktan oluşan hiyerarşinin en üst tabakasında din adamları, orta tabakasında soylular ve en alt tabakasında köylüler bulunmaktadır (Yalçın, 2019, s.171).

Giddens (2012, s. 344) sınıfın; kölelik, kast ve feodal zümre sisteminden ayrıldığını ve sınıfın ekonomik nedenlerle ortaya çıktığını savunmuştur. Kölelik, kast sistemi ve feodal zümre sistemi kültür, din, ırk gibi farklılıkları içerirken; sınıf sistemi ekonomik ayrışmaları ele almaktadır. Diğer tabakalaşma sistemlerinde basamaklar arası dikey hareketlilikler mümkün değilken, sınıf sisteminde çalışmak ve para kazanmak buna imkan sağlamaktadır. Bireyler doğdukları ailenin kaderini yaşamı boyunca sahiplenmek zorunda değildir.

Giddens'a göre (2012, s. 344) sınıfın dört tane ayırt edici özelliği vardır:

1. Bireyler statülerini ve konumlarını yalnızca doğumla birlikte elde etmez, çalışıp çabalayarak kendisi elde edebilir.
2. Sınıf yalnızca ekonomik unsurları içerir. Sınıflar için soy bağı, ırk, kültürel ve dini unsurlar önemli değildir. Sınıflar yasal ya da geleneksel kurallara dayalı değildir.
3. Sınıflar sabit değildir, yatay ve dikey geçişler olabilir, bunlar kişiye bağlıdır. Sınıflar diğer tabaka türlerine göre daha akışkandır.
4. Kast, kölelik ve mülk sahipliği daha bireysel tabakalardan oluşmaktadır ancak sınıf geniş çaplıdır.

1.4.1. Klasik Sınıf Tartışmaları

1.4.1.1. Marksist Sınıf Yaklaşımı

Marksist görüşün yapı taşı olan *sınıf* kavramı toplumların anlaşılıp açıklanabilmesi için son derece elzemdir. Marx, toplumsal yapıları nesne-fail ilişkisi olarak ele aldığı gibi tabakalaşmayı da bu ilişki bütünü ile ele almış ve sınıf mücadelesi analizini emek sömürüsü bağlamında geliştirmiştir. Marx (1997, s. 776) toplumdaki tüm eşitsizlik biçimlerinin ekonomi kaynaklı olduğunu ve toplum biçimlerini ekonomik ilişkilerin belirlediğini savunmuştur. Eşitsizliğin uzun zamandır var olması ve düzenin değiştirilmesi için toplumsal ayaklanmaların şiddetli bir biçimde gerçekleştirilememesinin tek nedeni eşitsizliğin meşruluğudur. Marx'a göre toplumlarda eşitsizlikler meşrulaştırılmakta ve eşitsizliğin meşruluğu için ideolojiler kullanılmaktadır. Marx, üretim ve teknoloji düzeyinin, toplumsal farklılaşma ve üretkenliğin birbirini doğru orantıda etkilediğini savunmuştur. Artan üretim düzeyi toplumsal farklılaşmayı da etkiler. Aynı zamanda nüfus hacmi farklılaşma düzeyini, bu da dolaylı olarak üretim araçlarına sahip olanları belirli ve kısıtlı bir bölümde yoğunlaştırır, bu durum eşitsizliğin meşrulaşmasının ilk adımıdır (Turner, Beeghley, Powers, 2017, s. 187).

Marx'a göre toplum tarihleri sınıf mücadelelerinden oluşmuştur (Marx ve Engels, 2018, s. 52). Tüm toplumlar sınıflı yapılardan meydana gelmiş ve bunun aşılması için çabalar sarfedilmiştir. *Özgür-köle, patrisyen-pleb, senyör-serf, lonca ustası-çırak* tarih boyunca ezen ve ezilen ilişkisi gösteren toplumsal konumlar olmuştur (Marx ve Engels, 2018, s. 52). Marx, tüm toplumlarda üretim araçlarına sahip olanların, sahip olmayanları etkisi ve baskısı altına aldıklarını söylemiştir (Turner, Beeghley, Powers, 2017, s. 154). Eski Roma'da *patrisyen, sövalye ve köle* olarak ayrışan sınıflar, Orta Çağ'da *lonca ustaları, feodal beyler, çıraklar ve serfler* olarak kendini göstermiştir. Modern toplumlarda ise tüm bu ayrışmalar yerini *burjuva* ve *proletarya*'ya bırakmıştır. Burjuva, üretim araçlarını ellerinde bulunduran, onlara sahip olan ve emeği sömüren kapitalistleri ifade ederken; proletarya ise üretim araçlarına sahip olmadığı için emeğini satan ve bu şekilde hayatını devam ettirebilen ücretli emekçilerdir (Marx ve Engels, 2018, s. 52). Üretim

araçlarına sahip olan kişiler yani burjuva, toplumu hem düşünsel hem maddi olarak yöneten kişilerdir. Bu kişiler toplumlardaki zenginliklerden her zaman en büyük payı almıştır. Kendi emeğini satan, satmak zorunda olan kişiler yani proletarya sömürülen ve kendine verilen emir ve kurallara boyun eğip uygulayan kişilerdir (Edgell, 1998, s. 13). Burjuvazi önceleri değer verilen herkesi kendi ücretli işçisi haline getirmiştir ve bunu da üstü kapalı bir şekilde değil açık ve dolaysız bir şekilde yapmıştır (Marx ve Engels, 2018, s. 55). Marx için sınıflar net bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır, onun için siyah ve beyaz vardır, failler ya üretim aracı sahibidir ya da işçidir bunun dışında bir ihtimal Marx nezdinde mümkün değildir. Çalışanların nitelikli olup olmaması sınıf ayrımını etkileyen bir faktör değildir, bilgi ve nitelikler yalnızca ait olunan sınıf içerisinde eşitsizlikler çıkmasına sebep olur (Öngen, 2009, s. 87).

Tablo 2. Marx'ın Tarihsel Evreler Anlayışı

Evre	Baskıcı Sınıf	Bastırılan Sınıf
İlkel komünizm	Sınıfsız	
Kölelik	Köle sahipleri	Köleler
Feodalizm	Toprak sahipleri	Serfler
Kapitalizm	Burjuvazi	Proletarya
Sosyalizm	Devlet yöneticileri	İşçiler
Komünizm	Sınıfsız	

(Kaynak: Turner, Beeghley, Power, 2017, s. 161)

Komünist devrim gerçekleşirse işçi sınıfının yabancılaşması ve özel mülkiyet sona erecek bu durum nihayetinde toplumların sınıflı yapısını tamamen ortadan kaldıracaktır (Turner, 2015, s. 349). Sınıflar, üretimin gelişim aşamasında ortaya çıkan olgulardır (Stones, 2008, s. 55) ve ona göre meydana gelen tüm sınıfsal eşitsizliklerin kaynağı mülkiyet ve sömürüdür. Sınıf ayrımındaki en önemli unsur üretim araçlarının konumlanma biçimleridir. Üretim araçlarına sahiplik mülkiyeti, sömürüyü ve eşitsizlikleri mutlak surette beraberinde getirir.

1.4.1.2. Weberci Sınıf Yaklaşımı

Marx'ın iki geniş toplumsal grubun (burjuva ve proletarya) kutuplaşması olarak ele aldığı sınıflar bazı sosyologlara göre başka sebeplerle birbirinden ayrılmaktadır. Marksist ayırmadan farklılaşan sınıf görüşleri daha çok Weberci bir düşünme tarzı kullanılarak üretilmiştir. Örnek verecek olursak Veblen (2014) “aylak sınıf” ayırımı yaşam tarzı farklılıklarına göre yapmıştır. Bazı sosyologlar iktisadi gelişme ve genişlemelerin orta sınıfı oluşturduğunu, sınıf, statü ve meslek grupları arasında önemli farklar olduğunu, kaynaklardaki kıtlıkların iskân sınıflarını oluşturduğunu söylemiştir (Turner, 2015, s. 351). Weber, Marksist sınıf algısından çok uzaklaşmamış, bu açıklamaların üzerine eklemeler yapmıştır. Weber'e göre (1993, s. 188) sınıflar mülkiyet ilişkileriyle, statüler ise hayat tarzlarının getirmiş olduğu tüketim davranışlarına göre ortaya çıkmaktadır. Weber için toplumsal tabakalar girift yapılardan oluşmaktadır ve üç unsur çerçevesinde gerçekleşir: *sınıf*, *statü* ve *parti* (Weber, 2012, s. 423). Sınıflar, Marksist yapıda olduğu gibi ekonomi ve mülkiyet temelli oluşumlardır. Statüler toplumsal unsurları ifade ederken partiler ise siyasal unsurları ifade etmektedir. Marx tabakaların üretim araçlarına sahip olup olunmama durumuna göre ayrıldığını belirtirken; Weber bilgi, beceri ve niteliklere göre oluşan sınıflardan söz etmiştir. Weber, Marx'ın sınıf görüşlerini kabul eder ancak ona göre sadece üretim araçlarına sahip olup olunmaması sınıfları ve tabakaları açıklamak için yeterli değildir. Bireylerin beceri, bilgi ve nitelikleri konumlarını belirler. Bireyin içerisinde bulunduğu konum sürmekte olduğu hayatı tamamıyla değiştirebilme gücüne sahiptir. Bireylerin konumu onlara imkanlar sunar ve yaşam standartları üzerinde etkilidir. Diploma ve beceriler bireylere nitelik kazandırır. İşinde profesyonel olanlar ve yöneticiler bir diğer deyişle beyaz yakalılar uzman olmayanlara yani mavi yakalılara göre daha fazla imkan ve gelire sahiptir. Bireyleri birbirinden yalnızca diploma ve bilgi değil, el becerileri de ayırmaktadır. Mavi yakalı işçiler arasında da el becerisi olan zanaatkarlar, olmayanlara göre daha üst konumda yer almaktadır (Giddens, 2012, s. 347). Marx sınıfı toplumsal yapıların temeli olarak görürken; bu durum Weber için toplumsal yapıyı değiştiren etkenlerden biri olarak görülmektedir (Öngen, 2014, s. 43). Marksist ve Weberci sınıf

anlayışlarını birbirinden ayıran temel mesele sınıfın toplumsal çatışma ve değişimin faili olup olmamasıdır (Erbaş, 2017, s. 13).

1.4.2. Çağdaş Sınıf Tartışmaları

1.4.2.1. Neo-Marksist Sınıf Anlayışı: Erik Olin Wright

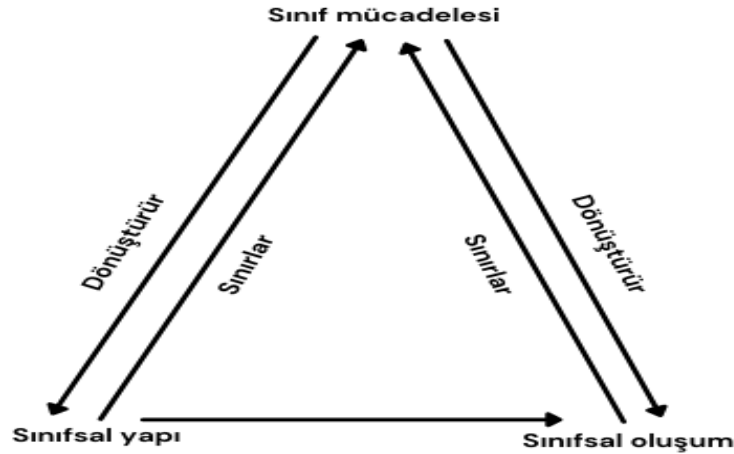
Klasik sınıf görüşleri Marx ve Weber'in görüşleri etrafında gelişip şekillenmiştir. Çağdaş sınıf görüşleri ise iki ekol olarak incelenebilir. Bunlardan ilki Marksist ve Weberyen görüşü devam ettiren Wright ve Goldthorpe'tur. İkincisi zıt kutupların olduğu yapılarla değil; yaşam tarzı, zevk ve beğenilerin benzeşme-ayrışma ekseninde geliştirilmiş olan Bourdieu'cü yaklaşımdır. Wright ve Goldthorpe klasik sınıf yaklaşımlarına çağdaş yorumlar getirerek Neo-Marksist ve Neo-Weberyen görüşleri ortaya atmışlardır. İkinci grup ise geleneksel motiflerden tamamen ayrılarak sınıf toplumsal kimlik ve kültürün nasıl birbirine bağlandığını düşünmüşlerdir (Temel, 2021, s. 179). Erik Olin Wright 70'lerde Karl Marx'ın sınıf anlayışını geliştirerek kendi sınıf görüşünü oluşturmuştur. Erik Olin Wright geleneksel Marksist sınıf düşüncesini iki açıdan eksik görmektedir. Ona göre Marksist sınıf analizleri fazlasıyla soyut açıklamalar bulundurmaktadır. Aynı zamanda taban tabana zıt ve uzlaşmaz, kutuplaşmış sınıflardan bahsederler. İkinci eksiklik ise Marksist sınıf yaklaşımlarında toplumun makro olarak ele alınması, bireysel açılara değinilmemesidir (Wright, 2013, s. 161). Bunlardan yola çıkarak Erik Olin Wright, Neo-Marksist bir sınıf açıklaması yapma zorunluluğu hissetmiştir. Neo-Marksist sınıf açıklamasını somut ve mikro açıdan ele alarak eksikliği gidermeyi amaçlamıştır.

Wright (2013, s. 162), geleneksel Marksist sınıf açıklamasını “*orta sınıf problemi, (sözde) aşağı sınıf problemi ve sınıfsal ittifaklar problemi*” olarak üç kavram üzerinde durarak düzeltmeye çalışmıştır. Wright orta sınıfları “*sınıfsal ilişkiler içindeki çelişkili mevkiler*” olarak kavramsallaştırmıştır. Ona göre bireyler iki kutuptan birinde bulunmak zorunda değildir, aynı anda iki kutbun özelliklerini de taşıyabilir. Örneğin yöneticiler hem burjuva hem işçi sınıfı niteliklerini taşıyabilir. Wright (2013, s. 163) bu geçişken sınıf konumlarını “İşçilerin emekleri üzerinde

egemen oldukları sürece kapitalistler, üretim araçlarına sahip olmadıkları ve kendi iş güçlerini kapitalistlere sattıkları sürece işçiler” cümleleriyle açıklamıştır.

Wright için sınıfların belirlenmesine izin veren üç faktör vardır. İlk faktör para ve yatırımların denetimidir. İkinci faktör üretim yapılan yerlerin denetimidir, fabrika ve ofisler buna örnek gösterilebilir. Son faktör ise emeğin denetimidir. Kapitalist sınıf üç denetim unsurunu da kullanabiliyorken, işçi sınıfı hiçbir şekilde denetim yapamamaktadır (Giddens, 2012, s. 348). Wright’a göre nüfusun büyük bir kısmı üretim araçlarını denetleyemeyen kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler kendi emeklerini satan ya da satmak zorunda kalan kişilerdir ancak çok büyük bir kısmı kapsadığı için yapılan işler ve edinilen konumlar çeşitlilik göstermektedir. Wright bu çeşitliliği “otoriteyle ilişki” ve “yeteneklere-uzmanlıklara sahiplik” olarak ikiye ayırmıştır. Otoriteyle ilişki kuran grup, işçi sınıfına kıyasla daha imtiyazlıdır ve işçi sınıfını denetleyebilir. Açıkça ifade etmek gerekirse bu grup hem sömüren hem de sömürülen gruptur (Giddens, 2012, s. 349).

Şekil 1. Makro Düzey Sınıfsal Yapı, Sınıfsal Oluşum ve Sınıf Mücadelesi Modeli

Kaynak: Wright, 2013, s. 162

Erik Olin Wright’a göre (2013, s. 157) sınıfsız toplum görüşü ütöpik bir düşünce olsa da daha az sınıflılık mümkün bir durumdur. Daha az sınıflılık için yapılmış olan önerilerden biri gelir desteğini arttırmak yerine herhangi bir koşula

dayanmaksızın her vatandaşın iyi hayat standartlarına ulaşabilmesi için temel gelir desteği yapılmasıdır. Bu önerinin temel amacı üretim araçlarına sahip olmaktan bir ömür mahrum olan proleterin sürekli bağımlı pozisyonundan çıkarılmasıdır. Bu şekilde sınıflar yok olmayacak ancak uzun vadede katı sınıf ayrımları ortadan kalkıp daha az sınıflı hale dönüşecektir. Sınıfsız toplumlar ne kadar ütöpikse daha az sınıflı toplumların oluşumu da bir o kadar tartışmaya açıktır. Diğer bir öneri ise piyasa sosyalizmi olarak adlandırılabilir olan hisse-para formülasyonudur. Hisse paralar ilk olarak herkese eşit olarak sunulur, hisseler ve paralar birbirine dönüştürülemez, para ile mülk sahibi olmak bu şekilde engellenir (Wright, 2013, s.158). Üretim araç sahiplerinin sonsuz zenginleşme potansiyeline sahip olma ihtimali ortadan kalkar.

1.4.2.2. Neo-Weberyan Sınıf Anlayışı: John Goldthorpe

John Goldthorpe daha çok orta sınıflar üzerine yoğunlaşmış ve sınıfları yalnızca eşitsizlikler bazında değil, ilişkiler bazında ele alarak şematik hale getirmiştir. Goldthorpe açıkça beyan etmese de sınıf şemasında Weber etkileri görülmektedir ve onun analizi Neo-Weberci bir analiz olmuştur (Giddens, 2012, s.350). Ona göre sınıflar pazar ve iş olmak üzere iki konum üzerine kurulmuştur. Pazar konumu, maaş, terfi ve iş güvenliğini ifade ederken; iş durumu güç, denetim ve yetkileri ifade eder. Goldthorpe sınıf şemalarının en üstünde yer alan mülk sahibi sınıfları reddetmez ancak onları toplumun çok küçük bir kısmını yansıttıkları için anlamlı bir kategori olarak görmez (Giddens, 2012, s. 351). Goldthorpe, Wright'ın tersi şekilde hareket etmiş ve bütünlüklü sınıf analizi yerine ampirik kanıt sunmuştur. O, eşitsizliklerin neden dolayı meydana geldikleriyle değil, günlük yaşamda nasıl göründükleriyle ilgilenmiştir (Aktaran: Temel, 2021, s. 182). Goldthorpe'un sınıf şeması Neo-Weberci şekilde ilişkisel bir çağdaş sınıf yapısını anlatmak için oluşturulmuştur. Bu sınıf şeması genellikle deneysel araştırmalarda kullanılmaktadır (Erdendoğdu, 2014, s. 15).

Tablo 3. John Goldthorpe'un sınıf şeması

Sınıf		İş ilişkileri	
Hizmet	I	Üst düzey uzmanlar, yöneticiler ve görevliler	İş veya hizmet ilişkisi
	II	Büyük yöneticiler ve mal sahipleri	Hizmet ilişkileri
Orta	III	Rutin elle çalışmayan yönetici çalışanlar ve tüccarlar (çoğunlukla da ruhbanlar)	Orta düzey
		Hizmet endüstrisinde çalışanları sıralar ve dosyalar	
	IIIb	Rutin elle çalışmayan çalışanlar, alt düzey (satış ve hizmetler)	Orta düzey (erkek), emek sözleşmesi (kadın)
	IV	Küçük mülk sahipleri ve tüccarlar	İşveren
	IVb	İşçi olmaksızın küçük mülk sahibi ve tüccarlar	Kendi işini yapanlar
	IVc	Çiftçiler ve küçük çiftçiler, tarımdaki diğer kendi işini yapanlar	İşveren ya da diğer kendi işini yapanlar
İşçi	V	Alt düzey teknisyenler, elle çalışanları denetleyenler	Orta düzey
	VI	Kalifiye elle çalışan işçiler	Emek sözleşmesi
	VII	Yarı kalifiye ya da kalifiyesiz çalışan işçiler	Emek sözleşmesi
	VIIb	Tarım işçileri	Emek sözleşmesi

Kaynak: Giddens, 2012, s. 351

Goldthorpe'un sınıf analizinde orta sınıf, hizmet sınıfını da içerisine almaktadır. Orta sınıfın içerisinde kol gücü gerektirmeyen işleri yapanlar, işçi

çalıştıran ya da çalıştırmayan mülk sahipleri ve genel bir tanımla hizmet sınıfı (doktor, mühendis, avukat vb.) yer alır (Arslan, 2011, s. 69).

1.4.2.3. Pierre Bourdieu: Zevk, Beğeni ve Sınıf

“Habitus, her halükarda sınıf habitusudur”

Sınıfsal konumlanışları yalnızca üretim ilişkileriyle açıklayan Marksist yaklaşımlar, toplumlarda ekonomi, eğitim, kültür gibi faktörlerle statüler ekseninde meydana gelen sınıfları açıklamada yetersiz kaldığı eleştirisiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bourdieu, sınıfları salt klasik Marksist yaklaşımla açıklamadığı gibi, salt klasik Weberyen yaklaşımla da açıklamamaktadır. Weberyen bakış açısına sembolik ilişkileri de ekleyerek sınıf analizi yapmaktadır. Marksist bakış açısında üretim araçlarına sahiplik ile açıklanan sınıf yapısı, Bourdieu’de *sermayeler* ile açıklanmaktadır. Bourdieu’ye göre, toplumsal uzamda konumlanış şeklimiz yalnızca üretim araçlarına bağlı değildir, kültürel varlıklar ve toplumsal ilişki ağları toplumsal uzamdaki konumlanışı belirlemede oldukça önem arz etmektedir (Savul, 2018, s. 138).

Toplumsal sınıf ne tek bir nitelikte (sermayenin hacim ve yapısı gibi en belirleyici olan nitelik söz konusu olduğunda bile) ne belli bir nitelikler toplamıyla (cinsiyet, yaş, toplumsal veya etnik köken -örneğin beyaz ve siyahların, yerli ve göçmenlerin payı vb.-, gelir, eğitim seviyesi vb.) ne de bir neden-sonuç, koşullayan-köşüllanan ilişkisi içindeki temel bir nitelikten (üretim ilişkilerindeki konumdan) yola çıkılarak sıralanmış nitelikler zinciriyle açıklanabilir. Toplumsal sınıf, niteliklerin her birine ve pratikler üzerinde uyguladıkları etkilere öz değerini veren tüm ayırt edici nitelikler arası ilişkilerin yapısıyla tanımlanır (Bourdieu, 2021, s. 157).

Bourdieu’ye göre toplumsal güç dengeleri bireylerin sahip oldukları sermaye biçimlerine dayanmaktadır. Ona göre sınıfların belirlenmesinde sermayelerin büyük etkisi vardır. Bourdieu için bireyler aynı sınıfsal konumda yer almalarına rağmen farklı sermayelere sahip olabilirler. Buna örnek olarak egemen sınıf içerisindeki profesör ve işverenler gösterilebilir. Bu iki mesleğe sahip olan bireylerin ekonomik ve kültürel sermayeleri farklı boyutlarda olabilir ancak yine de egemen sınıfın farklı fraksiyonları olarak karşımıza çıkmaktadır (Karadağ, 2014, s. 193). Sosyal sınıf, toplumsal birikimlerin ayrışması olarak ifade edilebilir, toplumsal birikimler de

kişilerin sermayeleridir. Marx için sermaye, ekonomik sermayeyi ifade eder ve bu sermayenin boyutuna göre kişiler “proleter” ya da “burjuva” konumunda yer alır. Ancak Bourdieu için sermaye yalnızca ekonomik sermaye olarak var olmamaktadır, bireyler için toplumsal kaynak oluşturan dört sermayeden söz eder. Bu sermaye türleri ekonomik, sosyal, kültürel ve simgesel sermayelerden oluşmaktadır (Jourdain & Naulin, 2016, s. 105). Bireylerin kaynaklara yani sermayelere erişim derecesi ve sermayeleri kullanma becerileri toplumsal konumlarını belirlemede bir araçtır (Çolak, 2015, s. 9). Ekonomik sermaye, mal varlığını ifade eder. Bu sermaye türünde ekonomik güçler ve bu güçlerin güvence altına alınması önemlidir. Kültürel sermaye, eğitim, bilgi, beceri gibi kültürel unsurları içermektedir. Sembolik sermaye, kişilere toplum içerisinde itibar kazandıran belirleyicilerdir. Sosyal sermaye ise kişilerin ilişki ağlarını göstermektedir. Bu sermaye türleri birbiriyle karşılıklı etkileşim içerisinde. Ekonomik sermayenin kültürel ve sosyal sermayeyi artırabildiği gibi, kültürel ve sosyal sermayenin de ekonomik sermayeyi artırabilmesi mümkündür.

1.4.2.3.1. Habitus

Bourdieu, eylemlerin kural ve normlara bağlı kalmaksızın nasıl düzenli bir örüntü sürdürdüğüne cevap ararken “habitus” kavramını kullanmıştır (Swartz, 2018, s. 137). Habitus kavramı ilk olarak Bourdieu tarafından geliştirilmemiştir. Bourdieu, Weber, Durkheim gibi bilim insanlarının fikirlerinden esinlenerek, daha önce kullanılmakta olan “heksis” kavramının tercümesi ile birleştirmiştir (Jourdain & Naulin, 2016, s. 41-42). Bourdieu, habitus kavramını eserlerinde farklı şekillerde tanımlayarak kullanmakta ve tek bir ortak tanım bulundurmamaktadır. “Pratik Nedenler” (2015, s. 42) isimli eserinde habitus işlevsel bir yapıya sahiptir. Bireylere yapmaları gereken eylemleri ve günlük hayattaki seçimlerini belirleyen bir olgu olarak görülmektedir.

Bourdieu, eylemlerimizin ana sebebinin içerisinde bulunduğumuz toplum olduğunu düşünmektedir (Swartz, 2015, s.147). Habitus kavramı ile bireylerin sahip oldukları konumların önemine vurgu yapmaktadır. Alışkanlıklar, bireylerin sahip oldukları eğilim ve yatkınlıklar bireylerin habitusudur. Habitus, bireylerin toplumsal gücünün belirlenmesinde ve davranışların gelişmesinde rol oynamaktadır. Bireyler,

habituslarına göre toplumsal konumlarda yer alırlar ve bu kalıplara uygun bir şekilde devam eder.

Habitus, kimi zaman düşünöldüğü gibi bir kader değildir. Tarihin ürünü olduğundan, sürekli olarak yeni deneyimlere karşı karşıya gelen ve durmaksızın onlardan etkilenen, açık bir yatkınlıklar sistemidir. Sistem dayanıklıdır, ama sarsılmaz değildir. (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 125).

Habitus ayrıştırıcı özelliklere sahip olduğu gibi, bütünleştirici özelliklere de sahiptir. Habitusu bireylerin değişmez kaderi olarak görmek büyük yanılgıdır. Yeni durumlar, yeni etkileyiciler habitusun değişip dönüşmesine yardımcı olabilmektedir. Habitus sürekli olarak belirli sınırlar içerisinde değişime ve dönüşüme uğrayabilecek bir yapı ve potansiyele sahiptir, sabit ve değişmez değildir (Bourdieu, 2019, s. 164).

Habitus bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarına göre şekillenen bir olgudur. Bourdieu'ye göre (2021) habitus, bireylerin kendilerini düşünme biçimleri, etkileme alanları ve davranışlarına dair kalıplar oluşturur. Eylem ve pratikleri şekillendiren habitus, kişilerin mensup oldukları konumlar hakkında bilgi verme gücüne sahiptir. İşçi sınıfına mensup olan bireylerin pratik ve tercihleri ile üst sınıfa mensup olan bireylerin pratik ve tercihleri arasında mutlaka farklılıklar görülür, iki sınıf da kendi habitusuna uygun şekilde davranmaya eğilimlidir (Bourdieu, 2015, s. 22). Bourdieu'ye göre (2019, s. 162) habitus “alışkanlık” olarak basite indirgenemeyecek kadar önemli bir kavramdır. Alışkanlıklar rutin haline gelmiş, düşünmeden sürekli tekrar eden eylemlerken; habitus tarihselliğe bağlı yatkınlıklardır ve durağan değil, sürekli üretim halindedir. Akçaoğlu (2018), muhafazakar bireylerin AKP öncesi ve sonrası bir dönem yaşadıklarını, AKP ile birlikte muhafazakar tercih ve beğenilerinin değiştiğini ifade etmektedir. Bu durum da bize habitusun kalıcı ve değişmez olmadığını hatırlatmaktadır.

Habitus her ne kadar bireysel eylemler olarak algılsa da esasında toplumsal eylemler bütünüdür ve toplumsallığı yansıtmaktadır. Bourdieu'ye göre eylemlerin gerçekleştirilme şeklinin sınırı habitus tarafından çizilmektedir. Bu sınırlar kişilerin içerisinde bulundukları tabakalara göre meydana gelir ve bu tabakalar neticesinde bireylerin eylemlerinin yapılabirliği ortaya çıkmaktadır (Swartz, 2015, s. 147).

1.4.2.3.2. Sermaye

Sermaye, kelime anlamı ile emekler sonucu ortaya çıkan birikimleri ifade eder. Sermaye kavramı Karl Marx'tan aşına olduğumuz bir kavramdır. Marx, sermayeyi yalnızca ekonomi ile ilişkilendirmekte, üretim aracına sahip olanlar yani sermaye sahipleri toplumsal sınıfların üst kısmını -burjuvayı- temsil ederken; sermaye sahibi olmayanlar toplumsal sınıfların alt kısmını -proletaryayı- temsil etmektedir. Marx'ın iktisadi olarak sınırlandırdığı sermaye, Bourdieu için yalnızca iktisadi anlamlar taşımamaktadır. Bourdieu, bireylere toplumsal olarak konum sağlayan sermayelerin varlığından söz etmiştir bu sermayeler de iktisadi, kültürel, sosyal ve simgesel olarak ayrılmaktadır (Jourdain & Naulin, 2016, s. 105). Kişilerin beğeni, tercih ve eğilimleri edindikleri sermayeler ile somutlaşmaktadır. Sermayeler toplumda üç şekilde kendini göstermektedir: doğrudan paraya çevrilebilen ekonomik sermaye, bazı durum ve şartlar doğrultusunda ekonomik sermayeye çevrilebilen ve eğitim nitelikleri ile oluşabilen kültürel sermaye, toplumsal sorumlulukları içerisinde barındıran, yine belirli şartlar doğrultusunda ekonomik sermayeye çevrilebilen ve soyluluk unvanını temsil eden sosyal sermaye (Bourdieu, 2010, s.49). Sermayeler ancak kişilerin bulundukları alanlarda edindikleri ve ortaya çıkardıkları maddeleşmiş ya da somutlaşmış birikimlerdir. Sosyal uzamda kişiler sahip oldukları sermayelerin miktarına göre konumlarını belirler.

a. *Ekonomik sermaye*; sermaye denilince ilk akla gelen sermaye türüdür ve diğer sermayelerin kökeni olarak görülebilir (Swartz, 2015, s. 56). Ekonomik sermaye ile bütünleşen isim olan Karl Marx'ın görüşlerine benzer görüşler Bourdieu'de rastlanmaktadır ancak görüşler bütünüyle aynı değildir, aralarında farklılıklar da bulunmaktadır. Ekonomik sermaye kişilerin maddi kaynaklarının miktarına göre belirlenmektedir. Bourdieu hiçbir kavramını tek başına ve bağımsız bir şekilde kullanmadığı gibi ekonomik sermayeyi de tek başına ele almamıştır. Onun için ekonomik sermaye, sosyal ve kültürel etkenlerden bağımsız bir şekilde bulunmamaktadır, birbirlerini etkileyen faktörler olarak görülmektedir. Ekonomik sermaye kişilerin maddi olanaklarına göre belirlenirken aynı zamanda diğer sermaye türleri üzerinde de etkileyici bir faktördür (Aktaran: Avcı, 2015, s. 15). Ekonomik

sermaye yalnızca kişinin kazanımları dolayısıyla ortaya çıkmaz, miras yoluyla aktarılabilme özelliğine sahiptir.

b. *Sosyal sermaye*, insan ilişkilerine dayalı olarak ortaya çıkan sermaye türüdür. Kurulan bütün ilişkiler aynı sermaye değeri taşımamakta; bazı ilişkilerin kişilere daha çok fayda sağladığı görülmektedir. İlişki kurulan kişilerin diğer sermayelerinin de yüksek olması daha çok getiri sağlamaktadır (Jourdain ve Naulin, 2016, s. 107). Bireyler iletişim ağları ile bir araya gelir ve bu ilişkiler sermayeyi ortaya çıkarır. Sosyal sermayeyi diğer sermaye türlerinden ayıran husus da iletişim ve ilişkilerin devreye girmesi olarak görülmektedir. Diğer sermaye türleri yalnızca kişinin kendisine bağlı olarak ortaya çıkabiliyorken; sosyal sermayenin oluşabilmesi için başka kişilere ihtiyaç duyulmaktadır (Aydemir, 2011, s. 53).

c. *Simgesel sermaye*, toplum içerisinde prestij sahibi olmanın yansımasıdır. Simgesel sermaye diğer tüm sermaye türlerinin toplamı olarak görülebilir. Bourdieu'ye göre (2019, s. 199) simgesel sermaye güven, inanç ve itibar gibi faktörlerle var olmaktadır.

d. *Kültürel sermaye*, yetenek, bilgi ve donanımlardan meydana gelmektedir. Kültürel sermaye eğitim ile ortaya çıkmaktadır ancak eğitim denilince akla yalnızca okullarda alınan eğitim gelmemelidir. Egemen sınıfa mensup olan bireyler doğdukları andan itibaren aile ve sosyal çevrelerinde sosyal ve kültürel bir eğitim alabilme şansına sahipken, orta sınıfta ise eğitimler okulda verilmeye başlanır ve kişiler ancak okula gittikleri zaman öğrenme imkanı bulabilirler (Arun, 2009, s. 79).

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE METODOLOJİSİ

2.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

2.1.1. Araştırmanın Konusu

Din, genelde toplumları özelde ise bireyleri geçmişten günümüze derinden etkilemiş olan bir olgudur. Bir dine inanç ya da inançsızlık ve bu dinlerin kolektif temsilleri toplumların ve bireylerin kimlik edinme, gündelik hayat ritimleri, yargı ve ahlak yapıları, beğeni ve tüketim eğilimleri gibi faktörleri oluşturmaktadır. Geçmişten beridir süregelen ve hali hazırda içerisinde bulunduğumuz toplumlar, birtakım sosyal sınıf ve tabakalara göre ayrılarak şekillenmektedir. Sosyal sınıflar bireylerin yaşam tarzlarını, bulundukları alanları, sosyal çevrelerini ve ekonomik faaliyetlerini belirleyen önemli etkenlerden biridir. Bireylerin tercih, beğeni ve hayatı algılayıp yaşama şekilleri sosyal sınıflar bağlamında gelişmektedir. Bizim bu düşünceye sadık kalıp araştırmamızı bu bağlamda geliştirecek olmamızın yapı taşı Bourdieu sosyolojisidir. Pierre Bourdieu sınıflar arasındaki etkileşim ve bağları genel kanının dışına çıkarak yalnızca mülkiyet ilişkileri olarak değil aynı zamanda sermaye, alan ve habitus kavramlarıyla nitelendirdiği, bireylerin yaşam boyunca içerisinde bulundukları mekânsal konum ve aidiyetlerin belirlediği hayat tarzları olarak açıklamıştır.

Tezimizin ana konusu sosyal sınıflar bağlamında ayrıştığı düşünülen iki ilçede yaşayan bireylerin dindarlık pratikleri, gündelik hayat alışkanlıkları ve beğenileridir. Sosyal sınıfların zemin hazırladığı dönüşümler pratik ve öznel dünya açısından ele alınmış, bu doğrultuda oluşmuş olan sarsıntı ve yeniden yapılanmalar konu edinilmiştir.

2.1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Konya'nın Meram ve Karatay ilçelerinde yaşayan bireyler arasındaki dini deneyimleri, yaşam biçimlerini ve dindarlık algısını karşılaştırmaktır. Bu iki ilçe bazında bireylerin dini deneyimleri ve yaşam tarzları arasında farklılık olup olmadığı, farklılık varsa bu farklılığa neden olan durumlar araştırılacak ve ekonomi, eğitim durumu, gündelik yaşam tercih ve beğenileri bağlamında bir sonuç elde edilmeye çalışılacaktır.

Araştırma kapsamında, Dramaturji teorisinden kuramsal olarak, Pierre Bourdieu'nün "habitus" ismini verdiği yaklaşımdan ise kavramsal olarak yararlanılmıştır. Bourdieu'nün sosyal sınıfların ekonomik ve kültürel etkilerle birlikte oluştuğunu savunması bu çalışmanın yol haritasını belirlemiştir. Sosyal sınıflar ekonomik, sosyal ve kültürel ve simgesel sermaye ile ilişkilendirilerek ele alınırken bireylerin dini davranış ve yönelimleri yaşam tarzları, sosyal çevreleri, gündelik hayat pratikleri, tüketim alışkanlıkları üzerinden anlaşmaya ve değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın alt soruları şunlardır:

1. Meram-Karatay ilçelerinde belirgin bir ekonomik farklılık var mıdır?
2. Meram-Karatay ilçelerinde belirgin bir eğitim durumu farklılığı var mıdır?
3. Yaşanan dindarlık biçimlerinin gündelik hayata yansıması ne şekildedir?
4. Meram ve Karatay ilçelerinde yaşanan dindarlık biçimleri farklılık teşkil etmekte midir?
5. Meram ve Karatay ilçelerinde dindarlık seviyesi tüketim alışkanlıklarını ne derece etkilemektedir?
6. Meram ve Karatay ilçelerinde sosyal, kültürel ekonomik ve simgesel sermayeler dini yaşam üzerinde etkili midir?
7. Meram ve Karatay ilçelerinde beğeni ve tercih eğilimleri üzerinde dindarlık seviyesinin etkisi var mıdır?

8. Sosyal sınıfların dindarlık seviyesi üzerinde etkisi var mıdır?

2.1.3. Araştırmanın Önemi

Akçaoğlu (2018), doktora tezinden kitaplaştırmış olduğu “Zarif ve Dinen Makbul: Muhafazakar Üst-Orta Sınıf Habitusu” isimli eserinde Ankara-Çukurambar’da yaşamakta olan muhafazakar orta sınıflarda dini habitusun kültürel ve günlük alana yansımaları ele almıştır. Özsöz (2019), “Kutsal ve Kural: MÜSİAD Kayseri Şubesi Örneğinde Yeni Muhafazakar Orta Sınıfın Dönüşümü” isimli eserinde yeni muhafazakar orta sınıfın kutsal ve kuralları arasında kurdukları ilişkinin dönüşümünü incelemiştir. Özet (2019), “Fatih-Başakşehir: Muhafazakar Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus” isimli eserinde İslami habitusu iki semt üzerinden zengin ve yoksul dindarların dönüşümünü inceleyerek ele almıştır. Literatürde din, muhafazakarlık, dindarlık ve dindar bireylerin gündelik pratikleri hakkında oldukça fazla sayıda çalışma mevcuttur. Konya şehir merkezi ve ilçelerinde de birçok dindarlık çalışması yapılmıştır, bu çalışmalardan biri Celalettin Çelik tarafından 2001 yılında hazırlanmış, 2002 yılında kitaplaştırılmış olan doktora tezidir. Çelik (2002), “Şehirleşme ve Din” isimli çalışmasında Konya merkez ilçelerinde yaşamakta olan 406 kişinin şehirleşme sürecinde dini yaşanma şekli ve din ile sosyo-kültürel yapılar arasında kurmuş olduğu ilişki araştırılmıştır. Akgül (2004) tarafından yapılmış olan çalışmada Konya huzurevlerinde yaşamakta olan 103 yaşlı bireyin dindarlık seviyelerinin yaşam doyumlarına etkileri tartışılmıştır. Yılmaz (2019), Konya merkez ilçelerindeki devlet okullarında görev yapan 804 öğretmenin dindarlık ve hoşgörü düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Tunçtan (2019), Konya şehir merkezinde yaşayan 19 muhafazakar kadın ile derinlemesine görüşmeler yapıp gündelik hayat pratiklerini araştırmıştır.

Bizim araştırmamızı literatürdeki çalışmalardan ayıran birçok husus bulunmaktadır. Bu hususlardan ilki araştırmanın sosyal sınıf farklılaşması temelinde oluşmasıdır. Konya’nın iki merkez ilçesinin hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açıdan alt ve orta üst sınıf olarak ayrılarak dindarlık pratiklerinin araştırılması da diğer çalışmalardan önemli bir farklılık noktası oluşturmaktadır. Diğer bir husus bu

çalışmanın hem nicel hem nitel olmak üzere karma yöntemle yapılacak olmasıdır. Dindarlık çalışmaları çoğunlukla nicel yöntem ile yapılmıştır, bu çalışmada anket tekniği ile evrenin temsil boyutunu arttırıp, derinlemesine mülakat tekniği ile bireylerin hayatları, yaşam tarzları ve beğenilerinin dindarlıkla ilişkisi detaylı bir şekilde araştırmak istenilmiştir.

2.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Araştırma kapsam ve sınırlılıklarının belirlenmesi bir araştırmanın en önemli aşamalarından biridir. Araştırmaların kapsamı, incelenmek istenilen örnekleme göre belirlenmektedir. Sınırlılıklar ise ele alınan evrene hangi durumların dahil edilmeyeceğini belirlemektedir. Araştırmamızı kapsamını zaman, mekan ve sosyal gruplar açısından birtakım sınırlılıklar meydana getirmektedir.

Araştırmamızın evreni Konya olarak belirlenmiştir ve öncelikle Konya merkez ilçelerini (Meram, Karatay, Selçuklu) kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır. Selçuklu ilçesinin, diğer iki ilçeye göre karma bir yapısının olması sebebiyle, sosyo-kültürel açıdan daha net farklılık teşkil edebileceği düşünülerek evrenimiz Meram ve Karatay olarak belirlenmiş, Selçuklu ilçesi kapsam dışı bırakılmıştır. Araştırmamız belirlenen ilçelerde ikamet etmekte olan, dindarlık seviyesini en az orta olarak gören 18 yaş üstü tüm bireyleri kapsamaktadır. Araştırmamızın saha verileri Ekim-Aralık 2022 tarihleri arasında elde edilmiştir.

2.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırma örnekleminin içerisinden seçildiği ve bulguların genellenmeye çalışıldığı büyük gruba evren ismi verilmektedir. Araştırma evreninin tamamına ulaşmak zaman, maliyet, emek açısından oldukça zahmetli olduğu gibi her zaman mümkün de değildir (Gürbüz, Şahin, 2017, s. 124). Bu nedenle örneklem belirlemek yapılacak olan araştırmalarda sonuca daha kolay ve nokta atışı ulaşılmasını sağlamaktadır. Örneklem, araştırma evrenini temsil edecek grubun seçilmesidir.

Tablo 4. Meram ve Karatay İlçe Nüfusu

İlçe	İlçe Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Nüfus Yüzdesi
Meram	345.360	171.121	174.239	%15.17
Karatay	362.177	182.088	180.089	%15.91

Kaynak: <https://nvi.gov.tr/konya/istatistikler>

Tablo 5. Meram ve Karatay İlçelerinde Eğitim Durumu

	Meram	Karatay
Bilinmiyor	2.296	2.580
Okuryazar değil	4.344	5.050
Okuryazar, eğitimsiz	29.494	33.376
İlkokul	87.264	87.184
Ortaokul	56.393	62.169
İlköğretim	26.301	31.560
Lise	53.275	42.711
Lisans	39.983	28.158
Yüksek lisans	5.747	2.467
Doktora	1.737	365

Kaynak: data.tuik.gov.tr

Araştırmamızı Meram ve Karatay ilçeleri özelinde yapmamızdaki amaç bu iki ilçenin birbirinden sosyal sınıflar olarak ayrıldığına düşünülmesidir. TÜİK'in 2021 yılında açıklamış olduğu eğitim durumu verileri bu düşüncemizi ispatlar niteliktedir.

Meram ilçesinde okuryazar olmayan kişi sayısı %1'e tekabül ederken, Karatay ilçesinde %2'lik bir dilimi temsil etmektedir. Meram ilçesinde okuryazar olup eğitim görmeyen kişiler %10'la temsil edilirken, Karatay ilçesinde bu oran %11'dir. Meram ilçesinde yalnızca ilköğretim ve ortaokul eğitimi alan kişiler %55'lik

dilime tekabül ederken, Karatay ilçesinde %61'lik dilime tekabül etmektedir bu durum bize Karatay ilçesinde Meram ilçesine oranla daha fazla ilköğretim mezunu olduğunu göstermektedir. Meram ilçesinde lise mezunu olan kişiler %17'lik alanı, Karatay ilçesinde ise %14'lük alanı kapsamaktadır. Meram ilçesinin %13'ü lisans mezunuyken, Karatay ilçesinin %10'u lisans mezunudur. Meram ilçesinde lisansüstü eğitim seviyesi %3'ken, Karatay ilçesinde ise %1 olarak görülmüştür.

Tablo 6. Örneklem Hesaplama Tablosu

Evren Büyüklüğü	± 0.03			± 0.05			± 0.10		
	Örneklem Hatası			Örneklem Hatası			Örneklem Hatası		
	(d)			(d)			(d)		
	p=0.5	p=0.8	p=0.3	p=0.5	p=0.8	p=0.3	p=0.5	p=0.8	p=0.3
	q=0.5	q=0.2	q=0.7	q=0.5	q=0.2	q=0.7	q=0.5	q=0.2	q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	80
100.000	1056	678	888	383	245	322	96	61	80
<u>1.000.000</u>	1066	682	896	<u>384</u>	246	323	96	61	80
100.000.000	1067	683	896	384	245	323	96	61	80

Kaynak: Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2004: 50.

Örneklem sayısı formülü ve yukarıdaki örneklem büyüklüğü tablosu esas alınarak örneklemimiz 383 kişi olarak belirlenmiştir. Ancak hatalı anket ihtimaline karşı Karatay ilçesinde 200, Meram ilçesinde 200 olmak üzere toplam 400 kişiye anket uygulanması planlanmaktadır.

Tablo 7. Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı %20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Hane Halkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı

	I.	II.	III.	IV.	V.
	%20	%20	%20	%20	%20
Aylık Gelir (₺)	1.854	3.119	4.431	6.092	12.925
Yıllık Gelir (₺)	22.252	37.426	53.170	73.104	155.104
Toplam Gelir (%)	6,5	11,0	15,6	21,4	45,4

Kaynak: data.tuik.gov.tr

Araştırmamızın kapsamının belirlenmesinde rol alan en önemli husus sosyo-ekonomik sınıflardır. Sınıflar belirlenirken TÜİK'in 2021 yılında yayımlamış olduğu "Hane Halkı Kullanılabilir Gelir Dağılımı" istatistiki verilerinden yararlanılmıştır. TÜİK'in yayımlamış olduğu istatistik setinden Konya-Karaman özelinde veriler alınarak beş kategoriye ayrılmış olan %20'lik dilimler alt, orta alt, orta, orta üst ve üst sınıf olarak kabul edilmiştir. İlk yüzde yirmilik dilim alt sınıfı, ikinci yüzde yirmilik dilim orta alt sınıfı, üçüncü yüzde yirmilik dilim orta sınıfı, dördüncü yüzde yirmilik dilim orta üst sınıfı ve beşinci yüzdelik dilim üst sınıfı temsil etmektedir. Bu durumda hane halkı bazında ferdi gelirleri, 1.854₺ alt gelir grubu, 3.119₺ orta alt gelir grubu, 4.431₺ orta gelir grubu, 6.092₺ orta üst gelir grubu, 12.925 ₺ olarak kategorize edebilmekteyiz.

2.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

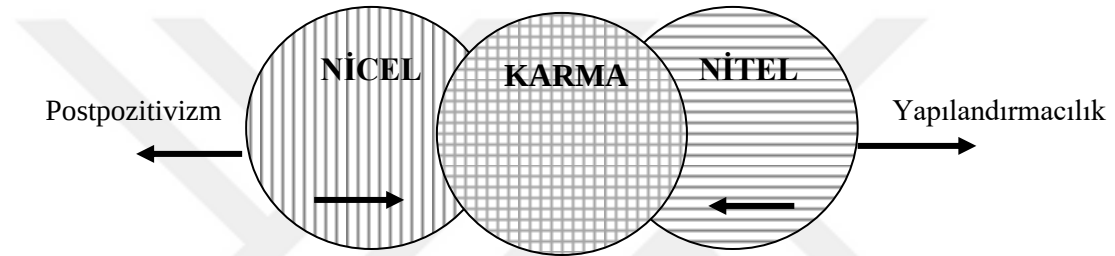
2.4.1. Karma Yöntem

Metodolojik olarak bakıldığında pozitivist yaklaşım hesaplama ve sayısal veriler üzerine kuruludur, bu hesaplamaların yapılabilmesi için deney ya da anket gibi teknikler kullanılır. Yorumsamacı yaklaşımda ise hesaplamalardan ziyade anlam ve yorumlar önemlidir. Yorumsamacı bakış açısında “ne” ve “nasıl” sorularına cevap bulmaya çalışılır (Kümbetoğlu, 2012). Sencer (1978, s. 22), yöntemi bilimin amacına ulaşmak için kullanmış olduğu yol şeklinde tanımlamıştır. Bu doğrultuda araştırmamızın amacına ulaşabilmek için nicel ve nitel olmak üzere iki yol belirlenmiştir. Nicel ve nitel yöntemin eş zamanlı olarak kullanılmasına “karma yöntem” ismi verilmektedir. Çalışmamızda nicel ve nitel yöntem sentezlenmiş yani karma yöntem uygulanmıştır. Niceliksel araştırma yöntemi olan anket tekniği ve niteliksel araştırma yöntemi olan derinlemesine görüşme tekniği uygulanarak araştırma sorumuzun cevabı bulunmaya çalışılmıştır. Sayısal verilerin ve yorumsamacı yaklaşımın birlikte kullanımı, anlam gücünü artırmaya yardımcı olmaktadır (Tunalı vd., 2016 s. 107). Karma araştırma yönteminde nicel ya da nitel yöntem seçmek zorunda kalınmadan ikisi birden kullanılıp araştırma güvenilirliği artırılmaktadır. Karma araştırma yöntemi nicel ve nitel yöntemlerdeki eksikliklerin giderilmesi ve güvenilirlik artırma açısından avantajlı bir yöntemdir. Bu yöntem ile güçlü deliller elde edilebilecek ve sayısal-sözel veriler eş zamanlı olarak kullanılabilir (Tunalı vd., 2016, s. 108). Johnson ve Onwuegbuzie (2004, s. 21), karma yöntemin aynı çalışma içerisinde nicel ve nitel yöntemin zayıf yönlerinin kapatılabilmesi, geniş ve eksiksiz bir şekilde araştırma sorularına cevap bulunabilmesi, sayısal verilerin resim ya da kelimelere anlam verebilmesi, kelime ve resimlerin sayısal verilere anlam verebilmesi, sonuçların genellenebilirliğinin artması, bulguları karşılaştırarak güçlü deliller sunabilmesi gibi avantajlara sahip olduğunu belirtmiştir.

Johnson ve Onwuegbuzie’ye göre (2004, s. 20) karma yöntem kullanılmadan önce araştırmacının, araştırma yöntemlerinin aynı anda mı yoksa sırayla mı kullanılacağına ve yöntemlerden birini baskın olarak mı kullanmak

istediğine karar vermelidir. Nitel veriler önce toplanıyorsa belirli alandaki katılımcılarla konunun irdelenmesi amaçlanmış demektir. Bu durumda nicel veriler daha sonra toplanarak temsil gücü artırılır. İkinci aşama ise baskın olarak kullanılacak yöntemin seçilmesidir, iki yönleme eşit ağırlık verilerek de ilerlenebilir.

Şekil 2. Karma Yöntemler Araştırması

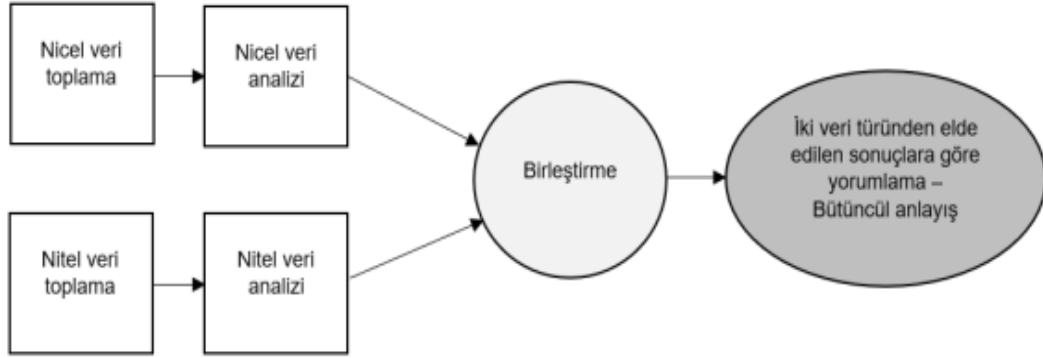

Creswell ve Clark, karma yöntemleri bir araştırmada konuyu anlamak amacıyla nicel ve nitel verilerin felsefi ve teorik olarak şekillendirilerek toplanıp analiz edilmesi ve çıkarılan sonuçların birleştirilmesi olarak tanımlamıştır (Aktaran: Toraman, 2021, s. 8).

2.4.1.1. Eş Zamanlı Karma Yöntemler Araştırması

Creswell karma yöntemi üçü eş zamanlı, üçü sıralı olmak üzere altı tasarım modeline ayırmıştır. Eş zamanlı modeller; üçgenleme, iç içe geçmiş, dönüşümsel olarak ifade edilmektedir. Sıralı modeller ise açıklayıcı tasarım, araştırmacı tasarım, dönüşümsel tasarım olarak kategorize edilmektedir (Creswell, 2003, s. 206-211).

Şekil 3. Eş Zamanlı Karma Yöntemler Araştırması Desenleri

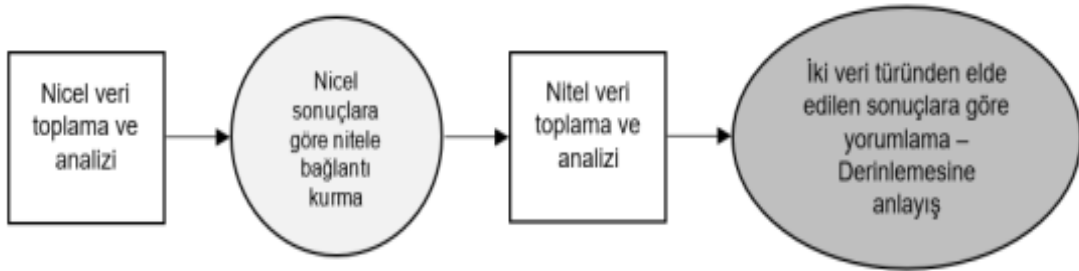
Kaynak: Toraman, 2021: 16.

Bu tasarım Creswell'in eş zamanlı üçgenleme tasarımıdır. Üçgenleme tasarım araştırmalarında nicel ve nitel veriler aynı anda toplanıp analiz edilir, her iki yöntem de aynı derecede önem arz eder. Nicel ya da nitel yöntem baskın olarak kullanılmaz. Bu yöntemde veri analizleri ayrı ayrı yapıp çalışma sonunda analizler birleştirilir. Bu tasarım araştırma bulgularını doğrulama amaçlı yapılmaktadır. Eş zamanlı iç içe geçmiş ve eş zamanlı dönüşümsel modellerde de nicel ve nitel veriler aynı anda toplanır. Eş zamanlı iç içe geçmiş tasarımın üçgenleme tasarımdan farkı nicel ya da nitel verilerin herhangi birinin daha baskın olarak kullanılmasıdır. Eş zamanlı dönüşümsel tasarımda ise verilerden biri baskın olarak kullanılabilir ya da ikisine de eşit ağırlık verilebilir (Creswell, 2003, s. 206-211).

2.4.1.2. Sıralı Karma Yöntemler Araştırması

Sıralı açıklayıcı tasarım modelinde (NİCEL → nitel) nicel veriler baskın olarak kullanılmaktadır. Nitel veriler, nicel verilerin analizinden sonra toplanır. Bu tasarımın en büyük avantajı beklenmeyen araştırma bulgularını açıklarken yardımcı olmasıdır (Creswell, 2003, 206-211).

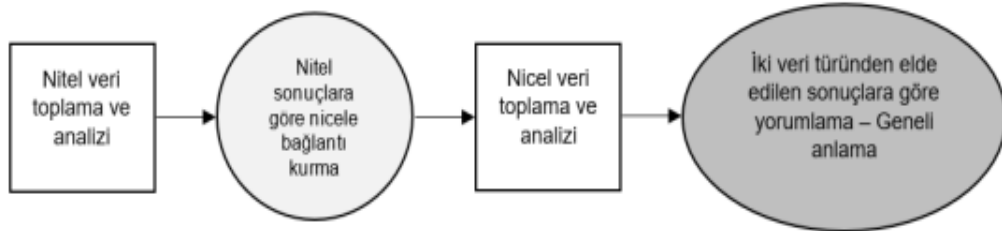
Şekil 4. Sıralı Açıklayıcı Tasarım Deseni

Kaynak: Toraman, 2021: 16.

Sıralı araştırıcı tasarım modelinde (NİTEL → nicel) nitel veriler baskın olarak belirlenmektedir. Nicel veriler, nitel verilerin analizinden sonra toplanır. Veriler analiz kısmında birleştirilip yorumlanır. Bu model, değişkenler bilinmediğinde, yeni bir ölçme aracı geliştirilirken ya da teoriler test edilirken kullanılır (Creswell, 2003, 206-211).

Şekil 5. Sıralı Araştırıcı Tasarım Deseni

Kaynak: Toraman, 2021: 16.

Bu çalışmada Creswell'in “eş zamanlı üçgenleme” tasarımı uygulanmıştır. Nicel ve nitel veriler aynı anda toplanmaya başlanmış, iki yöntem de eşit baskınlık taşımaktadır. Bulgular çalışmanın sonunda birleştirilerek analiz edilecektir.

2.5. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

2.5.1. Nicel Verilerin Toplanması ve Anket Formunun Özellikleri

Belirli bir konuda daha önceden hazırlanmış olan soru ve hipotezlere cevap aranan bir veri toplama tekniği olan anket, örnekleme oluşturan kişilere uygulanmaktadır. Bu çalışmanın nicel verileri anket tekniği ile toplanmıştır.

Anket, katılımcıların sosyo-ekonomik özelliklerini, gündelik yaşam pratiklerini ve dini tutumlarını tespit etmeye yönelik oluşturulmuştur. Daha önce bu konu ile alakalı sorulmuş sorular ve kullanılmış ölçekler analiz edilerek uzman görüşleri almak suretiyle onların düzenlemeleri doğrultusunda meydana getirilmiştir. Anketin ilk 17 sorusu demografik özellik taşıyan sorulardır. Diğer sorular ise tek seçenekli, çok seçenekli ve 1'den 10'a kadar derecelendirmeli sorular olarak hazırlanmıştır. Anket soruları vasıtasıyla katılımcıların sosyo-kültürel ve ekonomik seviyesi, beğeni ve tercihleri, boş zaman etkinlikleri, gündelik yaşam ve dini pratikleri, dinin gündelik hayat pratiklerini ne derece etkilediğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Nicel araştırma verilerinin değerlendirilmesinde IBM SPSS Statistics 21 kullanılmıştır. Araştırmanın nicel kısmı Meram ilçesinden 218, Karatay ilçesinden 197 olmak üzere toplamda 415 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Meram ilçesinden 131, Karatay ilçesinden 115 kadın; Meram ilçesinden 87, Karatay ilçesinden 82 erkek katılımcı vardır, bu oran bilinçli olarak dengede tutulmuştur. Bireyler anketleri gönüllülük esasına dayanarak cevaplamıştır. Araştırma uygulaması 14.11.2022 tarihinde başlayıp 31.12.2022 tarihinde son bulmuştur. Anketlerin bir kısmı online anket olarak Google Forms aracılığıyla, bir kısmı ise yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Ancak nicel verilerin çoğunluğuna online olarak ulaşılmıştır. Seçim öncesi bir dönemde olduğumuz için katılımcılar siyasi içerikli anketler olabileceğini düşünerek önyargı ile yaklaşmıştır. Yüz yüze anket yapmayı talep ettiğimiz kişilerin çoğu reddetmiş, bu da anket verilerine ulaşmayı hayli zor hale getirmiştir. Dağıtılan 430 anketin 415'i şartlara uygun ve geçerlidir, 15'i ise yarım bırakıldığı için geçersiz sayılmıştır.

İki bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında Bağımsız T-Test, ikiden fazla bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi One-way ANOVA, iki kategorik değişken arasında fark olup olmadığını anlamak için Chi-Square testi, çoklu karşılaştırmalar için ise varyansların homojen dağılıp dağılmama durumuna göre post hoc testlerinden Tukey seçilerek uygulanmıştır, değişkenler arasındaki ilişkiyi görebilmek için korelasyon analizi yapılmıştır..

2.5.2. Nitel Verilerin Toplanması ve Mülakat Formunun Özellikleri

Araştırmalarda derinlemesine görüşmeler sağlanacak görüşmecilere ulaşmak çoğunlukla zor bir durumdur. Kimi zaman kriterleri sağlayacak görüşmeciler bulunamamakta, kimi zaman ise görüşmecilerin yeteri kadar güveni sağlanamamakta ve bu durumda görüşmeciler vakitlerini ayırmak konusunda çekimser davranabilmektedir. Bu sorunu aşabilmek için öncelikle bir veya birkaç görüşmeci tespit edilir ve devamında o görüşmecilerin tavsiye ve bilgilerinden yola çıkılarak diğer görüşmecilere ulaşılmaya çalışılır (Gürbüz, Şahin, 2017, s. 133). Ulaşılan her görüşmecinin sosyal ağları vasıtasıyla yeni görüşmecilere ulaşma imkanı sağlanır, kartopu tekniği de ismini buradan almaktadır. Önce küçük bir parça ile başlayan hareketlilik sürekli artarak, birbirine eklenerek devam eder.

Araştırmamızın saha kısmında kendini dindar olarak tanımlayan alt ve üst sınıf bireyler belirlenmiş ve sonrasında onların sosyal çevrelerine ulaşılmış, dolayısıyla kartopu örnekleme kullanılmıştır. Belirlenen kişilerden detaylı bilgiler alabilmek amacıyla yarı yapılandırılmış mülakat formu eşliğinde derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşmelere 24.10.2022 tarihinde başlanmış, 30.11.2022 tarihinde son verilmiştir. Mülakatlar ortalama bir saat elli dakika sürmüştür. En uzun süren görüşmemiz üç saat, en kısa görüşmemiz ise elli dakikadır. Katılımcıların sözlü onayları alınarak ses kaydı alınmıştır. Katılımcılardan birkaçı “soruları bilemezsem” korkusuna kapılıp ses kaydından önce deneme yapmak istemiştir. Görüşmeden sonra ise “keşke senin gibi bizi hep dinleyen biri olsa” şeklinde temennide bulunmuşlardır. Karatay ilçesinde yaşamakta olan bütün kadın katılımcılarla gündüz saatlerinde ev içerisinde görüşülmüş, akşam saatlerinde evde eşleri olduğu gerekçesiyle görüşmeyi

kabul etmemişlerdir. Karatay ilçesindeki erkek katılımcılar görüşmeye katılmakta çekimserlik göstermiş ve onlarla evlerinin bahçelerinde mülakat yapılmıştır. Meram ilçesinde yaşamakta olan katılımcıların bazılarıyla evde, bazılarıyla kafede, bazılarıyla ise ofislerinde derinlemesine görüşülmüştür ve bu görüşmelerin çoğu akşam saatlerinde gerçekleşmiştir. Görüşmelerin katılımcıların ev ve ofislerinde gerçekleşmesi yaşam alanları hakkında gözlem yapma imkanını vermiştir. Katılımcıların izniyle oturdukları evlerin, mobilyaların, dekoratif eşyaların fotoğrafları çekilmiştir.

Yarı yapılandırılmış mülakat formu hazırlanırken uzman görüş olarak daha önce muhafazakarlık üzerine çalışmış olan Dr. Öğr. Üyesi Aksu Akçaoğlu ve dindarlık çalışmaları yapan tez danışmanım Doç. Dr. Özlem Altunsu Sönmez'den yardım alınmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat formumuzda öncelikle katılımcıların demografik özelliklerini öğrenmek adına yaşları, medeni durumları, eğitim durumları, meslekleri, gelirleri, nasıl bir aile tipinde yaşadıkları öğrenilmiştir. Daha sonra gündelik yaşam, boş zaman aktiviteleri, aile ve evlilik, tüketim, yaşam biçimi ve dindarlık pratikleri hakkında sorular yöneltilmiştir. Bu sorular genel bir ifadeyle sorulmuş, konuşmanın seyrine göre serbest bir şekilde görüşmeler devam etmiştir. Pilot görüşmelerin başında katılımcılara onlar için dindarlık ve muhafazakarlığın ne anlama geldiği sorulmuş ancak bu sorulardan sonra katılımcıların bütün görüşmeyi kendi yaşamları üzerinden değil doğru buldukları dindar yaşam üzerinden değerlendirdikleri görülmüştür. Bunun üzerine “size göre dindarlık ve muhafazakarlık nedir?” soruları görüşmenin en sonuna bırakılmıştır.

Derinlemesine görüşmelerin deşifasyonu nitel ve karma yöntemler için geliştirilmiş olan MAXQDA programı kullanılarak yapılmıştır. Bu program aracılığıyla katılımcıların en çok kullandıkları kelimelerin frekansı çıkarılıp kelime bulutu oluşturulmuştur¹.

¹ MAXQDA aracılığıyla oluşturulan kelime bulutu 3.4.'te yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE VERİLERİN ANALİZİ

3.1. NİCEL ARAŞTIRMA BULGULARI VE VERİLERİN ANALİZİ

3.1.1. Demografik Bilgiler

Tablo 8. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kadın	246	59.3
Erkek	169	40.7
Toplam	415	100

Araştırmamıza katılan 415 katılımcımızın %59'u (n=246) kadın, %40.7'si (n=169) erkektir. Anketlerimizin bir kısmı Google Forms aracılığıyla, bir kısmı ise yüz yüze yapılmıştır. Araştırmamızı katılımcılarımızın cinsiyet oranları eşit olacak şekilde yapmayı planlamıştık ancak yüz yüze yapılan anketlerde erkek katılımcılara ulaşmak kadın katılımcılara nazaran daha zor olmuştur. Kadın katılımcı oranının, erkek katılımcı oranından fazla olmasının sebebi, yüz yüze yapılan anketlerde kadınlar çoğunlukla evlerinde olmalarıdır. Evlerinde olan kadınlara daha kolay ulaşım sağlanmış, çoğu kadın katılımcı eşlerinin çalıştığını bu nedenle gündüz evde olmadıklarını, akşam ise yoruldukları için ankete cevap veremeyeceklerini dile getirmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların Yaş Ortalamaları

	En Düşük	En yüksek	Ortalama
Meram	18	70	33.87
Karatay	18	70	38.74

Çalışmamız yalnızca 18 yaş üzeri bireyleri kapsamaktadır. İki ilçede de en küçük katılımcılarımız 18 yaşında, en büyük katılımcılarımız 70 yaşındadır. Meram ilçesinde katılımcılarımızın yaş ortalaması 33.87'yken; Karatay ilçesinde 38.74'tür.

Anket formumuzda yaş kategorik olarak sorulmamıştır ancak analiz yapabilmek için daha sonra kategorik hale getirilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Aylık Kişisel Geliri

	En Düşük	En Yüksek	Ortalama
Meram	0 ₺	150.000 ₺	13.707₺
Karatay	0 ₺	30.000 ₺	5.680₺

Meramda oturan katılımcılarımızın en yüksek aylık kişisel gelirleri 150.000₺ ile ortalama 13.707₺ iken Karatay’da en yüksek aylık kişisel gelir 30.000₺ ile ortalama 5.680₺’dir. Anket verilerimiz 2022 yılının kasım ve aralık aylarında yapılmıştır ve bu zaman aralığında Türkiye Cumhuriyeti’nde asgari ücret net 5.500₺’dir.

Tablo 11. Katılımcıların Ailelerinin Aylık Toplam Geliri

	En Düşük	En Yüksek	Ortalama
Meram	6.000 ₺	400.000 ₺	29.870 ₺
Karatay	3.000 ₺	55.000 ₺	12.160 ₺

Katılımcıların ailelerinin aylık toplam geliri Meram bölgesinde en yüksek 400.000 ₺ ile ortalama 29.870 ₺ iken Karatay bölgesinde en yüksek 55.000 ₺ ile ortalama 12.160 ₺’dir.

Tablo 12. Katılımcıların İlçelere Göre Muhafazakarlık ve Dindarlık Seviyeleri

		Ortalama
Meram	Muhafazakarlık Seviyesi	4,82
	Dindarlık Seviyesi	5,25
Karatay	Muhafazakarlık Seviyesi	6,87
	Dindarlık Seviyesi	7,22

Katılımcılarımızdan dindarlık ve muhafazakarlık seviyelerini 1’den 10’a kadar puanlamaları istenmiştir. En düşük dindarlık ve muhafazakarlık seviyesi için 1, en

yüksek seviye için 10 puan verilmiştir. Puanlama doğrultusunda Meram ilçesindeki katılımcılarımızın muhafazakarlık puan ortalaması 4,82'yken; Karatay ilçesinde 6,87 olarak görülmektedir. Dindarlık puan ortalamasına bakıldığında ise Meram ilçesinde 5,25; Karatay ilçesinde 7,22'dir. Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın hem muhafazakarlık hem de dindarlık seviyelerinin Meram ilçesine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Katılımcıların Ebeveynlerinin İlçelere Göre Muhafazakarlık ve Dindarlık Seviyeleri

		Ortalama
Meram	Anne Dindarlık Seviyesi	7,45
	Baba Dindarlık Seviyesi	6,84
Karatay	Anne Dindarlık Seviyesi	8,08
	Baba Dindarlık Seviyesi	7,50

Katılımcılarımızdan anne-babalarının muhafazakarlık ve dindarlık seviyelerinin 1'den 10'a kadar puanlamaları istenmiştir, 1 en düşük 10 en yüksek seviyeyi temsil etmektedir. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın annelerinin dindarlık puanı ortalaması 7,45'ken; Karatay ilçesinde bu oran 8,08'dir. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın babalarının dindarlık puan ortalaması 6,84'ken; Karatay ilçesinde bu ortalama 7,50 olarak görülmektedir. Her iki ilçede de anne ve babaların dindarlık seviyelerinin ortalaması ortanın üstündedir. Katılımcılar ebeveynlerinin dindarlık seviyesinin kendilerinden daha yüksek olduğunu ve annelerinin dindarlık seviyesinin de babalarına göre daha yüksek olduğunu düşünmektedir.

Tablo 14. İlçeler ve Katılımcıların Yaş Dağılımı Çapraz Tablo

	Yaş aralığı	N	%
Meram	18-25	62	28.4
	26-40	94	43.1
	41-55	51	23.4
	56-70	11	5
	Toplam	218	100
Karatay	18-25	35	17.8
	26-40	83	42.1
	41-55	51	25.9
	56-70	28	14.2
	Toplam	197	100
Genel Toplam		415	100

Her iki ilçede de katılımcılarımızın 26-40 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Meram ilçesinde %43'lük (n=94) bir orana sahip olan 26-40 yaş arası katılımcılar, Karatay ilçesinde %42.1'lik (n=83) bir orana sahiptir. Meram ilçesinde yaş aralığı yoğunluğunu 18-25 yaş arası katılımcılar takip etmektedir, katılımcıların %28.4'ü (n=62) bu aralıktadır. Karatay ilçesinde ise ikinci yoğunluk %25.9 (n=51) oranla 41-55 yaş arasındadır. Meram ilçesinde katılımcıların %23.4'ü (n=51) 41-55 yaş, %5'i (n=11) 56-70 yaş aralığındadır, Karatay ilçesinde katılımcılarımızın %17.8'i (n=35) 18-25, %14.2'si (n=28) 56-70 yaş aralığındadır.

Tablo 15. İlçeler ve Cinsiyet Dağılımı Çapraz Tablo

	Cinsiyet	N	%
Meram	Kadın	131	60.1
	Erkek	87	39.9
	Toplam	218	100
Karatay	Kadın	115	58.4
	Erkek	82	41.6
	Toplam	197	100
Genel Toplam		415	100

Meram ilçesindeki 218 katılımcımızın %60.1'i (n=131) kadın, %39.9'u (n=87) erkektir; Karatay ilçesindeki 197 katılımcımızın %58.4'ü (n=115) kadın, %41.6'sı (n=82) erkektir. İlçeler arasındaki cinsiyet oranları bilinçli olarak birbirine yakın seçilmiştir, bu sayede iki ilçedeki örneklem grubunun temsil gücü artmaktadır.

Tablo 16. İlçeler ve Katılımcıların Medeni Durumları Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

	Medeni Durum	N	%	x²	sd	p
Meram	Evli	115	52.8	14,874	4	,00
	Bekar	89	40.8			
	Nişanlı	5	2.3			
	Boşanmış	5	2.3			
	Eşi vefat etmiş	4	1.8			
	Toplam	218	100			
Karatay	Evli	138	70.1	14,874	4	,00
	Bekar	46	23.4			
	Nişanlı	4	2			
	Boşanmış	5	2.5			
	Eşi vefat etmiş	4	2			
	Toplam	197	100			
	Genel Toplam	415	100			

Çalışmamızın örneklem grubunu oluşturan katılımcılarımızın çoğunluğunun medeni durumunun evli olduğu görülmektedir. Meram ilçesinde %52.8 (n=115) oranla, Karatay ilçesinde ise %70 (n=138) oranla katılımcılarımızın büyük çoğunluğunun evli olduğu görülmektedir. Meram ilçesindeki bekar katılımcılarımızın oranı %40'ken (n=89); Karatay ilçesinde bu oran %23.4'tür (n=46). Meram ilçesindeki katılımcılarımızın %2.3'ü (n=5) nişanlı, 2.3'ü (n=5) boşanmış, %1.8'inin (n=4) ise eşi vefat etmiştir. Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın %2'si (n=4) nişanlı, %2.5'i (n=5) boşanmış, %2'sinin (n=4) ise eşi vefat etmiştir. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($x^2 = 14,874$; $p < 0.05$).

Tablo 17. İlçeler ve 18-25 Yaş Arasındaki Katılımcıların Medeni Durumları Çapraz Tablo

	Medeni durum	N	%
Meram	Evli	12	19.4
	Bekar	47	75.8
	Nişanlı	3	4.8
	Boşanmış	0	.0
	Toplam	62	100
Karatay	Evli	10	28.6
	Bekar	22	62.9
	Nişanlı	2	5.7
	Boşanmış	1	2.9
	Toplam	35	100
Genel Toplam		97	100

Karatay ilçesinde evlilik oranının çok yüksek olması bize evliliklerin Meram ilçesinde yaşayan katılımcılarımıza göre erken yaşta yapıldığı öngörüsünü yaptırmaktadır. Bu neticede Meram ve Karatay ilçelerinde yaşamakta olan 18-25 yaş arası gençlerin medeni durum oranlarına bakıp karşılaştırılmıştır. Analizimiz doğrultusunda öngörümüzün bizi doğru noktaya taşıdığı görülmüştür. Karatay ilçesinde yaşamakta olan 18-25 yaş arasındaki katılımcılarımızın %28.6'sının (n=12); Meram ilçesinde ise %19.4'ünün (n=10) medeni durumunun evli olduğu görülmektedir. Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızda 18-25 yaş arası evlilik Meram ilçesine kıyasla %9.2 daha fazladır.

Bourdieu'cü perspektifle bakacak olursak, sermaye açısından üst sınıfı temsil eden Meram ilçesinde evlilik yaşının Karatay'dan daha yüksek olması eğitim, aile yapısı, sosyal çevre, en genel ifadeyle habitus ile açıklanabilir. Eralp ve Gökmen'in (2020) yapmış olduğu "Ortalama Evlilik Yaşının Yükselmesini Etkileyen Faktörler ve Cinsiyete Göre Farklılıklar" isimli çalışmada literatürdeki evlilik yaşını yükselten faktörlerin incelendiği çalışmalarda vurgulanan ana etkenler derlenmiştir. Literatürdeki çalışmalarda; gelir seviyesi, çalışma durumu, yaşanan bölge, din, modernleşme, eğitim seviyesi, kadınların ekonomik gücü, kadınların iş hayatına katılması, evliliğe karşı bakış açısının değişmesi, kentleşme, etnik yapı, sosyal çevre,

kadının toplumda değişen rolü ve aşk faktörleri vurgulanmıştır (Eralp & Gökmen, 2020, s.400).

Tablo 18. İlçeler ve Katılımcıların En Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Yeri Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

	Yerleşim Alanı	N	%	χ^2	sd	p
Meram	Köy	4	1,8	18,453	4	,00
	Kasaba	2	,9			
	İlçe	10	4,6			
	Şehir	49	22,5			
	Büyükşehir	153	70,2			
	Toplam	218	100			
Karatay	Köy	19	9,6	18,453	4	,00
	Kasaba	4	2			
	İlçe	19	9,6			
	Şehir	39	19,8			
	Büyükşehir	116	58,9			
	Toplam	197	100			
Genel Toplam		415	100			

Meram ilçesindeki örneklem grubunu oluşturan katılımcılarımızın %1,8'i (n=4) köyde, %0,9'u (n=2) kasabada, %4,6'sı (n=10) ilçede, %22,5'i (n=49) şehirde, %70,2'si (n=153) büyükşehirde hayatlarının en uzun süresinin geçtiğini belirtmiştir. Karatay ilçesindeki örneklem grubunu oluşturan katılımcılarımızın %9,6'sı (n=19) köyde, %2'si (n=4) kasabada, %9,6'sı (n=19) ilçede, %19,8'i (n=39) şehirde, %58,9'u (n=116) büyükşehirde hayatlarının en uzun süresini geçirmişlerdir.

Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın, Meram ilçesindeki katılımcılarımıza oranla köyde geçirdikleri zaman oldukça fazladır. Karatay'daki katılımcılarımızdan hayatının en uzun dönemini köyde geçirmiş olanların oranı Meram ilçesindekilerden %7,8 daha fazladır. Aynı zamanda Meram ilçesindeki katılımcılarımızın da Karatay ilçesindeki katılımcılara oranla büyükşehirde geçirdikleri zaman daha fazladır. Meram ilçesindeki katılımcılarımızdan hayatının en uzun dönemini büyükşehirde geçirmiş olanların oranı Karatay ilçesindekilerden %11,3 daha fazladır.

Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve hayatlarının en uzun süresini geçirdikleri yer arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 18,452$; $p < ,05$).

Tablo 19. İlçeler ve Katılımcıların Kendilerini Tanımlama Şekli Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

	Tanımlar	N	%	χ^2	sd	p
Meram	Muhafazakar	19	8,7	80,317	9	0
	Dindar	10	4,6			
	Milliyetçi	37	17			
	Sosyal Demokrat	39	17,9			
	Liberal	16	7,3			
	Atatürkçü	40	18,3			
	Dindar-Milliyetçi	20	9,2			
	Muhafazakar-Milliyetçi	12	5,5			
	Muhafazakar-Dindar	18	8,3			
	Diğer	7	3,2			
	Toplam	218	100			
Karatay	Muhafazakar	33	16,8	80,317	9	0
	Dindar	58	29,4			
	Milliyetçi	33	16,8			
	Sosyal Demokrat	9	4,6			
	Liberal	5	2,5			
	Atatürkçü	12	6,1			
	Dindar-Milliyetçi	11	5,6			
	Muhafazakar-Milliyetçi	11	5,6			
	Muhafazakar-Dindar	21	10,7			
	Diğer	4	2			
	Toplam	197	100			
Genel Toplam		415	100			

Anketimizde “muhafazakar, dindar, milliyetçi, sosyal demokrat, liberal, Atatürkçü ve diğer” seçenekleri bulunmaktadır. Katılımcılarımızın açık uçlu olarak doldurulmasını istediğimiz “diğer” seçeneğine verdikleri cevaplar doğrultusunda “dindar-milliyetçi, muhafazakar-milliyetçi ve muhafazakar dindar” seçenekleri eklenmiştir. “Diğer” seçeneğine verilen ve kategorileştirmedığımız cevaplar ise, *doğru olduğuna inandığı vicdanının rahat olduğu bir yaşantıya sahip, hümanist, kalıp ile tarif edilmek kategorize olmak bana göre değil, tarafsız, gelenekselci, İslamiyet’e uygun ne fazla ne eksik* şeklindedir.

Meram ve Karatay ilçelerinde katılımcıların kendilerini tanımlama biçimleri belirgin bir farklılık göstermektedir. Meram ilçesinde katılımcılar kendilerini daha çok “Atatürkçü” olarak tanımlarken; Karatay ilçesinde ise bu durum “dindar” olarak değişmektedir. Meram ilçesinde kendini muhafazakar olarak tanımlayan bireyler %8,7 (n=19) oranındayken, Karatay ilçesinde ise %16,8 (n=33) oranındadır, bu durum bize Karatay ilçesinde kendini muhafazakar olarak tanımlayan katılımcıların Meram’daki katılımcılardan iki kat daha fazla olduğunu göstermektedir. Karatay ilçesinde kendini dindar olarak tanımlayanlar ise, Meram’dan %24,8 daha fazladır. Kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan katılımcıların oranı ise her iki ilçede de benzer oranda karşımıza çıkmaktadır. Meram ilçesinde kendilerini sosyal demokrat olarak tanımlayan katılımcılarımız ve Karatay’dakiler arasında da belirgin bir farklılık görülmektedir. Meram’da kendini sosyal demokrat olarak tanımlayan katılımcılarımızın oranı %17,9’ken (n=39), Karatay’da %4,6’dır (n=9). Meram ilçesinde kendini sosyal demokrat olarak tanımlayan katılımcılarımızın Karatay’dan %13,3 oranında daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Meram ilçesinde kendilerini Atatürkçü olarak tanımlayan katılımcılarımızın oranı Karatay’dakinin üç katıdır, Meram ilçesinde bu oran %18,3 (n=40), Karatay ilçesinde %6,1’dir (n=12). Meram ilçesindeki katılımcılarımızın %7,3’ü (n=16) liberal, %9,2’si (n=20) dindar-milliyetçi, %5,5’i (n=12) muhafazakar-milliyetçi, %8,3’ü (n=18) muhafazakar-dindar olarak tanımlamaktadır. Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın %2,5’i (n=5) liberal, %5,6’sı (n=11) dindar-milliyetçi, %5,6’sı (n=11) muhafazakar-milliyetçi, %10,7’si muhafazakar-dindar olarak tanımlamaktadır. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve ideolojik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2= 80,317$; $p<,05$).

Tablo 20. İlçeler ve Katılımcıların Eğitim Düzeyi Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

	Eğitim Düzeyi	N	%	x²	sd	p
Meram	Okuryazar değil	0	,0	47,609	5	,00
	Okuryazar	1	,5			
	İlkokul	13	6			
	Ortaokul	8	3,7			
	Lise	19	8,7			
	Ön Lisans	31	14,2			
	Lisans	112	51,4			
	Lisansüstü	34	15,6			
	Toplam	218	100			
Karatay	Okuryazar değil	4	2,0			
	Okuryazar	5	2,5			
	İlkokul	36	18,3			
	Ortaokul	19	9,6			
	Lise	33	16,8			
	Ön Lisans	25	12,7			
	Lisans	61	31			
	Lisansüstü	14	7,1			
	Toplam	197	100			
	Genel Toplam	415	100			

Meram ve Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın eğitim düzeylerine bakıldığında lisans öğrenimi gören ya da lisans mezunu olmuş bireylerin çoğunlukta olduğunu söyleyebiliriz ancak iki ilçedeki oranlar birbirinden oldukça farklıdır. Meram ilçesinde katılımcıların yarısından fazlasının eğitim durumu lisansken; Karatay ilçesinde bu oran %31'dir (n=61). Meram ilçesindeki katılımcılarımızdan okuryazar olmayan hiç kimse yoktur ancak Karatay ilçesinde %2'lik (n=4) bir oranla karşımıza çıkmaktadır. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın %0,5'inin (n=1) eğitim durumu okuryazarken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın %2,5'inin (n=5) eğitim durumu okuryazardır. İlçeler arasında en belirgin farklılık gösteren eğitim durumlarından biri ilkokuldur, Karatay ilçesinde ilkokul mezunu olan katılımcılarımızın oranı Meram'daki katılımcılarımızın oranından üç kat daha fazladır. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın %3,7'si (n=8) ortaokul, %8,7'si (n=19) lise, %14,2'si (n=31) ön lisans, %15,6'sı (n=34) lisansüstü eğitim görmüştür.

Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın ise %9,6'sı (n=19) ortaokul, %16,8'i (n=22) lise, %12,7'si (n=25) ön lisans, %7,1'i (n=14) yüksek lisans eğitimi görmüştür.

Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2=47,609$; $p<,05$). İşlevselci kuram savunucularına göre toplumsal sınıflar arasındaki eğitim farklılıkları okul dışı faktörlere bağlıdır (Tezcan, 1993, s. 31). Bourdieu için (2021), kültürel sermaye ve egemen kültür aynı durumu temsil etmektedir. Egemen kültür için de, kültürel sermaye için de servet ve güç önemli bir yer kaplamaktadır. Ona göre üst sınıflardaki öğrenciler egemen kültürde toplumsallaştıkları için her zaman avantajlı konumdadırlar. Eğitim okulda başlamaz, ilk çocukluktan itibaren süregelen bir öğrenme sürecidir. Üst sınıftaki bireyler ilk çocuklukta yani okul öncesi dönemde birtakım bilgi ve becerileri öğrenme avantajına sahiptir. Bu nedenle eğitimden yararlanma ve kültürel sermaye seviyesi paralel olarak ilerlemektedir. Orta sınıflardaki başarı oranının işçi sınıfındakine nazaran daha yüksek olma sebebi de sermaye farklılığından kaynaklanmaktadır (Tezcan, 1993, s. 30). Bourdieu, kültürel yatkınlığın ve yetkinliğin eğitim içi ve eğitim dışı pazarlarda faillerin kategorilerine göre nasıl ve ne derece farklılaştığını anlamının iki yolu olduğunu belirtmiştir. Ona göre, kültürel pratikler eğitim sermayesine (sahip olunan diplomalara) ve toplumsal kökene bağlıdır (Bourdieu, 2021, s. 43). Bu doğrultuda katılımcıların kültürel yatkınlıklarını öğrenebilmek adına öncelikle kendi sahip oldukları diplomalara bakılmıştır. Tablo 21 ve 22'de de katılımcıların toplumsal kökenlerine bakılacaktır.

Tablo 21. İlçeler ve Katılımcıların Annelerinin Eğitim Düzeyi Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

	Anne Eğitim Düzeyi	N	%	χ^2	sd	p
Meram	Okuryazar değil	10	4,6	60,675	7	,00
	Okuryazar	8	3,7			
	İlkokul	87	39,9			
	Ortaokul	40	18,3			
	Lise	38	17,4			
	Ön Lisans	6	2,8			
	Lisans	24	11			
	Lisansüstü	5	2,3			
	Toplam	218	100			
Karatay	Okuryazar değil	25	12,7	60,675	7	,00
	Okuryazar	23	11,7			
	İlkokul	115	58,4			
	Ortaokul	15	7,6			
	Lise	8	4,1			
	Ön Lisans	3	1,5			
	Lisans	6	3			
	Lisansüstü	2	1			
	Toplam	197	100			
Genel Toplam		415	100			

Meram ve Karatay ilçelerinde katılımcıların annelerinin eğitim düzeyi ilkököl seviyesinde yoğunlaşmıştır ancak iki ilçe arasındaki oranlarda önemli derece farklılıklar bulunmaktadır. Meram ilçesinde annesi okuryazar olmayan katılımcılarımızın oranı %4,6'yken (n=10), Karatay ilçesinde bu oran %12,7'dir (n=25), bu durum bize Karatay'da annesi okuryazar olmayan katılımcılarımızın Meram'dan neredeyse 3 kat daha fazla olduğunu göstermektedir. Meram ilçesinde annesi yalnızca okuryazar olan katılımcılarımızın oranı %3,6 (n=8), Karatay ilçesinde %11,7'dir (n=23). Meram ilçesinde annesi ilkököl mezunu olan katılımcılarımızın oranı %39,9'ken (n=87), Karatay'da bu oran %58,4'tür (n=115). Meram'da annesi ortaokul mezunu olan katılımcılarımız %18,3'lük (n=40) bir alan kapsarken, Karatay ilçesinde %7,6'lık (n=15) bir alan kapsamaktadır. Meram ilçesinde annesi ortaokul mezunu olan katılımcı oranımız Karatay'dan daha fazladır. Meram ilçesinde annesi lise mezunu olan katılımcılarımızın oranı %17,4'ken (n=38);

Karatay ilçesinde %4,1'dir (n=8). Meram ilçesindeki anne eğitim düzeyi lise olan katılımcılarımızın oranı Karatay ilçesine göre büyük farklılık göstermektedir. Meram ilçesinde annesi ön lisans mezunu olan katılımcılarımızın oranı %2,8'ken (n=6), Karatay ilçesinde bu durum %1,5 (n=3) olarak farklılaşmaktadır. Meram ilçesinde anne eğitim düzeyi lisans olan katılımcılarımızın oranı %11'ken (n=24), Karatay'da %3'tür (n=6). Meram ilçesinde annesi lisansüstü mezunu olan katılımcılarımızın oranı %2,3'ken (n=5), Karatay ilçesinde ise %1'dir (n=2). Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve annelerinin eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 60,675$; $p < ,05$).

Tablo 22. İlçeler ve Katılımcıların Babalarının Eğitim Düzeyi Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

	Baba Eğitim Düzeyi	N	%	χ^2	sd	p
Meram	Okuryazar değil	1	,5	55,142	6	,00
	Okuryazar	3	1,4			
	İlkokul	55	25,2			
	Ortaokul	36	16,5			
	Lise	49	22,5			
	Ön Lisans	10	4,6			
	Lisans	52	23,9			
	Lisansüstü	12	5,5			
	Toplam	218	100			
Karatay	Okuryazar değil	15	7,6	55,142	6	,00
	Okuryazar	9	4,6			
	İlkokul	85	43,1			
	Ortaokul	35	17,8			
	Lise	30	15,2			
	Ön Lisans	8	4,1			
	Lisans	13	6,6			
	Lisansüstü	2	1			
	Toplam	197	100			
Genel Toplam		415	100			

Meram ve Karatay ilçelerinde katılımcılarının babalarının eğitim durumu ilkokul olarak yoğunluk göstermektedir ancak bu oran iki ilçede büyük farklılık göstermektedir. Meram ilçesinde ilkokul seviyesine en yakın oran lisansken; Meram ilçesinde ise ortaokuldur, bu durum bize katılımcıların babalarının eğitim durumunun

ne kadar farklılaştığını özetlemektedir. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın babalarının eğitim düzeyi en düşük oranda “okuryazar değil” görünmekteyken; Karatay ilçesinde en düşük oran “lisansüstü” eğitim seviyesindedir. Meram ilçesinde babalarının eğitim durumu okuryazar olan katılımcılarımızın oranı %1,4’ken (n=3), Karatay ilçesinde %4,6’dır (n=9). Meram ilçesinde babası ilkokul mezunu olan katılımcılarımızın oranı %25,2’yken (n=55), Karatay ilçesinde babası ilkokul mezunu olan katılımcılarımızın oranı %43,1’dir (n=85). Meram ilçesinde babası ortaokul mezunu olan katılımcılarımız %16,5’lik (n=36) bir alanı kapsarken, Karatay ilçesinde ise %17,8’lik (n=35) bir alanı kapsamaktadır. Meram ilçesinde babası lise mezunu olan katılımcılarımızın oranı %22,5’ken (n=49), Karatay ilçesinde ise bu oran %15,2’ye (n=30) düşmektedir. Meram ve Karatay ilçelerinde babaları ön lisans mezunu olan katılımcılarımızın oranı neredeyse aynıdır ancak eğitim durumu lisans seviyesi olanlar arasında büyük farklılık vardır. Bu oran Meram’da %23,9’ken (n=52), Karatay’da %6,6’dır (n=13). Meram ilçesindeki katılımcılarımızdan babalarının eğitim durumu lisansüstü olan katılımcılarımızın oranı %5,5’ken (n=12), Karatay ilçesinde ise bu oran %1’e (n=2) düşmektedir. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve babalarının eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2=55,142$; $p<,05$).

Tablo 23. İlçeler ve Katılımcıların Mezun Oldukları Lise Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

	Mezun Olunan Lise	N	%	x ²	sd	p
Meram	Düz Lise	23	12,6	27,322	7	,00
	Anadolu Lisesi	62	33,9			
	Mesleki ve Teknik Lise	35	19,1			
	İmam Hatip Lisesi	15	8,2			
	Özel Lise / Kolej	25	13,7			
	Anadolu Öğretmen Lisesi	4	2,2			
	Açık Öğretim Lisesi	1	,5			
	Diğer	18	9,8			
	Toplam	183	100			
Karatay	Düz Lise	30	24,8			
	Anadolu Lisesi	35	28,9			
	Mesleki ve Teknik Lise	22	18,2			
	İmam Hatip Lisesi	17	14			
	Özel Lise / Kolej	3	2,5			
	Anadolu Öğretmen Lisesi	4	3,3			
	Açık Öğretim Lisesi	5	4,1			
	Diğer	5	4,1			
	Toplam	121	100			
	Genel Toplam	304	100			

Eğitim durumu en az lise olan katılımcılarımızın hangi liselerde okudukları öğrenilmek amacıyla bu soru sorulmuştur. Diğer seçeneğine süper lise, fen lisesi, sosyal bilimler lisesi, güzel sanatlar lisesi, sağlık meslek lisesi, Anadolu öğretmen lisesi ve açık öğretim lisesi cevapları gelmiştir. Anadolu öğretmen lisesi ve açık öğretim lisesi diğer seçeneğindeki ifadelerden daha fazla orana sahip olduğu için listeye kategori olarak eklenmiştir. Her iki ilçede de yoğunluk Anadolu liselerindedir. Anadolu lisesi mezunu olan katılımcılarımızın oranı Meram’da %33,9 (n=62), Karatay’da %28,9’dur (n=35). Karatay ilçesinde düz liseden mezun olan katılımcılarımız (%24,8) neredeyse Meram ilçesindeki oranın (%12,6) iki katıdır. Meram ve Karatay ilçelerinde mesleki ve teknik liseye gitmiş olan katılımcılarımızın oranı hemen hemen aynıdır. Meram ilçesinde imam hatip lisesi mezunu olan katılımcılarımızın oranı %8,2 (n=15), Karatay ilçesinde ise bu oran %14,2’dir

(n=17). Meram ilçesindeki katılımcılarımızın %2,2'si (n=4) Anadolu öğretmen lisesi mezunuyken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın %3,3'ü (n=4) Anadolu öğretmen lisesi mezunudur. Meram'da açık öğretim lisesi mezunu olanların oranı %0,5'ken (n=1), Karatay'da bu oran %4,1'dir (n=5). Bu tabloda en çok dikkat çeken oran ise Meram ilçesinde özel okul/kolej mezunu olanların Karatay ilçesinden %11,2 daha fazla orana sahip olmasıdır.

Tablo 24. İlçeler ve Katılımcıların Çocuklarının Gittikleri Okullar Çapraz Tablo Ki-Kare Analizi

	Okullar	N	%	x ²	sd	p
Meram	Üniversite	17	22,1	53,185	4	,00
	Özel Okul	39	50,6			
	Anadolu Lisesi	6	7,8			
	İmam Hatip Ortaokulu / Lisesi	5	6,5			
	Anaokulu, İlkokul, Ortaokul (Devlet Okulu)	10	13			
	Toplam	77	100			
Karatay	Üniversite	17	17,2	53,185	4	,00
	Özel Okul	10	10,1			
	Anadolu Lisesi	2	2			
	İmam Hatip Ortaokulu / Lisesi	31	31,3			
	Anaokulu, İlkokul, Ortaokul (Devlet Okulu)	39	39,4			
	Toplam	99	100			
	Genel Toplam	176	100			

Bu soru anket formunda açık uçlu olarak sorulmuş, verilen cevaplar doğrultusunda kategorize edilmiştir. 239 kişi “çocuğum yok” ya da “çocuğum okul çağında değil” cevabını vermiştir. Yalnızca çocuğu okula giden katılımcılarımızın cevabı esas alınarak bir çapraz tablo oluşturulmuştur. Bu tabloya göre Meram ilçesindeki katılımcılarımızın çocuklarının yüksek oranda özel okulda okumakta olduğunu, Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın çocuklarının ise yüksek oranda herhangi bir devlet okulunda okuduğunu söyleyebiliriz. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın ekonomik sermayesinin yüksek olduğunu bu tabloya bakarak yeniden görmemiz mümkündür. Meram ilçesinde çocuğu özel okula giden katılımcılarımızın oranı %50,6'yken (n=39); Karatay ilçesinde bu oran %10,'e (n=10) düşmektedir. Aynı zamanda Meram ilçesinde çocuğu devlet okulunda

anaokulu, ilkokul ve ortaokula giden katılımcılarımızın oranı %13'ken (n=10); Karatay ilçesinde bu oran %39,4 (n=39) olarak görünmektedir. Meram ilçesinde çocuğu üniversiteye giden katılımcılarımızın oranı %22,1'ken (n=17); Karatay ilçesinde %17,2'dir (n=17). Meram ilçesinde çocuğu Anadolu lisesine giden katılımcılarımızın oranı %7,8 (n=6); Karatay ilçesinde ise %2'dir (n=2). Özel okullardan sonra en büyük oran farkı imam hatip liselerinde ortaya çıkmıştır. Meram'da çocuğu imam hatip lisesine giden katılımcılarımızın oranı %6,5'ken (n=5); Karatay'da bu oran %31,3'tür (n=31). Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve çocuklarının gittikleri okullar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 53,185$; $p < ,05$).

Tablo 25. İlçeler ve Katılımcıların Aile Tipi Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

	Aile Tipi	N	%	χ^2	sd	p
Meram	Çekirdek Aile	194	89	34,586	2	,00
	Geniş Aile	14	6,4			
	Yalnız Yaşıyorum	10	4,6			
	Toplam	218	100			
Karatay	Çekirdek Aile	134	68			
	Geniş Aile	55	27,9			
	Yalnız Yaşıyorum	8	4,1			
	Toplam	197	100			
Genel Toplam		415	100			

Her iki ilçede de katılımcılarımızın büyük çoğunluğu çekirdek ailelerde yaşamaktadırlar. Meram ilçesinde çekirdek ailede yaşayan katılımcılarımızın oranı %89'ken (n=194); Karatay ilçesinde bu oran %68'dir. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın %6,4'ü (n=14) geniş ailede yaşarken; Karatay ilçesindeki

katılımcılarımızın %27,9'u (n=55) geniş ailede yaşamaktadır. İki ilçedeki geniş ailede yaşama oranlarında önemli derece farklılık vardır. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve aile tipleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 34,586$; $p < ,05$).

Sosyal sınıf olarak orta üst sınıfa mensup olan Meram ilçesinde çekirdek aile tipi yaygınken, alt sınıfa mensup olan Karatay ilçesinde geniş/geleneksel aile tipi yaygın olarak görülmüştür. Çekirdek ailelerdeki eş seçimi, evlilik yaşı gibi özellikler geniş ailelerden farklılık göstermektedir. Yapılan araştırmalarda 70 öncesi dönemde evlenen kadınların yaş ortalamalarının 16 olduğu, 2000 sonrasında ise bu yaş ortalamalarının 24'e çıktığı gözlemlenmiştir. Bunun en önemli nedeni kadınların eğitim seviyelerinin artmasıdır. Kadınların meslek sahibi olup ekonomik özgürlüklerine ulaşmaları evlilik yaşlarını uzatmaktadır (Koç, 2014, s. 24-25). Bu cümleler bize tablo 17'deki verileri hatırlatmaktadır. Tablo 17'e, Karatay ilçesinde yaşamakta olan 18-25 yaş arası kadınların %28,6'sının evli olduğunu; Meram ilçesinde ise bu oranın %19,4'e düştüğünü tespit etmiştik. Bu tespitler doğrultusunda her iki ilçede yaşamakta olan 18-25 yaş arası kadınların eğitim düzeyleri arasındaki farklılığa bakma ihtiyacı gelişmiştir, tablo 26 bize bu değerleri gösterecektir.

Tablo 26. İlçeler ve 18-25 Yaş Arası Kadınların Eğitim Durumu Ki-Kare Analizi

	χ^2	sd	p
İlçe	1,137	3	,768
18-25 Yaş Arası Kadınların Eğitim Durumu			

Karatay ilçesinde geniş aile tipinde yaşamakta olan katılımcıların Meram ilçesine oranla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar doğrultusunda çekirdek ailelerde kadınların evlilik yaşının uzamasının sebebi, kadınların eğitim durumunun yükselmesi olarak görülmüştür. Bunun üzerine Meram ve Karatay ilçesindeki 18-25 yaş arası kadınların eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına bakılmıştır ancak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($\chi^2=1,137$; $p > ,05$).

Tablo 27. İlçeler ve Katılımcıların Meslekleri Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

	Meslek	N	%	x ²	sd	p
Meram	Ev Hanımı	9	4,1	71,700	8	,00
	İşçi	5	2,3			
	Esnaf/Zanaatkar	11	5,0			
	Memur	25	11,5			
	Öğrenci	17	7,8			
	Serbest Meslek (Avukat, Doktor, Mühendis vb.)	50	22,9			
	Tüccar, Sanayici	92	42,2			
	Çiftçi	4	1,8			
	Çalışmıyor	4	1,8			
	Emekli	1	,5			
	Toplam	218	100			
Karatay	Ev Hanımı	41	20,8			
	İşçi	33	16,8			
	Esnaf/Zanaatkar	6	3			
	Memur	19	9,6			
	Öğrenci	15	7,6			
	Serbest Meslek (Avukat, Doktor, Mühendis vb.)	16	8,1			
	Tüccar, Sanayici	40	20,3			
	Çiftçi	16	8,1			
	Çalışmıyor	4	2			
	Emekli	7	3,6			
	Toplam	197	100			
Genel Toplam		415	100			

Meram ve Karatay ilçesinde yaşamakta olan katılımcıların mesleklerine bakıldığında, Meram'daki katılımcıların yüksek oranda tüccar ve sanayici olduğunu, Karatay'daki katılımcıların ise yüksek oranda ev hanımı olduğu görülmüştür. Meram ilçesinde ev hanımı olan katılımcıların oranı %4,1'ken (n=9); Karatay ilçesinde bu oran %20,8 (n=41) olarak görülmektedir. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın %2,3'ü (n=5) işçiyken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın %16,8'i (n=33) işçidir. Karatay ilçesindeki işçi oranları Meram'dan neredeyse 7,5 kat daha fazladır. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın %5'i (n=11) esnaf/zanaatkarken; Karatay ilçesinde ise katılımcılarımızın %3'ü (n=6) esnaf/zanaatkardır. Meram'daki katılımcılarımızın %11,5'i (n=25); Karatay'daki katılımcılarımızın ise %9,6'sı (n=19) memurdur. Meram ve Karatay'daki öğrenci oranı hemen hemen aynıdır. Meram ilçesinde serbest meslek sahibi olan katılımcılar, Karatay ilçesine göre çok daha fazla bir orana

sahiptir. Meram’da bu oran 22,9’ken (n=50); Karatay ilçesinde %8,1’dir (n=16). Meram ilçesinde tüccar/sanayici olan katılımcılarımızın oranı %42,2 (n=92), Karatay ilçesinde %20,3’tür (n=40). Meram ilçesindeki katılımcılarımızın %1,8’i (n=4) çiftçiyken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın %8,1’i (n=16) çiftçidir. Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın yüksek işçi ve çiftçi oranları dikkat çekmektedir. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve meslekleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 71,700$; $p < ,05$).

Tablo 28. İlçeler ve Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Düzeyi Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

	Sosyo-Ekonomik Düzey	N	%	χ^2	sd	p
Meram	Alt	7	3,2	55,623	3	,00
	Ortanın Altı	20	9,2			
	Orta	115	52,8			
	Ortanın Üstü	62	28,4			
	Üst	14	6,4			
	Toplam	218	100			
Karatay	Alt	41	20,8	55,623	3	,00
	Ortanın Altı	28	14,2			
	Orta	106	53,8			
	Ortanın Üstü	21	10,7			
	Üst	1	,5			
	Toplam	197	100			
	Genel Toplam	415	100			

Katılımcıların sosyo-ekonomik düzeylerini değerlendirmelerini istediğimizde Meram ilçesinde bulunan katılımcıların %3,2’si (n=7) kendilerini “alt” düzeyde değerlendirirken Karatay ilçesinde bu düzeyde değerlendirenler %20,8(n=41) oranında olmuştur. Meram ilçesi katılımcılarının %9,2’si (n=20), Karatay ilçesi katılımcılarının %14,2’si (n=28) sosyo-ekonomik düzeylerini “ortanın altı” düzeyinde değerlendirmişlerdir. Meram ilçesinde yaşayan katılımcıların %52,8’i (n=115) sosyo-ekonomik düzeylerini “orta” düzeyde tanımlarken Karatay ilçesinde bu oran %53,6 (n=106) olmuştur. Katılımcılardan sosyo-ekonomik düzeyi “ortanın üstü” olarak değerlendirenlerin oranı Meram ilçesinde %28,4’ iken (n=62) Karatay ilçesinde bu oran %10,7 (n=21) olmuştur. Sosyo-ekonomik düzeylerini sordüğümüz

katılımcılardan Meram ilçesinin %6,4'ü (n=14) “üst” düzey cevabını vermiştir. Karatay ilçesi katılımcılarından ise “üst” düzey cevabı %0,5 (n=1) oranında olmuştur. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve sosyo-ekonomik durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 55,623$; $p < ,05$).

Tablo 29. İlçeler ve Din Eğitimi Alınan Yer Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

	Din Eğitimi Alınan Yer	N	%	χ^2	sd	p
Meram	Aile	54	24,8	38,595	5	,00
	Okul	46	21,1			
	Kur'an Kursu	94	43,1			
	Camii	14	6,4			
	Din Eğitimi Almadım	6	2,8			
	Diğer	4	1,8			
	Toplam	218	100			
Karatay	Aile	53	26,9			
	Okul	16	8,1			
	Kur'an Kursu	73	37,1			
	Camii	50	25,4			
	Din Eğitimi Almadım	2	1			
	Diğer	3	1,5			
	Toplam	197	100			
Genel Toplam		415	100			

Katılımcılara sorduğumuz “dini eğitiminizi nereden aldınız?” sorusuna “aile” cevabını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %24,8 (n=54) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı 26,9 (n=53) bulunmuştur. Dini eğitimi okulda alan katılımcılarımızın oranı Meram ilçesinde %21,1’ken (n=46); Karatay ilçesinde %8,1’dir (n=16). Dini eğitimi okulda alan katılımcılarımız Meram ilçesinde oldukça fazladır. Meram ilçesinde dini eğitimi Kur’an kursunda alan katılımcılarımızın oranı %43,1 (n=94), Karatay ilçesinde ise bu oran %37,1 (n=73) olarak görülmektedir. Katılımcılara sorduğumuz “dini eğitiminizi nereden aldınız?” sorusuna “camii” cevabını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %6,4’ken (n=14) Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %25,4 (n=50) bulunmuştur. Din eğitimi almadığını belirten katılımcılarımız Meram ilçesinde %2,8’lik (n=6) bir oranla temsil edilirken, Karatay ilçesinde %1 (n=2) ile temsil edilmektedir. Katılımcılara sorduğumuz “dini eğitiminizi nereden aldınız?” sorusuna “diğer” cevabını veren

Meram ilçesi katılımcılarının oranı %1,8 (n=4) bulunurken; Karatay ilçesi katılımcılarının oranı 1,5 (n=3) bulunmuştur. Karatay ilçesinde “diğer” cevabı veren katılımcılarımız din eğitimlerini medreseden aldıklarını belirtmiştir. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve din eğitimi aldıkları yer arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 38,595$; $p < ,05$).

3.1.2. Gündelik Yaşama İlişkin Bilgiler

Tablo 30. İlçeler ve Kitap Tercihleri Çapraz Tablo

Kitap Türü	İlçe		Toplam
	Meram	Karatay	
Tarihi	52	35	87
	%12,5	%8,4	%21,6
Polisiye	39	22	61
	%9,4	%5,3	%14,7
Dini	44	54	98
	%10,6	%13	%23,6
Psikolojik	71	47	118
	%17,1	%11,3	%23,6
Romantik	33	21	54
	%8	%5,1	%13
Klasik	64	30	94
	%15,4	%7,2	%22,7
Akademik	37	12	49
	%8,9	%2,9	%11,8
Siyasi	21	17	38
	%5,1	%4,1	%9,2
Felsefi	27	8	35
	%6,5	%1,9	%8,4
Kitap okumam	16	54	70
	%3,9	%13	%16,9
Diğer	7	2	9
	%1,7	% ,5	%2,2
Toplam	218	197	415
	%52,5	%47,5	%100

Meram ilçesindeki katılımcılarımızın büyük çoğunluğunu temsil eden %17,1 (n=71)'lik kısmı psikolojik kitaplar okuduğunu belirtirken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın büyük çoğunluğu olan %13 (n=54)'lük bir kısmı dini kitaplar okuduğunu, %13 (n=54)'lük diğer kısmı kitap okumadığını belirtmiştir.

Meram ilçesindeki katılımcılarımızın, Karatay ilçesindeki katılımcılarımıza göre daha çok klasik, psikolojik, akademik ve felsefi kitaplar okudukları görülmektedir. Karatay ilçesinde ise kitap okumayan katılımcımız, Meram ilçesine göre oldukça fazladır.

Tablo 31. İlçeler ve Tercih Edilen Müzik Türü Çapraz Tablo

	Müzik Türü	N	%
Meram	Pop müzik	98	45
	İlahi	19	8,7
	Rock müzik	24	11
	Arabesk müzik	18	8,3
	Rap müzik	10	4,6
	Klasik müzik	23	10,6
	Türk halk müziği	6	2,8
	Türk sanat müziği	5	2,3
	Batı müziği	6	2,8
	Müzik dinlemem	1	,5
	Hepsini dinlerim	8	3,7
	Toplam	218	100
Karatay	Pop müzik	48	24,4
	İlahi	64	32,5
	Rock müzik	10	5,1
	Arabesk müzik	41	20,8
	Rap müzik	0	,0
	Klasik müzik	14	7,1
	Türk halk müziği	1	,5
	Türk sanat müziği	10	5,1
	Batı müziği	2	1
	Müzik dinlemem	5	2,5
	Hepsini dinlerim	2	1
	Toplam	197	100
Genel Toplam		415	100

Tercih edilen müzik türü, beğenilen müzik tarzı kişilerin yaşadıkları alanlara ve edindikleri sermayelere bağlı olarak gelişmektedir. Meram ve Karatay ilçelerindeki sosyal sınıf ve sermaye seviyelerinin farklılığı müzik tercihlerinde de etkili olarak görülmüştür. Meram ilçesinde katılımcılarımızın Karatay ilçesine göre daha çok pop ve rock müzik dinlediği; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın da Meram ilçesine göre daha çok ilahi ve arabesk müzik dinlediği görülmektedir.

Tablo 32. İlçeler ve Televizyon Kanalı Tercihleri Çapraz Tablo

Televizyon Kanalı	İlçe		Toplam
	Meram	Karatay	
ATV	36	63	99
	%8,8	%15,3	%24,1
TRT	72	88	160
	%17,5	%21,4	%38,9
Fox	75	25	100
	%18,2	%6,1	%24,3
CNN Türk	28	10	38
	%6,8	%2,4	%9,2
Show TV	25	16	41
	%6,1	%3,9	%10
Akit TV	2	11	13
	%,5	%2,7	%3,2
Kanal 7	5	6	11
	%1,2	%1,5	%2,7
Halk TV	14	4	18
	%3,4	%1	%4,4
Diyanet TV	9	24	33
	%2,2	%5,8	%8
Ülke TV	4	14	18
	%1	%3,4	%4,4
A Haber	6	15	21
	%1,5	%3,6	%5,1
Habertürk	21	9	30
	%5,1	%2,2	%7,3
Kanal d	7	2	9
	%1,7	%,5	%2,2
Tv8	5	7	12
	%1,2	%1,7	%2,9
Star TV	4	4	8
	%1	%1	%1,9
Televizyon izlemiyorum	25	11	36
	%6,1	%2,7	%8,8
Diğer	19	11	30
	%4,6	%2,7	%7,3

Meram ilçesindeki katılımcılarımızın çoğunluğu (%18,2) Fox TV izlediğini belirtirken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın çoğunluğu ise TRT (%21,4) izlediğini belirtmiştir.

Meram'daki katılımcılarımızın, Karatay ilçesine göre daha fazla Fox TV izledikleri; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın, Meram ilçesine göre daha fazla ATV izledikleri görülmektedir.

Tablo 33. İlçeler ve Katılımcıların Dizi Tercihi Çapraz Tablo

	Diziler	N	%
Meram	Yargı	10	4,6
	Yalı Çapkını	15	6,9
	Gönül Dağı	16	7,3
	Alparslan: Büyük Selçuklu	8	3,7
	Teşkilat	0	,0
	Türk internet dizileri	14	6,4
	Yabancı internet dizileri	47	21,6
	Kuruluş: Osman	1	,5
	Diğer	47	21,6
	Dizi izlemiyorum	60	27,5
	Toplam	218	100
Karatay	Yargı	8	4,1
	Yalı Çapkını	11	5,6
	Gönül Dağı	32	16,2
	Alparslan: Büyük Selçuklu	18	9,1
	Teşkilat	15	7,6
	Yerli internet dizileri	2	1
	Yabancı internet dizileri	13	6,6
	Kuruluş: Osman	17	8,6
	Diğer	29	14,7
	Dizi izlemiyorum	52	26,4
	Toplam	197	100
	Genel Toplam	415	100

Bu soru anket formumuzda açık uçlu olarak sorulmuş, katılımcılardan takip ettikleri dizilerin belirtilmesi istenmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda kategorik hale getirilmiş ve iki ilçede toplam oranı %5'i geçmeyen diziler “diğer” kısmında değerlendirilmiştir.

İzledikleri dizileri sordüğümüz katılımcılardan “Yargı” izlediğini belirten Meram ilçesi katılımcılarının oranı %4,6 (n=10) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %4,1 (n=8) bulunmuştur. “Yalı Çapkını” izlediğini belirten Meram ilçesi katılımcılarının oranı %6,9 (n=15) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı

%5,6 (n=11) bulunmuştur. “Gönül Dağı” izlediğini belirten Meram ilçesi katılımcılarının oranı %7,3 (n=16) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %16,2 (n=32) bulunmuştur. “Alparslan: Büyük Selçuklu” izlediğini belirten Meram ilçesi katılımcılarının oranı %3,7 (n=8) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %9,1 (n=18) bulunmuştur. “Teşkilat” izlediğini belirten Meram ilçesi katılımcılarının oranı %0 bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %7,6 (n=15) bulunmuştur. “Yerli internet dizileri” izlediğini belirten Meram ilçesi katılımcılarının oranı %6,4 (n=14) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %1 (n=2) bulunmuştur. “Yabancı internet dizileri” izlediğini belirten Meram ilçesi katılımcılarının oranı %21,6 (n=47) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %6,6 (n=13) bulunmuştur. “Kuruluş: Osman” izlediğini belirten Meram ilçesi katılımcılarının oranı %0,5 (n=1) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %8,6 (n=17) bulunmuştur. “Diğer” izlediğini belirten Meram ilçesi katılımcılarının oranı %21,6 (n=47) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %14,7 (n=29) bulunmuştur. “Dizi izlemiyorum” izlediğini belirten Meram ilçesi katılımcılarının oranı %27,5 (n=60) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %26,4 (n=52) bulunmuştur.

Karatay ilçesindeki katılımcılarımız, Meram ilçesindeki katılımcılarımıza göre daha çok Gönül Dağı, Alparslan: Büyük Selçuklu, Teşkilat ve Kuruluş: Osman dizilerini tercih ederken; Meram ilçesindeki katılımcılarımız, Karatay ilçesindeki katılımcılarımıza göre daha çok yerli ve yabancı internet dizilerini tercih etmektedir.

Tablo 34. İlçeler ve Katılımcıların Marka Ürün Kullanımı Çapraz Tablo

	Marka ürün kullanımı	N	%
Meram	Evet	66	30,3
	Hayır	38	17,4
	Bazen	114	52,3
	Toplam	218	100
Karatay	Evet	22	11,2
	Hayır	90	45,7
	Bazen	85	43,1
	Toplam	197	100
	Genel Toplam	415	100

Marka ürün kullanmaya yönelik tercihlerini sorduğumuz katılımcılardan “evet” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %30,3 (n=66) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %11,2 (n=22) bulunmuştur. Marka ürün kullanmaya yönelik tercihlerini sorduğumuz katılımcılardan “hayır ” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %17,4 (n=38) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %45,7 (n=90) bulunmuştur. Marka ürün kullanmaya yönelik tercihlerini sorduğumuz katılımcılardan “bazen” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %52,3 (n=114) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %43,1 (n=85) bulunmuştur.

Meram ilçesindeki katılımcılarımızın büyük çoğunluğu bazen marka ürün kullandığını belirtirken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın büyük çoğunluğu marka ürün kullanmadığını belirtmektedir.

Tablo 35. İlçeler ve Katılımcıların Dışarıda Yemek Yeme Sıklıkları Çapraz Tablo

	Dışarıda Yemek Yeme Sıklığı	N	%
Meram	Haftada birkaç gün	68	31,2
	Haftada bir	47	21,6
	İki haftada bir	42	19,3
	Ayda bir	39	17,9
	Yılda bir iki kere	15	6,9
	Yılda bir	1	,5
	Dışarıda yemek yemem	6	2,8
	Toplam	218	100
Karatay	Haftada birkaç gün	20	10,2
	Haftada bir	12	6,1
	İki haftada bir	27	13,7
	Ayda bir	35	17,8
	Yılda bir iki kere	18	9,1
	Yılda bir	28	14,2
	Dışarıda yemek yemem	57	28,9
	Toplam	197	100
Genel Toplam		415	100

Dışarıda yemek yeme sıklığını sorduğumuz katılımcılardan “Haftada birkaç gün” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %31,2 (n=68) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %10,2 (n=21) bulunmuştur. “Haftada bir” yanıtını veren

Meram ilçesi katılımcılarının oranı %21,6 (n=47) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %6,1 (n=12) bulunmuştur. “İki haftada bir” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %19,3 (n=42) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %13,7 (n=27) bulunmuştur. “Ayda bir” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %17,9 (n=39) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %17,8 (n=35) bulunmuştur. “Yılda bir iki kere ” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %6,9 (n=15) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %9,1 (n=18)bulunmuştur. “Yılda bir” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %0,5 (n=1) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %14,2 (n=28) bulunmuştur. “Dışarıda yemek yemem” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %2,8 (n=6) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %28,9 (n=57) bulunmuştur.

Meram ilçesindeki katılımcılarımızın büyük çoğunluğu haftada birkaç gün dışarıda yemek yediklerini belirtirken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın büyük çoğunluğu dışarıda yemek yemediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 36. İlçeler ve Katılımcıların Market Tercihleri Çapraz Tablo

	Market Tercihi	N	%
Meram	Migros, Carrefour	79	36,2
	BİM, A101, Şok	97	44,5
	Mahalle Bakkalı	10	4,6
	Çelikkayalar	12	5,5
	Tarım Kredi Kooperatifi	4	1,8
	Yerel Marketler	11	5
	Diğer	5	2,3
	Toplam	218	100
Karatay	Migros, Carrefour	16	8,1
	BİM, A101, Şok	123	62,4
	Mahalle Bakkalı	34	17,3
	Çelikkayalar	5	2,5
	Tarım Kredi Kooperatifi	0	0
	Yerel Marketler	11	5,6
	Diğer	8	4,1
	Toplam	197	100
Genel Toplam		415	100

Katılımcılara alışverişlerini hangi marketlerden yaptıklarını sorduğumuzda “Migros, Carrefour” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %36,2 (n=79) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %8,1 (n=16) bulunmuştur. “BİM, A101, Şok” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %44,5 (n=97) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %62,4 (n=123) bulunmuştur. “Mahalle Bakkalı” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %4,6 (n=10) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %17,3 (n=34) bulunmuştur. “Çelikkayalar” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %5,5 (n=12) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %2,5 (n=5) bulunmuştur. “Tarım Kredi Kooperatifi” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %1,8 (n=4) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %0 bulunmuştur. “Yerel Marketler” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %5 (n=11) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %5,6 (n=11) bulunmuştur. “Diğer” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %2,3 (n=5) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %4,1 (n=8) bulunmuştur.

Meram ve Karatay ilçelerinde en çok tercih edilen marketler BİM, A101 ve Şok market zincirleri olarak görülmektedir. Meram ilçesinde bu marketleri Migros ve Carrefour takip etmektedir. Karatay ilçesinde Migros ve Carrefour marketleri tercih eden katılımcılarımızın oranı oldukça düşüktür. Karatay ilçesinde ise mahalle bakkalı tercihinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 37. İlçeler ve Katılımcıların Alkol Satışı Yapan Marketlere Karşı Tutumları Çapraz Tablo

	Alkol Satışı Yapan Marketlerden Alışveriş	N	%
Meram	Yaparım	125	57,3
	Yapmam	66	30,3
	Kararsızım	27	12,4
	Toplam	218	100
Karatay	Yaparım	61	31,0
	Yapmam	125	63,50
	Kararsızım	11	5,50
	Toplam	197	100
	Genel Toplam	415	100

Katılımcılarımızın alkol satışı yapan marketlere karşı tutumlarını ortaya çıkarabilmek adına sorduğumuz anket sorusuna Meram ilçesindeki katılımcılarımızın çoğunluğu (%57,3) “alkol satışı yapan marketten alışveriş **yaparım**” cevabını verirken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın çoğunluğu ise (%63,50) “alkol satışı yapan marketten alışveriş **yapmam**” cevabını vermiştir.

İslam dinine göre alkol haram kılınmıştır. “Ey inananlar, şarap, kumar, dikili taşlar, şans okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz” (Mâide Suresi 5/90). Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Mehmet Kapukaya 2019 yılında alkol satışı yapılan yerlerden alışveriş yapmanın haram olmamakla birlikte doğru da olmadığını, zaruri ihtiyaçlar dışında alışveriş yapılmamasının daha uygun olduğunu ifade etmiştir² Buna benzer açıklamalar nedeniyle inançlı olan bir kesimde, alkolün haram kılınması ile birlikte alkol satılan yerlerden alışveriş yapmanın da caiz olmadığına dair bir algı vardır. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın bu konuda hassasiyetlerinin düşük olduğu görülürken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın ise hassasiyetlerinin yüksek olduğu

² <https://t24.com.tr/haber/diyanet-duyarli-musulman-alkol-satan-yerden-alisveris-yapmaz,834135>

görülmektedir. Tablo 37’de görülen Migros marketten alışveriş yapma oranının Meram ilçesinde yüksek, Karatay ilçesinde düşük olmasının sebebinin katılımcılarımızın tablo 38’de verdikleri yanıt ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 38. İlçeler ve Katılımcıların Dekorasyon ve Kıyafet Seçimlerinde Tarza Dikkat Etmeleri Çapraz Tablo

	Ev dekorasyonu ve kıyafet seçiminde tarza dikkat etme	N	%
Meram	Evet	147	67,4
	Hayır	24	11
	Bazen	47	21,6
	Toplam	218	100
Karatay	Evet	39,6	39,6
	Hayır	34,5	34,5
	Bazen	25,9	25,9
	Toplam	197	100
Genel Toplam		415	100

Katılımcılara sorduğumuz “Ev dekorasyonu ve kıyafet seçiminde bir tarzınız olmasına dikkat eder misiniz?” sorusuna “Evet” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %67,4 (n=147) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %39,6 (n=78) bulunmuştur. “Hayır” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %11 (n=24) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %34,5 (n=68) bulunmuştur. Bazen” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %21,6 (n=47) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %25,9 (n=51) bulunmuştur.

Tablo 39. İlçeler ve Mobilyaların Alındığı Yer Çapraz Tablo

	Mobilyaların Alındığı Yer	N	%
Meram	Büyük zincir mağazalardan	105	48,2
	Özel üretim yapan mağazalardan	65	29,8
	İnternette	22	10,1
	Ailemden kaldı	11	5
	İkinci el mağazalardan	6	2,8
	Diğer	9	4,1
	Toplam	218	100
Karatay	Büyük zincir mağazalardan	57	28,9
	Özel üretim yapan mağazalardan	37	18,8
	İnternette	16	8,1
	Ailemden kaldı	42	21,3
	İkinci el mağazalardan	34	17,3
	Diğer	11	5,6
	Toplam	197	100
Genel Toplam		415	100

Mobilya alışverişlerinde hangi mağazaları tercih ettiklerini sorduğumuz katılımcılardan “Büyük zincir mağazalardan” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %48,2 (n=105) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %28,9 (n=57) bulunmuştur. “Özel üretim yapan mağazalardan” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %29,8 (n=65) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %18,8 (n=37) bulunmuştur. “İnternette” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %10,1 (n=22) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %8,1 (n=16) bulunmuştur. “Ailemden kaldı” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %5 (n=11) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %21,3 (n=42) bulunmuştur. “İkinci el mağazalardan” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %2,8 (n=6) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %17,3 (n=34) bulunmuştur. “Diğer” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %4,1 (n=9) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %5,6 (n=11) bulunmuştur.

Her iki ilçede de katılımcıların çoğu mobilyalarını büyük zincir mağazalardan aldığını belirtmiştir. Meram ilçesinde mobilyalarını özel üretim yapan mağazalardan alan katılımcılarımız, Karatay ilçesine göre oldukça fazladır. Aynı zamanda Karatay

ilçesinde mobilyalarını ikinci el mağazalardan alan ve mobilyaları ailesinden kalan katılımcılarımız Meram ilçesine göre oldukça fazladır.

Tablo 40. İlçeler ve Katılımcıların Mobilya-Eşya Değiştirme Sıklığı Çapraz Tablo

	Mobilya ve Eşya Değiştirme Sıklığı	N	%
Meram	1-5 yıl	22	10,1
	6-10 yıl	94	43,1
	10 yıl üzeri	102	46,8
	Değiştirmem	0	,0
	Toplam	218	100
Karatay	1-5 yıl	3	1,5
	6-10 yıl	37	18,8
	10 yıl üzeri	136	69
	Değiştirmem	21	10,7
	Toplam	197	100
	Genel Toplam	415	100

Mobilya değiştirme sıklığını sorduğumuz katılımcılardan “1-5 yıl” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %10,1 (n=22) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %1,5 (n=3) bulunmuştur. “6-10 yıl” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %43,1 (n=94) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %18,8 (n=37) bulunmuştur. “10 yıl üzeri” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %46,8 (n=102) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %69 (n=136) bulunmuştur. “Değiştirmem” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %0 bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %10,7 (n=21) bulunmuştur.

Her iki ilçede de mobilyaların 10 yıl ve üzeri sürelerde değiştirildiği belirtilmektedir ancak Meram ilçesinde mobilyalarını 1-5 yıl arasında ve 6-10 yıl arasında değiştiren katılımcılarımızın oranı Karatay ilçesine göre oldukça yüksektir. Mobilyasını değiştirmeyenlerin oranı ise Karatay ilçesinde önemli bir oranla temsil edilmektedir.

Tablo 41. İlçeler ve Katılımcıların Mobilya-Eşya Değiştirme Sebepleri Çapraz Tablo

	Mobilya ve Eşya Değiştirme Sebepleri	N	%
Meram	Yeni ürünleri çıkması	34	15,6
	İşlevini yitirmesi	175	80,3
	Diğer	4	1,8
	Değiştirmem	5	2,3
	Toplam	218	100
Karatay	Yeni ürünleri çıkması	4	2
	İşlevini yitirmesi	157	79,7
	Diğer	11	5,6
	Değiştirmem	25	12,7
	Toplam	197	100
Genel Toplam		415	100

Anket sorumuzda “değiştirmem” seçeneği olmamasına rağmen oldukça fazla oranda bu yanıtı aldığımız için bu kategorinin de eklenmesi ihtiyaç olarak görülmüştür. Mobilya ve eşya değiştirme sebeplerini sorduğumuz katılımcılardan “Yeni ürünlerin çıkması” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %15,6 (n=34) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %2 (n=4) bulunmuştur. “İşlevini yitirmesi” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %80,3 (n=175) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %79,7 (n=157) bulunmuştur. “Diğer” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %1,8 (n=4) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %5,6 (n=11) bulunmuştur. “Değiştirmem” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %2,3 (n=5) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %12,7 (n=25) bulunmuştur.

Her iki ilçede de mobilya ve eşya değiştirme sebebi olarak çoğunluk mobilya ve eşyaların işlevini yitirmesi gösterilmektedir. Meram ilçesinde yeni ürün çıkınca mobilya ve eşya değiştiren katılımcılarımızın oranı Karatay ilçesine göre oldukça yüksektir. Karatay ilçesinde ise mobilya ve eşya değiştirmem diyen katılımcılarımızın oranı Meram’a göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 42. İlçeler ve Kıyafetlerin Alındığı Yer Çapraz Tablo

	Kıyafetlerin Alındığı Yer	N	%
Meram	Pazardan	5	2,3
	Herhangi bir giyim mağazasından	98	45
	Outlet satış mağazasından	20	9,2
	Marka mağazalardan	85	39
	Sınırlı sayıda üretim yapan butiklerden	10	4,6
	Toplam	218	100
Karatay	Pazardan	43	21,8
	Herhangi bir giyim mağazasından	105	53,3
	Outlet satış mağazasından	19	9,6
	Marka mağazalardan	30	15,2
	Sınırlı sayıda üretim yapan butiklerden	0	,0
	Toplam	197	100
Genel Toplam		415	100

Kıyafet alışverişlerini yaptıkları yerleri sorduğumuz katılımcılardan “pazardan” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %2,3 (n=5) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %21,8 (n=43) bulunmuştur. “Herhangi bir giyim mağazasından” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %45 (n=98) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %53,3 (n=105) bulunmuştur. “Outlet satış mağazasından” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %9,2 (n=20) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %9,6 (n=19) bulunmuştur. “Marka mağazalardan” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %39 (n=85) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %15,2 (n=30) bulunmuştur. “Sınırlı sayıda üretim yapan butiklerden” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %4,6 (n=10) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %0 bulunmuştur.

Her iki ilçede de katılımcılarımızın çoğu kıyafetlerini herhangi bir mağazadan aldığını ifade etmiştir. Ancak Meram ilçesinde marka mağazalar ve sınırlı sayıda üretim yapan butiklerden yapılan alışveriş, Karatay ilçesindeki katılımcılarımıza göre oldukça fazladır. Karatay ilçesinde ise pazardan alışveriş yapan çok fazla katılımcımız bulunmaktadır.

Tablo 43. İlçeler ve Katılımcıların Giyim Tarzı Çapraz Tablo

	Giyim Tarzı	N	%
Meram	Klasik kesim / pahalı olmayan ama kaliteli	31	14,2
	Rahat / spor	73	33,5
	Modaya uygun	6	2,8
	Şık / tarzı olan	56	25,7
	Sade	32	14,7
	Pahalı / markalı	6	2,8
	Dini vecibelere uygun	9	4,1
	Gösterişli	5	2,3
	Toplam	218	100
Karatay	Klasik kesim / pahalı olmayan ama kaliteli	29	14,7
	Rahat / spor	39	19,8
	Modaya uygun	2	1
	Şık / tarzı olan	22	11,2
	Sade	54	27,4
	Pahalı / markalı	1	,5
	Dini vecibelere uygun	50	25,4
	Gösterişli	0	,0
	Toplam	197	100
Genel Toplam		415	100

Giyim tarzlarını değerlendirmelerini istediğimiz katılımcılardan “Klasik kesim/pahalı olmayan ama kaliteli” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %14,2 (n=31) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %14,7 (n=29) bulunmuştur. “Rahat/spor” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %33,5 (n=73) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %19,8 (n=39) bulunmuştur. “Modaya uygun” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %2,8 (n=6) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %1 (n=2) bulunmuştur. “Şık / tarzı olan” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %25,7 (n=56) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %11,2 (n=22) bulunmuştur. “Sade” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %14,7 (n=32) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %27,4 (n=54) bulunmuştur. “Pahalı/markalı” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %2,8 (n=6) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %0,5 (n=1) bulunmuştur. “Dini vecibelere uygun” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %4,1 (n=9) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %25,4 (n=50) bulunmuştur. “Gösterişli ” yanıtını veren Meram

ilçesi katılımcılarının oranı %2,3 (n=5) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %0 bulunmuştur.

Meram ilçesindeki katılımcılarımızın büyük çoğunluğu rahat ve spor giyim tarzına sahip olduklarını belirtirken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın büyük çoğunluğu sade kıyafetler giydiklerini belirtmiştir. Meram ilçesinde şık/tarzı olan kıyafetleri tercih eden katılımcılarımızın oranı; Karatay ilçesine göre oldukça fazladır. Karatay ilçesinde dini vecibelere uygun giyinen katılımcılarımızın oranı da Meram ilçesine göre oldukça fazladır.

Tablo 44. İlçeler ve Misafirlerle Kadın-Erkek Karışık Oturulması

	Misafirlerle Kadın-Erkek Karışık Mı Oturuluyor?	N	%
Meram	Evet	44	20,2
	Hayır	174	79,8
	Toplam	218	100
Karatay	Evet	113	57,4
	Hayır	84	42,6
	Toplam	197	100
	Genel Toplam	415	100

Katılımcılara sorduğumuz “misafirlerinizle kadın-erkek karışık mı oturursunuz?” sorusuna “Evet” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %20,2 (n=44) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %57,4 (n=113) bulunmuştur. “Hayır” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %79,8 (n=174) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %42,6 (n=84) bulunmuştur.

Meram’daki katılımcılarımız kadın-erkek karışık oturduklarını belirtirken; Karatay’daki katılımcılarımız ise kadın-erkek ayrı olarak oturduklarını belirtmiştir.

Tablo 45. İlçeler ve Katılımcıların Estetik İşlemlere Karşı Tavrıları Çapraz Tablo

	Estetik, Botoks vb. İşlemler	N	%
Meram	Evet, yaptırdım	27	12,4
	Hayır, yaptırmadım	126	57,8
	Yaptırmayı düşünüyorum	22	10,1
	Estetik ameliyat yaptırmam	43	19,7
	Toplam	218	100
Karatay	Evet, yaptırdım	6	3
	Hayır, yaptırmadım	92	46,7
	Yaptırmayı düşünüyorum	10	5,1
	Estetik ameliyat yaptırmam	89	45,2
	Toplam	197	100
	Genel Toplam	415	100

Katılımcılara estetik, botoks vb. işlemlere yönelik deneyimlerini ve düşüncelerini sorduğumuzda “Evet, yaptırdım” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %12,4 (n=27) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %3 (n=6) bulunmuştur. “Hayır, yaptırmadım” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %57,8 (n=126) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %46,7 (n=92) bulunmuştur. “Yaptırmayı düşünüyorum” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %10,1 (n=22) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %5,1 (n=10) bulunmuştur. “Estetik ameliyat yaptırmam” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %19,7 (n=43) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %45,2 (n=89) bulunmuştur.

Tablo 46. İlçeler ve Katılımcıların Düğün Tercihleri Çapraz Tablo

	Düğün Tercihi	N	%
Meram	Yalnızca düğün yemeği organizasyonu	56	25,7
	Gece düğünü (eğlence ve yemek)	109	50
	Dini sohbetin yapıldığı bir etkinlik	6	2,8
	Düğün yapmam, yalnızca nikah	47	21,6
	Toplam	218	100
Karatay	Yalnızca düğün yemeği organizasyonu	72	36,5
	Gece düğünü (eğlence ve yemek)	45	22,8
	Dini sohbetin yapıldığı bir etkinlik	41	20,8
	Düğün yapmam, yalnızca nikah	39	19,8
	Toplam	197	100
	Genel Toplam	415	100

Düğün tercihlerini sorduğumuz katılımcılardan “Yalnızca düğün yemeği organizasyonu” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %25,7 (n=56) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %36,5 (n=72) bulunmuştur. “Gece düğünü (eğlence ve yemek)” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %50 (n=109) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %22,8 (n=45) bulunmuştur. “Dini sohbetin yapıldığı bir etkinlik” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %2,8 (n=6) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %20,8 (n=41) bulunmuştur. “Düğün yapmam, yalnızca nikah” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %21,6 (n=47) bulunurken Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %19,8 (n=39) bulunmuştur.

Meram ilçesinde yaşamakta olan katılımcılarımız düğün tercihlerini gece düğününden yana kullandıklarını ifade etmiştir. Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın çoğunluğu ise yalnızca düğün yemeği organizasyonunu tercih ettiklerini belirtmiştir. Karatay ilçesinde dini sohbetin yapıldığı bir etkinlik tercih eden katılımcılarımızın oranı Meram ilçesine göre oldukça yüksektir.

Tablo 47. İlçeler ve Dini Pratiklerin Yapılma Sıklığı Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

İlçe	Dini Pratikler	Çok Seyrek	Ara sıra	Devamlı	x ²	sd	p
Meram	Kur'an okumak	110	78	30	34,767	2	,00
		%50,5	%35,8	%13,8			
Karatay		51	79	67			
		%25,9	%40,1	%34			
Meram	Beş vakit namaz kılmak	89	60	69	37,878	2	,00
		%40,8	%27,5	%31,7			
Karatay		40	36	121			
		%20,3	%18,3	%61,4			
Meram	Oruç tutmak	26	52	140	14,493	2	,00
		%11,9	%23,9	%64,2			
Karatay		10	28	159			
		%5,1	%14,2	%80,7			
Meram	Sadaka vermek	34	101	83	,982	2	,61
		%15,6	%46,3	%38,1			
Karatay		35	82	80			
		%17,8	%41,6	%40,6			
Meram	Dua etmek	17	47	154	14,968	2	,00
		%7,8	%21,6	%70,6			
Karatay		6	21	170			
		%3	%10,7	%86,3			
Meram	Dini sohbetlere katılmak	150	48	20	25,583	2	,00
		%68,8	%22	%9,2			
Karatay		93	54	50			
		%47,2	%27,4	%25,4			
Meram	Hatim indirmek ve mevlid okutmak	159	51	8	29,456	2	,00
		%72,9	%23,4	%3,7			
Karatay		106	55	37			
		%53,8	%27,4	%18,8			

Kur'an-ı Kerim okuma sıklığını sorduğumuz katılımcılardan “çok seyrek” yanıtını veren Meram İlçesi katılımcılarının oranı %50,5’ken (n=110); Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %25,9 (n=51) bulunmuştur. Kur'an-ı Kerim’i “ara sıra”

okuduğunu ifade eden katılımcılarımız Meram ilçesinde %35,8'lik (n=78) oranındayken; Karatay ilçesinde bu oran %40,1'dir (n=79). Meram ilçesinde Kur'an-ı Kerim'i "devamlı" okuduğunu ifade eden katılımcılarımızın oranı %13,8'ken (n=30); Karatay ilçesinde %34'tür (n=67). Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve Kur'an-ı Kerim okuma sıklıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2=34,767$; $p<,05$).

Beş vakit namaz kılma sıklığını sorduğumuz katılımcılardan "çok seyrek" yanıtını veren Meram ilçesindeki katılımcılarımızın oranı %40,8 (n=89) bulunurken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın oranı %20,3 (n=40) bulunmuştur. Beş vakit namazı "ara sıra" kıldıklarını ifade eden katılımcılarımızın oranı Meram ilçesinde %27,5 (n=60); Karatay ilçesinde %18,3 (n=36) bulunmuştur. Meram ilçesinde "devamlı" beş vakit namaz kılan katılımcılarımızın oranı %31,7'yken (n=69); Karatay ilçesinde %61,4 (n=121) olduğu görülmektedir. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve beş vakit namaz kılma sıklıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2=37,878$; $p<,05$).

Oruç tutma sıklığını sorduğumuz katılımcılardan "çok seyrek" yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %11,9 (n=26) bulunurken; Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %5,1 (n=10) bulunmuştur. Meram ilçesinde "ara sıra" oruç tuttuğunu ifade eden katılımcılarımızın oranı %23,9'ken (n=52); Karatay ilçesinde bu oran %14,2 (n=28) bulunmuştur. Meram ilçesinde "devamlı" oruç tuttuğunu ifade eden %64,2 (n=140) oranında katılımcı bulunurken; Karatay ilçesinde %80,7 (n=159) oranında katılımcı bulunmaktadır. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve oruç tutma sıklıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2=14,493$; $p<,05$).

Sadaka verme sıklığını sorduğumuz katılımcılardan Meram ilçesinde "çok seyrek" yanıtını verenlerin oranı %15,6'yken (n=34); Karatay ilçesinde bu oran %17,8 (n=35) olarak bulunmuştur. Sadaka verme sıklığını "ara sıra" olarak belirten katılımcılarımız Meram ilçesinde %46,3 (n=101), Karatay ilçesinde %41,6 (n=82) olarak görülmektedir. Meram ilçesinde sadaka verme sıklığını "devamlı" olarak belirten katılımcılarımızın oranı %38,1'ken (n=83); Karatay ilçesinde %40,6'dır (n=80). Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve sadaka verme sıklıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($\chi^2=,968$; $p>,05$).

Meram ilçesinde dua etme sıklığını “çok seyrek” olarak belirten katılımcılarımızın oranı %7,8’ken (n=17); Karatay ilçesinde bu oran %3 (n=6) olarak bulunmuştur. Dua etme sıklığını sorduğumuz katılımcılardan Meram ilçesinde “ara sıra” yanıtını verenlerin oranı %21,6’yken (n=47); Karatay ilçesinde %10,7’dir (n=21). Meram ilçesinde “devamlı” dua ettiğini belirten katılımcılarımızın oranı %70,6 (n=154), Karatay ilçesinde “devamlı” dua ettiğini belirten katılımcılarımızın oranı %86,3 (n=170) olarak bulunmuştur. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve dua etme sıklıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 14,968$; $p < ,05$).

Dini sohbetlere katılma sıklığını sorduğumuz Meram İlçesindeki katılımcılarımızın %68,8’i (n=150) “çok seyrek” yanıtını vermiştir. Karatay ilçesinde ise bu oran %47,2 (n=93) olarak bulunmuştur. Meram ilçesinde dini sohbetlere “ara sıra” katılan katılımcılarımızın oranı %22’yken (n=48); Karatay ilçesinde %27,4 (n=54) olarak görülmektedir. Dini sohbetlere “devamlı” katılan katılımcılarımızın oranı Meram ilçesinde %9,2 (n=20), Karatay ilçesinde %25,4 (n=50) olarak bulunmuştur. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve dini sohbetlere katılma sıklıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 25,583$; $p < ,05$).

Hatim indirme ve mevlid okutma sıklığını sorduğumuz katılımcılardan “çok seyrek” yanıtını veren katılımcılarımızın oranı Meram ilçesinde %72,9 (n=159) Karatay ilçesinde %53,8 (n=106) olarak bulunmuştur. Meram ilçesinde “ara sıra” hatim indirip mevlid okutan katılımcılarımızın oranı %23,4’ken (n=51); Karatay ilçesinde %27,4 (n=54) bulunmuştur. “Devamlı” hatim indirip mevlid okutan katılımcılarımızın oranı Meram ilçesinde %3,7 (n=8), Karatay ilçesinde %18,8 (n=37) olarak görülmektedir. Katılımcılarımızın yaşadıkları ilçe ve hatim indirme ve mevlid okutma sıklıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 29,456$; $p < ,05$).

Tablo 48. İlçeler ve Boş Zaman Etkinlikleri Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analizi

Boş Zaman Etkinlikleri	İlçe		Toplam	x ²	sd	p
	Meram	Karatay				
Dizi, film, video izlerim	155 %37,3	98 %23,6	253 %61	19,830	1	,00
Sinema ve tiyatroya giderim	42 %10,1	18 %4,3	60 %14,5	8,585	1	,00
Futbol, basketbol, voleybol oynarım	20 %4,8	24 %5,8	44 %10,6	,988	1	,32
Tenis, masa tenisi, badminton oynarım	48 %11,6	1 %,2	49 %11,8	45,984	1	,00
Kitap, gazete, dergi okurum	87 %21	45 %10,8	132 %31,8	15,056	1	,00
Ev ya da bahçe işleri ile uğraşırım	70 %16,9	79 %19	149 %35,9	2,872	1	,09
Kahvehane, kafe ya da kulüplere giderim	51 %12,3	23 %5,5	74 %17,8	9,700	1	,00
Bilgisayar oyunu oynarım	29 %7	17 %4,1	46 %11,1	2,293	1	,13
Şans oyunları oynarım	5 %1,2	0 %,0	5 %1,2	4,573	1	,03
Konserlere katılırim	23 %5,5	7 %1,7	30 %7,2	7,555	1	,00
Kurslara giderim	34 %8,2	28 %6,7	62 %14,9	,156	1	,69
Hiçbir şey yapmam, evde dinlenirim	55 %13,3	52 %12,5	107 %25,8	,074	1	,78
Toplam	218 %52,5	197 %47,5	415 %100			

Katılımcılarımızdan boş zamanlarında ne yaptıklarını ifade etmeleri için en fazla üç seçenek seçmeleri istenmiştir. Meram ilçesinde boş zaman etkinliklerini sorduğumuz katılımcılardan %37,3'ü (n=155) “dizi, film, video izlerim” yanıtını verirken, Karatay ilçesinde bu oran %23,6 (n=98) bulunmuştur. Karatay ve Meram ilçesinde “dizi, film, video izlerim” yanıtını veren katılımcıların toplam oranı %61'dir (n=253). Boş zamanlarında dizi, film, video izleyen katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($x^2 = 19,830$; $p < ,05$). “Sinema ve tiyatroya giderim” yanıtını veren Meram İlçesi katılımcılarının oranı %10,1 (n=42) bulunurken

Karatay ilçesi katılımcılarının oranı %4,3 (n=18) bulunmuştur. Karatay ve Meram ilçesinde “sinema ve tiyatroya giderim” yanıtını veren katılımcılarımızın toplam oranı %14,5’dir (n=60). Boş zamanlarında sinema, tiyatroya giden katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 8,585$; $p < ,05$). Meram ilçesinde “futbol, basketbol, voleybol oynarım” yanıtını veren katılımcıların oranı %4,8 (n=20) bulunurken; Karatay ilçesinde bu oran %5,8 (n=24) olarak bulunmuştur. Karatay ve Meram ilçesinde “futbol, basketbol, voleybol oynarım” yanıtını veren katılımcıların toplam oranı %10,6’dır (n=44). Boş zamanlarında futbol, basketbol, voleybol oynayan katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($\chi^2 = ,988$; $p < ,32$). “Tenis, masa tenisi, badminton oynarım” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarımızın oranı %11,6 (n=48) bulunurken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın oranı %0,2 (n=1) bulunmuştur. Meram ve Karatay ilçesinde “tenis, masa tenisi, badminton oynarım” yanıtını veren katılımcıların toplam oranı %11,8’dir (n=49). Boş zamanlarında tenis, masa tenisi, badminton oynayan katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 45,984$; $p < ,05$). Meram ilçesindeki katılımcılarımızın %21 (n=87)’i “kitap, gazete, dergi okurum” yanıtını verirken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın %10,8 (n=45)’i boş zamanlarında kitap, gazete, dergi okuduğunu belirtmiştir. Meram ve Karatay ilçesinde “kitap, gazete, dergi okurum” yanıtını veren katılımcıların toplam oranı %31,8’dir (n=132). Boş zamanlarında kitap, gazete, dergi okuyan katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 15,056$; $p < ,05$).

“Ev ya da bahçe işleri ile uğraşırım” yanıtını veren Meram ilçesi katılımcılarının oranı %16,9’ken (n=70); Karatay ilçesinde bu oran %19 (n=79) olarak bulunmuştur. Meram ve Karatay ilçelerinde “ev ya da bahçe işleri ile uğraşırım” yanıtını veren katılımcıların toplam oranı %35,9’dur (n=149). Boş zamanlarında ev ya da bahçe işleri ile uğraşan katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($\chi^2 = 2,872$; $p > ,05$). Meram ilçesinde “kahvehane, kafe ya da kulüplere giderim” yanıtını veren katılımcılarının oranı %12,3 (n=51) bulunurken; Karatay ilçesinde bu oran %5,5 (n=23) bulunmuştur. Meram ve Karatay ilçelerinde “kahvehane, kafe ya da kulüplere giderim” yanıtını veren katılımcıların toplam oranı

%17,8'dir (n=74). Boş zamanlarında kahvehane, kafe ya da kulüplere giden katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 9,700$; $p < ,05$). Meram ilçesinde “bilgisayar oyunu oynarım” yanıtını veren katılımcıların oranı %7 (n=29) bulunurken; Karatay ilçesinde bu oran %4,1 (n=17) bulunmuştur. Meram ve Karatay ilçelerinde “bilgisayar oyunu oynarım” yanıtını veren katılımcıların toplam oranı %11,1'dir (n=46). Boş zamanlarında bilgisayar oyunu oynayan katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($\chi^2 = 2,293$; $p > ,05$). Meram ilçesinde “şans oyunları oynarım” yanıtını veren katılımcıların oranı %1,2 (n=5) bulunurken, Karatay ilçesinde bu oran %0'dır. Meram ve Karatay ilçelerinde “şans oyunları oynarım” yanıtını veren katılımcıların toplam oranı %1,2'dir (n=5). Boş zamanlarında şans oyunu oynayan katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 4,573$; $p < ,05$). Meram ilçesinde “konserlere katılırım” yanıtını veren katılımcılarımızın oranı %5,5 (n=23) bulunurken, Karatay ilçesinde bu oran %1,7 (n=7) bulunmuştur. Meram ve Karatay ilçelerinde “konserlere katılırım” yanıtını veren katılımcıların toplam oranı %7,2'dir (n=30). Boş zamanlarında konserlere katılan katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = 7,555$; $p < ,05$). Meram ilçesinde “kurslara giderim” yanıtını veren katılımcılarımızın oranı %8,2 (n=34) bulunurken, Karatay ilçesinde bu oran %6,7 (n=28) bulunmuştur. Meram ve Karatay ilçesinde “kurslara giderim” yanıtını veren katılımcıların toplam oranı %14,9'dur (n=62). Boş zamanlarında kurslara giden katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($\chi^2 = ,156$; $p > ,05$). Meram ilçesinde “hiçbir şey yapmam, evde dinlenirim” yanıtını veren katılımcılarımızın oranı %13,3 (n=55) bulunurken; Karatay ilçesinde bu oran %12,5'dir (n=52). Meram ve Karatay ilçelerinde “hiçbir şey yapmam, evde dinlenirim” yanıtını veren katılımcıların toplam oranı %25,8'dir (n=107). Boş zamanlarında evde dinlenen katılımcılar ve yaşadıkları ilçe arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($\chi^2 = ,074$; $p < ,78$).

Boş zaman etkinliklerinde Meram ilçesindeki katılımcılarımızın, Karatay ilçesindeki katılımcılarımızdan daha çok dizi, film ve video seyrettiği, daha çok sinema ve tiyatroya gittiği, daha çok tenis, masa tenisi ve badminton oynadığı, daha çok kitap, gazete ve dergi okuduğu görülmektedir.

Tablo 49. Meram İlçesinde Cinsiyet ve Dindarlık Puanı Arasındaki İstatistiksel İlişki: Bağımsız T-Test

Cinsiyet	N	X	ss	t	p
Kadın	131	5,35	2,05	,88	,38
Erkek	87	5,10	2,16		

Meram ilçesinde kadın ve erkeklerin dindarlık seviyeleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($t=,88$; $p>,05$). Elde edilen bulgulara göre Meram ilçesindeki kadın katılımcılarımızın dindarlık puan ortalamaları ($x=5,35$)’ken; erkek katılımcılarımızın dindarlık puan ortalamaları da benzer şekilde ($x=5,10$)’dur. Tablo incelendiğinde kadınlar ve erkekler arasında dindarlık seviyesi benzerlik göstermektedir ve cinsiyet ayırt edici bir faktör değildir.

Tablo 50. Karatay İlçesinde Cinsiyet ve Dindarlık Puanı Arasındaki İstatistiksel İlişki: Bağımsız T-Test

Cinsiyet	N	X	ss	t	p
Kadın	115	7,00	1,82	2,13	0,34
Erkek	82	7,53	1,53		

Karatay ilçesinde de Meram ilçesinden farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Cinsiyet ve dindarlık seviyesi arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t=2,13$; $p>,05$). Tablo incelendiğinde Karatay ilçesindeki kadın katılımcılarımızın dindarlık puan ortalamaları ($x=7,00$)’ken; erkek katılımcılarımızın dindarlık puan ortalamaları ($x=7,53$)’tür. Tabloya göre Karatay ilçesinde kadınlar ve erkekler arasında dindarlık seviyesi benzerlik göstermemektedir ve cinsiyet ayırt edici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Din ve cinsiyet ilişkisi üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Genel kanı kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklere oranla daha fazla olması üzerinedir ancak yapılan çalışmalarda çok çeşitli bulgular elde edilmiştir bu nedenle genelleme yapmak mümkün değildir. Aydınalp (2018, s. 273-274), inanç, ibadet ve genel dindarlık boyutlarında kadınların erkeklere göre daha yüksek oran temsil ettiklerini ifade etmiştir. Karaşahin ise (2007, s.290), kadınların iman ve ahlak boyutu olarak daha yüksek seviyede olduğu ancak erkeklerin kadınlara oranla daha fazla ibadet ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Çelik (2002, s.352-353), kadınların ibadetlerde erkeklere göre

daha hassas ve mistik dindarlığa daha yakın olduklarını ifade etmiştir. Yapıcı (2016), kadın ve erkeklerin yaşadıkları dindarlıkları incelemek üzere yapmış olduğu çalışmada “kadınlar mı daha dindar yoksa erkekler mi?” ve “kadın erkek dindarlıkları zaman zaman farklılaşmakta mıdır?” sorularına cevap aramıştır. Yapıcı (2016, s. 152) cinsiyet ve dindarlık arasındaki ilişkinin ölçüldüğü çalışmalarda üç farklı sonuca ulaşıldığını aktarmıştır. İlk ulaşılan sonuç, kadınların erkeklere göre daha dindar olmasıdır. İkinci sonuç, erkeklerin kadınlardan daha dindar olmasıdır. Üçüncü sonuç ise dindarlık üzerinde cinsiyetin etkili olmadığıdır. Dolayısıyla çalışmalarda farklı sonuçlar çıkabilmekte ve ortak kanıya ulaşılamamaktadır. Bizim çalışmamızda Meram ilçesinde katılımcıların cinsiyetleri ve dindarlık seviyesi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülürken; Karatay ilçesinde cinsiyetlere bağlı farklılığın ortaya çıktığı görülmektedir.

Tablo 51. Dindarlık Puanı ile İlçeler Arasındaki İstatistiksel İlişki: Bağımsız T-Test

İlçe	N	X	ss	t	p
Meram	218	5,25	2,09	10,39	,000
Karatay	197	7,22	1,72		

Tablo incelendiğinde katılımcıların dindarlık seviyeleri ile yaşamakta oldukları ilçeler arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($t=10,39$; $p<,05$). Elde edilen bulgulara göre Meram ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın dindarlık puan ortalamaları ($x=5,25$) olarak bulunurken; Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın dindarlık puan ortalamaları ($x=7,22$) olarak bulunmuştur. Bu tabloya göre Karatay ilçesinde yaşamakta olan katılımcıların dindarlık seviyelerinin Meram ilçesine göre daha yüksek seviyede geliştiğini söyleyebiliriz. Dindarlık seviyesi için yaşanan ilçenin ayırt edici özellik taşıdığı çıkarımını yapabiliriz.

Tablo 52. Yaş Kategorileri ile Dindarlık Puanı ANOVA Analizi

Medeni Durum	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	131,334	3	43,778	9,95	,00
Gruplar İçi	1807,244	411	4,397		
Toplam	1938,578	414			

Tablo incelendiğinde katılımcılarımızın yaşları ve dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($F=9,95$; $p<,05$). Katılımcılarımızın yaşları, dindarlık seviyeleri üzerinde etkili bir faktördür.

Tablo 53. Yaş Kategorileri ile Dindarlık Puanı Tukey Testi

Yaş	N	x	ss	Anlamlılık
18-25 (1)	97	5,42	2,24	
26-40 (2)	177	6,12	2,00	1*
41-55 (3)	102	6,57	2,15	1*
56-70 (4)	39	7,41	1,99	1,2*

Not: (*) ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Varyanslar homojen dağıldığı için post hoc testlerinden Tukey seçilmiştir. Tukey testine göre Meram ve Karatay ilçesindeki 26-40 ve 41-55 yaş arasındaki katılımcılarımızın dindarlık puanlarının 18-25 yaş arasındaki katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. 56-70 yaş arası katılımcılarımızın dindarlık puanı ise hem 18-25 hem de 26-40 yaş arasındaki katılımcılarımıza göre daha yüksektir.

Argyle ve Beit-Hallahmi (1992, s. 320-330), 12-18 yaş arasındakilerin dini uyanış içerisinde olduklarını, ya çocukluk inançlarını devam ettirdiklerini ya da bir kopuş yaşadıklarını belirtmiştir. 18-30 yaş arasındaki kişilerin kiliseye gitme oranlarının düşük, dini tutum ve inançlarının sabit olduğunu, 30-60 yaş arasındaki kişilerin kiliseye gitme oranının sabit kaldığını (50-60 yaş arasında yüksek), dini tutumların arttığını ve inançların sabit seviyede kaldığını, 60 yaş üzerinde ise kiliseye kayıtsız kalındığını, dini tutum ve inançların arttığını ifade etmişlerdir.

Köktaş'a göre (1993, s. 77-106), yaş ilerledikçe inanç düzeyinde artış görülürken; şüphe ve kararsızlık düzeyinde azalma görülmektedir. Genç yaşlarda şüphe ve kararsızlık daha yaygındır ve ileri yaşlara göre inanç düzeyi daha aşağı seviyelerdedir. Taplamacıoğlu (1962, s. 145-150), yaşlara göre dini yaşayış biçimlerini analiz ettiği çalışmasında 16-30 yaş arası gençlerin büyük çoğunluğunun "Gayrı-Amil" yani namaz kılmayan, oruç tutmayan ve yalnızca cenaze törenlerine katılan, başka hiçbir dini törene katılmayan kişilerden oluştuğunu söylemiştir. 30-50 yaş arasında büyük çoğunluğun "Amil-Dini Bütün" yani namazlarını kılıp, oruçlarını

tutan, dini görevlerini yerine getiren, aynı zamanda dünyevi işlerle de uğraşan kişilerden oluştuğunu söylemiştir. 50 yaş üzeri kişilerde de büyük çoğunluğun “Amil” olarak tanımlanabileceğini ifade etmiştir. Bu yaş grubunda dünyevi işlerden biraz daha uzaklaşılr. Bu yaşlardaki kişilerin sofuluğa daha yakın olma sebebi ise koyu dindar aileler tarafından yetiştirilmeleriyle açıklanmıştır. Çelik (2002, s.330-331) ve Akdoğan’ın (2002, s. 106-128) çalışmalarında da yaş ilerledikçe inanç ve ibadetlerin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada da literatürdeki sonuçlara paralel olarak Meram ve Karatay ilçesinde yaş arttıkça dindarlık seviyelerinin de arttığı gözlemlenmiştir.

Tablo 54. Medeni Durum ile Dindarlık Puanı ANOVA Analizi

Medeni Durum	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	159,826	4	39,956	9,21	,00
Gruplar İçi	1778,752	410	4,338		
Toplam	1938,578	414			

Katılımcılarımızın dindarlık puanları ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık vardır ($F=9,21$; $p<,05$). Medeni durum, dindarlık seviyesini etkileyen bir faktör olarak görülmektedir

Tablo 55. Medeni Durum ile Dindarlık Puanı Tukey Testi

Medeni Durum	N	x	ss	Anlamlılık
Evli (1)	253	6,59	2,09	2*
Bekar (2)	135	5,33	2,11	
Nişanlı (3)	9	6,66	1,11	
Boşanmış (4)	10	6,00	2,30	
Eşi vefat etmiş (5)	8	7,62	1,40	2*

Not: (*) ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Varyanslar homojen dağıldığı için Post hoc testlerinden Tukey seçilmiştir. Tukey’e göre; evli ve eşi vefat etmiş olan katılımcılarımızın dindarlık puanları bekar olan katılımcılarımıza göre daha yüksektir.

Karaşahin (2007, s. 293) bekarların dini tutumlarının evlilere oranla daha düşük olduğunu, Çapcıoğlu (2016, s. 113-115) evlilerin bekarlara göre dindarlık görevlerini

daha çok yerine getirdiklerini, Köktaş (1993, s. 108-109) bekarların evlilere göre daha az namaz kıldıklarını aktarmıştır.

Tablo 56. En Uzun Süre Yaşanılan Yer ile Dindarlık Puanı ANOVA Analizi

En Uzun Süre Yaşanılan Yer	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	50,83	4	12,709	2,76	,02
Gruplar İçi	1887,74	410	4,604		
Toplam	1938,57	414			

Katılımcılarımızın dindarlık puanı ile en uzun süre yaşadıkları yer arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F=2,76$; $p<,05$). Katılımcılarımızın en uzun süre yaşadıkları yer, dindarlık seviyeleri üzerinde etkileyici bir faktör olarak görülmektedir.

Tablo 57. En Uzun Süre Yaşanılan Yer ile Dindarlık Puanları Tukey Testi

En Uzun Süre Yaşanılan Yer	N	x	ss	Anlamlılık
Köy (1)	23	7,52	1,53	4,5*
Kasaba (2)	6	6,33	1,75	
İlçe (3)	29	6,58	1,42	
Şehir (4)	88	6,13	2,12	
Büyükşehir (5)	269	6,05	2,26	

Not: (*) ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Çelik'e göre (2002, s. 198-221) gecekondu bölgelerinde ve kırsal alanlarda kader, tevekkül ve teslimiyet daha yoğun şekilde görülmektedir. Kent merkezlerinde, modernitenin hakim olduğu alanlarda ise kaderci yaklaşım, tevekkül ve teslimiyet oranı görece daha düşüktür. Arslan (2002, s. 100) kırsal kesimlerin dışı kapalı ve geleneklerin yaygın olduğunu, bu nedenle dindarlık düzeyinin yüksek görüldüğünü ifade etmiştir. Günay (1999, s.72), bireylerin köyden kente göçtükçe dindarlık düzeylerinin zayıfladığını, bunun nedeninin kişilerin üzerindeki baskıların azalması olduğunu belirtmiştir. Ona göre köylerdeki dindarlık, kentlere göre daha yoğun yaşanmaktadır. Bu çalışmada da literatüre paralel sonuçlar bulunmuş ve yaşamının en uzun kısmı köyde geçen katılımcılarımızın dindarlık puanı şehir ve büyükşehire göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 58. İdeolojik Görüş ile Dindarlık Puanı ANOVA Analizi

İdeolojik Görüş	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	435,773	9	48,419	13,04	,00
Gruplar İçi	1502,805	405	3,711		
Toplam	1938,578	414			

Katılımcılarımızın dindarlık puanları ile ideolojik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F=13,04$; $p<,05$). Meram ve Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın ideolojik görüşleri, dindarlık seviyesi üzerinde etkileyici bir faktördür.

Tablo 59. İdeolojik Görüş ile Dindarlık Puanı Tukey Testi

İdeoloji	N	x	ss	Anlamlılık
Muhafazakar (1)	52	7,92	1,67	4,5,6*
Dindar (2)	68	7,30	1,90	4,5,6,10*
Milliyetçi (3)	70	6,47	2,06	4,5,6*
Sosyal demokrat (4)	48	4,62	1,96	
Liberal (5)	21	4,61	2,06	
Atatürkçü (6)	52	4,88	2,24	
Dindar-Milliyetçi (7)	31	6,25	1,45	4
Muhafazakar-Milliyetçi (8)	23	7,08	1,62	4,5,6*
Muhafazakar-Dindar (9)	39	7,02	1,66	4,5,6*
Diğer (10)	11	5,09	2,66	

Not: (*) ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Post hoc testlerinden Tukey'e göre; kendilerini muhafazakar olarak tanımlayan katılımcılarımızın dindarlık puanları, kendilerini sosyal demokrat ve liberal ve Atatürkçü olarak tanımlamış katılımcılarımıza göre daha yüksektir. Kendilerini dindar olarak tanımlayan katılımcılarımızın dindarlık puanlarının; kendilerini liberal, sosyal demokrat, Atatürkçü ve "diğer" kategorisi ile tanımlayan katılımcılarımıza nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir. Kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan katılımcılarımızın dindarlık puanları, kendilerini sosyal demokrat ve liberal ve Atatürkçü olarak tanımlayan katılımcılarımıza göre daha yüksektir. Dindar-milliyetçi katılımcılarımızın dindarlık puanları, sosyal demokrat katılımcılarımıza göre daha yüksektir. Muhafazakar-milliyetçi ve muhafazakar-dindar

katılımcılarımızın dindarlık puanları, sosyal demokrat, liberal ve Atatürkçü katılımcılarımızın dindarlık puanlarından daha yüksektir.

Tablo 60. Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanları ANOVA Analizi

Eğitim Seviyesi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	207,339	5	41,468	9,79	,00
Gruplar İçi	1731,239	409	4,233		
Toplam	1938,578	414			

Tabloya göre, Meram ve Karatay ilçesindeki katılımcıların dindarlık puanları ve eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu söyleyebiliriz ($F=9,79$; $p<,05$). Katılımcıların dindarlık seviyeleri üzerinde eğitim durumunun etkisinin olduğu görülmektedir.

Günay (1979, s. 101-122), eğitim düzeyi yükseldikçe namaz kılma ve oruç tutma eğiliminin düştüğünü söylemiştir. Köktaş'a göre de (1993, s. 78) eğitim durumu yükseldikçe inanç düzeyi düşmektedir. Çelik'e göre (2003, s. 171), eğitim düzeyi dindarlık üzerinde oldukça etkili bir faktördür ve eğitim düzeyi arttıkça dini tutum ve davranışlarda azalma olduğu görülmektedir. Uysal (2006, s. 147), Kayıklık (2003, s.205-206) ve Özbaydar da (1970, s. 57-63) eğitim seviyesi ve dindarlık seviyesi arasındaki ters orantıdan bahsetmiştir. Karaşahin'in (2007, s. 292-293) yapmış olduğu çalışmada eğitim seviyesinin arttıkça dinin etkilerinin azaldığı görülmektedir. Bu çalışmada da literatüre paralel sonuçlar bulunmuş, her iki ilçede de eğitim seviyesi arttıkça dindarlık seviyesinin azaldığı gözlemlenmiştir.

Tablo 61. Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanı Tukey Testi

Eğitim Seviyesi	N	x	ss	Anlamlılık
İlkokul (1)	59	7,06	2,13	5,6*
Ortaokul (2)	27	7,62	1,54	5,6*
Lise (3)	52	6,67	1,66	5,6*
Ön lisans (4)	56	6,57	2,15	5,6*
Lisans (5)	173	5,62	2,18	
Lisansüstü (6)	48	5,39	1,99	

Not: (*) ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Varyanslar homojen dağıldığı için Post hoc testlerinden Tukey uygulanmıştır. Meram ve Karatay ilçesinde ilkököl, ortaokul, lise, ön lisans mezunu olan katılımcılarımızın dindarlık puanları lisans ve lisansüstü eğitim görmüş/görmekte olan katılımcılarımızdan daha yüksektir.

Tablo 62. Anne Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanı ANOVA Analizi

Anne Eğitim Seviyesi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	214,804	7	30,686	7,24	,00
Gruplar İçi	1723,774	407	4,235		
Toplam	1938,578	414			

Tabloya göre, Meram ve Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın dindarlık puanları ve anne eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu söyleyebiliriz ($F=7,24$; $p<,05$). Katılımcıların dindarlık seviyeleri üzerinde annelerinin eğitim durumunun etkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 63. Anne Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanı Tukey Testi

Anne Eğitim Seviyesi	N	x	ss	Anlamlılık
Okuryazar değil (1)	35	7,02	2,16	5,7,8*
Okuryazar (2)	31	7,09	2,38	5,7,8*
İlkokul (3)	202	6,48	1,94	5,7,8*
Ortaokul (4)	55	6,01	1,99	7*
Lise (5)	46	5,34	2,24	
Ön lisans (6)	9	5,88	1,45	
Lisans (7)	30	4,56	2,17	
Lisansüstü (8)	7	4,00	2,51	

Not: (*) ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Varyanslar homojen dağıldığı için ($p>,05$) Tukey Testi uygulanmıştır. Meram ve Karatay ilçelerinde annesi okuryazar olmayan, yalnızca okuryazar olan, ilkököl ya da ortaokul mezunu olan katılımcılarımızın dindarlık puanları; annesi lise, lisans ve lisansüstü eğitim görmüş olan katılımcılarımıza göre daha yüksektir. Annesi ortaokul mezunu olan katılımcılarımızın dindarlık puanı, annesi lisans eğitimi almış olan katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 64. Baba Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanı ANOVA Analizi

Baba Eğitim Seviyesi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	268,320	6	44,720	10,92	,00
Gruplar İçi	1670,258	408	4,094		
Toplam	1938,578	414			

Meram ve Karatay ilçesinde yaşayan katılımcıların dindarlık puanları ve baba eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F=10,92$; $p<,05$). Katılımcılarımızın dindarlık seviyeleri üzerinde babalarının eğitim durumunun etkisinin olduğu görülmektedir.

Tablo 65. Baba Eğitim Seviyesi ile Dindarlık Puanı Tukey Testi

Baba Eğitim Seviyesi	N	x	ss	Anlamlılık
Okuryazar (1)	28	7,57	2,09	4,6,7*
İlkokul (2)	140	6,57	1,96	6,7*
Ortaokul (3)	71	6,35	1,97	6,7*
Lise (4)	79	5,98	1,94	7*
Ön lisans (5)	18	7,38	1,46	6,7*
Lisans (6)	65	5,03	2,20	
Lisansüstü (7)	14	3,85	2,71	

Not: (*) ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Post hoc testlerinden Tukey'e göre Meram ve Karatay ilçelerinde babası yalnızca okuryazar olan katılımcılarımızın dindarlık puanları, babası lise, lisans ve lisansüstü eğitim almış olan katılımcılarımıza göre daha yüksektir. Babaları ilkokul, ortaokul ve ön lisans mezunu olan katılımcılarımızın dindarlık puanları babaları lisans ve lisansüstü eğitimi almış olan katılımcılarımıza göre daha yüksektir. Babaları lise mezunu olan katılımcılarımızın dindarlık puanları, babaları lisansüstü eğitim almış katılımcılarımıza göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 66. Aile Tipi ile Dindarlık Puanı ANOVA Analizi

Aile Tipi	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	58,035	2	29,018	6,35	,00
Gruplar İçi	1880,543	412	4,564		
Toplam	1938,578	414			

Meram ve Karatay ilçelerinde yaşayan katılımcıların aile tipleri ve dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F=6,35$; $p<,05$). Meram ve Karatay ilçelerinde aile tipleri dindarlık puanları üzerinde etkileyici bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 67. Aile Tipi ile Dindarlık Puanı Tukey Testi

Aile Tipi	N	x	ss	Anlamlılık
Çekirdek aile (1)	328	6,10	2,11	1,3*
Geniş aile (2)	69	6,89	2,02	
Yalnız (3)	18	5,11	2,80	

Not: (*) ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Yapılan Tukey testine göre, Meram ve Karatay ilçesinde geniş ailede yaşayan katılımcılarımızın dindarlık puanları çekirdek ailelere ve yalnız yaşayanlara göre daha yüksektir.

Akdoğan (2002, s. 63-65), geniş ailelerde dinin önemli görevi olduğunu, çekirdek ailelerde ise ikinci plana atıldığını ifade etmiştir. Geniş ailelerde din, ailenin işleyişini sağlayan temel faktörken; çekirdek ailelerde kişisel inanç fenomeni haline gelmiştir. Bu doğrultuda genel bir kanı oluşturmamakla birlikte, çekirdek ailelerde yaşayan bireylerin daha düşük dindarlık gösterebileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada da aile tipi ile dindarlık puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Aile tipleri dindarlık puanları üzerinde etkileyici bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 68. Meslekler ile Dindarlık Puanı ANOVA Analizi

Meslek	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	231,150	8	28,894	6,87	,00
Gruplar İçi	1707,428	406	4,205		
Toplam	1938,578	414			

Tabloya göre Meram ve Karatay ilçelerindeki katılımcılarımızın meslekleri ve dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F=6,87$; $p<,05$). Meram ve Karatay ilçelerindeki katılımcılarımızın meslekleri, dindarlık puanları üzerinde etkileyici bir faktördür.

Tablo 69. Meslekler ile Dindarlık Puanı Tukey Testi

Meslek	N	x	ss	Anlamlılık
Ev hanımı (1)	50	7,26	1,99	6,7,8*
İşçi (2)	38	7,57	1,62	5,6,7,8*
Esnaf / Zanaatkar (3)	17	6,58	2,29	
Memur (4)	44	6,47	1,78	
Öğrenci (5)	32	5,96	1,89	
Serbest meslek (6)	58	5,36	2,33	
Tüccar / Sanayici (7)	121	5,66	2,10	
Çiftçi (8)	39	5,69	1,89	
Çalışmıyor (9)	16	7,00	2,63	

Not: (*) ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Post hoc testlerinden Tukey'e göre Meram ve Karatay ilçelerindeki ev hanımı katılımcılarımızın dindarlık puanları; serbest meslek sahiplerinden, tüccar/sanayicilerden ve çiftçilerden daha yüksektir. Aynı zamanda işçi katılımcılarımızın dindarlık puanlarının öğrencilerden, serbest meslek sahiplerinden, tüccar/sanayicilerden ve çiftçilerden daha yüksek olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 70. Sosyo-Ekonomik Durum ile Dindarlık Puanı ANOVA Analizi

Sosyo-Ekonomik Durum	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	56,571	3	18,857	4,11	,00
Gruplar İçi	1882,007	411	4,579		
Toplam	1938,578	414			

Katılımcılarımızın sosyo-ekonomik durumları ile dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F=4,11$; $p<,05$). Katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyi, dindarlık seviyesi üzerinde etkili bir faktör olarak görülmektedir. Bahadır (2010, s. 106), üst gelir grubunda olanların göze hitap eden dini etkinlikler içerisinde bulunurken; alt gelir grubunun dinin manevi boyutuyla ilgilendiğini, göstermek için bir çaba içerisinde olmadıklarını aktarmıştır. Karayığit'e göre (2017) alt ve üst ekonomik durum dindarlığı azaltan faktörlerden biridir. Orta ekonomik düzeylerde dindarlık daha yüksektir. Günay (2006, s. 268-269), ateşli dindarların çoğunlukla düşük gelir düzeyine sahip kişilerden meydana geldiğini, dine karşı ilgisiz ve oportünist dindarların ise çoğunlukla yüksek gelir düzeyine sahip kişilerden oluştuğunu söylemektedir. Çelik (2002, s.362), alt gelir grubunda inanç tutumunun yüksek olduğunu, orta üst ve üst gelir grubunda ise daha düşük olduğunu ifade etmiştir. Alt gelir grubunda kadenci bir eğilim olduğunu aktarmıştır. Genel kanı sosyo-ekonomik düzey ve dindarlığın ters orantılı olduğu yönündedir ve bu çalışmada da sosyo-ekonomik durumun dindarlık puanlarını etkilediği görülmüştür.

Tablo 71. Sosyo-Ekonomik Durum ile Dindarlık Puanı Tukey Testi

Sosyo-Ekonomik Durum	N	x	ss	Anlamlılık
Alt (1)	49	7,16	2,13	2,3,4*
Ortanın Altı (2)	48	5,95	2,39	
Orta (3)	220	6,15	2,18	
Ortanın üstü (4)	98	6,19	1,90	

Not: (*) ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Varyansların homojen dağılması üzerine Post hoc testlerinden Tukey uygulanmıştır. Alt sosyo-ekonomik duruma sahip olan katılımcılarımızın, sosyo-ekonomik durumu ortanın altı, orta ve ortanın üstü olan katılımcılarımızdan daha yüksektir.

Tablo 72. Kişisel Gelir ve Sadaka Verme Eylemi Arasındaki İstatistiksel İlişki

Sadaka Verme	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	132898639,2	2	66449319,62	,28	,75
Gruplar İçi	95814347479	412	232559095,8		
Toplam	95947246119	414			

Sadaka, İslam dininde gönüllülük esasına dayalı olarak maddi durumu düşük kimselere yapılan yardımdır. İslam dininde yerine getirebilmek için maddiyatın gerekli olduğu birkaç ibadetten biridir. Bu nedenle sadaka vermek ve kişisel gelir arasındaki ilişki merak edilmiş ve bizi iki değişken arasındaki farklılığa bakmaya itmiştir. Ancak kişisel gelirler ile sadaka verme eylemi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür ($F=,28$; $p>,05$). Kişisel gelir, sadaka verme ibadetini gerçekleştirmek için etkili bir faktör olarak görülmemiştir.

Tablo 73. Yaş ve Dindarlık Puanları Arasındaki İlişki: Korelasyon Analizi

	Yaş	Dindarlık Puanı
Yaş	1	,295
Dindarlık Puanı	,295	1

*Korelasyon $p<,01$ düzeyinde anlamlıdır.

Dindarlık puanları ve katılımcıların yaşları arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla korelasyon analizi kullanılmıştır. Tablo incelendiğinde katılımcılarımızın dindarlık puanları ve yaşları arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir ($r=,295$). Katılımcılarımızın yaşları arttıkça, dindarlık puanı anlamlı olarak orta bir ilişkiyle artmaktadır.

Tablo 74. Ailenin Aylık Ortalama Geliri ve Dindarlık Puanları Arasındaki İlişki: Korelasyon Analizi

	Ailenin Ortalama Geliri	Dindarlık Puanı
Ailenin Ortalama Geliri	1	-,257
Dindarlık Puanı	-,257	1

*Korelasyon $p<,01$ düzeyinde anlamlıdır.

Dindarlık puanları ve katılımcıların ailelerinin aylık ortalama arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla korelasyon analizi kullanılmıştır. Tabloya göre

katılımcılarımızın ailelerinin ortalama gelirleri ve dindarlık puanları arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bulunmaktadır.

3.2. NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI VE VERİLERİN ANALİZİ

3.2.1. Katılımcıların Özellikleri

Araştırmamızın kapsamı Meram ve Karatay ilçelerinde yaşamakta olan bireylerin dindarlık pratiklerini gündelik yaşam, beğeni ve tercihler, tüketim alışkanlıkları, aile ve hayat tarzları bağlamında değerlendirmektir. Bu kapsam doğrultusunda Meram ve Karatay ilçelerinde ikamet edip kendilerini en az orta seviye dindar olarak nitelendiren 18 yaş üzeri bireylere ulaşılmıştır. Dindarlık seviyesi kişilere “kendi dindarlığınızı hangi seviyede görüyorsunuz?” şeklinde sorulmuş, “alt, ortanın altı, orta, ortanın üstü, üst” olmak üzere beş seçenekten oluşan maddelerden kendilerine en yakın olanının seçilmesi istenilmiştir.

Meram ilçesinden 15, Karatay ilçesinden 15 toplamda 30 kişi ile görüşülmüştür. Meram ilçesindeki görüşmecilerimizin 7’si kadın, 8’i erkektir; Karatay ilçesindeki görüşmecilerimizin 10’u kadın, 5’i erkektir. Görüşmecilerimizin en küçüğü 25, en büyüğü 75 yaşındadır. Görüşmecilerimizin yaş ortalaması ise Meram’da 52, Karatay’da 51’dir, bu durum iki ilçede de benzer yaş aralıklarından görüşmecilerimizin olduğunu göstermektedir. Meram ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın 3’ü Parkmahal, 3’ü Beyzade, 3’ü Temaşehir, 2’si Müsiad, 2’si Karizma sitelerinde, 2’si ise Meram Yaka’da bir apartman dairesinde oturmaktadır. Karatay ilçesinde ise katılımcılarımızın tamamı müstakil ve bahçeli evlerde oturmakta, bahçelerinde tarım ve hayvancılık yapmaktadırlar.

Meram ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın 5’i lisans, 4’ü lise, 6’sı ilköğretim mezunudur, Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızdan 1’i ön lisans, 2’si lise, 12’si ise ilköğretim mezunudur. Meram ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın aylık gelir ortalamaları 57.000₺’iken, Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın aylık gelir ortalamaları ise 5.900₺’dir.

Meram ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın 1'i dindarlık seviyesini orta, 5'i orta üst, 8'i üst olarak; Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın 7'si orta, 6'sı orta üst, 2'si üst olarak beyan etmiştir.

Meram ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın 1'i kuyumcu, 1'i tüccar, 1'i sanayici, 1'i mimar, 1'i esnaf, 3'ü fabrikatör, 1'i rehabilitasyon merkezi müdürü, 1'i sosyal hizmet uzmanı, 5'i ev hanımıdır. Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın 1'i emlakçı, 1'i bakkal, 3'ü işçi, 10'u ev hanımıdır. Karatay ilçesinde çalışan kadın kalımcı bulunmamaktadır, yalnızca Gülşen isimli katılımcımız dönemsel olarak Belediye bünyesinde ağaçlandırma, çiçeklendirme görevlerini icra etmek üzere peyzaj işçiliği yapmıştır. Gülşen Hanım dışındaki kadın katılımcılarımızın hepsi kendi evlerinde tarım ve hayvancılık yapmaktadır.

Tablo 75. Katılımcılar Listesi

İsim	Yaş	İkamet Edilen İlçe	Eğitim Durumu	Aylık Gelir	Dindarlık seviyesi	Meslek
Merve Hanım	27	Meram	Üniversite	50.000₺	Orta üst	Rehabilitasyon merkezi müdürü
Serkan Bey	48	Meram	İlkokul	40.000₺	Üst	Kuyumcu
Elif Hanım	44	Meram	İlkokul	40.000₺	Üst	Ev hanımı
Mustafa Bey	75	Meram	Lise	100.000₺	Orta üst	Tüccar
Şükriye Hanım	70	Meram	İlkokul	95.000₺	Üst	Ev hanımı
Ahmet Bey	63	Meram	Lisans	40.000₺	Orta üst	Mimar
Hayriye Hanım	53	Meram	İlkokul	35.000₺	Üst	Ev hanımı
Zeynep Hanım	43	Meram	Lise	55.000₺	Üst	Ev hanımı
Gökhan Bey	46	Meram	Lisans	60.000₺	Orta üst	Fabrikatör
Hakan Bey	55	Meram	Lisans	60.000₺	Üst	Sanayici
Dilek Hanım	65	Meram	Lise	30.000₺	Üst	Sosyal hizmet uzmanı

İbrahim Bey	70	Meram	Lise	35.000₺	Üst	Esnaf
Batuhan Bey	25	Meram	Lisans	30.000₺	Orta	Fabrikatör
Fatma Hanım	50	Meram	İlkokul	65.000₺	Orta üst	Ev hanımı
Abdullah Bey	54	Meram	İlkokul	70.000₺	Üst	Fabrikatör
Havva Hanım	44	Karatay	İlkokul	10.000₺	Orta	Ev hanımı
Ayşe Hanım	51	Karatay	İlkokul	7.000₺	Orta	Ev hanımı
Ramazan Bey	54	Karatay	Lise	5.500₺	Orta üst	Emlakçı
Lütfiye Hanım	60	Karatay	İlkokul	3.500₺	Orta üst	Ev hanımı
Gülşen Hanım	54	Karatay	Lise	12.000₺	Orta	Ev hanımı
Hediye Hanım	52	Karatay	İlkokul	5.500₺	Orta	Ev hanımı
Hüseyin Bey	55	Karatay	İlkokul	3.500₺	Orta üst	Bakkal
Aleyna Hanım	27	Karatay	Ön lisans	5.500₺	Orta üst	Ev hanımı
Hacer Hanım	65	Karatay	İlkokul	10.000₺	Üst	Ev hanımı
Fadime Hanım	43	Karatay	İlkokul	5.500₺	Orta	Ev hanımı
Nurettin Bey	54	Karatay	İlkokul	3.500₺	Orta üst	İşçi
Cemile Hanım	50	Karatay	İlkokul	5.500₺	Orta	Ev hanımı
Murat Bey	63	Karatay	İlkokul	3.500₺	Orta	İşçi
Mahir Bey	55	Karatay	İlkokul	7.000₺	Üst	İşçi
Münevver Hanım	44	Karatay	İlkokul	3.500₺	Orta üst	Ev hanımı

*Görüşmecilerimizin isimleri gerçeği yansıtmamaktadır, rastgele isimler belirlenerek kod adı oluşturulmuştur.

3.2.2. Dindar Bireylerin Gündelik Yaşam Pratikleri

3.2.2.1. Günü Namazla Başlatıp, Namazla Bitirmek

Önem derecesine göre hayatımızı meşgul eden eylemlerin bir düzen halinde sürekli tekrar edilmesi neticesinde pratiğe dönüşmesi; yaşanan hayatlar, sosyal, kültürel sermaye, beğeni ve tercihler hakkında oldukça açık fikirler vermektedir. Bireylerin alışkanlık ve rutinleri öğrenilerek dinin hayatlarının neresinde olduğunu görebilme imkanı oluşturulmuştur.

Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılar günlerinin nasıl geçtiğini anlatırken namaz vakitlerine göre yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların günlerine sabah namazıyla başladıkları ve yatsı namazı ile günü bitirdikleri görülmüştür. Katılımcılar yalnızca uyanma ve uyuma saatlerini değil gün içindeki neredeyse tüm işlerini namaz vakitlerine göre düzenlemekte ve rutinlerinden bahsederken de saat belirtmek yerine namaz vakitlerini kullanmayı tercih etmektedir.

İş yaparım ben hep. Sabah kalkarım eşimin çocuklarının kahvaltısını hazırlarım tek tek işlerine gönderirim. Sonra kaldır, toparla, bulaşıklarımızı yıka, evin işi, işte namaz kıl ondan sonra, tekrar çocuklarımızın karnını doyururum. İkindin tekrar namazımızı kılıyoruz sonra yine akşam yemeği hazırla, eve gelirler yedik içtik, sobalarımız var şimdi kovalarımızı dolduruyoruz. Orayı toparla, burayı toparla işte böyle akşamı ediyoruz (Havva Hanım, 44, Karatay).

Katılımcılarımızdan Havva Hanım gününün ibadetler ve ev işlerinden ibaret olduğunu, gün içerisinde yalnızca evdeki işlere koşturabildiğini ifade etmiştir. Ev işlerini yalnızca kendi görevi olarak gören Havva Hanım ev içerisindeki görevlerin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden belirlenmiş olduğu hakkında da kısa bir bilgi vermiştir.

Sabah kalkarım, abdestimi alırım, kahvaltı hazırlarım, eşim gelir kahvaltı yaparız, kahvaltıyı kaldırır bulaşıkları yıkarım, evi süpürürüm, gerekli olan işleri yaptıktan sonra boş kalan vaktimde Kur'an'ı Kerim okurum, tesbih çekerim, namaz kılarım, geçmiş namazlarımı da kılarım (Lütfiye Hanım, 60, Karatay).

Lütfiye Hanım'ın da günlük yaşantısı Havva Hanım'dan farklı değildir. Sabah namazına uyanan katılımcılar ibadetlerini yaptıktan sonra ev içi işleri yapıp kalan boş vakitlerinde yeniden ibadetlerine geri döndüklerini belirtmiştir.

Meram ilçesinde yaşayan katılımcılarda ise bu durumun Karatay'dan farklı olduğu gözlemlenmiştir. Bireyler namaz vakitlerine göre değil, dünyevi işlere göre günlerini planlamakta, günlerini yalnızca iş ve görevlere ayırmamaktadır. Meram ilçesinde yaşayan bireyler günlerini zevk ve hobileriyle birlikte anlatmayı tercih etmişlerdir.

Benim hayatım monoton bir hayat değil, çok farklı ve yoğun bir hayatım var. Kalkış vaktim saat sekiz olabilir, bazı günler on, on bir olabilir. Çiftlikteki işlerden vakit kalınca Bedesten'deki mağazama (kuyumcu) uğrarım. Durumların ayarlı ve düzenliyse, çiftliğe gidip geldim hallettim, dükkanın durumu, gelen giden... Karahüyük'te çiftliğimiz var orada iki tane yarış atım var safkan biri Arap biri İngiliz. Orada ata bineriz, eş, dost, sohbet, muhabbet bir günümüz öyle geçer zamanın nasıl geçtiğini anlamayız işin yoğunluğundan (Serkan Bey, 48, Meram).

Kuyumculuk yapan Serkan Bey günlerinin yoğun geçtiğini, odak noktasının çalışma hayatı ve hobileri olduğunu belirtmiştir. Serkan Bey'in yarış atlarının olması ve at biniciliği yapması ve ekonomik sermaye olarak üst sınıfta olduğunun bir belirtisidir. Bulunduğu alanların habitusunu şekillendirmesi dolayısıyla Serkan Bey'in at binip sohbet ettiği arkadaşlarının da sosyal sermaye olarak üst sınıfa mensup olduğu yorumunu rahatlıkla yapabilmekteyiz.

Rehabilitasyon merkezi müdürü olan Merve Hanım güne kahve ve sigara içip, dizi platformundan mutlaka bir bölüm dizi izleyerek başladığını, sonrasında tüm gününün sosyal çevresi ile birlikte geçtiğini ifade etmiştir.

Uyandım, baş ucumda suyum vardır onu içerim sonra kahve yaparım. Keyfim yerindeyse, boğazım acımıyorsa sigara içerim, dişlerimi fırçalarım, Netflix'ten kaldığım dizinin bir bölümünü mutlaka izlerim. Kesinlikle birini ayarlamışımdır o güne, haftam doludur ya da insanları sıkıştırıyorumdur araya. Makyajımı yapar hızlı bir şekilde hazırlanırım, max. on beş dakikada çıkarım. Sonra aşko yemek yemeden çıkarım çünkü asla midem almıyor. Sanki midemin bir kapağı var ve open tuşuna

basılmamış gibi hala. Sonra arkadaşlarımla buluşuyorum ve devam ediyor hayatım. Genelde Meram Starbucks ya da Selçuker Starbucks'ta buluşuruz, otururuz, değerlendirmelerimizi yaparız. Akrabalarım da bağım var onlarla da görüşürüm, hafta içi annemle kesin görüşürüm ama fix arkadaşlarımla görüşürüm yani. Sonra yemek yeriz arkadaşlarımla, bir şeyler tüketmeye devam ederiz. Bilgi aktarımı da devam eder o sırada. Story atıyorum her adımımı.

...

Sonra eve gelirim ve dizime kaldığım yerden devam ederim aşko. Arada da kuruma uğruyorum. Akşam eşimle birlikte balkonda kahve içmeden asla uyumayız. Ya da dondurma alır eşimle yürüyüş yaparız. Ya da eşimin arkadaşlarıyla buluşup oyun oynarız (Merve Hanım, 27, Meram).

Merve Hanım'ın konuşmalarına sık sık “open, max, fix, story” gibi İngilizce kelimeler sıkıştırdığı görülmüştür. Bu duruma Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızda hiç rastlanmamıştır. Aynı zamanda Merve Hanım “aşko” kelimesi ile hitap etmeyi tercih etmektedir, Karatay ilçesinde yaşayan görüşmecilerimiz ise “annem, gülüm, guzum” gibi geleneksel hitap şekilleri kullanılmaktadır. Gün içerisinde yaptığı her şeyi sosyal medyada paylaştığını ifade eden Merve Hanım “*her şey benim için bir fotoğraf kadardır, fotoğrafı İsta'ya yükledikten sonra bulunduğum ortam ve güzellikler umurumda olmaz*” diyerek sosyal medyada çizdiği imaj ve ardına saklandığı maske ile Goffman'ın sahne önü ve arkası kavramlarını hatırlatmaktadır. Toplumsal uzamdaki davranışlar sanal uzama aktarılarak eyleyicilerin görmeleri ve onlara karşı yeni bir kimlik inşası sağlayıp beğenilerine sunma gayesi vardır. “Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu” sanal uzama entegre edilmiştir.

Epeyden beri sıhhatim çok müsait olmadığı için çok öyle ev işi falan yapamıyorum. Kitap okuyorum, kitap okumayı çok severim. Televizyonda da siyasi programları çok seviyorum. Mesela sabahleyin Ebru'nun programı var Habertürk'te öğleye kadar onu izlerim. Ben çevremle bütün bir insanım. Arkadaşlarımız akrabalarımız çocuklarımız. Ama önceliğim mutlaka tabii ki çevrem (Dilek Hanım, 65, Meram).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumlarından emekli olan Dilek Hanım da kendi sosyal sınıfındaki tüm görüşmecilerimiz gibi gününü hobileriyle anlatmayı tercih etmiştir. Gün içerisinde kitap okuyup siyasi programlar izleyen Dilek Hanım kendisini “çevresiyle bütün” bir insan olarak görmektedir, bu tanımlama da bize sosyal hayatını odak noktası yaptığını göstermektedir.

3.2.2.2.“Erkek Rızkı Getirir, Kadın Yuvasına Bakar”

Biyolojik ve toplumsal olmak üzere iki çeşit cinsiyet oluşumu vardır. Biyolojik cinsiyet kalıtımsalken, toplumsal cinsiyet geçmişten beri süregelen zihniyet kalıplarından meydana gelir. Toplumsal cinsiyet, her toplum tarafından kendi kültür ve yapılarına göre biyolojik cinsiyetlere atanmış olan roller bütünüdür. Zihniyet kalıplarını yeniden düzenlemek kolaylıkla ve kısa zamanda yapılacak değişimler değildir. Biyolojik cinsiyetler beraberinde her toplumun zihniyetine ve kalıp yargılarına göre toplumsal davranışlar getirir. Biyolojik cinslere verilmiş olan görev ve sorumluluklar birey dünyaya geldiği andan itibaren toplum tarafından atanmış olur. Belirlenmiş olan toplumsal davranışların dışına çıkılması toplum tarafından hoşgörülle karşılanmaz çoğu zaman yaftalamalara sebebiyet verir.

Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın tamamı sobalı evde oturmaktadır. Kış aylarında soba yakmak vakitlerinin önemli bir kısmını bu işlere ayırmalarını gerektirmektedir. Biyolojik cinslere görev atanırken en yaygın algı fiziksel güç gerektiren işlerin erkeklere verilmesidir. Ancak bu algıya rağmen fiziksel güç gerektiren kovayı odunla doldurma ve onu taşıma eylemi kadınların görevi olarak görülmektedir.

Münevver Hanım ekonomik ve sosyo-kültürel olarak alt sınıfa dahil edebileceğimiz bir katılımcımızdır. Eşinin yalnızca para kazanmakla yükümlü olduğunu diğer tüm işleri kendisinin yaptığını ifade etmektedir.

Eşim sadece işine gidip gelir. Öyle kova falan doldurmaz benim eşim. Ben evimdeki işimi, yemeğimi, bulaşığımı, çamaşırimi hallederim o da evin rızkıyla ilgilenir. Siniyi kaldırıyorum falan yoktur onda. Hani bazen duyuyorum bulaşık yıkarmış, sofraya mendili

götürürmüş öyle bir şey yok. Rızkımızı getirir, o onun işi, evdekiler de benim işim (Münevver Hanım, 44, Karatay).

Münevver Hanım tarafından, eşinin para kazanması “evin rızkını getirmek” olarak görülmektedir. Rızık, Allah’ın tüm nimetlerini ifade eder ve kul rızkı kazanmak, dağıtmak için aracı rolü üstlenir. Rızkı kazanmak için çalışmak en önemli ibadetlerden biri olarak görülmektedir (Serinsu vd., 2009, s. 306-307). Bu söylem “ev geçindirme ve para kazanma” eyleminin dini açıdan algılandığını göstermektedir.

Abdestimi alırım, kahvaltımı hazırlarım, sobayı yakmak gerekiyorsa ilk önce sobalara ateş koyarım, yaz döneminde çay koymayla güne başlarım kış döneminde sobaları yakmakla güne başlarım. Sobaların durumuna göre, eğer ev çok soğumuşsa sobaların altını açar sofraya hazırlamaya giderim. Tabi bizim evlerimiz sobalı olduğu için yatağımız yorganımız da oturma odasında oluyor, onları toparla sofrayı hazırlarken benim hayat baya hızlı başlıyor. Kadın kısmısının işi bitmiyor (Cemile Hanım, 50, Karatay).

Cemile Hanım da görev ve sorumluluklarını Münevver Hanım’a benzer şekilde anlatmıştır. Onun için de soba yakmak, kova doldurmak gününün seyrini önemli derecede belirleyen eylemlerden biridir. Ev içi görevler “kadın kısmısının işi” olarak benimsenmiş ve bu durumdan yakınma söz konusu değildir.

Benim evdeki görevlerim bellidir, bildiğimiz kadın görevleri. Yemek, içmek, çay, hizmet bana ait. Eşim ne yapar? Gelir namazını kılar televizyona karşı yatar bitti. Başka bir şey yok, sohbet muhabbet yok (Ayşe Hanım, 51, Karatay).

Kadınların görevi ev işi, erkeklerin görevi para kazanmak (Mahir Bey, 55, Karatay).

Karatay ilçesinde yaşayan tüm katılımcılarımıza benzer bir yanıt da Ayşe Hanım’dan gelmiştir. İşler kadın görevi olarak benimsenmiş ancak eşten sohbet ve muhabbet beklentisi vardır. Erkekler para kazanmak dışında ev içi hiçbir işi yapmamaktadır.

Eşim benden güzel yemek yapar. Bizim evde yardımlaşmak lafi asla geçmez, ikimiz birbirimizi sevdiğimiz için evlendik, herkes kendi ideal hayatını sürdürmek için

görevlerini yapıyor diyelim. Asla yemek yapmam, bilmem de. Ütüyü de eşim yapar her zaman, o yapamadığı zaman da kadın geliyor. Benden beklemiyor hiç. Mesela babamlar geçen bize yemeğe geldi, yemeği eşim yaptı (Merve Hanım, 27, Meram).

Merve ve Zeynep Hanım ev içi işleri görev dağılımıyla eşleri ile paylaştıklarını dile getirmiştir. Genel yargıların aksine Merve Hanım eşinin kendisinden daha çok ev içi sorumluluk üstlendiğini söylemiştir. Saha gözlemlerimizde Karatay ilçesinde yaşayıp ev içi görevlerde kadından daha fazla rol üstlenen erkek görülmemesinin yanı sıra, ev içi herhangi bir sorumluluk üstlenen erkek dahi görülmemiştir.

Eşim benim çok yardım etmeyi seven bir eştir. Gerekiyorsa ben çay içerken çayım bittiyse eşim onu getirir. Önceliğimiz yoktur bizde eşsin sen getireceksin olayı yoktur. Bulaşığı kaldırırken, sofrayı mutlaka beraber toplarız. Birlikte görev dağılımımız özellikle benim dokuz ay hamilelik sürecimde eşim çamaşır da serdi, çamaşır da katladı yani yapabileceği her türlü vazifeyi yaptı. Ortak yapıyoruz. Süpürme silme şeklinde değil ama hani ben beklemem eşim benden su istemez. Ben ondan istesem o getirir. Birlikte iş görüyoruz. O erkek kadın kavramı bizim evde yok (Zeynep Hanım, 43, Meram).

Batuhan Bey, eşi çalışmadığı için ev içi işleri onun görevi, ev dışı işleri ise kendi görevi olarak görmektedir. Hafta sonları ev içi iş yapmasını ise kendi sorumluluğu değil; eşine ettiği bir yardım ve destek olarak algılamaktadır.

Eşim çalışmıyor, geziyor, ev işleri yapıyor. Benim görevim de işe gidip geliyorum evime bakıyorum eşime temizlik çamaşır yıkamak gibi ev işlerinde de özellikle hafta sonları yardım da ediyorum (Batuhan Bey, 25, Meram).

Karatay’da yaşayan katılımcıların ev içi işleri “kadın işi”, ev dışı işleri ise “erkek işi” olarak gördüğü gözlemlenmiştir. İşlere atanmış bir cinsiyet konusudur. Meram’da ise katılımcıların ev içi işleri eşleriyle iş bölümü yaparak gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. Ancak iki ilçede de ev içi işler kadın işidir düşüncesi hakimdir, Meram ilçesindeki katılımcıların ortak ev işi yapıyor olması işlerin ortak bir görev olarak görülmesiyle değil, eşlerinin iyiliği ile açıklanmaktadır.

3.2.2.3. “Seni İzleyen Bir Çift Göz: Komşu”

Gündelik hayat içerisinde en çok duyulan ihtiyaçlardan biri olan sosyalleşme ihtiyacı çoğu zaman en yakındaki insanlar tarafından karşılanmaya çalışılır. Sosyal sermayemizi oluşturan bu kişiler ilk aşamada seçilebilen kişiler değil, aynı alanın içerisinde, çoğunlukla benzer hayatlar, benzer beğeniler ve benzer ekonomik, kültürel sermayelerden oluşan kişilerdir. İlk aşamada seçememe durumu dolayısıyla bir tercih hakkını sunmuş olur: komşuluk yapmak ya da yapmamak.

Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızın tümünün hayatında komşuluk önemli bir yer tutmaktadır. Müstakil evlerde geleneksel mahalle kültürü devam etmekte, komşular hem arkadaş hem de aileden biri olarak görülmektedir.

Komşularıyla aram iyi birbirimizi severiz, zaten sevmesek gidip gelmeyiz. Birbirimizin ihtiyaçlarını görürüz. Mesela çetneviri yaptım hepsi yanımdaydı. Hepsine ben koşsam yetişemem ama onların hepsi yardım etti. Onların düğünü oldu mu ben öyle, benim bir şeyim olduğunda onlar öyle. Her gün görüşürüm çoğuyla. İlla eve girecek değiliz ayakta bile sohbet eder görüşürüz. O gün sıkıntılıysam zaten bilirler yüzümden hemen sorarlar derdimi. Birbirimizle dalga da geçeriz, sıkıntımızı da söyleriz (Fadime Hanım, 43, Karatay).

Karatay’daki katılımcılarımızın en önemli sosyal sermayelerinden birinin komşuları olduğunu söyleyebiliriz. Fadime Hanım’ın da komşuluk üzerine sözleri bunu destekler niteliktedir. Onun için komşuluk ilişkileri yalnızca boş zaman değerlendirmek için değil daha çok birbirine destek olmak için kurulan ilişkilerdir.

Komşularıyla sürekli görüşürüm. Sabah kahvaltıda birbirimize gideriz sık sık, eğer kahvaltımızı kendimiz yaparsak yazları saat on gibi bahçelerimizde kahve içeriz. Orada bir muhabbet ederiz. Günlük olayları konuşuruz eğer benim bir sıkıntım varsa onu anlatırım komşularıma, onlar da benimle paylaşırlar. Birinin derdi varsa hepimiz ona koşarız. İlişkilerimiz çok iyi elhamdülillah (Hediye Hanım, 52, Karatay).

Hediye Hanım’ın ifadeleri de benzer bilgiler vermektedir. Komşuluk en çok dert ve sıkıntıları paylaşma, destek olma üzerinden değerlendirilmiştir. Karatay’daki

katılımcılarımızın sıklıkla şükür ifadeleri kullandıkları gözlemlenmiştir. Şükretmek için genellikle “elhamdülillah” kelimesi kullanılmakta, bu şekilde dini bir noktaya atıf yapılmaktadır. “Elhamdülillah” denilerek yaratıcıya sunmuş olduğu nimetler için duyulan şükran dile getirilmektedir. Az ya da çok, ellerinde olan her imkan için teşekkür edip nankörlükten kaçınma, şükrettikçe daha fazlasına erişeceğine inanç ve iyi kul olma isteği vardır.

Hiç sevmem komşu. Bana seni komşularla olan Whatsapp grubuna alalım dediler asla kabul etmedim. Çünkü ben beni seyreden bir çift gözü olacağına eminim, bu halde bile herkes izliyor. Asla kimse benim kapımı çalmasın, kimse benden bir şey istemesin, kimse yüz bulmasın, hiç sevmem öyle samimi ilişkileri. Eski bir komşumuzdan kalma bir şey olduğunu düşünüyorum, bir Ayşegül teyze vardı benim giriş çıkışlarıma bakardı hep. Sevmiyorum ya. Mesela bir diziyi açmışım izliyorum anladın mı saçma sapan bir zil yüzünden ayağa kalkmak istemiyorum (Elif Hanım, 44, Meram).

Elif Hanım kendi seçmiş olduğu sosyal sermayesi dışındaki bireylere tahammülsüzlüğünü dile getirmiştir. Onun için komşu George Orwell’ın (2013), “Bin Dokuz Yüz Seksen Dört” isimli eserindeki “*Big Brother*” gibi distopik bir gözlemci konumundadır.

Ne yazık ki komşuluk ilişkilerimiz çok azaldı ben 12 blokluk bir sitede oturuyorum fakat ilk dönemler burada biraz komşuluk vardı şimdi iyice azaldı. Zayıf diyebiliriz. Kötü değil insanlarla alakalı şeyimiz yok selamlaşabiliyoruz ama bana sorarsanız benim açımdan komşuluk pek yok (Gökhan Bey, 46, Meram).

Meram’da bir sitede oturmakta olan Gökhan Bey, komşularıyla ilişkisinin yalnızca selamlaşmaktan ibaret olduğunu, önceleri komşuluk ilişkilerinin bir nebze daha fazla olduğunu ancak şimdi selamlaşmanın ötesine geçilmediğini ifade etmiştir.

Büyük sitelerde ise durum mahalle kültüründen farklılaşmaktadır. Mahalle kültürü devam eden yerlerde komşular birbirini hayatlarına dahil etmekteyken; site kültürünün bunu ortadan kaldırdığı görülmüştür. Karatay ilçesinde komşular

“sıkıntıya ve derde koşan” ve varlıklarına şükredilen konumundalarken; Meram ilçesinde “rahatsızlık veren, gözetleyen” olarak anılmaktadırlar.

3.2.2.4. Mekansal Ayırışmalar

Vakit geçirmek için sıklıkla gidilen mekanlar beğeni ve tercihlere göre belirlenir. Bireylerin beğeni ve tercihlerinin temelini sermayeler oluşturmaktadır. Mekansal ayırışmalar da tüm beğeni ve zevkler gibi ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayeler dahilinde gelişmektedir.

Karatay ilçesinde yaşamakta olan katılımcılarımız günlerini genellikle ev ve bahçe içerisinde geçirdiklerini, zorunlu ihtiyaçlar olmadığı sürece dışarı çıkmadıklarını belirtmişlerdir.

Ben hiçbir yere gitmiyorum ki. Bi annemlere giderim. Sadece yürüyüş yaparım, “ya benim canım sıkıldı” hadi çarşıya gideyim diyip gitmem ama yürüyüşe giderim (Havva Hanım, 44, Karatay).

Ben hiç gezmeye çıkmam, gidersem bir oğlum kızım, onların ihtiyaçlarını görürüm. Adam da salmaz zaten (Lütfiye Hanım, 60, Karatay).

Genelde çok dışarı çıkmam, çıkarsam da çarşıda çok işim olursa öyle çıkarım. Alışveriş merkezlerine falan çok gitmem. Bedestenin içini gezerim, o taraflara bakarım. Sosyalliğimiz yok bizim. İhtiyacımızı nereden göreceksak oraya gidip geliriz (Fadime Hanım, 43, Karatay).

Vakit geçirilen mekanın belirlenmesinde önemli bir etken olan ekonomik sermaye kişinin gelirini göz önünde bulundurarak bütçesine göre bir tercih yapmasını sağlar. Hediye Hanım, kızının yalnızca alışveriş için değil, gezmek ve vitrinlere bakmak için dışarı çıkma isteğini dile getirmiştir. Kızının bu isteğine kadar, dışarı çıkmayı masraflı bir eylem olarak gördüğü için uzak durması ekonomik kaygılar güttüğünü göstermektedir.

Komşulardan duyarım ben de istiyorum bir Mevlâna ziyaretine gidelim, bir Cuma da orada namaz kılalım diye duyarız niyet ederiz ama nadiren senede bir falan denk

gelir. Bir işin olduğunda, çarşıda bir iş yapacaksan öyle ziyaret edebiliyoruz. Yoksa bugün de çıkayım çarşıda şöyle havai havai dükkanları gezeyim gönlümü eğlendireyim geleyim diyerekten çıkmışlığım hiç olmadı. Şimdi kızım büyüdü, anne herkesten duyarım bir alışveriş falan değil sadece gezmeye gittik diyorlar biz de öyle çıkalım diye ister, genç sonuçta. Ama olmuyor eşim izin vermez ne gerek var ne olacak diyor.

...

Hususi bir çarşıya çıkmışlığım yoktur, ama işim vardır, çarşıya gitmişimdir o zaman dolaşırım. İşim bir saatte bitecekse iki saatte bitiririm. O zamanlar vitrinlere bakmayı severim. Kuyumculara bakarım, kıyafetlere bakarım. Bütçemiz nazarında alabildiğimizi alırız alamazsak da en azından gözümüzü eğlendiririz. Zaten gidip geldiğimiz yerler belli mevkiler bedestende gezmeyi severim. Camileri ziyaret etmeyi severim. Mezarlıklara pek gitmem ürpertiyor, yanından illaki geçtiğim zaman dualarını eksik etmem ama hususi Üçler'e, Hacı Fettah'a falan giden arkadaşlar oluyor öyle söylüyorlar, hususi gitmişliğim yok. Korktuğumdan değil de, ölümü hatırlattığı için tefekkür etmek için gidin diyorlar da zaten evimizin yakınında bir mezarlık var, o tefekkürü yapmak isteyen her gün oturduğu yerde de yapıyor. Gezmek amaçlı gittiğimizde mezarlık ziyareti yapmam, yalan söylemeye gerek yok (Hediye Hanım, 52, Karatay).

Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızdan “eşim izin vermez” cümlesi sıklıkla duyulmuştur, bu cümle bize aile içi otoritenin erkek egemen olduğunu göstermektedir. Karatay'daki katılımcılarımızın genellikle Bedesten Çarşısına gittikleri, alışveriş merkezlerini tercih etmedikleri görülmüştür. Burada ise sosyal sermayeler kendini göstermektedir, Bedesten Çarşısında satılan kıyafetler, oraya giden kişiler Karatay'daki katılımcılarımızın hayatlarını yansıtmaktadır. Genellikle aynı zihniyet yapısını barındıran muhafazakar bireylerin tercih ettiği ve bulunduğu alanlardır. Hediye Hanım'ın gezmeye amacıyla dışarı çıkmaktan bahsederken camii ve mezarlık ziyaretlerine değinmesi; dini, hayatının her alanında bulundurduğunu göstermektedir. Arkadaşlarının sıklıkla mezarlık ve camii ziyareti yaptığını belirtmesi de sosyal sermayesini oluşturan kişilerin kendisiyle eş düşünce yapılarına sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Meram'daki katılımcılarımızda öne çıkan temalar ise sembolik ve kültürel sermaye olmuştur. Elif Hanım başta olmak üzere Meram ilçesinde oturan tüm katılımcılarımız alışveriş merkezlerine gitmekten keyif aldıklarını dile getirmişlerdir.

Evden çıktım hiçbir planım yoksa avm'ye giderim. İlk başta Watsons, sonra İpekyol, Mavi'yi çok severim, Starbucks'a net girerim zaten ama kendi başıma kahve içmem birini mutlaka ararım. Ha Vakko'yu unuttum, Vakko'yu gezmeyi de çok severim. Yürümeyi çok severim (Elif Hanım, 44, Meram).

Dilek Hanım, tarihi ve kültürel yapıları çok sevdiğini ve sıklıkla bu tarz gezilere katıldığını söyleyerek kültürel sermaye olarak üst sınıfta olduğunu destekler nitelikte açıklamalar yapmıştır.

Tarihi yerleri çok severim. Tur gezilerine çok katıldım. Turların gezdirebildiği kadar artık. Benim eşim aslen mimar mühendis, o da o mimari yapılarla eski tarihi şeylerle. Beraber gezeriz. Günlükte akrabalarım, büyük ziyaretine veya da hasta ziyaretine giderim. O günüm boş geçsin hiç istemem. Eski gençliğimizdeki eğitim programları, kültür çalışmaları... Hala daha önümüzdeki pazar yine başlıyor. Bizim dernek binamız var. Orada kültür çalışmalarımız var. Haftada bir iki saatliğine kültür çalışmasına katılmayı çok severim. Kişisel gelişim kurslarına da çok gittim (Dilek Hanım, 65, Meram).

3.2.2.5. Kişisel Vitrine Vurulan Ket: Mahalle Baskısı

Erving Goffman, Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu (2014) isimli eserinde bireylerin sahne önü ve arkasında sergilemiş oldukları tutum ve davranışların farklılaşmasından bahsetmektedir. Goffman'a göre (2014, s. 33-41) bireyler sahne önünde bulundukları alanlara uygun bir *kişisel vitrin* oluşturmaktadırlar.

Makyaj benim en sevdiğim şey. Makyaj yaparken eskiden çok eğlenirdim ama şu an bir görev haline bindi. Çok hızlı hazırlandığım için görev gibi oluyor ama yine de yapmalıyım. İlk başta gözümün morluklarını kapatırım, hemen pudralarım, farımın alt katına mutlaka parlak bir şey yaparım, toprak tonlarını çok severim, eyeliner çekerim, rimel sürerim, kaşımı sabitler rujumu sürer yoluma devam ederim aşko. Ben maniküre giderken bordo en sevdiğim oje rengi ama süremiyorum çünkü

atıyorum benim ruj sürmem de aslında yadırganacak bir hareket ama insanlar alışmış sanırım ama bordo oje sürünce hatta normale bile laf atanlar var. Kırmızı rujla ikisi aynı kıstasta ama ojeye kızıyorlar. Bir dahaki gittiğimde bordo oje sürdüreceğim, korkuyorum biraz babamın yanına gidemem. Benim babam hafız bu arada, baba tarafım çok muhafazakar. Çoğu şeyime kızarlar ama bünye artık nasır tuttu aşko hissetmiyorum bir şey (Merve Hanım, 27, Meram).

Alanlara uygun olarak oluşturulan kişisel vitrinler tutumları etkilediği gibi görünüşleri de etkilemektedir. Merve Hanım'ın makyaj sevmesine ve günlük hayatta makyaj yapmasına rağmen "hafız" olduğunu özellikle belirttiği babasının yanına makyajla gitmeye korktuğunu ifade etmesi benliğini sahneye göre sunduğunun bir ispatı olarak görülebilir. Aynı zamanda Merve Hanım makyaj yapmanın dine uygun olmadığını belirtmektedir. Kendini orta seviye dindar olarak tanımlayan Merve Hanım, dinen uygun olmadığını belirttiği makyaj yapma ve oje sürme eylemlerinden yalnızca toplumsal baskılardan dolayı çekimserlik duyduğunu aktarmıştır. Bu ifadeler Şerif Mardin'in ilk olarak 2007 yılında kullanmış olduğu "mahalle baskısı" kavramını bizlere hatırlatmaktadır. Mardin'in mahalle baskısı kavramıyla ifade ettiği durum, İslami hareketin zamanla toplumsal baskılara dönüşmesidir (Çetin, 2010, s. 85). Ona göre mahalle baskısı denetleme ve gözetleme işlevlerini yerine getiren bir kontrol mekanizmasıdır (Aslantürk & Aslantürk, 2023, s. 203). Gazeteci Ruşen Çakır, Şerif Mardin'in mahalle baskısı kavramının farklı ele alınış biçimlerini derlemiş, Çetin (2010, s. 86-88) ise derlenmiş olan bu yaklaşımları üç başlığa indirgeyerek aktarmıştır. Mahalle baskısına ilk yaklaşım, giderek güçlenen dindarların, laik bireylere karşı baskı oluşturmalarıdır. Muhafazakarlaşma arttıkça bu durum güçlenerek devam edecektir. İkinci yaklaşım, mahalle baskısı gibi bir durumun olmadığı, baskı olarak görülen eylemlerin yapılma amacının Müslümanların tebliğ görevlerinden doğduğudur. Bu yaklaşıma göre her Müslüman gördüğü yanlışlığı uyararak düzeltmek zorundadır, bu nedenle bu bir baskı değil tebliğ görevidir. Üçüncü yaklaşım ise baskının tek bir kesim tarafından uygulanmadığı, sürekli olarak zaman ve mekana göre değişiklik gösterdiğidir. Bu durumda Merve Hanım'ın gördüğü baskı ilk yaklaşımla açıklanabilir. Kendilerini daha dindar olarak tanımlayan kesim oje sürme ve makyaj yapma konusunda bir

toplumsal baskıyı meşrulaştırmakta ve bunun sonucunda kişilerin eylemleri üzerinde denetim sağlamaktadır.

Meram ilçesinde yaşamakta olan Serkan ve Gökhan Bey, kadınların yalnızca kadın kadınayken makyaj yapmalarının kabul edilebilir olduğunu ifade etmiştir. Ev içerisinde eşlerinin makyaj yapmalarını kabul edip, ev dışında ise “izin vermemeleri” ataerki ile aile düzenini bize göstermektedir. Mülakatlarımızda Meram ilçesinde genel itibarıyla kadın-erkek eşitliği, eşlerin özgür olması vurgulanmış olsa da ataerki kendini bir noktada öne çıkarmaktadır.

Kadınlar dışarıda kesinlikle makyaj yapamaz, evin içinde dışarıda yapamadığı her şeyi yapabilir (Serkan Bey, 48, Meram).

Eşim çok fazla makyaj yapmaz. Sadece kadınlar arasında yapacağı makyaja karışmam onun haricinde uygun bulmam (Gökhan Bey, 46, Meram).

Karatay ilçesinde yaşayan kadınlar hayatlarında makyaja yer vermediklerini dile getirmişlerdir, onlar için ev içi-ev dışı ayrımı da yoktur. Cemile Hanım’ın makyaj yapmadığını belirtirken kullanmış olduğu “sadece abdest alırım, yüzümü o güzelleştirir” ifadesi günlük hayatında inançlarının etki derecesini göstermektedir. İbadetlerine verdiği önem ve değer, onlara yüklediği kutsiyet hayatının her alanına etki etmiş durumdadır.

Makyajı hayatımda hiç yapmadım. Sadece gelin olduğumda yaptılar, o gün ne yaptılarsa o, sonra kendime hiç makyaj yapmadım. Yüzüme müzüme hiçbir şey sürmem. Daha bir krem bile sürmüşlüğüm yok. Sadece abdest alırım yüzümü o güzelleştirir (Cemile Hanım, 50, Karatay).

Ben hiç makyaj yapmadım yavrum, yapmayı da bilmiyorum. Saçımı bile hiç kestirmedim hep kendim keserim (Hacer Hanım, 65, Karatay).

Hiçbir şekilde makyaj yapmam, bu zamana kadar hiç yapmadım. Hayatımda makyaj diye bir şey yok (Gülşen Hanım, 54, Karatay).

Ben sevmiyorum öyle boyalı kadınları, kapalı olsalar bile dikkat çekiyorlar. Benim karım dışarıda asla makyaj yapamaz, evde ne yapıyorsa yapsın (Hüseyin Bey, 55, Karatay).

Karatay ilçesinde yaşamakta olan Hüseyin Bey'in ifadeleri, Meram'daki erkek katılımcılarımızın ifadelerinden farklı değildir. İki ilçede de erkeklerin, eşlerinin ev dışında makyajlı olması sorun teşkil etmektedir. Her iki ilçede de ataerkil aile düzeni hakimdir.

3.2.3. Satın Alınan Zamanlar

Her şeyi satın alınabilir kılan kapitalist düzen pek tabii zamanı da satmayı gözden kaçırmamıştır. Peki bu durum nasıl meydana gelmektedir? Gün içerisinde “iş” ve vakit kaybı olarak gördüğümüz, az ya da çok zaman ayırmayı gerektirecek pek çok eylem günümüzde hizmet sektörüne dönüştürülmüştür. Bourdieu'cü bakış açısına göre sermaye olarak alt sınıfa mensup olan bireylerin kendilerine ayıracak vakti bulunmamaktadır. Tüm vakitlerini hayatlarını idame ettirebilmek için çalışarak, çocuk bakarak ya da ev işi yaparak geçirmektedirler. Bu durum sermaye olarak üst sınıfa mensup bireylerde farklıdır, bireyler iktisadi sermayeleri aracılığıyla zaman satın alabilirler. Bireyler sahip oldukları iktisadi sermayeler ile birlikte satın aldıkları hizmetler dolayısıyla kendilerine boş zaman oluşturma fırsatı yakalayabilirler. Sermaye olarak üst sınıfta olan bireyler uzun zamandır tanışık ve aşina olsalar da, orta ve alt sınıfın hizmet sektöründen yaygın şekilde yararlanmaya başlaması pandeminin bir getirisi olmuştur. Bireyler yirmi dört saatin kendilerine yetmemesinden şikayetçi oldukça buna çözümler üretilmiştir, buna verilebilecek en güzel örneklerden biri “Hizmet Piş, Ağzıma Düş” sloganlı bir hizmet satma uygulamasıdır. Hizmet sektörü her zaman hayatımızda var olmuştur ancak bireyler artık hizmeti aramayı bile vakit kaybı olarak görmektedir, neye ihtiyacı varsa bu uygulamalardan kolaylıkla giderebilmektedir. Bir diğer örnek ise çeşitli giyim mağazalarının sipariş verdikten sonra eve aynı ürünün birkaç farklı bedenini getirip, müşterinin evinden çıkmasına, iade ya da değişim prosedürleriyle uğraşıp kargoya yeniden götürmesine mahal vermeden dakikalar içerisinde alışveriş işlemini gerçekleştirmesidir. Buna benzer uygulamalarla birlikte iktisadi sermayesi düşük

olan bireyler için iş imkanları doğarken, iktisadi sermayesi yüksek olan bireyler için de boş zaman imkanları doğmaktadır. Bu bölümde sosyal sınıf olarak farklılaşan iki ilçenin boş zamanlarını hangi beğeni ve tercihlerle doldurmayı seçtiği incelenecektir.

3.2.3.1. Sosyal Sınıflar Bağlamında Farklılaşan Spor Tercihleri

Bourdieu'ye göre (2021, s. 267), sınıfların yapılan eylemlere yükledikleri anlam ve bu eylemlerden beklentileri farklılık göstermektedir. Tüm eylemlerde olduğu gibi eyleyicilerin spor faaliyetlerinden de beklentileri farklıdır. Yapılan sporun getirdiği kâr iki sınıf için aynı değildir. Spor faaliyetlerinden beklenti sağlıklı yaşam, zayıflık, güzellik, dayanıklılık, kaslı vücut görünümü gibi birçok unsur olabilir. Bu duruma Bourdieu (2021, s. 267) jimnastik örneğini vermiştir, alt sınıf jimnastikten alacağı kârı güçlü beden ve kaslı vücut ile eşleştirirken; üst sınıf ise sağlıklı ve özgür bir beden ile eşleştirmektedir. Üst sınıfların yaptığı sporlar zaman zaman alt sınıflarda da yaygınlaşmaktadır. Ancak ne kadar yaygınlaşsa da bu sporları teknik yönden her anlamda yerine getiren ve çocukluk döneminden itibaren bu sporların içerisinde olan, sporun gerektirdiği kıyafetleri eksiksiz bir şekilde tamamlayan, hassasiyet gösteren bireyler ile, bu sporları tesadüfi bir denk gelişle, kıyafet ritüeline uymadan yapan bireyler aynı sınıf frekansında değildir. Her ne kadar yapılan spor aynı olsa da bu bireyler arasında iktisadi ve kültürel sınıf farklılıkları mevcuttur. Spordan sağlanan faydalara bakış açısı değiştiği gibi ekonomik, kültürel unsurlar da değişmekte ve sınıfsal fraksiyonlar hakkında bilgi vermektedir.

Bourdieu'ye göre (2021, s. 274); tenis, at binme, golf gibi sporlar egemen beğenin takdir ettiği sporlardır. Bu sporlar öğrenmek için önemli çaba ve zaman gerektiren, bireylerin tercih ettikleri zamanlarda, tercih ettikleri eşlerle birlikte gerçekleştirilen türdedir. Bu tür spor dallarında rakipler arası sözlü ve fiziksel şiddet yoktur, üst düzey medeni davranışlar sergilenir. Spor dallarının sınıflara göre ayrışmasında yalnızca iktisadi sermaye değil, kültürel ve sosyal sermaye de önemlidir. Bireyin yetişmiş olduğu aile, edinmiş olduğu arkadaş çevresi halk sınıfı ve burjuva arasındaki spor dalı seçimini yönlendirir.

Biz sporumuzu bahçede yapıyoruz başka bir şeye fırsat kalmıyor (Nurettin Bey, 54, Karatay).

Benim günlük hayatım spor gibi zaten, sabahtan yatana kadar hareketliyim ben. Gönlümüz ister de uygulamaya geçiremiyoruz (Ayşe Hanım, 51, Karatay).

Nurettin Bey ve Ayşe Hanım günlük hayatlarında yapmak zorunda oldukları işlerin hayli yoğun ve zorlu olduğunu, bu nedenle spor için ayıracakları fazladan bir vakit bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Karatay ilçesinde yaşamakta olan görüşmecilerimiz hem tarım ve hayvancılık yapıp hem de çalıştıkları için -kadınlar maddi getirisi olmayan ev eksenli işlerde, erkekler de maddi kazanç sağlayan işlerde- boş zaman kavramları bulunmamaktadır. Buldukları ilk boş zamanı ise bedenlerini dinlendirmek üzere değerlendirmektelerdir.

Haftanın her günü yürüyüş yapıyorum mahallede, günlük hayatım çok yoğun ama kilomdan dolayı mecbur yürümek, spor yapmak zorundayım, çok kiloluyum bana hiç yakışmıyor. Üzerime mantomu giyer mahalle sakinken yürüyüşümü yaparım, dikkat çekmemek için özen gösteririm (Fadime Hanım, 43, Karatay).

Sporu severim, Dedeman'da spor yerlerine gittim, seviyorum. Yürüyüş olarak da spor yapmayı seviyorum, sağlıklı bir hayat için her gün yürümek şart, geleceğimizi düşünmek zorundayız (Fatma Hanım, 50, Meram).

Fadime Hanım, kendi sosyal sınıfından farklı olarak her gün yürüyüş yaptığını dile getirmiştir ancak bunu bedensel görünümü dolayısıyla mecburiyet olarak algılamaktadır. Fatma Hanım ise Fadime Hanım ile aynı sporu yapmasına karşın, farklı sosyal çevre ve mekanda, farklı algılarla gerçekleştirmektedir.

İktisadi ve kültürel sermayeleri farklılaşan bireylerin spora bakış açısı değişmekte, alt sınıfa mensup bireyler bedensel görünümü önemserken, üst sınıfa mensup bireyler sağlıkları için spor yapmaktadır. Bourdieu'nün vermiş olduğu jimnastik örneği Fadime Hanım'ın yürüyüşü kilo verme için bir araç olarak görmesini, Fatma Hanım'ın ise yürüyüşü, yalnızca bedensel görünümü değiştirmek için yapılan bir spor değil; sağlıklı hayatın ön koşullarından biri olarak görmesini açıklamakta

yeterlidir. Bourdieu’cü perspektife göre, farklı sermayelere sahip olan bireyler aynı sporları yapsalar bile birbirlerinden ayrıştıkları pek çok nokta vardır. Yürüyüşü mahallede yapmak ve yürüyüş yapmak için spor salonuna gitmek başlı başına bir örnektir. Görüşmecilerimizin ikisi de tesettürlü ve ikisinin de dini hassasiyetleri yüksektir. Fadime Hanım’ın dini hassasiyetleri yüksek fakat maddi imkanları kısıtlı olduğu için mecburiyet olarak gördüğü yürüyüş sporunu ancak mahallede yapabilmektedir. Dini hassasiyetleri dolayısıyla kendi istediği bir vakitte değil, mahallenin sakin olduğu, kimsenin onu görmeyeceği bir zamanda yapmak zorunda kalmaktadır. Aynı zamanda kamusal alan olduğu için giyim kuşamına da dikkat etmektedir, onun için öncelik yürüyüş sporuna uygunluk değil, dine uygunluktur. Dini hassasiyetin getirmiş olduğu “kıyafet rutinine” uyamama engeli onu Fatma Hanım’ın spor salonunda yaptığı yürüyüşten farklılaştıran etkenlerden biridir. Fatma Hanım maddi olarak üst seviyede olan bir otelin spor salonunda, kıyafet rutinine özgürce uyarak, kendi istediği vakitte spor yapabilmektedir, bu durum bize sınıfsal farklılıkları açıkça göstermektedir. Kapalı bir alanda kadın kadına yapmakta olduğu spor, dini hassasiyetleri için bir sorun teşkil etmemektedir. İktisadi sermayesi sayesinde özgürce teknik rutinlere uyarak sağlıklı yaşama gayesine ulaşmaktadır.

Eskiden pilates yapıyordum çok severim ben pilatesi. Bu ara eşimle konuştuk tekrar yazılacağım, reformer istiyorum ama. Benim psikolojime de iyi geliyor. Şefikcan’da Avrukon Plaza var ben oraya gidiyordum ama bıraktım (Zeynep Hanım, 43, Meram).

Bizim sitede havuzumuz var, yüzmeyi çok seviyorum ben. Daha önceleri haftada üç dört gün özellikle serbest yüzmeyi yapıyordum amatör olarak ama bu ara haftada bir iki gidebiliyorum. Onun haricinde bahçemizde yürüyüş yapıp bisiklet sürüyoruz, çiflikte at biniyorum. Yürürsem eşimle yürürüm, tek başıma yürümem (Serkan Bey, 48, Meram).

Pilatese çok gittim, senede üç ay beş ay muhakkak gittim. Evde de yapmaya çalışırdım. İnanır mısınız sitenin içinde günde on bin adım yürüyordum ben. Gündüz manim oldu yürüyemediysem gece otoparkta yürüyordum (Dilek Hanım, 65, Meram).

Spor yaparım severim. Özellikle tenise gidiyorum. Bundan önce de fitness ve yüzmeye hep gittim. Yaklaşık 10 yıldır sporla iç içeyimdir. Şu an da tenis kortunda ders alıyorum. Daha önce Dedeman ve Ramada otelinin spor salonlarına gidiyordum (Batuhan Bey, 25, Meram).

Meram’da yaşamakta olan görüşmecilerimiz hayatlarının her döneminde sporun var olduğunu ifade etmiştir. Sınıflar arasındaki spor faaliyetlerindeki farklılık bu ifadelerle daha net ortaya çıkmıştır. Bourdieu için (2021) pilates, yüzme, at binme, tenis gibi sporlar daha çok üst egemen sınıfın yaptığı sporlardır. Sınıflar arası spor faaliyetlerindeki ayrımın ana sebebi iktisadi farklılıklar olsa da tek sebebi bu değildir. Üst sınıf mensubu bireyler çocukluktan ya da ilk gençlik yıllarından itibaren spora aşinadır, sosyal çevreleri bu sporları yapan bireylerden meydana gelmektedir ya da bu sporları yaparken kendi sosyal çevrelerini oluşturmaktadırlar. Pahalı, herkesin kolayca yapamayacağı ve öğrenmek için vakit ayrılması gereken sporlar bireyler için bir statü kaynağıdır. Bu nedenle spor dalları sembolik, sosyal ve iktisadi sermayelere göre ayrılmaktadır.

3.2.3.2. Televizyon Kanalı Seçmek: “Bizim Gibi” Olana Yönelim

Lefebvre gündelik yaşamı hem sıradan ve aşinalık içeren vakitler, hem de yaratıcı faaliyetler için alan olarak görmektedir, bu durumda televizyon izlemek gündelik yaşam içerisinde hatırı sayılır derecede önem arz etmektedir (Gökmen, 2022, s. 140). Lefebvre, Marksist bir bakış açısıyla gündelik yaşam açıklaması yapmıştır. Ona göre gündelik yaşam bireyi sömürüp, kendine ve değerlerine yabancılaştırmaktadır (Lefebvre, 2017, s. 17-18). Televizyon izlemek günümüzde en aşına olduğumuz, yorucu fiziksel eylem gerektirmeyen, öğrenmek için çaba istemeyen pratiklerden biridir. Bu nedenle çoğu kişinin televizyon ile ilişkisi az ya da çok bulunmaktadır. İnternet dizi platformları yaygınlaşınca kadar çoğunluğun televizyon ile içli dışlı olduğu bilinen bir yargıdır. İnternet dizi platformları ile bireyler dizi tercihlerini yapmakla kalmayıp izleyecekleri günü, saati, bölüm sayısını da belirlemekte üstelik reklamlara maruz kalmamaktadır. Gündelik hayatı oldukça

yoğun geçen modern zaman insanı özgürlük vadeden her duruma fırsat tanıyıp hayatına almaktadır. Batuhan Bey ve Zeynep Hanım'ın ifadeleri televizyon kullanımlarının, televizyon dizilerinden internet dizilerine evrildiğini göstermektedir. İnternet dizi platformları onların hayatlarında televizyon dizilerinin yerini almıştır.

Özellikle son birkaç yıldır televizyon çok izlemiyorum ama BluTv, Netflix, Disney+ gibi yerlerden internet dizilerini hep izlerim, bu dizilerin çoğunu izlemiştir. Televizyondan sadece maç yayınlarını ve spor yorumlarını izlerim (Batuhan Bey, 25, Meram).

Yasak Elma dışında televizyon izlemem. Kıyafetleri çok güzel, makyajları çok güzel. Eda Ece'nin pure güzelliği beni mahvediyor. Entrikalar ve Eda Ece'nin komikliği için izliyorum. Onun dışında hiç televizyon izlemem. Netflix ve Disney+ izlerim, Netflix'te izlemediğim çok çok az şey vardır (Zeynep Hanım,43, Meram).

İki katılımcımız da internet dizi platformlarındaki dizilerin çoğunu izlediğini ifade etmiştir bu durum bize boş vakit değerlendirmede bu platformların oldukça fazla yer kapladığını göstermektedir. Meram'da yaşamakta olan Mustafa Bey televizyon dizilerini takip ettiğini belirtmiştir. Mustafa Bey dizi seçimi konusunda seçici davranmakta, gerçeği yansıtmayan dizileri izlememektedir. Örneğin Mustafa Bey'in "zengin kız, fakir oğlan" fikrini hayal ürünü ve klişe bulmasının sebebi günlük yaşamlarımızda bunların mümkün olamayacağına ilişkin inancıdır.

İyi dizileri izlerim, yaşanmış hadiselerle ilgili olan dizileri severim öbürleri hayal. Camdaki Kız mesela o bir hakikat, Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz ve Kurtlar Vadisi de aynı şekilde. Türk filmlerinin dizilerinin hepsinin neticesi zengin kız fakir oğlan... Ne alakası var arkadaş? Bu, senede kaç evlilikte olur? Zengin kız zengin oğlana varır, fakir kız fakir oğlana varır. Dünya güzeli olsan yine zengin oğlan gelip seni almaz. ATV, A Haber gibi yerleri izlemem ben, CNN izlerim çünkü o tarafsız anlatır her şeyi, daha koyu daha dindar şeyleri izlemem. Onların bize vereceği bir şey yok, biz dinimizi de biliriz diyanetimizi de biliriz çok şükür (Mustafa Bey, 75, Meram).

"Zengin kız, fakir oğlan" ya da tam tersi durumda olan iki kişi evlenmesi mümkün olsa bile bu bir istisna olduğu için gerçeği yansıtmamaktadır. Onun için tüm şartlar

sağlansa bile zengin bir erkek, fakir kadınla evlenmez. Burada Bourdieu bakış açısı Mustafa Bey'in gerçeklik kıstasını anlamlandırmamıza yardımcı olacaktır. Alan, habitus ve sermaye kavramları özellikle burada devreye girmektedir. Teorik çerçevede bahsetmiş olduğumuz soyut duvarlar bireyin yaşam alanını ve çevresini oluşturmada önemli bir etkidir. Bireyler içerisinde bulundukları alan ve habitusun özelliklerini taşımakta ve sermayeleri doğrultusunda kendilerine yeni alanlar açmaktadır. Yeni oluşturdukları alanlarda da kişilerin kendilerine benzer özellikleri taşıyan kimseler vardır. Kişiler nasıl bir grubun içerisinde yaşıyorsa beğeni ve zevkleri hali hazırda benzerdir ya da zamanla birbirlerine maruz kalarak benzer hale gelecektir. Sermaye olarak birbirlerinden farklı olan kişilerin arasındaki soyut duvarlar en az seviyeye inse bile hiçbir zaman ortadan kalkmayacaktır. Bireyler kendileriyle benzer beğeni ve tercihlere sahip olan insanları konfor alanı olarak benimsemektedir. Bu kişilerin yaşadıkları alanlar, girdikleri ortamlar, gittikleri konserler, yaptıkları spor türleri, izledikleri diziler ve alışveriş yaptıkları mağazalar benzeştiği için sürekli olarak sosyal çevrelerinde kendileriyle eş sermayelere sahip insanlar görmekteledir. Benzer zevk ve beğeniler, benzer sınıfları bir araya getirmekte hiçbir zaman güçlük çekmez.

Habertürk, Fox ikisini daha çok seviyorum. CNN Türk'te severim ama Habertürk'ü daha çok izlerim. CNN biraz daha şey kalıyor. Habertürk'e daha yakın belki ama Fox'la arasında uçurum oluyor o yüzden çok şey yapmıyorum. Habertürk ve Fox'u kıyaslama imkanı buluyorum. ATV hiç açmıyorum, onlar kadar yanlı bir kanal daha olamaz. Öyle koyu dindar tavırları sevmiyorum. ATV'de yayınlanan dizileri bile seyretmiyorum yani o kadar sevmiyorum (Dilek Hanım, 65, Meram).

Mustafa Bey ve Dilek Hanım “koyu dindar” olarak betimledikleri kanalları sevmediklerini dile getirmişlerdir. Onlara göre ATV koyu dindar kategorisinin içindedir. Dilek Hanım tarafsız olmadığını düşündüğü ATV'yi hiçbir zaman izlemediğini dile getirmiştir. Objektif fikirlere sahip olabilmek adına zıt bulduğu kanalları izleyip karşılaştırma yapmakta ve bu sayede iki uca da körü körüne inanmadığını, bu fikirlere maruz kalmadığını belirtmektedir.

CNN Türk, Habertürk, NTV, bazen Halk Tv'yi açar bakarım ne var ne saçmıyorlar diye, ATV'yi çok fazla izlemiyorum biraz bana fazla geliyor. Genelde hepsine bakar karşılaştırırım (Abdullah, 54, Meram).

Abdullah Bey de, Mustafa Bey ve Dilek Hanım'dan farklı düşünmemekte, haber takip etmek için ATV'yi tercih etmemekte ve birçok kanalı izleyip karşılaştırmaktadır. Meram'daki katılımcılarımızın büyük çoğunluğu haber bültenleri ve tartışma programlarından beklentilerinin tarafsızlık olduğunu ve ATV'nin bu beklentiyi karşılamadığını dile getirmiştir. Ancak bu durum Karatay ilçesinde tam tersi şekilde karşımıza çıkmaktadır. Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımız haber takibi için çoğunlukla ATV ve A Haber kanallarını izlemekte olduklarını dile getirirken ATV'yi “devleti kötülemeyen” kanal olarak nitelendirmişlerdir. Onlar için tarafsızlık algısı devletin övülmesi üzerine gerçekleşir, devletin ya da hükümetin eleştirilmesi birçok kanalın izlenmemesi için sebep olarak gösterilebilir.

Biz belgesel daha çok izleriz. Hani köyleri tanıtırlar falan ya o tür şeyler izleriz. Bir de tarihi olduğu için Kuruluş Osman izleriz. Yasak Elma'yı hiç sevmiyorum, reklamını bile görünce sinir oluyorum. Bana çok açık geliyor, izlenilecek gibi değil ben sevmiyorum. Haberleri de A Haber, Habertürk ve ATV'den izleriz (Ayşe Hanım, 51, Karatay).

Televizyon olmazsa olmazım, dizilerin neredeyse hepsini izlerim. Yalı Çapkını bizim örf ve adetimize çok ters, aile olarak çok ters, öyle bir şey olamaz yalan onlar. Böyle olmaz ya benim mantığıma sığmıyor onlar. Şu anda favorim Teşkilat. Bir de Osman'a bakarız. Hoşuma giden hangisiyse ona bakıyorum, bazıları çok cazibeli geliyor bana ters düşüyor, öyle bir İslamiyet olmaz. Haberleri hiç kaçırmam, A Haber'i çok izlerim, devletimizi kötülemez hiçbir zaman (Gülşen Hanım, 54, Karatay).

Ayşe ve Gülşen Hanım daha çok tarihi dizileri izlediklerini dile getirmişlerdir. Görüşmelerimizde en dikkat çeken husus bazı dizileri “bize ters” diye nitelendirmeleridir. “Biz” olarak benimsenen kesim, dindar kesimdir. Kendilerini dindar olarak görmekte, dindar olan bireyleri de “biz” olarak benimsemektedirler. “Açık ve cazibeli” olarak gördükleri diziler “ötekini” yani dini yaşantıya uzak olanı

temsil etmektedir. Karatay ilçesindeki görüşmecilerimizin çoğunda “biz” ve “öteki” ayrımı yapılmıştır. Bu yalnızca dindarlık olarak değil, *kırsal kesimde yaşayanlar, elit ve modern olmayanlar, örf ve adetlerini sürdürenler* olarak habitus oluşturulmuştur ve sıklıkla bunu dile getirmektelerdir.

Televizyonda bir Eşkiyamız var, izlediğimiz bir o vardı o da zaten kalktı şimdi geçmiş bölümlerini izliyorum. Denk gelirse Kurtlar Vadisi, o da izleye izleye zaten usandık. Saran film olursa hakikaten izlerim, belli başlı izlediğim yapıt filmler vardır, yenilerden çok bir şey bulamıyoruz. Benim zevkim biraz oradan buradan karışık kozmopolittir. Sherlock Holmes’ü çok severim, Karayip Korsanları olursa izlemem demem, Iron Man, Hulk, Hızlı ve Öfkeli, Yeşil Yol, Esaretin Bedeli çok severim. Şu anki Türk yapımı dizileri hiç izlemem, Ertuğrul vardı mesela baktığımız bittikten sonra bir yenisi çıktı ama izlemiyorum, sarmıyor diziler hepsi birbirinin aynısı (Hakan Bey, 55, Meram).

Meram’daki görüşmecilerimizde yaygın bir şekilde yabancı dizi ve film beğenisinin olduğu görülmektedir. Karatay’daki görüşmecilerimizde böyle bir duruma rastlanmamıştır. Hakan Bey, Türk dizilerini izlemediğini, daha önce izlediği birkaç Türk dizisinin de bitmiş olduğunu belirtmiştir. İzlediği Türk dizilerinin ortak noktası aksiyon türünde diziler olmasıdır.

Televizyonu çok izlerim bazı takıntılı dizilerim vardır. Gündüz dizileri var işim bitince oturur izlerim, eşim genelde spora bakar, o olmadığı zamanlar kendi istediklerini açarım. Sinemaya tiyatroya gitme alışkanlığımız yok, kırsal kesimde yaşadığımız için onun da etkisi oluyor öyle bir sosyal hayatımız yok hadi bugün sinemaya gidelim demeyiz, eşim de götürmez. Evde fırsat buldukça, özellikle eşim olmadığı zaman açar televizyon izlerim. Gündüz dizilerine de akşam dizilerine de bakarım. Mesela Yalı Çapkını diye bir film başladı, kimi seviyor kimi sevmiyor. Sanıyorlar ki hepsi karısını aldatıyor, eşini aldatıyor, başkasıyla dost hayatı yaşıyor falan. Ama asıl oradaki amaç, dede de yapmış zamanında zannedersen filmin konusu öyle, aileyi bir arada tutma amaçlı. ... Hala dedenin evde hükmü var. Dede diyor ki ailemiz bir arada olacak, bu sofraya kurulduysa herkes bir arada yemeğini yiyecek ondan sonra ne yaparsa yapacak diyor. O mesela benim çok hoşuma gidiyor. Mesela sofrada bir kişi eksik oldu mu dedenin çok morali bozuluyor. Her

eve böyle bir dede lazım. Dede masaya bir vurdu geçen gün hepsi birden ayağa kalktı, otoriterlik var, isteniyor, şu zamanda böyle biri isteniyor. O filmi yapmalarındaki gaye benim düşüncem aileyi bir arada tutmak yani çapkınlığı falan dikkat çekmek için öne koymuşlar ama aslında oradaki duygu ailenin bir bütün olduğu, büyüğüyle küçüğüyle hepsinin bir arada yaşadığını gösteriyor. Allah sağlığımızı bozmasın, sağlıklı olduğun sürece bir şekilde geçiyor hayat (Hacer Hanım, 65, Karatay).

Hacer Hanım'ın, "kırsal kesimde olduğumuz için sinemaya tiyatroya gitme alışkanlığımız ve sosyal hayatımız yok" cümlelerini sermayeler ve habitus üzerinden incelediğimiz zaman oldukça anlam kazanmaktadır. Sosyal, kültürel ve ekonomik sermaye olarak alt sınıf mensubu olan görüşmecimiz kendi habitusuna uygun davranışlar geliştirmekte ve beğenilerini ona göre şekillendirmektedir. Karatay ilçesindeki birçok katılımcımız "Yalı Çapkını" isimli diziyi izlemediğini ve örf adetlere ters olduğunu belirtmiştir ancak Hacer Hanım'ın bu diziyi takip ettiği görülmektedir. Hacer Hanım "Yalı Çapkını" dizisine diğer görüşmecilerden farklı bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve diziyi hangi nedenlerle benimseyip sevdiğini açıklamaktadır. Hacer Hanım'a göre dizinin ana konusu, aile büyüğünün bir otorite kurup tüm aile fertlerine sözünü geçirmesidir. Ataerkil düzene alışık olan görüşmecimiz dizide de erkek aile ferdinin hükmetmesine olumlu duygularla yaklaşmaktadır. Ailenin hep bir arada olmasının öneminden ve ailenin değerinden bahseden, diziyi de bu düşüncelerle seyreden Hacer Hanım ailenin geleceği için erkek otoritesinin gerekli olduğunu düşünmektedir. Kendi ailesinde de erkek otoritesinin hakim olduğu televizyon kanalını eşi tarafından belirlenmesinden, kendi tercih ettiği dizileri yalnızca eşi evde yokken açmasından anlaşılabilmektedir.

Televizyon izlemeyi severim, Gonca TV izlerim genelde. Çok seviyorum Gonca TV'yi. İlahiler var, sohbetler var, Kur'an-ı Kerim okunuyor, iş yapsam bile kulağımdan o sesler girmiş olur, hem sevaba girerim hem işimi yaparım, ben öyle şeyi çok severim. Çalgı çelgi çok sevmem. Çukurova ve Osman'ı izlerdim, yarışmaları izlerim. Ama en çok dini programları izlerim. (Lütfiye Hanım, 60, Karatay).

Lütfiye Hanım'ın Kur'an-ı Kerim okunan, ilahi söylenen kanalı seçerek bir yandan sevaba girdiğini düşünmesi, dini hayatının her alanına yerleştirdiğini göstermektedir.

Eşim televizyonda ne açıyorsa onu izlerim. Önceden bir diziyi falan merak ederdim, ikindin falan bir dizimiz vardı, yapma yaparken falan boşlardık. İsmi “Unutma Beni”, günlük çıkardı. İş bile görsek, kayınvalidemizi falan dinlemezdik kendimizi ona göre ayarlardık. Birinci kanalda çıkardı bu, günlük dizi, beş gün çıkardı. Biz onu izleyeceğiz diye işimizi ona göre ayarlardık. Yemek yiyeceğiz ya da çay içeceğiz ya o saate ayarlardık. Unutma Beni aynı bizim hayat gibi onlarda birazcık aşk var o kadar. Şimdi mesela Yalı Çapkını var onu seviyorum. Ama Pazar günü tekrar çıkar ya, tekrarını ben kendi başıma izlemeyi severim, eşimin yanında değil. Akşam o ne açarsa ona bakarız. Yasak Elmayı sevmem, onun gibi dizileri sevmem açık saçık hiç bizlik değil (Cemile, 50, Karatay).

Hacer Hanım’ın söylediği ifadelere benzer ifadeler de Cemile Hanım’dan gelmiştir. Cemile Hanım da eşi evdeyken onun tercihlerine göre hareket edildiğini dile getirmiştir. Ataerkil düşünce yapısı, toplumsal düzenin devam edebilmesi için kadına birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Kadının ev içi görevleri, annelik görevlerinin yanı sıra bedenini koruması da bir görev olarak yüklenmiştir. Kadının “iyi” ya da “kötü” olması bedenini koruma ölçüsüne bağlıdır. Geleneksel düşüncelerin, kültürel yapının ve dini kuralların dışına çıkan kadın namus ve mahrem duygusunu yitirmiş olarak görülmektedir (Karagöz, 2022, s. 147).

Karagöz (2022), dindar kadınların televizyonu alımlama biçimlerini araştırdığı çalışmasında, kadınların ataerkil zihniyet yapısını oldukça benimsediklerini ve televizyon içeriklerini edep kavramıyla birlikte değerlendirdiklerini, edep dışı sayabilmek için dekolteli kıyafetin dahi yeterli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Karatay ilçesindeki görüşmecilerimizin “açık saçık”, “bize göre değil”, “örf ve adetimize ters” ifadeleri paralel sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir ancak Meram ilçesinde buna benzer bir sonuca ulaşılmamış aksine Zeynep Hanım “Yasak Elma” dizisini yalnızca bir oyuncunun kıyafetleri ve makyajı için izlediğini dile getirerek Karatay ilçesindeki katılımcılardan tamamen farklı olan zihniyet yapısını ortaya koymuştur.

3.2.3.3.Müzikal Habitus

“Hiçbir şey, insanın ait olduğu "sınıfı" doğrulaması noktasında, yani eksiksiz biçimde sınıflandırılması açısından müzik beğenileri kadar belirleyici değildir”

Pierre Bourdieu

İlk çağlardan beri insan hayatında yeri olan müzik, çeşitli duygu durumlarını aktarmaya yardımcı olan bir araçtır. Eşitsizlik ve sınıflaşmanın tüm toplumları esir almasından itibaren müzik yalnızca duygu durumu aktaran, kişilere yalnızca mutluluğu ya da hüznü tattıran bir araç olmaktan çıkıp, sosyo-kültürel izleri de içerisinde barındıran bir sınıflayıcı olarak varlığını sürdürmüştür. Aristo, özgür insanların eğitiminde müzik eğitime de yer verilmesini savunurken temel düşüncesi müziğin sağladığı faydalar değil, müzik eğitiminin “yüksek ve özgür kişilere” yaraşmasıdır (Aktaran: Oskay, 2001, s. 11). Bourdieu’ye göre (2021, s. 60) “müzik ruha hitap eden sanatların en manevi olanıdır ve müzik aşkı maneviyatın teminatıdır”. Burjuva sınıfı için müziğe duyarsız olmak utanç verici bir durumdur. Ona göre “iyi” müzikleri anlamak doğuştan gelen yeteneklerle ilişkilidir. Dolayısıyla iyi ve kötü müzik ayrımı yapılmakta, bazı müzik türleri üstün tutulmaktadır. Bazı kişiler iyi müzikleri anlama eğilimi gösterirken yani daha yatkınken, bazı kişiler yatkınlık göstermez (Ayas, 2017, s. 140). Bu durumda müzik sınıfsal fraksiyonlara dair önemli bilgiler veren bir unsur olarak görülebilir çünkü beğeni ve tercihlerimiz, bizim toplum içerisindeki yerimizi en net gösteren seçimlerimizdir.

Müzik dinlerim, nefis her şeyi ister sonuçta. “Niye çattın kaşlarını, bilmiyorum suçlarımı, ben ölürsem saçlarını, yolma leyli leyli” dinlerim mesela. Neşet Ertaş’ın türküsü bu. Ama ben bunu gençken severdim, şimdi ilahileri severim. Arafat Dağı ilahisini çok severim. “Duydun mu ölüme çare olanı, hazırla kendine lazım olanı...” bunları hem söyler hem ağlarım (Hacer Hanım, 65, Karatay).

Hacer Hanım müzik dinlemeyi nefsinin arzu ettiği bir eylem olarak betimlemektedir. Gençken Neşet Ertaş türkülerini, şimdi ise ilahi dinlediğini dile getirmiştir. Hediye

Hanım da, Hacer Hanım'a benzer şekilde yaşlandıkça ilahi dinlemeye başladığını aktarmıştır.

Gencikene daha çok severdim müzik dinlemeyi arabesk dinlemeyi. Ferdi Tayfur, Orhan Gencebay, İbrahim Tatlıses, Gülten Karaböcek dinlerdim. Ama şimdi onları değil ilahileri dinlerim. Eski şarkılar daha anlamlıydı daha güzeldi en azından söylenen şarkıların bir duygusu vardı, şimdi dört tane kelimeyi yazıyorlar dönderip dönderip söylüyorlar ama çocuklar da ondan hoşlanıyorlar (Hediye Hanım, 52, Karatay).

Hediye Hanım gençlik yıllarında arabesk sevdiğini dile getirmiş, bu sevgisini de şarkı sözlerinin anlamlı ve duygulu olması ile açıklamıştır. Şu an gençlerin dinledikleri müzikleri sevmeme sebebi de sözlerindeki duygu eksikliğidir.

Türkü de ilahi de severim. Dinlendirici tarzda müzik dinlerim, ney gibi. Sakinleştirici, kafaya huzur veren müzikler. Ferdi Tayfur'u çok severdim, arabesk çok severdim eskiden (Ayşe Hanım, 51, Karatay).

Ben sadece arabeskle ilahi dinlerim. Hareketli olanları kafam götürmez sevmem de zaten. Ferdi, Orhan, Müslüm severim (Murat Bey, 63, Karatay).

Hacer Hanım, Ayşe Hanım ve Murat Bey, Ferdi Tayfur sevgilerinden bahsetmiştir. Ferdi Tayfur müzik tarzı olarak arabesk müziğe daha yatkındır ve Karatay ilçesindeki görüşmecilerimiz çoğunlukla arabesk müzik ve ilahilerden hoşlandıklarını dile getirmişlerdir.

Yabancı pop dinlerim ama şu ara Türk keko şarkıları dinliyorum maalesef. Ezel- Yavrum Nerdesin, İsabella, Alizade- Anormal, Rihanna'nın bütün şarkıları. Yeni bir şarkı çıkarıyormuş Rihanna haberi geldi. Türk şarkıcılardan en sevdiğim şu diyemem (Merve Hanım, 27, Meram).

Dinlediğim müzik türü o anki ruh halime bakan bir şey. Arabesk dinlemem o kesin onun harici Türk Sanat müziği, pop, yabancı pop. Serdar Ortaç'ı da dinlerim, Zara'yı da dinlerim (Hakan Bey, 55, Meram).

O gün ki duygusal şeyime göre değişir. Yabancı müziği çok severim ama bi yandan da Türk sanat müziği de dinleyebilirim. Çok karışık bir müzik tarzım vardır. Rihanna'yı çok severim. Lady Gaga'yı da çok severim. Anadolu rock, Erkin Koray, Barış Manço, Cem Karaca favorim (Gökhan Bey, 46, Meram).

Meram ilçesindeki görüşmecilerimizde yabancı müzik dinleme eğilimi görülmüştür. Bu duruma Karatay ilçesindeki görüşmecilerimizde rastlanmamıştır. Karatay ilçesindeki görüşmecilerimiz sıklıkla ilahi ve arabesk müzikten bahsederken; Meram ilçesindeki görüşmecilerimiz pop, rap, rock ve Türk sanat müziği dinlediklerini, arabesk dinlemeyi tercih etmediklerini dile getirmişlerdir.

3.2.3.4. Kitap Okuma Alışkanlıkları

Kitap okumak; bilgi edinmek, keyifli vakit geçirmek, boş zaman değerlendirmek, merak gidermek amaçlarıyla yapılan bireysel eylemlerden biridir. Bourdieu'nün çalışmaları (2021) başta olmak üzere literatürdeki birçok çalışma kitap okuma alışkanlıklarının sınıfsal fraksiyonları oluşturduğu düşüncesini savunmaktadır. Literatüre göre burjuva sınıfı entelektüel kitaplar okurken; işçi sınıfı hiç kitap okumamakta ya da nadiren okumaktadır.

Kur'an okurum, kitap okumayı sevmem ben. Kur'an okumayı çok severim her gün okurum (Mahir, 55, Karatay).

Fırsat buldukça Kur'an okumaya gayret gösteriyorum ama kitap okuma alışkanlığım yok (Havva Hanım, 44, Karatay).

Karatay ilçesindeki görüşmecilerimizde yaygın olarak “kitap okumam ama Kur'an okurum” ifadesine rastlanılmıştır. Görüşmecilerimiz yalnızca kitap okumadıklarını değil, kitap okumayı sevmediklerini de belirtmiştir. Ancak bu durum kültürel sermaye olarak üst sınıf olarak nitelendirdiğimiz Meram ilçesinde farklılık göstermektedir.

Kitap eskiden okurdum, haftada bir kitap bitirirdim hatta bazen haftada iki olurdu sonra bir soğuma geldi ondan beri okumuyorum. Okulda verdikleri kitabı okurdum, ay ben şeyi çok severdim Pucca'yı. Pink Freud, French Oje

ve Okuyanus'un bütün serisi. Bilgi asla almayayım dedikodu olsun bana (Zeynep Hanım, 43, Meram).

Son beş yıldır kitap okuyamıyorum, daha önce çok hızlı ve çok sık günlük kitap okuyordum ama son beş altı yıldır çok nadir. Usandığımız için mi artık ilgimizi mi çekmiyor bilmiyorum. Bu zamana kadar okuduğum kitapların çoğu din ve tasavvuf kitapları, hadis kitapları, Kur'an'ı ayrı koyuyorum çünkü onu zaten okuyoruz o başka bir şey. Onun dışında Sahihi Buhari'dir, tasavvuf kitaplarıdır, ilmihallerdir genelde o tarz kitaplar. Dünya çapında klasikleri okudunuz mu dersiniz çocuklarım okuyor ama benim o konuda hiçbir ilgim olmadı. Ebubekir Sivil hocamız var, Dilaver Selvi hocamız var özellikle bu iki yazarı takip ederim (Serkan Bey, 48, Meram).

Zeynep Hanım ve Serkan Bey'in yakındıkları ortak konu son zamanlarda kitap okuyamamaları üzerinedir. Zeynep Hanım ve Serkan Bey aynı habituslara sahip olsalar da beğeni ve zevkleri son derece farklılık göstermektedir. Zeynep Hanım okuduğu kitapları bilgilenmek amacıyla okumadığını, yalnızca keyifli vakit geçirmek için okuduğunu söylerken; Serkan Bey ise kitap tercihini dini bilgi alacağı kitaplardan yana kullanarak, bilgilenmek amacıyla kitap okuduğunu belirtmiştir. Karatay'daki görüşmecilerimizle benzer olarak Serkan Bey de Kur'an-ı Kerim okuduğunu dile getirmiştir.

Bulduğum her yazarı okurum. Dostoyevski'yi severim mesela. Ondan sonra Tolstoy'u severim. Türk yazarlardan İskender Pala'nın çok kitabını okudum. Ahmet Ümit'i sevedim. Anlattıklarında böyle bir gerçekçilikle şey arasında gitmiş gelmiş gibi hissettim. Bir türlü beni sarmıyor. İçine sokmadı beni romanları. Pek çok Türk yazarın romanının içine giremedim. Türk yazarlarla bir sıkıntım var benim. Yabancı romanı daha çok okurum. Tek klasikler değil. Eskilerden Reşat Nuri Güntekin falan var onları severim ama Emine Şenlikoğlu'nun bütün kitaplarını hep yarım bıraktım. Çok özendim şu psikolog yazarın kitabına ama o da beni sarmadı. Kiralama sistemi yapıyorduk o şekilde çok fazla yazarın farklı kitaplarını okudum. Mesela benim düşüncelerimle tamamen zıt ama komünizmle alakalı kitapları çok

sevmişimdir. Her zaman onların kendi siyasal düşüncelerine bağlılığı bana cazip gelmiştir. Bizim sağcı kesimimizde onlar kadar bağlı olsa belki çok şey değişirdi diye düşünmüşümdür. Onların bağlılığı bana hep güzel gelmiştir (Dilek Hanım, 65, Meram).

Dilek Hanım sıklıkla kitap okuduğunu dile getirmiştir. Dostoyevski, Tolstoy gibi dünyaca ünlü yazarların klasiklerini okuduğunu, Ahmet Ümit, Emine Şenlikoğlu gibi Türk yazarları sevmediğini ifade etmiştir. Dilek Hanım kitap tercihlerini genellikle yabancı yazarların kitaplarından yana kullandığını söylemiştir. Dilek Hanım kendisini “sağcı” olarak nitelendirmekte ve diğer sağcı insanları da “bizim kesimimiz” olarak benimsemektedir. Kendi görüşlerine uymayan, komünizm ile alakalı kitapları da sıklıkla okuyup sevdiğini dile getirmiştir. Dilek Hanım, sıklıkla kitap okuyan, farklı türlere de şans veren ve kitap okuma kültürünün içerisinde kendini var eden bir görüşmecimizdir.

Siyasi kitapları çok okurum. Mesela en basiti elimde ‘Türkiyenin Kıbrıs Politikası Ne Olmalıdır?’ onu okuyorum. Peygamber efendimizin hayatı konusunda, Kur-an’ı Kerim’in hayat aktarılışı onu çok seviyorum onu iki sefer okudum tekrar bir daha okumak istiyorum. Yani İslam’ın bize emrettiği şeyler. Sadece Kur-an’ı Kerim’i aç Yasin’i oku kapat bana göre şeyler değil. Ne demek istiyor, ne yapmamızı istiyor Cenab-ı Allah, nasıl yaşantımız olsun istiyor, insanlarla diyalogumuz ilişkimiz nasıl olacak? Aykut Edibali’nin eserlerini çok okudum ben. Bilir misiniz bilmiyorum. Kıbrıs meselesi de onun kitabıydı. Onun eserleri biraz siyasi bir yazar ama çok değerli çok inançlı bir insan. Hüseyin Toptaş’ın kitapları var onları çok okuyorum. ‘Kur’an-ı Kerim’in Aksiyom Öğretisi’ isimli kitabı var. Aykut Edibali’nin kitabı. Kitapta Kur’an-ı Kerim’in hayatta ne istediğini size anlatan bir kitap. Onun kitaplarını çok okudum bilhassa. İclal Aydın’ın kitaplarını da epeyce okudum. Kişisel gelişim kitaplarını, Doğan Cüceloğlu’nun kitaplarını okudum o kadar. Okurum ama çoktan beri mecmualar okuyorum. Yeniden, Bayrak mecmualarını okuyorum. O bana baya yetiyor hem sanat hem tarihi hem edebiyat konusunda çok güzel yazılar çıkıyor. Onları çok okuyorum. Altınoluk

oku diyorlar bana toplantılarda. Altınoluk bana göre değil diyorum yani onların anlattığını bilmiyorum. Hikayeden okumak dinlemek istemiyorum (Ahmet Bey, 63, Meram).

Ahmet Bey de, Dilek Hanım gibi sıklıkla kitap okuduğunu dile getirmiştir. Siyasi kitaplar okuduğunu belirten görüşmecimiz, sıklıkla dini kitaplar ve kişisel gelişim kitaplarını da okuduğunu ifade etmiştir. Ahmet Bey okuduğu dini kitapları hayatına geçirebilmek, uygulayabilmek için okuduğunu dile getirirken, yalnızca anlamını bilmeden Kur'an okumanın yanlış olduğunu düşünmektedir.

3.2.3.5. Dini Sohbetlere Katılım

Boş zamanları değerlendirebilmek adına yapılan çeşitli faaliyetlerden biri de arkadaşlarla bir araya gelip vakit geçirmektir. Bir araya gelme eylemi bazen rutine dönmekte ve belirli bir amaca hizmet etmektedir. Dini sohbetler kişilerin dini bilgiler almak, Kur'an okumak gibi amaçlarla bir araya geldikleri toplantılardır. Her iki ilçedeki görüşmecilerimizde de dini sohbetlere katılım oldukça fazladır ancak sosyal sınıflar ve sermayeleri doğrultusunda yaptıkları tercihler dini sohbet özelinde de farklılaşmaktadır.

Haftada üç kere dini sohbetlere katılırım; pazartesi, çarşamba, cuma. Uçacak Münevver ablan. Bu sohbetlerin birinde Arapça tefsirimiz var, birinde adap sohbeti, birinde de bir hoca geliyor Kur'an-ı Kerim'deki tefsirlerle beraber hem anlatır hem yaşadıklarımızı konuşuruz. Şimdi sohbe gittiğin zaman, sen de gitsen, annen de gitse, sohbetten zevk alırsan o sohbet sana konuşur. Herkes oradan bir şey çıkarır, sen gitsen de kendine uygun bir şeyler alırsın yani. Yapmadığın ya da hata yaptığın bir şeyi önüne koyar sohbet -bugün gene aldım alacağımı- başka bir sohbe gitsem orada da illa bana çıkan bir şey vardır. Yaptığım bir hataysa o vardır, yaptığım iyi bir şeyse o da vardır, ben onları alabiliyorum Elhamdülillah. Onu alabilmek de çok güzel. Gidip boş boş dinlemek değil de gittikten sonra alabilmek güzel. İlahiler söyleriz, sohbetimizi yaparız. Bizde ikram olmaz, çok nadir çay ikram edilir. Mesela bugün on beş kişiydik, Çarşamba günkü sekiz-dokuz kişi olur, Cuma gün yirmi-yirmi beş kişi olur (Münevver Hanım, 44, Karatay).

Münevver Hanım haftada üç gün dini sohbetlere katıldığını dile getirmiştir, bu durum hayatının önemli noktasında dini pratiklerin olduğunu göstermektedir. Dinlediği sohbetlerde her zaman kendine dair bir mesaj bulduğunu ifade eden Münevver Hanım, dini ve dini sohbetleri hayatının odak noktası yapıp benimsediğini göstermektedir. Konuşma içerisinde de “elhamdülillah” gibi şükür ifadeleri kullanması, günlük hayatında dinin etkisini göstermektedir.

Sohbetleri çok severim ama şimdi gidemiyorum çünkü deden razı olmuyor. Rabbime şikayet etmiyorum rabbim bana kulum desin yeter (Lütfiye Hanım, 60, Karatay).

Haftada iki gün dini sohbetlere giderim. Bilmediklerimizi orada öğreniriz eksiklerimizi tamamlarız Allah razı olsun. Bir sıkıntımız bir eksiğimiz varsa hoca zaten sohbetin içerisinde getirip onu önümüze koyuyor hoca, Allah-u Teala bize onu gösteriyor (Aleyna, 27, Karatay).

Lütfiye Hanım eşi dolayısıyla dini sohbetlere katılmadığını belirtmiştir. Evde sözü geçen kişinin erkek olduğu, kadının eşinin izni doğrultusunda hareket ettiği görülmektedir. Lütfiye Hanım dini sohbetleri çok sevmesine karşın eşinin sözlerini dikkate almakta ve Allah’ın sevgisini kazanmak için şikayetçi olmadığını ifade etmiştir. Tek amacı Allah’ın rızasını kazanmak olan Lütfiye Hanım da dinin hayatında ne derece etkili olduğunu bizlere göstermiştir. Aleyna Hanım da, Münevver Hanım gibi haftada birkaç gün dini sohbetlere katıldığını ve bu sohbetlerde kendine ait mesajlar bulduğunu dile getirmiştir.

Eskiden haftada bir sohbet grubumuz vardı gidiyordum ama pandemiden önce ameliyat geçirdim uzun süre gidemedim bir de pandemi çıktı öylece ara verdim, devam etmek istiyorum ama nasip mi biraz bilmiyorum gidemiyorum ama gitmeyi çok severim. Mesela umreye gidip geldik babam götürmüştü, oradan arkadaşlarımız var onlarla oturuyorduk dini sohbet yapıyorduk, Kur’an okuyorduk güzel oluyordu. Yine gönüm istiyor ama zamanım olmuyor. Cuma günleri Cuma saatinde Güllü Yasin okuyorduk, Çarşamba da adap sohbeti oluyordu. Orada da Osman Nuri efendimizin yazdığı kitaplardan dergilerden 45-50 dakikalık bir sohbet yapıyorduk. Edebi, adabı, sohbetin kurallarını, büyüğe küçüğe saygıyı, dinimizin kurallarını

öğreniyorduk. Gitmeyi çok istiyorum yine. Herkesin evinde oluyordu, öğle saatinde ya da öğleden önce, nasıl ayarlanıyorsa artık. Bir başkan oluyor o okuyucu, baş tutarlık yapıyor. Peygamber Efendimizin on iki adet yolu vardır, sen hangisinden gidersen Resul'e ulaşırsın dediği gibi biz de yolun birinden o yol istikametinde gitmeye çalışıyoruz. İnşallah gönlümüz, kalbimiz o yönden yana, inşallah yine devam ederiz. Büyükler sohbetten sonra ikram yaparsanız, normal oturma sohbetine dönüşür, oturduğunuz zaman öğrendiğiniz adabın bir anlamı kalmaz ikramı önden alın ve az olsun derlerdi. Ya bir süt ikramı, ya bir çay ikramı ve gevrek sadece. Şimdi görüyorum bir arkadaşta dosta bugün gönlüm seni istedi sana gelmek istiyorum desen on çeşit pasta yapıyor. Hani yapan var yapamayan var, e sen gittin yedin o da sana geldiğinde o bana şunu hazırladıydı ben napacam diyorsun. O yüzden sohbetlerde tek çeşit olsun derlerdi. Sohbetten önce çay ya da süt ne ikram edildiyse içiliyor, o ikram süresinde de arkalı önlü toplanıldığı için herkes toplansın diye bekleniyor. Sohbetten sonra da edepsizlik olmasın diye sohbetin havasını dağıtmadan hiç konuşulmadan kalkıp dağılınıyor (Hediye Hanım, 52, Karatay).

Hediye Hanım, dini sohbetlere önceden katıldığını ancak sağlık sorunları ve pandemi nedeniyle ara vermek zorunda kaldığını belirtmiştir. Şu an devam etmemesini ise “nasip” olarak açıklamaktadır. Hatice Hanım'ın katılmış olduğu dini sohbetler de Münevver Hanım'ın katıldığı sohbetlere benzemektedir, bu sohbetlerde Kur'an okunup, adap sohbetleri yapılmaktadır. Görüşmecilerimizin ifadelerine göre sohbetlerde özellikle dinin gündelik hayat pratiklerini nasıl şekillendirmesi gerektiği öğretilmektedir. Hediye Hanım, katıldığı dini sohbetlerde ikramların en az seviyede olduğunu, fazlasının yapılmasının sohbetin uhrevi havasını dağıtacağını ve dini konulardan uzaklaşıp dünyevi konuların konuşulacağını ifade etmiştir. Dünyevi konuların konuşulmaması için bir önlem olarak dini sohbet bittikten hemen sonra ortamdan uzaklaştıklarını dile getirmiştir.

Haftada bir gün bir saat sohbetimiz olur her Cuma birinin evinde bay ve bayan otururuz, erkekler büyük salonda hanımlar da küçük salonda oturur kablo döşenir hoparlör bağlanır onlar orada dinler biz de hocanın yanında dinleriz. Kırk beş dakika olur, kırk altıncı dakikada devam etmezler. İlahiyat mezunu öğretmen bizim hocamız. On beş, on altı kişilik bir grubuz ama genelde on, on bir kişi gelir. Hoca dini sohbeti yaptıktan sonra aktüel Konya meseleleri, aktüel memleket meseleleri,

cumhurbaşkanımızın yaptığı hizmetleri bir kısmı över bir kısmı yarıştırır. Yarıştıranların sebebini öğrenmeye çalışırız. Kafadan atma şeyler konuşur bazıları, onları boşa alırız sen devam et arkadaş deriz. İkram olarak fındık fıstık hurma cezerye ve çay ikram edilir ama biraz masraflı oluyor bu şekilde. İki üç çeşit hurma alıp kase kase koyuyoruz baya pahalı oluyor ama ekip ekonomik durumu yüksek bir ekip. Tahsil durumu da baya yüksek, en tahsilsizi benim, inşaat mühendisleri, mimarlar, dişçiler, doktorlar hepsi var (Mustafa Bey, 75, Meram).

Mustafa Bey, haftada bir dini sohbetlere katıldığını belirtmiştir ancak katıldığı dini sohbetler Karatay'daki görüşmecilerimizin katılmış oldukları sohbetlerden farklı görünmektedir. Karatay'daki görüşmecilerimizin sohbetleri yalnızca gündüz kadınlar arasında olurken; Mustafa Bey, akşam saatlerinde kadınlarla aynı ev içerisinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Teknolojik imkanlar kullanılarak hazırlanan bu sohbetler İlahiyat Fakültesi mezunu bir hoca tarafından yani yetkili ve eğitilmiş bir kişi tarafından gerçekleştirilmektedir. Karatay ilçesindeki görüşmecilerimizin dini sohbetlerinde yetkili kişi sohbet grubu tarafından seçilmektedir. Mustafa Bey katıldığı dini sohbetlerde, dini konulardan sonra mutlaka siyaset gibi dünyevi konuların konuşulduğunu ifade ederken kendi siyasi görüşünü de dile getirmiştir. Karatay'daki görüşmecilerimiz, sohbetlerinde ikram olmadığını, olursa da yalnızca çay ya da süt gibi az masraflı ikramlar tercih ederken; Mustafa Bey daha masraflı ikramlar yaptıklarını dile getirmiştir. Mustafa Bey yaptıkları ikramların masraflı olmasını sohbetteki katılımcıların sosyo-ekonomik seviyesinin yüksek olmasıyla kendisi için mantıklı bir zemine oturtma çabası içerisinde girmiştir.

Eskiden dini sohbetlere katılırdım, şimdi katılmam. Dini sohbetlerde de çok seçiciyim. Çok tarikat tarzı sohbetlere katıldığım zaman zevk almıyorum. Ama ilahiyat hocalarının verdiği sohbetleri seviyorum. Bunlara katıldım. Mesela tefsir sohbetleri, bu tarz sohbetlere daha çok gidiyorum. Hadis sohbeti oluyor mesela onlara katıldım (Gökhan Bey, 46, Meram).

Gökhan Bey, eskiden tefsir ve hadis sohbetlerine katıldığını ancak şu an tercih etmediğini belirtmiştir. Gittiği dini sohbetlerin anlatıcısının ilahiyat fakültesi mezunu olmasına dikkat ettiğini dile getirmiştir. Bu yönüyle Karatay'daki görüşmecilerimizden farklı kriterlerinin olduğunu bize göstermektedir.

3.2.4. Tüketim Alışkanlıkları

3.2.4.1. “İsraf Olduğunu Biliyoruz Ama...”

Tüketim, ihtiyaç duyulan ürün ya da hizmetin alınması, kullanılması ve sonunda yok edilmesidir. Bu döngünün içerisine giren her birey tüketici olarak adlandırılır (Odabaşı, 1999, s. 4). Tüketim; gösterişçi, sembolik, hazcı, deneyimsel ve faydacı olarak meydana gelen bir eylem çeşididir (Orçan, 2008, s. 22). Bireyler kendi kimliklerini oluşturdıklarına inandıkları ürünleri tüketip bu imaj ve kimliklere sahip olma sürelerini artırmaktadır (Orçan, 2008, s. 24). Zorunlu tüketim, insanların hayatta kalabilmek için temel ihtiyaçlarını karşılaması maksadıyla yapılan tüketim biçimidir. Sembolik tüketim, tüketicinin ürüne yüklemiş olduğu anlam ve semboller doğrultusunda gerçekleşmektedir. Ürünlerin faydası ikinci plana atılarak, ürünün iletmediği mesaj, toplumda algılanma biçimi önemli hale gelmektedir. Örneğin herhangi bir marka ürün satın alındığı zaman, kişi toplum tarafından prestij ve itibar sahibi olarak görülüyorsa artık kişiler saygınlığın devamı için o markaları tercih eder duruma gelir bu da sembolik tüketime dönüşür. Baudrillard (2018, s. 66), bazı tüketicilerin kolaylıkla tüketimi gerçekleştirirken; bazı tüketicilerin ise tüketimi sadece sınıf atlayabilmek adına bir aracı olarak kullandığını ifade etmiştir. Hazcı tüketim, bireylerin zorunlu ihtiyaçlarının dışında tüketim eylemini gerçekleştirerek mutluluğa ulaşmasıdır. Tüketim aracılığıyla yaşam doyumu sağlanır. Faydacı tüketim, tüketilen ürün ya da hizmetin işlevsel özellikleri ile paralel bir şekilde ilerleyen eylemlerdir. Bu tüketim biçiminde önemli olan ürün ve hizmetlerin kişiye sağladığı faydalardır. Bu nedenle işlev en önemli kriterdir ancak tek kriter değildir. İşlevin yanında kişilerin hedonik arzularının tatmini de önemli bir faydadır.

Dindar insan israf yapmamalı, eskiden biz dizlerimizi yamardık öyle giyerdik, cebini söküp dizimize yamardık. Çorapları yamardık, atmazdık israf yapmazdık, israf yapa yapa bu duruma geldik zaten biz. Saygı sevgi var mı? Yok, her şey pahalı, israf yaparsan her şey böyle olur. Niye dışarıda yiyorlar? Millet görüyor canları çekiyor o da zehir oluyor içlerine ve hasta oluyorlar. Fastfood mu neyse onlardan alıyorlar. Eskiden çuvala alırdık

şekeri, tulukla alırdık peyniri o bereketli oluyordu kızım. Kiloya binince ne oldu? Bereketi kaçtı (Lütfiye Hanım, 60, Karatay).

Lütfiye Hanım, gereğinden fazla harcamanın bir noktadan sonra insanları cezalandırdığını düşünmektedir. Gereğinden fazla harcamak, saygı ve sevgiyi bile yok eden bir husus olarak görülmektedir.

Dindar insan müsrif olmamalı her şey yerinde olmalı. Aza kanaat etmeyi bilecek, çok buldum diye çokça harcıyıp müsriflik yapmayacak (Murat Bey, 63, Karatay).

Gerektiğinde, lazım olanları harcamalı, fuzuli alışveriş yapmamalı, kullanacağı şeyi almalı, kıyafet mesela efendimiz üç tane olsun demiş, biri işte çalışırkene, biri ibadet ederkene, biri de düğününde derneğinde giymek için fazlası israftır diyor. Yapmam diyip yaptığımız çok hatalarımız oluyor aslında yapılmaması gerekirmiş (Hediye Hanım, 52, Karatay).

Karatay ilçesinde yaşayan Murat Bey ve Hediye Hanım'ın düşünceleri birbirine benzerlik göstermektedir. Tüketim yalnızca gerektiği kadar olmalı, ihtiyaç dahilindeki ürünler temin edilmelidir aksi halde israf olacağı ifade edilmiştir.

İlk başta israf olmayacak, israf haramdır. Onun haricinde imkanın dahilinde helal daire çerçevesinde evine alabileceğin, getirebileceğin yiyecektir giyecektir erzaktır ailenin ve çocuklarının gözünü dışarda bırakmamak şartıyla israfa kaçmadan olması gereken neyse imkanım varsa alırım alınması da gerekir (Serkan Bey, 48, Meram).

Dindar insanın tüketimi ihtiyacı kadar olmalı, parayla alakalı bir durum değil bu (Hakan Bey, 55, Meram).

Dindar insan israf yapmamalı ama o da ne yazık ki olmuyor zamanımızda kıyafet bol hepsi aldı başını gitti, dolaplar dolusu kıyafetimiz var israf biliyoruz ama... (Abdullah Bey, 54, Meram).

Karatay ve Meram ilçelerindeki katılımcılarımızın tüketim ile ilgili düşünceleri paralellik göstermektedir. Tüketim kavramı her iki ilçede de din referans gösterilerek açıklanmaktadır. Kendisini üst seviye dindar olarak tanımlayan Abdullah Bey, dindar bireylerin israf yapmaması gerektiğini belirtmekte ancak ifadeleriyle çelişmektedir. Çok fazla kıyafetinin olduğunu beyan eden Abdullah Bey “israf biliyoruz ama...” cümlesiyle ifadelerinin çeliştiğini kabul etmekte, israf olarak gördüğü bir şeyi kendi içerisinde meşrulaştırmaktadır.

Ben dünyanın en israfkar insanıyım, gözüm çok açıktır. Mesela bugün senden utandığım için başka bir şeyler daha alamadım masaya. Ama gözüm çok açıktır, her anlamda tüketimi çok severim ama israf oluyor (Elif Hanım, 44, Meram).

Kendisini üst seviye dindar olarak nitelendiren Elif Hanım, tüketimle olan ilişkisini anlatırken kendisi için “aç gözlü” ve “israfkar” sıfatlarını kullanmayı tercih etmiştir. Elif Hanım ile mülakatımız bir kafede gerçekleşmiştir ve “senden utandığım için başka şeyler daha alamadım masaya” cümlesini pasta, kahve türevi yiyecek, içecek tüketimi için kullanmıştır. Elif Hanım’ın tüketim yapmak isteyip bize göre şekil alması Goffman’ın sahne önü kuramını bizlere hatırlatmaktadır. Sahne arkasında tüketim isteyen, kendini sınırlandırmayan bir özelliğe sahip olsa da sahne önünde yaptığı davranışın değiştiği görülmektedir.

Meram ilçesinde yaşayan, kendini üst sınıf dindar olarak nitelendiren Hakan Bey, israf konusu konuşulurken Hz. Muhammed’i referans aldığını ifade etmiştir. Ofisinde bulunan el yazması eseri göstermek suretiyle referans edindiği vakıayı anlatmıştır³. Yurt dışından çok pahalıya aldığını ifade ettiği eserin üzerinde “Ey Bilal! İnfak et, arşın sahibi azaltır diye korkma!” anlamına gelen sözlerin bulunduğunu dile getirmiştir. “Peygamberimiz Bilal’in yanında bir miktar hurma olduğunu görmüş ve ‘bu ne Bilal?’ diye sormuş. Bilal de ‘bunu size ikram etmek için saklıyordum’ cevabını verince peygamberimiz ‘bunun sana cehennem ateşinde odun olmasından

³ Bahsi geçen el yazması esere ek 1.1. kısmında yer verilmiştir.

korkmuyor musun?’ buyurmuş. Biriktirmek, fazlasını almak ne niyetle yapılırsa yapılsın israftır’’. Bu cümlelerin üzerine el yazması ve eşsiz bir kağıt olduğu için esere binlerce dolar ödediğini aktarmıştır. Ancak Hakan Bey’in referans aldığı örnek ile tüketim pratikleri birbiriyle uyuşmamaktadır.

İş hayatında olduğunuz zaman bindiğiniz arabanın, kolunuza taktığınız saatin bir önemi vardır sizi temsil eder. Mütevazılık gösterip basit bir arabaya bindiğiniz zaman olmaz. Hatta belli sayıda işçisi olan işverenler şoför kullanmalılar çünkü araç kullanırken bir risk alıyorsunuz. Önünüze bir çocuk atlasa ve siz çarpsanız risk almış olursunuz, sizi içeri alırlar. Siz içeri girdiğiniz zaman üç yüz kişi çalıştırıyorsunuz ve siz başında olmazsanız işler aksar. Şoförünüz kaza yapar içeriye girer yatar çıkar siz onun maaşını ödersiniz. Onun riski bununla sınırlıdır. Mesela bir iş görüşmesine gidiyorsunuz, ben böyle işler yapıyorum diye anlatıyorsunuz karşınızdaki sizi süzüyor, sıradan bir arabayla gelmişsiniz, kılığınıza kıyafetinize bakıyor Kemerli Çarşıdan alınmış bir kıyafet, ayakkabınız da oradan. Anlattıklarınızla kılığınız uyuşmuyor maalesef. Sizin yaptığınız işle kıyafetlerinizin örtüşmesi gerekir (Hakan Bey, 55, Meram).

Hangi niyetle yapılırsa yapılsın, israfın dini inançlarına ters olduğunu dile getiren Hakan Bey, gündelik yaşamda sunduğu benliğe ve kişisel vitrinine oldukça önem vermektedir. Karşısındaki insanların da dış görünüşleri ve yaptıkları tüketimlerle benliklerini en doğru şekilde sunmaları gerektiğini ifade etmiştir. Hakan Bey için yapılan lüks tüketimler kişilerin bulundukları konumlar için önemli bilgiler vermektedir.

3.2.4.2. Dinin Tüketime Tesiri

Din, hayatın her alanına sirayet ettiği gibi tüketim alanında da etkin bir rol oynamaktadır. Bireyler gündelik hayatlarında dini inanç ve değerlerini ön plana alarak ya da tali bir durumda görerek hareket etmektedir. Dinin ön plana alınarak hareket edilmesi, kişilerin dini ne kadar benimsediklerinin bir göstergesi olarak

görülebilmektedir. Karatay ilçesinde yaşamakta olan Havva Hanım, inançlarını nasıl hayatına yansıttığını yeme-içme tüketimi üzerinden verdiği örnekle açıklamaktadır.

Dindar insan yediğine içtiğine dikkat edecek. Mesela kolaya kesinlikle içilmeyecek demişler, ben Coca-cola'yı çok severim ama haram dediler. Kara kolanın haram olduğu ortaya çıktı, sarıda da var da sarının bazı isimlerinde helal damgası var. Biz çok uzun zamandır almıyoruz önceden bazı yemeklerin yanına kesin alırdık ama şimdi istemiyorum. Coca-cola'nın haram olduğunu diyanet kesin açıkladı, ben içmiyorum, çocuklarım aldığı zaman da içirmiyorum. Pepsi falan tamam buranın üretimi ama yine de içine atılan şey aynıymış. Farkında değil misin nasıl bir asidi var içinde. Haramsa bizim için iyi değil, dikkat edeceğiz bunlara. Benim küçük kız çok severdi, emmisi bir daha içersen hakkımı helal etmiyorum sana dedi, o da bıraktı. Ha bazen içtiğini biliyorum ama Elhamdülillah giderek azaltmakta güzel bir şey. Ama ben artık görüyüm içmem. Dini tüketim demek Allah'ım sana haram diyorsa yapmamak güzeldir. Rabbim bunu istemişse benden, ben de bunu duyduysam şüphe varsa nedir zaten, yoktur. Mesela şu çikolatada domuz yağı var desinler hemen onu yemeyi bırakırım çünkü şüphelenirim. Benim eşim de çok dikkat eder, her kaşar peyniri alıp gelmez, her sade yağı alıp gelmez (Havva, 44, Karatay).

Havva Hanım inançları doğrultusunda bir hayat sürmektedir. İnançlarına ters düştüğünü düşündüğü eylemlerden uzak durmakta ve çevresinin de uzak durması için çabalamaktadır. Aldığı “kola içmek haramdır” duyumu üzerine hiçbir şekilde şüpheyne mahal vermeden hayatından kolayı çıkardığını ifade etmiştir. İçerisinde ne olduğunu bilmemek onun için şüphe oluşturmaktadır. Eşinin her yağ ve peyniri almamasını da şüpheyne mahal vermemek üzerinden açıklamaktadır. Kasıtlı ya da kasıtsız, aldıkları ürünlerin içerisinde çıkacak dine uygun olmayan her maddeye karşı bir önlem almaktadırlar. Havva Hanım'ın cümle içerisinde sıklıkla “Elhamdülillah” gibi şükür ifadeleri kullandığı görülmekte, bu da hayatında dini ön plana aldığını göstermektedir

3.2.4.3. “Özensizlik: Fakir Gibi Giyinmek”

Bourdieu’ye göre (2021, s. 258-259), alt sınıflar giyim konusunda en çok işleve önem vermektedir. Onlar için verilen paranın karşılığını ve bir üründen alınabilecek en fazla verimi alabilmek önemlidir. Alt sınıf için ev içi, giyim-kuşam açısından özgür olunabilen bir alandır bu nedenle ev içerisinde giyilen terliğin, atletin ya da hırkanın hiçbir önemi yoktur. Ancak durum orta sınıflar için tam tersidir. Orta üst sınıf ev içinde ve özellikle ev dışında dış görünüş için kaygılanmakta ve kaygılarını en aza indirmek üzere giyim alışverişi yapmaktadırlar. Orta üst sınıf için mühim olan paranın karşılığını alabilmek ya da en fazla verim için uğraşmak değildir, mühim olan şık ve kaliteli görünmek, modaya uymaktır.

Gösterişçi tüketim, eski zamanlardan beri varlığını sürdüren bir tüketim davranışdır. Bireyler tüketimle var olurlar ve yaptıkları tüketimlerin kendilerine prestij ve statü sağladığını düşünürler. Gösterişçi tüketim; gelir seviyesi, statü, lüks, ürün deneyimi, tercih ve beğeniler, çevre, marka ve moda etkisinde yapılabilmektedir. Günümüzde marka ve markaların özelliklerine yapılan vurgular artmıştır, bunun sebebi gösterişçi tüketimdir (O’cass & McEwen, 2004, s. 25). Veblen (2014, s. 104), toplumların ekonomik ilişkilerini sınıfsal farklılaşmalara dayandırarak açıklamıştır. Ona göre üst sınıf ve üst sınıfa benzemek isteyen sosyal sınıflar alış-verişi gösteriş amacıyla yapmaktadır. Gösterişçi tüketimde tüketilecek ürünler alelade belirlenmemektedir bu nedenle yapılan her tüketim gösterişçi tüketim sınıfında değildir. Gösterişçi tüketim için önemli olan o ürünün sağladığı prestij miktarıdır. Bu yalnızca marka ürünler özelinde gelişmez, insanlar için ulaşılmaz olan ya da çevreleri için dikkat çekici olan ürünlerle gerçekleşir. Bireyler içerisinde bulundukları alanlara uygun tüketim alışkanlıkları geliştirirler. Bireylerin sosyal çevresi için hangi ürünler prestij sağlıyorsa, o ürünler tüketici tatminini artırmaktadır (Güllülü vd., 2010, s. 105).

90’larda televizyonun, 2000’lerde internetin hemen hemen tüm evlere girmesiyle birlikte moda algısı yüzünü Batı’ya çevirmiş ve dindar ya da seküler fark etmeksizin etkisi altına almıştır. Bu değişimler beraberinde dindar bireylerin de tüketim algıları üzerinde büyük etkileme gücüne sahip olmuştur. Dindar bireylerin

tüketim algılarının değişimi toplumsal normların dönüşümüne sebep olmuştur (Özbolet, 2015, s. 19). Tüketim algıları değişen dindar bireyler, dini yaşama uygun olarak gördükleri modayı kendi hayatlarıyla birleştirmişlerdir. Ancak modanın benimsenip dini yaşantıların içerisine dahil edilmesi tüketimin artmasına sebep olmaktadır. Nilüfer Göle (2012, s.41), “Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar” isimli çalışmasında dindar bireylerdeki moda ile paralel olarak ilerleme eğilimini “İslam’ın yeni kamusal yüzleri” olarak tasvir etmiştir. Ekonomik sermaye olarak üst sınıf mensubu olan bireylerde hac ve umre ibadetleri önemli derecede artmakta fakat bu durum İslam’ın özü ile çelişmektedir. Bireyler ibadetlerini yalnızca ibadet olmaktan çıkarmış, dini turizm haline getirmişlerdir. Yapılan araştırmalar camii cemaatinde herhangi bir artışın olmadığını hatta günbegün azaldığını göstermekteyken; dini tören, dini yemek etkinliği, her açıdan özenilmiş dini sohbetlerin arttığını göstermektedir (Özbolet, 2015, s.83). Dindarlığın yaşanmasında moda etkisi, dindarlığın içinin boşaltılmasına sebep olmaktadır çünkü İslam dini için gereksiz her tüketim israf olarak nitelendirilir. Dindar bireyler israfın kaçınılması gereken bir davranış olduğunu bilmekte fakat gösterişçi tüketim eğilimi olan dindarlar bunu önemli ve zorunlu ihtiyaç olarak kabul ederek iç huzurlarını sağlamaktadır. Weber (2008, s. 151), bireylerin gelirleri ve dini tutumları arasında ilişki olduğunu ifade etmiştir. Ona göre gelir arttıkça dindarlık zayıflamaktadır. Artan gelir ile birlikte insanlar gösterişçi tüketime yönelmektedir.

Ben öyle çok kıyafet almam ki. Bu üzerimdeki etekle bluzu annem yirmi sene önce almıştı. Ben kıyafetime çok özen gösteririm, öyle paldır küldür yırtık pırtık giymem, giyeyim de hemen eskisin demem. Kıyafetlerim hep yirmi-yirmi beş senelik. Dikkat ederim, tertemiz asarım ütülerim. Ter kokmuyorsa, üzerinde yırtık pırtık yoksa o kıyafet güzeldir benim için. Ne yapayım al desem çocuklardan fırsat gelmiyor ki kızım. Eşimin montu felaket eskimiş, mecbur almamız gerekti 600 milyon bir monta verdik geldik, çok zor verdik. O da incecik bir şeydi. Bana da ihtiyaç mesela ama ben diyemedim, benim de mantolarım çok kötü oldu bir de zayıflayınca iyice kötüleşti ama ben diyemedim. Zayıflayınca kendim daralttım ama modelleri de bozuldu “ama boşver Münevver sanki bir yere mi gidiyorsun azıcık daha dur” diye diye kendimi oyalıyorum. Etek metek istiyor muyum? İstiyorum ama olanları giyiyorum. Bir yere gidince de “ana şu bluzu da alayım dalıma” diyemem, eli boş gelirim. Annem babam

alır bana kıyafet mesela, şu etek çok güzelmiş derim, babam duyar alır onu bana, ancak öyle kıyafetim olur. Eşim bana bugüne kadar bir etek bluz almış değil (Münevver Hanım, 44, Karatay).

Münevver Hanım, aldığı kıyafetleri uzun yıllar kullandığını bu sebeple kıyafetlerine özen gösterdiğini, temiz kullandığını ve ömrünü uzattığını belirtmiştir. Ekonomik sermayenin sağladığı maddi refahtan yoksunluk Münevver Hanım'ın tüketim alışkanlıklarını da paralel olarak etkilemektedir. Yalnızca zorunlu tüketim yaptığını belirten görüşmecimiz, çoğu zaman ihtiyaç olduğunda bile rahatlıkla bir ürün satın alamadığını dile getirmektedir. Karatay ve Meram ilçelerindeki görüşmecilerimizin ekonomik sermaye olarak alt ve üst sınıfı temsil ettiği, tüketim alışkanlıkları ile yeniden onaylanmıştır.

Normalde uzun eteğim, penye bluzum, kışsa triko bluzum, çiçekli eşarbım hava durumuna göre kalın çorap patik giyerim, yazsa ince çorap giyerim. Bir yere gideceksem ya da misafirim gelecekse biraz daha kalitelisini giyerim, gezmelik diyoruz biz, gezmelik kıyafetler giyeriz. Ama öyle evde şık şık giyineyim demem, çünkü her dakika bir iş oluyor, aksi oluyor. Yeni aldığın bir kıyafetin üzerine bir şeyler sıçırıyor. O konuda takıntım var mesela bir yere gezmeye gitsem gelsem hemen günlük kıyafetlerimi giyerim. Kimisi işi bitirdikten sonra giyinir süslenir oturur o tarzda bir bayan değilim. Ben kara renkleri çok severim genelde de pazardan alırım giydiklerimi (Hacer Hanım, 65, Karatay).

Karatay ilçesinde yaşayan Hacer Hanım ev işlerini yaparken kıyafetlerine zarar verebileceğini ve bu durumdan sakınmak için ev içerisinde özenli giyinmediğini belirtmiştir. Hacer Hanım'ın bu ifadeleri Bourdieu'nün sözlerini destekler niteliktedir. Her iki katılımcımız da kıyafetlerinden örnekler verirken dini kurallara uygun olarak giyindiklerini bize göstermiştir.

Ben daha çok gösterişli ve şık giyiniyorum, eşim “bunu giyme sanki rahatsızmışsın gibi hissediyorum” der, spor giyindiğimde bayılır mesela ama spor giyinmiyorum. Sanki böyle özenmemişim, ciddiye almamışım ya da giyecek bir kıyafetim yokmuş fakirmişim gibi hissediyorum. Etek giymeyi hiç sevmem, kapalıları olmuyor (Elif Hanım, 44, Meram).

Elif Hanım, kıyafet tercihini şık ve gösterişli kıyafetlerden yana kullandığını ifade etmiştir. Onun için kıyafet, yalnızca bir kıyafet değil üzerinde mesajlar barındıran nesnedir. Bu nedenle şık ve gösterişli olmayan herhangi bir kıyafetin “fakirlik” göstergesi olduğunu düşünmektedir.

Kıyafetlerimi Network ve Damat’tan alırım başka yerden almam. Kombin yapmayı önemserim mümkün olduğunca yakıştırmaya çalışırım. Ayakkabıyı Tergan ya da Kemal Tanca’dan alırım, Konya dışından alırsam Togo falan olabilir ama ağırlıkla bu iki mağazadan alırım. Ayakkabıda ilk rahatlığa bakarım, sonra modeline en son rengine bakarım. Özellikle tercih ettiğim bir renk yok ama kot tarzı çok giyiyorum rahat olduğu için, genelde koyu mavi ya da çok açık mavi şeklinde oluyor. Takım elbiselerim siyah ya da lacivettir düzdür (Serkan Bey, 48, Meram).

Seçil, Setrems, Ottoman Butik, Havzan ve Yaka’daki butiklerden alışveriş yaparım. Çantayı çok severim meraklıyım. Şık olması benim için çok önemli. Bir düğün dernek oldu mu tabii ki Kemal Tanca’dır gidilir oradan alınır (Hayriye Hanım, 53, Meram).

Meram ilçesindeki görüşmecilerimizde, Karatay ilçesinde rastlamadığımız giyim tarzlarını “marka” üzerinden anlatma durumu görülmüştür. Meram ilçesindeki görüşmecilerimizin tercih ettikleri markaların ortak özelliği maddi açıdan lüks olarak sınıflandırabileceğimiz markalar olmasıdır.

Benim gardırobum çok zengin otuz çeşit gömleğim otuz çeşit tişörtüm var. Takım elbiseyi çok fazla giyemiyorum, yedi sekiz çeşit takım elbisem var, deri ceketim var çok güzel çok kaliteli (Mustafa Bey, 75, Meram).

Giyinirken düzgün güzel şeyler almayı severim, kaliteli olmasını isterim. Vakko’yu tercih ederim genellikle, Sarar, ... Önceden Konya’da bu mağazalar yoktu o yüzden şehir dışından alışveriş yapardım. Benim marka takıntım yok ama mesela Vakko’dan bir kazak alıyorsunuz artık eskisin diye gözüne bakıyorsunuz, ama diğer taraftan ucuz diye bir şey alıyorsunuz iki gün sonra kabarıyor, yakası sünüyor kolları sünüyor. Kıyafetlerimi hiçbir zaman rastgele giymem. Modayı takip etmeye çalışırım, iki gün önce cumhurbaşkanı kruvaze çizgili mavi bir takım giymiş harika bir şeydi. Kravata

özellikle dikkat ederim. Bakarım bazılarına, ceketinin yakası arkaya kaçıyor, bedenine oturmamış, onlara takılır gözüm.

...Mesela bir iş görüşmesine gidiyorsunuz, ben böyle işler yapıyorum diye anlatıyorsunuz karşınızdaki sizi süzüyor, sıradan bir arabayla gelmişsiniz, kılığınıza kıyafetinize bakıyor kemerli çarşıdan alınmış bir kıyafet, ayakkabınız da oradan. Anlattıklarınızla kılığınız uyuşmuyor maalesef. Sizin yaptığınız işle kıyafetlerinizin örtüşmesi gerekir. Bazı insanlar sonradan görmedir ve varlık üzerine iki numara büyük gelir, emanet ceket giymiş gibi olur (Hakan Bey, 55, Meram).

Meram ilçesinde yaşamakta olan katılımcılarımız giyimlerine ve markalara oldukça önem vermekte, sıklıkla kıyafet alışverişi yapmakta olduklarını belirtmişlerdir. Tercih ettikleri mağazalar ortalama üstü fiyatlar barındıran mağazalardır ve Meram'daki katılımcılar için semboller ve simgeler oldukça önemlidir. Hakan Bey'in ifadeleri, "Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu" isimli eseri aklımıza getirmektedir. Hakan Bey'e göre kişiler o an neyi temsil ediyorsa, temsil ettiği konuma "layık" bir görünüme sahip olmalıdır. Hakan Bey için sunulan benlik ve kişisel vitrin, içerisinde bulunulan konumla alakalı olmalıdır. Bireylerin kullandıkları simge ve semboller, başarı ve yetkinliklerinin teminatı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.4.4. Tüketim Kriteri: Gösteriş ya da İşlev

Sosyal sınıfların tüketim eylemi üzerindeki etkisini önceki başlıklarımızda ele almıştık. Katılımcıların mobilya tercihleri ve değiştirme sıklıkları da sosyal sınıflar bağlamında gelişmektedir. Orta üst sınıfa mensup olan bireyler mobilya tercihlerinde marka ve gösterişi gözetirken; alt sınıfa mensup bireyler ise yalnızca işlev odaklıdır.

Karatay ilçesinde yaşamakta olan Ayşe Hanım bu zamana kadar hiç mobilya alışverişi yapmadığını belirtmiştir. Geniş/geleneksel ailede yaşam sürmüş ve eşinin ailesinin eşyalarını kullanmıştır. Sade ve gösterişsiz eşyaları sevdiğini söyleyen Ayşe Hanım, dekoratif eşyaları "üç buçukçudan ve sosyete pazarından" aldığını ifade etmiştir. Dekoratif eşya tercihini dini inançları doğrultusunda yaptığını belirtmiştir.

Evime eşya alırken param varsa ona göre dikkat ederim, aldığım bir şeyin güzel olmasını severim, öyle şeylere dikkat ederim ama elimdeki paradan fazlasını istemem. Bana ne uygunsa onu alırım. Gidip pahalı olan bir şeyi almam ben, kullanışını çok önemserim. Dekoratif eşya severim, mesela üç buçukçudan, sosyete pazarından uygun bir şey bulursam alırım. Allah ve Muhammed yazılı biblolarım vardı mesela. Çok gösterişi kalabalığı sevmem, sade olsun isterim. Duvarı sadece perde ve saat olsun isterim. Ben mobilya almadım, gelin geldiğimde varmış. Ben eve geldiğimde evde eşya vardı, şu kanepelerin, şu da vitrinin dediler. Ben de her şeyi beğenerek almayı isterdim ama olmadı ben hiç öyle şeyler yaşamadım (Ayşe Hanım, 51, Karatay).

Ayşe Hanım’a benzer bir ifade de Lütfiye Hanım’dan gelmektedir. Lütfiye Hanım da mobilyalarını kendisi almadığını ve hiç değiştirmedğini dile getirmiştir.

Ben eşyaların ucuz ve rahat olmasına dikkat ederim. Ben dekoratif eşyaları falan hiç görmedim hay yavrum. Biz mobilya falan almadık hiç, ben geldiğimde vardı. Ben bir eşyayı ömür boyu kullanırım biz hiç değiştirmeyiz (Lütfiye Hanım, 60, Karatay).

Gülşen Hanım da kendi sosyal sınıfında yaşayan görüşmecilerimize paralel olarak gösterişe karşı olduğunu, dekoratif eşyalarını “üç buçukçudan” aldığını ve aldığı ürünlerin genellikle dini objeler olduğunu ifade etmiştir.

Gösterişe tamamen karşıyım asla öyle bir şey olmaması gerekir. Dekoratif eşyaları genelde milyoncudan alırım, gider bakarım hoş bir şey görür alırım, kuş gibi, Allah lafzı gibi... Çok almayı sevmem. Mobilyalarımı alalı on iki sene oldu hala kullanıyorum. Bir mağazadan almıştık adını hatırlamıyorum. Önceden oturma grubumuz yoktu köşe minderimiz vardı onu başka birine verip oturma grubu aldık (Gülşen Hanım, 54, Karatay).

Önceden dekoratif eşyayı severdim ama şimdi çok gözüme batıyor. Üç buçukçada denk gelince alırdım eskiden. Biz mobilyaları sanayide yaptırttık o yüzden değiştirmiyoruz hiç (Aleyna Hanım 27, Karatay).

Dekoratif eşya süs falan fazla almam ben. Ama tabi biz kırsal kesimde oturuyoruz eski ve müstakil bizim evimiz buna ihtiyaç duymuyorum almam biblo falan. Sık mobilya değiştirenlerden değiliz, zamanında eşim çalışmış liseye giderken mobilyacıda, biz evleneceğimizde oradan aldıydı sonra da iki tane çocuklar otursunlar yatsınlar diye çekyat aldık onu da gitti arkadaşından aldı öyle gidip ille de belli başlı şuradan alalım marka olsun gibi bir düşüncemiz yok (Hediye Hanım, 52, Karatay).

Karatay ilçesindeki görüşmecilerimizin çoğu geniş/geleneksel ailede yaşamaktadır. Geleneksel ailelerde yaşadıkları için mobilyalarının kayınvalide ve kayınpederlerinden kaldığını dile getirmişlerdir. Dekoratif eşya seçimlerini “üç buçukçu” ismi verilen züccaciyelerden uygun fiyatlı olarak aldıklarını belirten görüşmecilerimiz genelde dini inançlarını yansıtan objeler aldıklarını ifade etmişlerdir. Karatay ilçesindeki görüşmecilerimiz gösteriş sevmediklerini ve her zaman sadelikten yana olduklarını ifade etmiş, eşyaların işlevini önemsediklerini belirtmişlerdir.

Orta üst sosyal sınıfı temsil eden Meram ilçesinde ise durum Karatay ilçesine göre oldukça farklıdır. Meram ilçesinde tüketim amaçları, mağazalar ve eşyaların kullanım sıklıkları değişiklik göstermektedir.

Evime eşya alırken ilk önce gösterişli mi diye bakarım. Ve kimsede var mı yok mu diye bakarım, aldıysam da hemen story atmam çünkü kimse benim evimde görmeden başkasında görmesin diye. Asla bir eşyanın işlevine falan dikkat etmem, fotoğrafını çekeyim herkes ilk bende görsün yeter. Lucky Art diye bir marka var oradan alırım genelde aksesuarları. Ama bir kıstasım yok benim için güzel olsun başkasında olmasın yeter. Başkasında görüp çok beğensem bile almam mesela. Konya’da hep avangart mobilyalar var, İnegöl’de Mobili var orada tam benim istediklerimden vardı oraya gittik. Mobilyaların çoğunu Bursa’dan aldık ama yatak odasını Gürbüzogulları’ndan aldık, bir de benim annem mobilya çok değiştirir o yüzden çok hakimiz bunlara. Annem üç yıl geçmeden mobilyaları mutlaka değiştirir, daha erken değiştirdiği bile olur, asla eskimesini beklemeyiz (Merve Hanım, 27, Meram).

Merve Hanım, tüketim yaparken önceliğinin gösteriş ve eşsizlik olduğunu dile getirmiştir. Bir eşyanın gösterişli ve eşsiz olmasının, eşyanın işlevinden daha önemli olduğunu belirtmektedir. Sıklıkla mobilya değiştirdiğini ifade eden Merve Hanım, yalnızca Konya'dan alışveriş yapmamakta, kendi tarz ve zevkine uygun ürün nerede varsa oraya gitmektedir.

Aldığım eşyanın kalitesine dikkat ederim, zevkime uyuyor mu uymuyor mu çok önemli ve en son fiyatına bakarım. Beğendiğim bir şeye alırım. Dekoratif eşyaları çok severim, kendim almam ama eşimle karar veririm. Hoş güzel durur öyle şeyler saat ayna gibi mesela onlara hayır demem. Mobilyalarımızı, oturma odasını Cupon'dan aldım, televizyonluğum Köprülü, misafir odam Köprülü, avizelerimiz Aktekin ve Kandil. Mobilyaları alırken Cupon ve Köprülü'den şaşmam. Buralarda beğenebileceğimiz bize hitap eden ürünler var (Abdullah Bey, 54, Meram).

Karatay ilçesinde tüketim yapılırken öncelikli kriter ürünün fiyatıyken; Meram ilçesinde fiyat en son kriter olarak belirtilmektedir.

Konya'nın bazı lüks mağazaları var oralara gidiyoruz. Sanremo Concept var, Mikasamoor var... Köprülü mobilyadan alırsız mobilyaları da. Yirmi dört senede dört kere oturma odası, üç kere salon takımı değiştirdim (Zeynep Hanım, 43, Meram).

Biz mobilyaları Köprülü'den alırsız, 8-10 yılda bir değiştiririz (Ahmet Bey, 63, Meram).

Mobilyalarımızı alırken önce Konya'ya baktık pek kafamıza yatmadı, Ankara'ya da hızlı tren yeni başlamıştı hadi hem gezelim hem de mobilyaya bakalım dedik gittik kısmet oradanmış oradan aldık. Bu evimize taşınınca aldık bu mobilyaları (Hayriye Hanım, 53, Meram).

Ben dekoratif eşyaları falan çok severim, Madame Coco'dan falan alırım. Mobilyalarımızı Konya'dan aldık. Köprülü ve İstikbalden aldık. Çoğunu

Köprülüden aldık ama. Beş on sene kullanırız mobilyaları. Ben köprülü dışında Konya'dan mobilya falan almam (Mustafa Bey, 75, Meram).

Meram ilçesinde yaşayan görüşmecilerimizin yaygın olarak Köprülü Mobilya'dan alışveriş yaptıkları görülmektedir. Köprülü Mobilya fiyat olarak üst sınıfta ürünler satan bir mağazadır. Meram ilçesindeki görüşmecilerimizde sıklıkla bu mağazadan alışveriş yapılmasını yalnızca ekonomik durum ile açıklamak eksik bir yorum olacaktır. Sosyal sınıfları içerisinde bu ve buna benzer mağazalar statü göstergesi olarak görülmektedir. Diğer sosyal sınıfların erişmekte güçlük çektiği ürünlerin tüketimi, statü ve toplumsal konum için yapılan gösterişçi tüketime örnek olarak gösterilebilir. Karatay ilçesindeki görüşmecilerimiz çoğunlukla hayatlarında hiç mobilya almadıklarını söylerken; Meram ilçesindeki görüşmecilerimiz sıklıkla mobilya değiştirdiklerini ve mobilya alırken yalnızca Konya'ya bağlı kalmadıklarını dile getirmiştir. Derinlemesine görüşmeleri ev ya da ofislerinde gerçekleştirdiğimiz görüşmecilerimizin evlerinde çoğunlukla dini objelerin olduğu dikkat çekmiştir (Ek 2 kısmında fotoğraflara yer verilmiştir). Dini objeler Meram ve Karatay ilçesinde yaygın olarak kullanılmaktadır ancak iki sosyal sınıftaki ürünlerin farkı ürünlerin fiyatlarıdır.

3.2.4.5. Tepkisel Müslümanlık

Dindarlık, sosyal hayata, tüketim alışkanlıklarına ve düşünce yapısına sirayet eden bir inanç sistemidir. Dindar bireyler inançları doğrultusunda yaşam tarzlarını düzenler ve dini kurallara aykırı buldukları eylemleri gerçekleştirmemeye çalışırlar. Özel günlerin kutlanması bazı görüşmecilerimiz tarafından “gayri müslim” eylemi olarak nitelendirilmektedir. Bu alışkanlıkların sürdürülmesinin kendi dindarlıkları ile çelişeceğini ifade etmekteledir. Meram ilçesinde yaşayan Serkan Bey, gündelik hayatlarında akşamları çay içip pasta yeme rutinlerinin olduğunu ancak özel günlerde başka dine inanan kişilere benzememek adına rutinlerini gerçekleştirmediklerini ifade etmektedir.

Özel günleri tabii ki kutlarız. Yılbaşı dışında, yılbaşını özellikle kutlamayız. Biz her akşam çay kahve kuruyemiş pasta yeriz fixtir bu. Ama özellikle yılbaşı

gecesi akşamında yemeyiz bunları... Allah için Hristiyan'ların o gününe bir tepki göstermek için. Ben kutlamıyorum ama benzemesi bile bana terstir. Normalde eğlence programlarına bakarız ama o gün televizyon bile açmayız (Serkan Bey, 48, Meram).

Biz asla doğum günü, yılbaşı gibi günleri kutlamayız. Müslüman olmayanların adetlerini ne ben yaparım ne çocuklarıma yaptırırım. Tesadüfen eve pasta alınsa bile doğum günü gibi günlere denk gelirse o gün o pastayı yemeyiz (Aleyna Hanım, 27, Karatay).

Karatay ilçesinde yaşayan Aleyna Hanım'ın düşünceleri de Serkan Bey'e paraleldir. Gayri müslim eylemi olarak görülen kutlama ya da pasta kesme ritüeli, özel günler dışında gerçekleştirilir ve bu şekilde tepkisel bir Müslümanlık geliştirilmiş olur. Tepkisel Müslümanlık davranışı yalnızca özel günler özelinde geçerli değildir, market alışverişlerinde de bu davranışın ortaya çıktığı görülmektedir.

Evimizin ihtiyaçlarını genelde BİM'den alırsınız. Eşim eve her şeyi yığmayı sevmez, ben söylerim o gün akşam kendisi alır gelir. Benim eşim haftalık para kazanır o yüzden arada bir şeyler söylemem, haftalık söylerim şu şu şu bitti diye, öteki haftaya kadar yetecek kadar söylerim, o düzeni ben kurdum neyin gerekli olduğunu bilirim. Ya birlikte gideriz ya da kendisi gidip alır. Yumurtayı, domatesi falan da pazardan alırsınız. Her adamdan almaz, kendi bildiği adamı vardır öyle şeylere dikkat eder. Migros'a kesinlikle gitmez mesela, çünkü orada alkol satılıyor öyle şeylere dikkat eder (Cemile Hanım, 50, Karatay).

BİM ve A101'den alırsınız ihtiyaçlarımızı. Pazarı daha çok severim ama. Migros gibi yerleri sevmem alkol mevzusunu duyduk itici geldi bize. Alkol satan yere para kazandıramayız (Gülşen Hanım, 54, Karatay).

Görüşmecilerimiz Migros marketlerden alışveriş yapmamalarını orada alkol satışının olması ile açıklamaktadır. Alkol satan marketten alışveriş yapmanın dini açıdan

“rabbim” kelimesinin büyük punto ile yazılmış olması dini benimseyip gündelik hayatlarında önemli bir yer verdiklerinin göstergesidir. Meram ilçesindeki görüşmecilerimizden farklı olarak markalara yer verilmediği görülmüştür. Meram ilçesindeki görüşmecilerimiz de dine atıf yapsalar da Karatay’daki görüşmecilerimiz kadar yoğunluk göstermemektedir.

SONUÇ

Dindarlık, kişilerin dini inançları doğrultusunda yapmakta oldukları pratiklerin devamlılığıdır. Bireylerin dini öğretilerine inanıp hayatlarına almaları ve bu öğretileri takip etmeleri dindarlık olarak nitelendirilmektedir. Dua etme, oruç tutma, hacca gitme ya da benzer ritüellerin yapılması ve sürekliliği kişilerin dindarlıkları hakkında bilgi vermektedir. Ancak dindarlık her zaman dışa vurulan eylemlerle sınırlı değildir. Kişilerin niyetleri din ekseninde belirlenebilir ve dolayısıyla dindarlık her zaman somut şekilde görülemeyebilir. Bu nokta bizi dramaturji kuramına götürmüş, hayatı bir sahne olarak ele alıp, sahne önü ve arkasında gelişen dindarlık pratiklerini sorgulamaya itmiştir. Erving Goffman (2014), insanların sosyal etkileşimlerinde sürekli tiyatral bir performans sergilediklerini söylemiştir. Sergilenen performanslar bireylerin sosyal durumları, toplumsal statüleri gibi birçok faktöre bağlı olarak gelişmektedir.

Sosyal sınıflar yalnızca ekonomik faktörler dolayısıyla ortaya çıkmamakta; kültür, eğitim, sosyal çevre, beğeni ve zevkler sosyal sınıfları oluşturmaktadır. Bireyler yaşadıkları sosyal sınıflara benzer hareket, alışkanlık ve eğilimler geliştirir. Aynı sosyal sınıf içerisinde yaşayan kişilerin aynı yatkınlık ve zevklere sahip olmaları beklenir. Sosyal sınıflar bireylerin fırsat ve kaynaklara erişiminde farklılıklara sebep olabilir. Bireylerin sosyal sınıfları doğum, miras gibi faktörlerle belirlenebildiği gibi, bireysel çaba ve yeteneklerle de belirlenebilir. Dolayısıyla sosyal sınıflar aşılmaz tabakalardan değil, soyut duvarlardan meydana gelmektedir. Sosyal faktörler gibi, din de sosyal sınıf ayrımını yeniden üreten bir etkidir. Dini pratiklerin yaşanma biçimleri sosyal sınıfların ve güç ilişkilerinin yansımalarını içerisinde barındırır.

Çalışmamızda sosyal sınıflara bağlı olarak gelişen beğeni ve tercihlerin genelde gündelik hayata, özelde ise dini pratiklere ne derece tesir ettiği araştırılmıştır. Konya'nın Meram ve Karatay ilçelerinde belirlenen örneklem çerçevesinde alt ve orta üst sınıfa mensup katılımcıların sosyo-ekonomik durumları, eğitim seviyeleri, aile tipleri, meslekleri, ideolojik görüşleri ve boş zaman faaliyetleri

bağlamında beğeni ve tercihler üzerindeki etkisi ve bu faktörlerin dini pratiklerle ilişkisi incelenmiştir. Sosyal sınıfların zemin hazırladığı dönüşümlerin bireylerin gündelik hayat ve dini pratiklerine etki ettiği düşünülmesi sebebiyle araştırma gayretine girilen bu çalışmada literatürle paralel ya da zıt olmak üzere birçok sonuç elde edilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın nicel bulguları genel olarak değerlendirildiğinde;

Araştırmaya Konya'nın iki merkez ilçesi olan Meram ve Karatay ilçelerinden toplam 415 kişi katılmıştır. Bu iki ilçenin seçilme sebebi, sosyal sınıf olarak farklı sınıfların temsilini sağladıkları düşüncesidir. Araştırmaya 18 yaş altı bireyler dahil edilmemiş, katılımcıların büyük çoğunluğunun 26-40 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Meram ilçesindeki yaş ortalaması 34'ken; Karatay ilçesindeki yaş ortalaması 39'dur. Bu durum her iki ilçede benzer yaş grubunun yoğunlukta olduğunu göstermektedir. Her iki ilçede de katılımcılarımızın çoğunluğunun medeni durumunun evli olduğu görülmektedir. Ancak evli katılımcılarımız Karatay ilçesinde daha büyük bir oranı kapsamaktadır. Karatay ilçesinde medeni durumu evli olan katılımcılarımızın, Meram ilçesine göre büyük oranda fazla olması, evliliklerin daha erken yaşta yapıldığı öngörüsünü yapmamıza sebep olmuştur. Öngörümüz doğrultusunda her iki ilçedeki 18-25 yaş arası gençlerin medeni durum oranlarına bakılmış, Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımızda genç evliliğin daha yaygın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürdeki çalışmalar ışığında değerlendirildiğinde bu sonucun ekonomik güç, eğitim seviyesi, dini tutumlar gibi faktörlere bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülmüştür.

Meram ilçesindeki katılımcılarımızın büyük çoğunluğu kendilerini Atatürkçü olarak tanımlarken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın büyük çoğunluğu ise kendilerini dindar olarak tanımlamaktadır. Dinin, Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın kendilerini tanımlamaktaki ilk seçenekleri olması, kendilerini ve hayatlarını din ekseninde yönlendirdikleri sonucunu çıkarmamızı sağlamaktadır. Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın hayatlarında din, kendilerini ifade etme, toplumsal konumlarını belirleme aracıdır.

Sosyal sınıfların farklılıklarını oluşturan faktörlerden biri olan eğitim durumuna bakıldığında ilçeler arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. İşlevselci kurama göre sosyal sınıflar arasındaki eğitim farklılıkları okul dışı faktörlere de bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Kültürel sermaye için servet ve güç önemli etkenlerdir. Üst ve orta üst sınıftaki bireyler egemen kültürde toplumsallaştıkları için avantajlı durumdadır. Aynı zamanda bu bireyler okul öncesi dönemde birtakım bilgi ve becerilere aşina olma şansını yakalayabildikleri için kültürel sermaye seviyeleri diğer sosyal sınıflara göre daha hızlı artmaktadır.

Bourdieu'ye göre (2021) sosyal sınıflar için yalnızca kişilerin kendi eğitim durumları değil, toplumsal kökenleri de yani anne-babalarının eğitim durumları da önemlidir. Bu doğrultuda katılımcılarımızın anne ve babalarının eğitim durumlarına bakıldığında ilçelere göre anlamlı farklılıklar gösterdikleri görülmektedir. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın anne ve babalarının eğitim durumu, Karatay ilçesine oranla daha yüksektir. Toplumsal köken olarak bakıldığında katılımcılarımızın çocuklarının hangi okullara gittikleri de önem arz etmektedir. Katılımcılarımızın çocuklarının hangi okullara gittiklerine ilçeler bazında bakıldığı zaman anlamlı farklılık bulunmuştur. Meram ilçesindeki katılımcılarımızın çocuklarının büyük çoğunluğu özel okula giderken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın çocukları yüksek oranda devlet okuluna gitmektedir. Bu durum iki ilçe arasındaki ekonomik sermaye farklılığı ile açıklanmaktadır. Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın çocuklarının büyük bir kısmının da imam hatip ortaokul ve liselerine gittikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılarımızın aile tiplerinde ilçeler arasında anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Sosyal sınıf olarak orta üst sınıfa temsil eden Meram ilçesinde çekirdek aile tipi yaygınken; alt sınıfa temsil eden Karatay ilçesinde geniş/geleneksel aile tipinin yaygın olduğu görülmüştür. Literatür incelendiğinde aile tiplerinde geniş aileden, çekirdek ailelere doğru bir dönüşüm yaşandıkça kadınların evlilik yaşlarının da yükseldiği görülmektedir. Bunun önemli nedenlerinden biri kadınların eğitim seviyelerinin artmasıdır. Ekonomik güç ve özgürlüğe ulaşan kadınlarda evlilik yaşları uzamaktadır. Araştırmamızda Karatay ilçesindeki 18-25 yaş arası kadınların

evlilik oranlarının Meram ilçesine göre daha yüksek olduğu gözlemlendiği için ikinci aşamada eğitim düzeylerinin karşılaştırılma ihtiyacı hasıl olmuştur. Ancak 18-25 yaş arası kadın katılımcılarımızın eğitim seviyeleri ilçelere göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Meslekler ve sosyal sınıflar karşılıklı olarak birbirini etkileyen değişkenlerdir. Meslekler; bireylerin eğitim, nitelik, beceri, deneyim ve ekonomik sermayeleri ile yakından alakalıdır. Dolayısıyla eğitim ve ekonomik seviyenin üst sınıfla temsil edildiği Meram ilçesinde yüksek statülü ve yüksek ücretli meslekler icra edilirken, Karatay ilçesinde ise düşük ücretli ve düşük statülü mesleklerin icra edildiği görülmektedir.

Sosyo-ekonomik düzey, kişilerin gelir, meslek, eğitim gibi faktörlere bağlı olarak belirlenen toplumsal konumlarıdır. Bireylerin sosyo-ekonomik düzeyleri toplum içerisindeki konumlarının belirlenmesinde önemli bir yer tutar. Böylece sosyo-ekonomik düzey, sosyal sınıfları da belirlemektedir. Sosyal sınıf olarak farklılaşan Meram ve Karatay ilçelerinde katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

İlçeler arasında muhafazakarlık ve dindarlık seviyelerine bakıldığında anlamlı farklılıkların olduğu görülmektedir. Meram ilçesinde yaşamakta olan katılımcılarımız, Karatay ilçesinde yaşayan katılımcılarımıza göre daha düşük muhafazakarlık ve dindarlık seviyelerine sahiptir. Anlamlı farklılığı sosyal sınıflar bağlamında açıklamak mümkündür. Ancak anne ve baba dindarlığı ilçelere bağlı olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Her iki ilçede de anne ve babalar yüksek derece dindar olarak görülmektedir.

Literatürde din ve cinsiyet ilişkisi üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Genel kanı kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklere oranla daha fazla olması üzerinedir ancak yapılan çalışmalarda çok çeşitli bulgular elde edilmiştir bu nedenle genelleme yapmak mümkün değildir. Dolayısıyla çalışmalarda farklı sonuçlar çıkabilmekte ve ortak kanıya ulaşılamamaktadır. Bu çalışmada da her iki ilçede katılımcıların

cinsiyetleri ve dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde yaş ve dindarlık seviyesi arasında doğru orantı olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmada da literatürdeki sonuçlara paralel olarak Meram ve Karatay ilçesinde yaş arttıkça dindarlık puanlarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. En yüksek dindarlık puan ortalamaları 56-70 yaş aralığında görülürken, en düşük dindarlık puan ortalamaları 18-25 yaş aralığında görülmüştür.

Yapılan çalışmalarda görülen yaygın sonuç evlilerin dindarlık seviyelerinin bekarlara göre yüksek olduğu yönündedir. Meram ve Karatay ilçelerinde de medeni durumun dindarlık seviyesine etkisi literatüre paralel olarak gelişmektedir. Çalışmamızda evli ve eşi vefat etmiş bireylerin dindarlık puanlarının bekar bireylere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürdeki çalışmalarda köyden kente göç edildikçe dindarlık düzeyinin zayıfladığı, kırsal alanlarda tevekkül ve teslimiyet duygularının daha yoğun şekilde yaşandığı görülmektedir. Bu çalışma özelinde de en uzun süre yaşanan yer, bireylerin dindarlık puanları üzerinde etkileyici bir faktör olarak görülmektedir. Hayatının en uzun süresini köyde geçiren katılımcılarımızın dindarlık puanlarının hayatlarının en uzun süresini şehir ve büyükşehirde geçirmiş olan katılımcılarımızdan yüksek olduğu görülmektedir. Köylerin dışa kapalı yapısı, gelenekselciliği devam ettirmektedir ve kişiler üzerinde oluşan baskılar dindarlık seviyesinin yüksek görülmesine sebep olarak gösterilebilir.

Bu çalışmada ilçeler ve dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karatay ilçesinde yaşamakta olan katılımcıların dindarlık puanlarının, Meram ilçesindeki katılımcılarımıza göre daha yüksek olduğu görülmüştür ve dindarlık seviyesi için yaşanan ilçenin ayırt edici özellik taşıdığı çıkarımı yapılabilmektedir.

İdeolojik görüşler, kişilerin siyaset, ekonomi, kültür gibi konularda sahip olduğu fikirler, inançlar ve değerler bütünüdür. Bireylerin dünya görüşünü, inanç

sistemini ve toplumsal değerlerini yansıtır. İdeolojik görüşler, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kişinin tutumunu, davranışını ve tercihlerini etkileyebilir. Bu bağlamda katılımcıların ideolojileri ve dindarlık puanları arasındaki ilişkiye bakıldığında, Meram ve Karatay ilçelerinde de ideolojik görüş ve dindarlık puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Meram ve Karatay ilçeleri özelinde kendilerini sosyal demokrat, liberal ve Atatürkçü olarak tanımlayan katılımcıların daha düşük dindarlık puanına sahip olduğu görülmektedir.

Yapılan çalışmalardaki genel kanı eğitim durumunun yükselmesi ile dindarlık seviyesinin düştüğü yönündedir. Kişilerin kendi eğitimleri kadar ebeveynlerinin eğitim seviyeleri de önem arz etmektedir. Ebeveyn eğitim durumu yükseldikçe de, kişilerin dindarlık seviyeleri düşmektedir. Bu çalışmada da katılımcıların kendilerinin ve anne-babalarının eğitim durumları ile dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. İki ilçe özelinde katılımcıların kendilerinin ve anne-babalarının eğitim durumu yükseldikçe, dini tutum düzeyleri azalmaktadır. Meram ve Karatay ilçelerinde en yüksek dindarlık puanı lisansüstü eğitim alan kişilerde ya da anne-babası lisansüstü eğitim almış kişilerde görülmüştür.

Meram ve Karatay ilçelerinde katılımcıların yaşadıkları aile tipleri ve dindarlık seviyeleri arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Geniş ailede yaşayan katılımcılarımızın dindarlık puanları, yalnız ya da çekirdek ailede yaşayan katılımcılarımıza göre daha yüksektir. En yüksek dindarlık puan ortalamasına geniş ailede yaşayan katılımcılarımız sahipken; en düşük dindarlık puan ortalamasına yalnız yaşayan katılımcılarımız sahiptir.

Meram ve Karatay ilçelerinde meslekler ile dindarlık puanları arasında anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ev hanımı katılımcılarımızın dindarlık puanları; serbest meslek sahiplerinden, tüccar/sanayicilerden ve çiftçilerden daha yüksektir. Aynı zamanda işçi katılımcılarımızın dindarlık puanlarının öğrencilerden, serbest meslek sahiplerinden, tüccar/sanayicilerden ve çiftçilerden daha yüksek olarak ortaya çıkmaktadır. En yüksek dindarlık puan ortalaması işçi katılımcılarımızda, en düşük dindarlık puan ortalaması serbest meslek sahibi katılımcılarımızda görülmüştür.

Çalışmamız özelinde sosyo-ekonomik durum ile dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Meram ve Karatay ilçelerindeki katılımcıların sosyo-ekonomik durumları dindarlık puanlarını etkilemektedir. Sosyo-ekonomik durumunu alt olarak bildiren katılımcılarımızın dindarlık puanları; sosyo-ekonomik düzeyi orta alt, orta ve orta üst olan katılımcılarımızdan daha yüksektir.

Sadaka, İslam dininde gönüllülük esasına dayalı olarak maddi durumu düşük kimselere yapılan yardımdır. İslam dininde yerine getirebilmek için maddiyatın gerekli olduğu birkaç ibadetten biridir. Bu nedenle sadaka vermek ve kişisel gelir arasındaki ilişki merak edilmiş ve bizi iki değişken arasındaki farklılığa bakmaya itmiştir. Ancak kişisel gelirler ile sadaka verme eylemi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Kişisel gelir, sadaka verme ibadetini gerçekleştirmek için etkili bir faktör olarak görülmemiştir.

Katılımcıların yaşları ve ailelerinin aylık ortalama gelirleri ile dindarlık puanları arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonucunda, katılımcılarımızın yaşları yükseldikçe dindarlık puanlarının da anlamlı ve pozitif yönde yükseldiği; ailelerinin ortalama aylık gelirlerinin yükseldikçe dindarlık puanlarının düştüğü görülmüştür.

Araştırmanın nitel bulguları genel olarak değerlendirildiğinde;

Meram ilçesinden 15, Karatay ilçesinden 15 olmak üzere toplam 30 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda katılımcılarımızın gündelik hayatlarına dair önemli bilgiler elde edilmiş ve rutinleri öğrenilmiştir. Her iki ilçedeki görüşmecilerimiz de kendilerini en az orta seviye dindar olarak tanımlamaktadır ancak gündelik hayatlarında dini yansıtma ve benimseme biçimlerinin farklılaştığı görülmektedir. Karatay ilçesindeki görüşmecilerimiz günlerini namaz vakitlerine göre düzenlemekte, namaz vakitleri saat kavramı yerine kullanılmaktadır. Bu durum dinin gündelik hayatlarına etkisini oldukça yansıtmaktadır. Meram ilçesinde ise dünyevi işlerin bir adım önde olduğu

görülmüştür. Karatay ilçesinde önemli yer tutan iş ve görevlerin yerini Meram ilçesinde zevk ve hobiler almaktadır. Ekonomik güç, kişilerin gündelik hayatlarını etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Meram ilçesinde iş ve görevlerin yerini zevk ve hobilerin alması ekonomik gücün sağladığı bir avantajdır.

Toplumsal cinsiyetler, toplumlar tarafından kendi kültürel yapılarına uygun şekilde biyolojik cinsiyetlere atanmış rollerdir. Geçmişten beri süregelen zihniyet kalıpları sürekli gelecek nesillere aktararak devam eder. Zihniyet kalıplarının tamamen değişmesi çok zordur ve reform niteliğindedir. Ancak tamamen değişmese de birçok faktörün etkisiyle farklılıklara uğrayabilmektedir. Karatay ilçesindeki görüşmecilerimizde ev içi işlerin kadına, ev dışı işlerin ise erkeğe ait olduğu düşüncesi hakim olarak görülmektedir. Erkeğin evin rızkını getirdiği düşüncesi ile dine atıf yapılmakta ve erkeğin çalışıp para kazanması kutsanmaktadır. Meram ilçesinde ise ev içi iş bölümü yapılmakta ancak kadınlar tarafından bu durum eşlerinin iyi olmasıyla açıklanmaktadır. Ev içi işler kadının görevidir zihniyeti varlığını sürdürmekte, bunun dışına çıkılması erkeklerin bir lütfu olarak sunulmaktadır.

Gündelik hayat içerisinde duyulan sosyalleşme ihtiyacı çoğu zaman en yakındaki insanlar tarafından karşılanmaya çalışılır. Sosyal sermayeyi oluşturan bu kişiler ilk aşamada seçilebilen kişiler değil, aynı alanın içerisinde, çoğunlukla benzer hayatlar, benzer beğeniler ve benzer ekonomik, kültürel sermayelere sahip olan kişilerdir. Sosyal sınıfların getirmiş olduğu yakınlıklar kişilere bir tercih hakkı sunar: komşuluk yapmak ya da yapmamak. Karatay ilçesindeki görüşmecilerimizin geleneksel mahalle kültürünü devam ettirdikleri; Meram ilçesinde ise büyük sitelerde komşuluk ilişkilerinin günbegün kötüye gittiği gözlemlenmiştir. Karatay ilçesindeki görüşmecilerimiz komşularını dert ortağı ve aile gibi kavramlarla eşleştirirken, Meram ilçesinde komşular gözetleyen ve rahatsızlık veren kişiler olarak görülmektedir.

Sosyal sınıflar, gündelik hayat içerisinde tercih edilen mekanları da birbirinden ayırtmaktadır. Tüm beğeni ve zevkler gibi vakit geçirilen alanlar da sermayelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Sermaye bakımından alt sınıf

mensubu olan Karatay ilçesinde katılımcıların sosyal hayatlarının en düşük seviyede olduğu görülmüştür. Bunun sebebi olarak ekonomik sermaye ve erkek egemen aile yapısı vurgulanmaktadır. Karatay ilçesindeki görüşmecilerimiz camii ve mezarlık ziyaretlerine verdikleri önemden bahsederken; Meram ilçesinde yaşayan görüşmecilerimiz tarihi ve kültürel geziler yapmaktan keyif aldıklarını dile getirmiştir. Ekonomik ve kültürel sermayenin yüksek olması, kişilerin kültürel etkinliklere katılımında özel istek ve yatkınlıklarının olduğu yorumunu beraberinde getirir. Dolayısıyla mekan tercihleri de sermayeler ve sosyal sınıflar dahilinde gelişmektedir.

Gündelik yaşamda sunulan benlikler kişilerin kendilerine bir vitrin oluşturmaya sebebiyet vermektedir. Bireyler bulundukları konumlara ait davranışlar sergilerken, oluşturdukları kişisel vitrinlerle bu davranışa uygun görünüm ortaya çıkarmaktadır. Toplum tarafından, sunulan benlikler ve kişisel vitrinlerin tutarlı olması beklenir. Ancak bu durum kimi zaman Şerif Mardin'in literatüre kazandırmış olduğu mahalle baskısına dönüşebilmektedir. Mahalle baskısı, İslami düşüncelerin zamanla toplumsal baskı ve denetimi meşru görmesi dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Tesettür bir kişisel vitrin olarak nitelendirilebilir, dindar ya da inançlı konumunu ifade eden bir yansıtmadır. Toplumun bazı kesimleri tarafından kişisel vitrine tam uyum beklenmekte ve kendini dindar olarak tanımlayan ya da dini inançları yansıtacak giyime sahip olan insanların aksi bir davranışta bulunmamaları için yaptıkları gözetim ve denetim baskısını kendilerine meşru görmektelerdir.

Her şeyi satın alınabilir kılan kapitalist düzen pek tabii zamanı da satmayı gözden kaçırmamıştır. Gün içerisinde “iş” ve vakit kaybı olarak gördüğümüz, az ya da çok zaman ayırmayı gerektirecek pek çok eylem günümüzde hizmet sektörüne dönüştürülmüştür. Sermaye olarak alt sınıfa mensup olan bireylerin kendilerine ayıracak vakti bulunmamaktadır. Tüm vakitlerini hayatlarını idame ettirebilmek için çalışarak, çocuk bakarak ya da ev işi yaparak geçirmektelerdir. Bu durum sermaye olarak üst sınıfa mensup bireylerde farklıdır, bireyler iktisadi sermayeleri aracılığıyla zaman satın alabilirler. Bireyler sahip oldukları iktisadi sermayeler ile birlikte satın aldıkları hizmetler dolayısıyla kendilerine boş zaman oluşturma fırsatı

yakalayabilirler. Sermaye olarak üst sınıfta olan bireyler uzun zamandır tanışık ve aşına olsalar da, orta ve alt sınıfın hizmet sektöründen yaygın şekilde yararlanmaya başlaması pandeminin bir getirisi olmuştur. Hizmet sektörü her zaman hayatımızda var olmuştur ancak bireyler artık hizmeti aramayı bile vakit kaybı olarak görmektedir. Bireyler yirmi dört saatin kendilerine yetmemesinden şikayetçi oldukça buna çözümler üretilmiştir. Üretilen çözümlerle birlikte ekonomik sermayesi düşük olan bireyler için iş imkanları doğarken, ekonomik sermayesi yüksek olan bireyler için de boş zaman imkanları doğmaktadır.

Sınıf fraksiyonları, kimi zaman gerçekleştirilen eylemleri, kimi zaman da aynı eylemlerden beklentileri dönüştürmektedir. Yapılan çoğu eylem gibi sporlar da alt ve üst sosyal sınıflarda farklılık göstermektedir ancak iki sınıfın kesiştiği bazı noktalar da olabilir. Yine de spor türlerine çocukluktan itibaren aşına olan bireylerle, tesadüf eseri aynı sporu yapan bireyler bir tutulmaktadır. Herhangi bir sporun tüm ritüel ve kurallarına uymak ve o sporu alelade bir şekilde gerçekleştirmek sosyal sınıfların yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Karatay'daki görüşmecilerimizde çoğunlukla spor yapılmadığı görülmekle birlikte, yapanların da bu sporları bedenlerine yönelik bir değişiklik olması amacı güderek alelade gerçekleştirdikleri görülmüştür. Meram ilçesinde ise spor, görüşmecilerimizin çoğunun hayatının bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Sporun tüm ritüellerine göre uygulamaya çalışan Meram ilçesindeki görüşmecilerimiz, beklentilerinin de sağlıklı yaşam olduğunu dile getirerek sosyal sınıf farkını bir kez daha gün yüzüne çıkarmıştır. Karatay ilçesinde kadın görüşmeciler özelinde dini hassasiyetler çerçevesinde gerçekleştirilen spor faaliyetleri, Meram ilçesinde otellerin kadın-erkek ayrı olan salonları kullanılarak herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan gerçekleştirilmektedir. Karatay ilçesinde sporun günlük hayatta bir tercih olmamasının sebebi görüşmecilerimizin neredeyse tüm vakitlerini hayatlarını idame ettirebilmek için harcamalarından kaynaklanmaktadır, Meram ilçesinde ise bireylerin ekonomik sermayeleri vasıtasıyla kendilerine boş zaman oluşturabildikleri gözlemlenmiştir. Bourdieu için (2021) pilates, yüzme, at binme, tenis gibi sporlar daha çok üst egemen sınıfın yaptığı sporlardır. Sınıflar arası spor faaliyetlerindeki ayrımın ana sebebi iktisadi farklılıklar olsa da tek sebebi bu değildir. Üst sınıf mensubu bireyler çocukluktan ya da ilk

gençlik yıllarından itibaren spora aşinadır, sosyal çevreleri bu sporları yapan bireylerden meydana gelmektedir ya da bu sporları yaparken kendi sosyal çevrelerini oluşturmaktadırlar. Pahalı, herkesin kolayca yapamayacağı ve öğrenmek için vakit ayrılması gereken sporlar bireyler için bir statü kaynağıdır. Bu nedenle spor dalları sembolik, sosyal ve iktisadi sermayelere göre ayrılmaktadır.

Eşitsizlik ve sınıfların toplumları her anlamda hapsedmesinden itibaren müzik de yalnızca duygu durum aktaran, bireylere mutluluğu ya da hüznü tattıran bir araç değil; sosyo-kültürel izleri içerisinde barındıran bir sınıflayıcı olarak varlığını sürdürmektedir. Bourdieu'ye göre (2021) "iyi" müzik üst sınıf ile eşleştirilmektedir. Üst sınıfın beğeni ve tercihlerinin "iyi" müzikten yana olduğu ve müziğe karşı her zaman duyarlı oldukları algısı vardır. Bu algı müziğin sınıflayıcı etkisini ortaya çıkarmaktadır. Müzik, sınıfsal fraksiyonlara dair önemli bilgiler veren bir unsur olarak görülebilir çünkü beğeni ve tercihlerimiz, bizim toplum içerisindeki yerimizi en net gösteren seçimlerimizdir. Meram ilçesindeki katılımcılarımız sıklıkla klasik, rock ve pop müzik dinlediklerini belirtirken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımız arabesk müzik ve ilahi tercih ettiklerini belirtmiştir. Karatay ilçesindeki katılımcılarımızın neredeyse tüm tercih ve beğenilerinde dini olana yönelim gösterdikleri dikkat çeken bir husus olmuştur.

Kitap okumak; bilgi edinmek, keyifli vakit geçirmek, boş zaman değerlendirmek, merak gidermek amaçlarıyla yapılan bireysel eylemlerden biridir. Bourdieu'nün çalışmaları (2021) başta olmak üzere literatürdeki birçok çalışma kitap okuma alışkanlıklarının sınıfsal fraksiyonları oluşturduğu düşüncesini savunmaktadır. Literatüre göre burjuva sınıfı entelektüel kitaplar okurken; işçi sınıfı hiç kitap okumamakta ya da nadiren okumaktadır. Bu çalışma özelinde de orta üst sınıf olarak değerlendirilen Meram ilçesindeki katılımcılarımız tercihlerini psikolojik ve klasik kitaplardan yana kullanırken; Karatay ilçesindeki katılımcılarımız çoğunlukla kitap okumadıklarını ancak okudukları zaman dini kitapları tercih ettiklerini belirtmiştir.

Sosyal sınıfların etki ettiği bir diğer husus dini sohbet amacıyla bir araya gelinen toplantılardır. Her iki ilçede de dini sohbetlere oldukça yoğun bir katılım

olduğu görülmektedir ancak sosyal sınıflar ve sermayeleri doğrultusunda yaptıkları tercihler dini sohbet özelinde de farklılaşmaktadır. Orta üst sınıflarda yapılan dini sohbetlerin, eğitimli bir öğretici tarafından, teknolojik imkanlar kullanılarak ve pahalı ikramlar yapılarak; alt sosyal sınıflarda ise gündüz kadınlar arasında, içlerinden seçilen en bilgili kişi ile masrafsız ve ikramsız bir şekilde gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

Sınıf kavramı çoğunlukla akıllara ekonomik eşitsizlikleri getirmektedir. Ekonomik durum bazında oluşan sınıflar kişilerin tüketimini yönlendirmektedir ancak bu bireylerin tüketim alışkanlıklarını değiştirmek için yeterli bir etken değildir. Sosyal sınıflar kişilere oluşturdukları habituslarla tüketim eylemini gerçekleştirmelerine sebep olmaktadır. Tüketim eylemleri her zaman zorunlu ihtiyaçlar dahilinde değil, toplumsal statü sağlamak ya da var olan toplumsal konumu koruyabilmek amaçlı da yapılmaktadır. Her iki sosyal sınıfta da tüketim eylemlerinin dini referans alarak gerçekleştiği vurgusu hakim olmasına rağmen orta üst sosyal sınıfı temsil eden Meram ilçesindeki görüşmecilerimizin sıklıkla pahalı markalar ile kendilerini toplumsal bir konumda var ettikleri görülmektedir. Orta üst sosyal sınıf için markalar ve gösteriş için yapılan tüketimler yerini alt sosyal sınıflarda işleve bırakmaktadır. Toplumsal statü edinmek amacıyla gerçekleştirilen gösterişçi tüketimler referans aldıkları din ile çelişmektedir. Ancak bireyler yaptıkları tüketimin gösterişçi tüketim olduğunu kabul etmeyip zorunlu sayarak onları inançları için meşrulaştırıp iç huzurlarını sağlamaktadır.

Çalışmamızı genel olarak değerlendirecek olursak, ilçeler bazında birtakım sınıf ayrılıklarının olduğu, bu ayrılıkların genelde gündelik yaşama, beğeni ve tercihlere, dinin yaşanma biçimine etki ettiği görülmüştür. Ortaya çıkan ayrışmalar keskin sınırlar içermemekte, aşılabılır soyut duvarlardan oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (2002). Geleneksel Geniş Aileden Modern Çekirdek Aileye Geçişte Dini Hayattaki Değişim. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 27-72.
- Akdoğan, A. (2002). Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akgül, M. (2004). Yaşlılık ve Dindarlık: Dindarlık, Hayattan Zevk Alma ve Mutluluk İlişkisi-Konya Huzurevi Örneği. *Dini Araştırmalar*, 7(19) 19-56.
- Akşit, B., Şentürk, R., Küçükural, Ö. & Cengiz, K. (2012). Türkiye’de Dindarlık: Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akçaoğlu, A. (2018). Zarif ve Dinen Makbul: Muhafazakâr Üst-Orta Sınıf Habitusu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyüz, N., & Çapcıoğlu, İ. (2012). Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı* içinde (ss.75-101). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Altunsu Sönmez, Ö. (2012). *Religiosity, Self-Monitoring and Political Participation: A Research on University Students*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altunsu Sönmez, Ö. (2016). Dindarlığın Ölçülebilirliği Üzerine Geliştirilen Dindarlık Ölçekleri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (36), 561-563.
- Argyle, M. & Beit-Hallahmi, B. (1992). Yaş ve Din. Abdurrahman Kurt (Çev.). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(4), 319-331.

- Aristoteles (1990). Politika. Mete Tunçay (Çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Arslan, M. (2002). Dinsel Boyutluluğun Sosyolojik Bağlamı: Faktör Analitik Bir Çalışma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(4), 161-186.
- Arslan, M. (2002). *Türk Popüler Dindarlığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Çorum Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Arslan, Z. (2011). *Urban Middle Class, Lifestyle and Taste in Keçiören and Çankaya, Ankara: Distinction Through Home Furniture, Furnishing and Decoration*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arun, Ö. (2009), “Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Türkiye’de Yaşlı Bireyler Arasında Kültürel Sermaye Dağılımı”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1) s. 77-100.
- Aslantürk, A. Y., & Aslantürk, O. (2023). Mahalle Baskısının Sosyolojik Tahayyülünde Kentsel Güvenlik. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 197-209.
- Atay, T. (2021). Din Hayattan Çıkar: Antropolojik Denemeler. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avcı, Y.E. (2015). *Öğretmenlerin Kültürel Sermaye Yeterliliklerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Aydemir, M. A. (2011). Sosyal Sermaye. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aydınlı, H. (2018). Din ve Dünyevileşme Kuzey Kıbrıs Örneği. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ayten, A. (2006). Psikoloji ve Din, İstanbul: İz Yayıncılık.

- Ayverdi, İ., & Topaloğlu, A. (2008). Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Bahadır, A. (2010). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. Hayati Hökelekli (Ed.), Din Psikolojisi içinde, (s. 95-116), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1996). Din ve Hayat. Abdullah Özbek (Çev.), İstanbul: Esra Yayınları.
- Baudrillard, J. (2018). Tüketim Toplumu. Nilgün Tural & Ferda Keskin (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, P. L. (1993). Dinin Sosyal Gerçekliği. Ali Coşkun (Çev.), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bergson, H. (1986). Ahlak ile Dinin İki Kaynağı. Mehmet Karasan (Çev.), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Berkes, N. (1941). Ziya Gökalp'in Sosyolojisi. *Yurt ve Dünya Dergisi*, 9(11), 277-292.
- Bilgin, A. (2014). Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştirel Bir Değerlendirme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 76.
- Bourdieu, P. (2010). “Sermaye Biçimleri”. Mehmet M. Şahin (Çev.). Sosyal Sermaye: Kuram-Uygulama-Eleştiri. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal (Ed.), Değişim Yayınları, ss. 45-75.
- Bourdieu, P. (2015). Pratik Nedenler. Hülya Uğur Tanrıöver (Çev.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). Sosyoloji Meseleleri. Levent Ünsaldı (Ed.), İstanbul: Heretik Yayınları.

- Bourdieu, P. (2019). Akademik Aklın Eleştirisi. P. Burcu Yalım (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019). Eril Tahakküm. Bediz Yılmaz (Çev.), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019). Sosyoloji Meseleleri. Filiz Öztürk vd. (Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2021). Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi. Günce Fırat, Günce Berkkurt (Çev.), Ankara: Nika Yayınevi.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2016), Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar. Nazlı Ökten (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2020). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem Akademi.
- Chidester, D. (2021). Animizm. Tuğba Aydoğan (Çev.), Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 14(33), 427-433.
- Cipriani, R. (2011). Din Sosyolojisi Tarih ve Teoriler. Ali Coşkun (Ed.), İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Creswell, J. W. (2013). Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çelik, A. (1999). İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Din Eğitimimiz. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (14), 160-199.
- Çelik, C. (2002). Şehirleşme ve Din. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Çelik, C. (2003). Değişkenler ve Boyutlar Bağlamında Türk Toplumunda Dini Hayatın İncelenmesi. *Bilimname I*, 1, 153-174.

- Çelik, C. (2005). Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım. *İslamiyat Dergisi*, 8(2), 76.
- Çetin, A. (2011). Bir Kavramın Kısa Tarihi: 'Mahalle Baskısı'. *Mukaddime*, 3(3), 81-92.
- Çolak, E.B. (2015), Sanat Eğitiminde Toplumsal Eşitsizliğin Yeniden Üretimi, *Sanat Tasarım Dergisi*, (6),7-16.
- Dalmış, L. (2009). *Dindarlık Düzeyi ile Dini Pratiklerin İlişkisi (Ankara Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Desroche, H. (1992). Morfolojik Sosyolojiden Tipolojik Sosyolojiye. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(4), 297.
- DİA. (1994). Din. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Durkheim, E. (1986). İntihar. Özer Ozankaya (Çev.), İstanbul: Cem Yayınları.
- Durkheim, E. (2005). Dini Hayatın İlkel Biçimleri. Fuat Aydın (Çev.), İstanbul: Ataç Yayınları.
- Edgell, S. (1998). Sınıf. Didem Özyiğit (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.
- Eralp, A., & Gökmen, Ş. (2020). Ortalama Evlilik Yaşının Yükselmesini Etkileyen Faktörler ve Cinsiyete Göre Farklılıklar. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 395-412.
- Erbaş, H. (2017). Sınıf Çalışmalarında Kültür ve Gündelik Hayatın Yükselişi: Tarihsel Bir İzlek ve Gelecek Umudu. *Emek Araştırma Dergisi*, 11 (7), 9-30.

- Erkol, M. (2015). Türkiye’de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 133.
- Ertit, V. (2020). Sosyolojinin Kurucu Figürlerinde Din. *Akademik Hassasiyetler*, 7(14), 12-13.
- Fırat, E. (1977). *Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu: Din Psikolojisi Açısından Bir Değerlendirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
- Fichter, J. H. (1954). *Social Relations in the Urban Parish*. Chicago: University of Chicago Press.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: Sage.
- Freyer, H. (1964). *Din Sosyolojisi*. Turgut Kalpsüz (Çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Fromm, E. (2017). *Psikanaliz ve Din*. Elif Erten (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Geertz, C. (2007). Kültürel Bir Sistem Olarak Din. Y. Aktaş ve M. E. Köktaş (Ed.), *Din Sosyolojisi içinde* (ss. 175-191). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın Boyutları Üzerine, M. Emin Köktaş (Çev.), *Din Sosyolojisi*, der. Yasin Aktay, M. Emin Köktaş, 2. baskı, Ankara: Vadi, s. 252-274.
- Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Barış Cezar (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

- Gökmen, E. (2022). Televizyon Melodramlarında Gündelik Yaşam: Sadakatsiz Dizisi Üzerine Lefebvreci Bir Çözümleme. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 10(21), 137-174.
- Göle, N. (2012). Seküler ve Dinsel Aşınan Sınırlar. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güllü, İ. (2015). Durkheimci Bir Sosyolog: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Din ve Toplum Görüşleri. *Ekev Akademi Dergisi*, 62 (62), 225.
- Günay, Ü. (1999). Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Günay, Ü. (2000). Din Sosyolojisi. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günay, Ü. (2001). Çağdaş Türkiye'de Din Toplum Kültür Gelenek ve Değişme. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(2), 6.
- Günay, Ü. (2003). Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(15), 6-7.
- Güngör, E. (1993). İslam'ın Bugünkü Meseleleri. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (1997). Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gürbüz, S., Şahin, F. (2017). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe-Yöntem-Analiz. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hands, G. (2011). Kilit Fikirler. Melis İnan (Çev.), İstanbul: Optimist Yayınları.
- Johnson, B., & Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed Methods Resarch: A Research Paradigm Whose Time Has Come. *Educational Researcher*, 33 (7), 14-26.

- Jourdain, A. ve Naulin, S. (2016). Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları. Öykü Elitez (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalaycıoğlu, S., Kardam, F., Rittersberger-Tılıç, H., vd. (2008). Ankara Kent Merkezinde Toplumsal Tabakalaşma, Hareketlilik ve Sosyoekonomik Statü Araştırması. Ankara. Proje No: SOBAG 104 K 039.
- Karaca, F. (2000). Ölüm Psikolojisi. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Karadağ, M. (2014). “Gezi Parkı Direnişi ve Orta Sınıf”, Gezi ve Sosyoloji, Nesneyle Yüzleşmek, Nesneyi Kurmak, (Der. Vefa Saygın Öğütle ve Emrah Göker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karagöz, D. E. (2022). *Televizyon Üzerinden Dindar/Mütedeyyin Kadınları Anlamak: Dindar Kadınların Televizyonu Alımlama ve Kullanım Biçimleri*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Karavaşin, H. (2007). Bir Batı Anadolu Kasabasında Dinî Hayat –Gördes Örneği- Ankara: Birleşik Yayınları.
- Karavaşin, H. (2008). Din Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49(1), 193.
- Karataş, İ. E. (2013). Max Müller'e Göre Dinin Ortaya Çıkış Sürecinde Sınırsız (Kutsal) Fikri. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 54-61.
- Karayiğit, N. (2017). Sosyo-Ekonomik Düzeyin Psiko-Sosyal Gelişim ve Dindarlığa Etkileri. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 119-133.
- Karlı, N. (2011). *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi (Erzurum Örneği)*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Kaya, A. (2015). Bourdieu'nun Materyalist ve Siyasal Din Okuması Üzerine. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 86.
- Kayıklık, H. (2000). *Dini Yaşayış Biçimleri: Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kayıklık, H. (2003). Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler. Adana: Baki Yayınları.
- Kayıklık, H. (2011). Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kehrer, G. (1992). Din Sosyolojisi. Semahat Yüksel (Çev.), İstanbul: Kubbealtı Yayınevi.
- Koç, İ. (2014). Türkiye'de Doğurganlık Seviyesi ve Örüntüsünün Değişimi: 1968-2011. Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler Öneriler içinde İstanbul: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Koçak, A., & Kayıklık, H. (2019). Duygular Bağlamında Din Duygusu ve Dinî Duygular. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 19(2), 686.
- Köktaş, M. E. (1993). Türkiye'de Dini Hayat. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Köroğlu, C. Z. (2012). Türkiye'de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 84.
- Kula, M. N. (2001). Kimlik ve Din. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 2.
- Kümbetoğlu, B. (2012). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- Lazar, J. (2009); İletişim Bilimi. Cengiz Anık (Çev.), Ankara: Vadi Yayınları.
- Lefebvre, H. (2017). Gündelik Hayatın Eleştirisi III. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mardin, Ş. (2019). Din ve İdeoloji. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2008). Din Üzerine. Kaya Güvenç (Çev.), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K., Engels, F. (2018). Komünist Manifesto. Tanıl Bora (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, Karl. (1997). Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi. Alaattin Bilgi (Çev.), Ankara: Sol Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). Kişilik ve Din. İstanbul: D.E.M. Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2006). Dindarlığın Peşinde: Din Psikolojisinde Araştırma, Ölçme ve Yorumlama Üzerine. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 470-471.
- Mensching, G. (1994). Din Sosyolojisi. Mehmet Aydın (Çev.), Konya: Tekin Kitabevi.
- Morris, B. (2004). Din Üzerine Antropolojik İncelemeler. Tayfun Atay (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Mutlu, K. (1989). Bir Dindarlık Ölçeği (Sosyolojide Yöntem Üzerine Tartışma). *İslami Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 194-199.
- O'Cass A., & McEwen, H. (2004) Exploring Consumer Status and Conspicuous Consumption. *Journal of Consumer Behaviour*, 4(1). 25-39.
- Ocak, A. Y. (2011). Türkler, Türkiye ve İslam. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Odabaşı, Y. (1999), Tüketim Kültürü: Yetinen Toplumdan Tüketen Topluma. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Okumuş, E. (2005). Dinin Meşrulaştırma Gücü. İstanbul: Özgü Yayınları.
- Okumuş, E. (2006). Gösterişçi Dindarlık. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(3), 18-26.
- Okumuş, E. (2015). Dinin Toplumsal İnşası. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Okumuş, E. (2018). Din Sosyolojisi. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları.
- Onay, A. (2001). Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım ve Ölçmenin Esasları. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 14(3-4), 439.
- Onay, A. (2002). Dini Yönelim Ölçeği: Ölçek Geliştirmede Yöntem, Teorik Altyapı, Geçerlilik ve Güvenilirlik. *İslamiyat Dergisi*, 5(4), 181-192.
- Onay, A. (2004). Dindarlık, Etkileşim ve Değişim. İstanbul: Dem Yayınları.
- Orçan, M. (2008), Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü. Ankara: Harf Yayınları.
- Orwell, G. (2013). Bin Dokuz Yüz Seksen Dört. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Oskay, Ü. (2001). Müzik ve Yabancılaşma. İstanbul: Der Yayınları.
- Öngen, T. (2009). Marks (Sınıf) ve Weber (Statü) Çözümlemelerinde Bir Uğrak Meslek Olarak Meslek ve Hekimlik. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 24(2), 83-90.
- Öngen, T. (2014). Prometheus'un Sönmeyen Ateşi. İstanbul: Yordam Kitap.
- Özbaydar, B. (1970). Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma. İstanbul: Baha Matbaası.

- Özbolet, A. (2015). Kapitalizme Eklemlenme Dindar Orta Sınıfta Tüketim Kültürü. Adana: Karahan Kitabevi.
- Özet, İ. (2019). Fatih-Başakşehir: Muhafazakar Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özsöz, C. (2019). Kutsal ve Kural: MÜSİAD Kayseri Şubesi Örneğinde Yeni Muhafazakar Orta Sınıfın Dönüşümü. İstanbul: Libra Yayınları.
- Özyurt, C. (2015). Durkheim Sosyolojisinde Toplumsal Bütünleşme Aracı Olarak Din. Cevat Özyurt, İbrahim Mazman (Ed.), Sosyal Teoride Din. Ankara: Hece Yayınları.
- Parla, T. (2001). Ziya Gökalp, Kemalizm ve Korporatizm. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parlatır, İ. (1983). Türk Sosyal Hayatında Kölelik. *Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi*, 47(187), 805-830.
- Platon. (2019). Devlet. Sabahattin Eyüboğlu (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Poloma, M. M. (2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. Hayriye Erbaş (Çev.), Ankara: Palme Yayıncılık.
- Ritzer, G. (2008). Modern Sosyoloji Kuramları. Himmet Hülür (Çev.), Ankara: De Ki Bayım Yayım.
- Rousseau, J.J. (1990). İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı. Rasih Nuri İleri (Çev.), Ankara: Say Yayınları.
- Savul, G. (2018). Sınıfın Yeni Görünümleri ve Bilişim Sektörü, Maddi, Gayri Maddi Emek. İstanbul: Nota Bene Yayınları.

- Sencer M., & Sencer, Y. (1978). Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Serinsu, A. N., Sürmeli, M., Alkan A., vd. (2009). Dini Terimler Sözlüğü. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Songül, A. (2010). *Prof. Dr. Erol Güngör'e Göre Kültür ve Din İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Stones, R. (2008). Sosyolojik Düşünce de İz Bırakanlar. Nihat Erdoğan (Çev.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Subaşı, N. (2002). Türk(iye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler. *İslamiyat Dergisi*, 5(4), 17-24.
- Subaşı, N. (2014). Din Sosyolojisine Giriş. İstanbul: Dem Yayınları.
- Sunar, L. (2012). Marx ve Weber'de Doğu Toplumlari. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Süleyman Ateş (Çev.). Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- Swartz, D. (2013). Kültür ve Din İncelemeleri Arasındaki Köprü: Pierre Bourdieu'nun Sembolik Gücün Politik Ekonomisi, İlkay, Şahin (Çev.), *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, (17), 191.
- Swartz, D. (2015). Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi. Elçin Gen (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, M. C. (2011). Ziya Gökalp'in Düşünce Sisteminde Din, Eğitim ve Kültür. *EKEV Akademi Dergisi*, 15(48), 393.
- Taplamacıoğlu, M. (1962). Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (10), 141- 151.

- Taplamacıoğlu, M. (1964), Bazı İslam Bilginlerinin Toplum Görüşleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 88.
- Taş, K. (2003). Dinin Sosyolojik Tanımı Problemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Dinî Araştırmalar*, 6(16), 200.
- Taş, K. (2006). Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma. Ünver Günay, Celalettin Çelik (Ed.), *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi içinde* (ss. 175-177). Adana: Karahan Kitabevi.
- Taş, K. (2009). Türkiye’de Dindarlık Algıları. *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, 293-305.
- Tekin, M. (2004). Dindarlık Bağlamında Amel-i Salih Kavramına Sosyolojik Bir Yaklaşım, *Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri)*. İstanbul: Kurav Yayınları.
- Temel, K. (2021). Sınıf Analizinde Kültüralizme Doğru: Çağdaş Sınıf Yaklaşımlarının Seyri. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 17(61), 168-201.
- Tezcan, M. (1993), Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye. Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.
- Toraman, S. (2021). Karma Yöntemler Araştırması: Kısa Tarihi, Tanımı, Bakış Açıları ve Temel Kavramlar/Mixed Methods Research: A Brief History, Definitions, Perspectives, and Key Elements. *Nitel Sosyal Bilimler*, 3(1), 1-29.
- Tunalı, S. B., Gözü, Ö., & Özen, G. (2016). Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Bir Arada Kullanılması "Karma Araştırma Yöntemi". *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 24(2), 106-112.

- Tunçtan, F. (2019). *Türkiye’de Muhafazakâr Kadının Gündelik Yaşam Pratikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Turner, B. (2007). Eşitlik. Bahadır Sina Şener (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.
- Turner, B. (2015). Klasik Sosyoloji. İdil Çetin (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turner, B. S. (1997). Max Weber ve İslam, Yasin Aktay (Çev.), Ankara: Vadi Yayınları.
- Turner, J. H., Beeghley, L., Powers, C.H. (2017). Sosyolojik Teorinin Oluşumu. Ümit Tatlıcan (Çev.), İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Uysal, V. (1995). İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma. *Journal of Islamic Research*, 8(3-4), 265.
- Uysal, V. (2006). Geleneksellik-Çağdaşlık Bağlamında Türkiye’de Dindarlık ve Kadın. İstanbul: D.E.M. Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1943). Dini Sosyoloji. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1963). Tarihi Maddeciliğe Reddiye. İstanbul: İstanbul Kitabevi Yayınları.
- Veblen, T., (2014). Aylak Sınıfının Teorisi. Enver Günsel (Çev.), Ankara: Tutku Yayınevi.
- Vergote, A. (1999). Din,İnanç ve İnançsızlık. Veysel Uysal (Çev.), İstanbul: İ.F.A.V.Yayınları.
- Wach, J. (1987). Din Sosyolojisine Giriş. Battal İnandı (Çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Wang, S., Davis, D., & Bian, Y. (2006). The Uneven Distribution of Cultural Capital: Book Reading in Urban China. *Modern China*, 32(3), 315-348.
- Weber, M. (1986). *Sosyoloji Yazıları*. İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Weber, M. (1993). *Sosyoloji Yazıları: "Sınıf, Statü, Parti"*. Taha Parla (Çev.), İstanbul: Hürriyet Vakfı.
- Weber, M. (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Zeynep Gürata (Çev.), Ankara: Ayraç Yayınları.
- Weber, M. (2006). *Sosyoloji Yazıları*. Taha Parla (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weber, M. (2008). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Zeynep Gürata (Çev.), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum*. Latif Boyacı (Çev.), İstanbul: Yarın Yayıncılık.
- Weber, M. (2016). *Din Sosyolojisi*. Latif Boyacı (Çev.), İstanbul: Yarın Yayınları.
- Wright, E. O. (2013). *Komünizm Sonrası Marksizm*. Burcu Birinci (Çev.), Stephan P. Turner (Ed.), *Sosyal Teori ve Sosyoloji içinde* (ss. 157-172). İstanbul: Küre Yayınları.
- Wuthnow, R., & Berger, P. (2002). *Din ve Modernlik, Toplumbilim Yazıları I*. Adil Çiftçi (Çev., Ed.) Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Yalçın, E. (2019). Toplumsal Tabakalaşma Sistemlerinin Genel İncelemesi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 8(20), 158-179.
- Yapıcı, A. (2002). Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 100-112.

- Yapıcı, A. (2004). Allah ve Kutsal Kavramlarının Çağrıştırdıkları Anlamlara Sosyo-Psikolojik Bir Bakış: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi* 2 (7-8), 177.
- Yapıcı, A. (2016). Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlara Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri. *Dini Araştırmalar*, 14(49), 131-161.
- Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2004). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2001). Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma. *Tabula Rasa Dergisi*, 1(1), 23.
- Yıldız, M. (2006). Ölüm Kaygısı ve Dindarlık. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, F. (2019). *Dindarlık ve Hoşgörü İlişkisi (Konya Merkez İlçelerinde Görev Yapan Öğretmenler Örneği)*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yılmaz, H. (2002). Türk Müslümanlığı, Dindarlık ve Modernlik. *İslamiyat Dergisi*, 5(4), 57-66.

Elektronik Kaynaklar

Erdendoğdu, F. (2014). *Sosyal Tabakalaşma & Eşitsizlik*, https://www.academia.edu/7259472/Sosyal_Tabakala%C5%9Fma [Erişim tarihi: 05.03.2023].

[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2021-45582#:~:text=Son%20yap%C4%B1lan%20ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,TR10%20\(%C4%B0stanbul\)%20b%C3%B6lgesi%20oldu](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2021-45582#:~:text=Son%20yap%C4%B1lan%20ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,TR10%20(%C4%B0stanbul)%20b%C3%B6lgesi%20oldu) [Erişim tarihi: 05.12.2022].

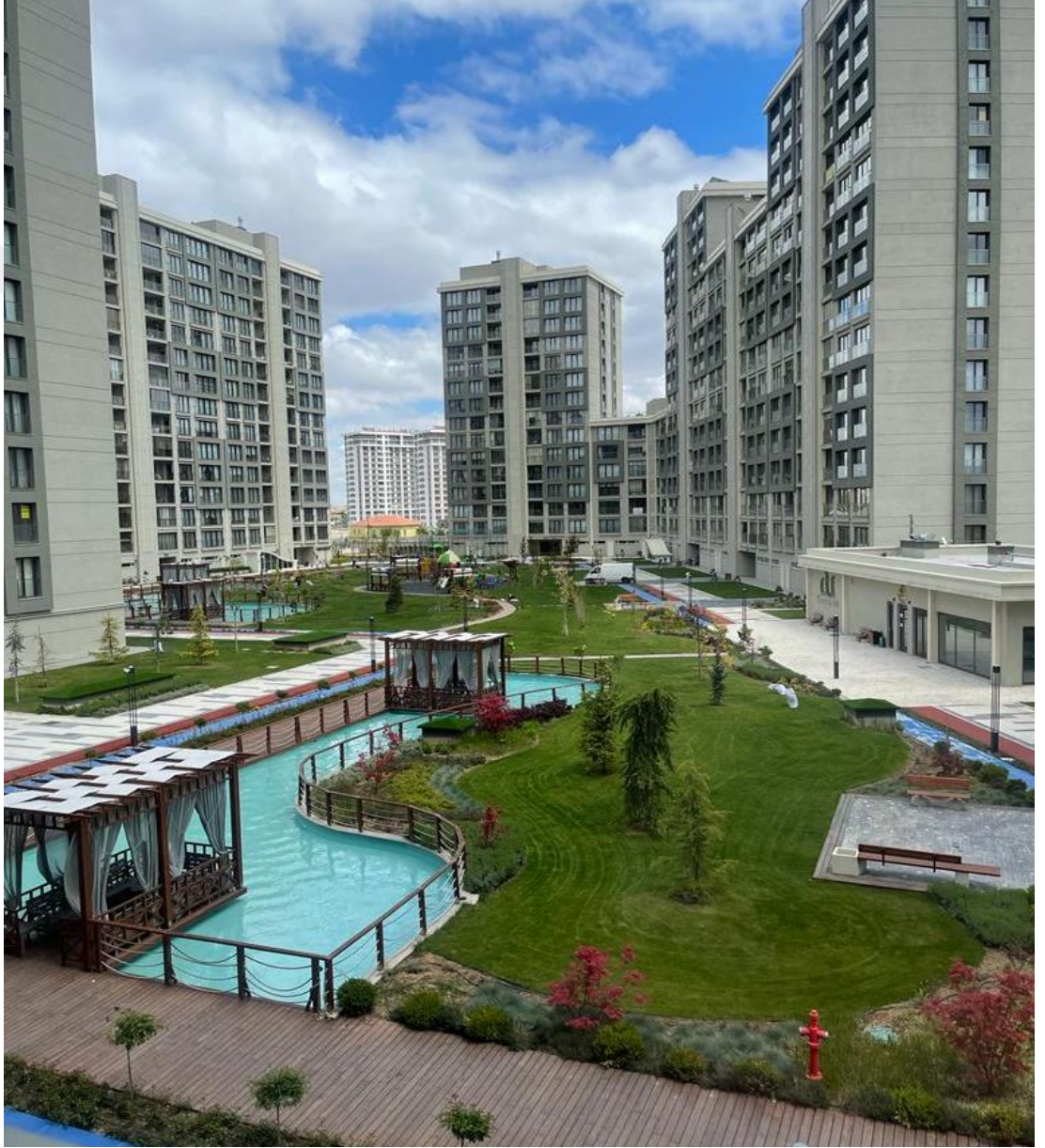
<https://nvi.gov.tr/konya/istatistikler> [Erişim tarihi: 01.11.2022].

<https://t24.com.tr/haber/diyanet-duyarli-musluman-alkol-satan-yerden-alisveris-yapmaz,834135> [Erişim tarihi: 25.05.2023].

EKLER

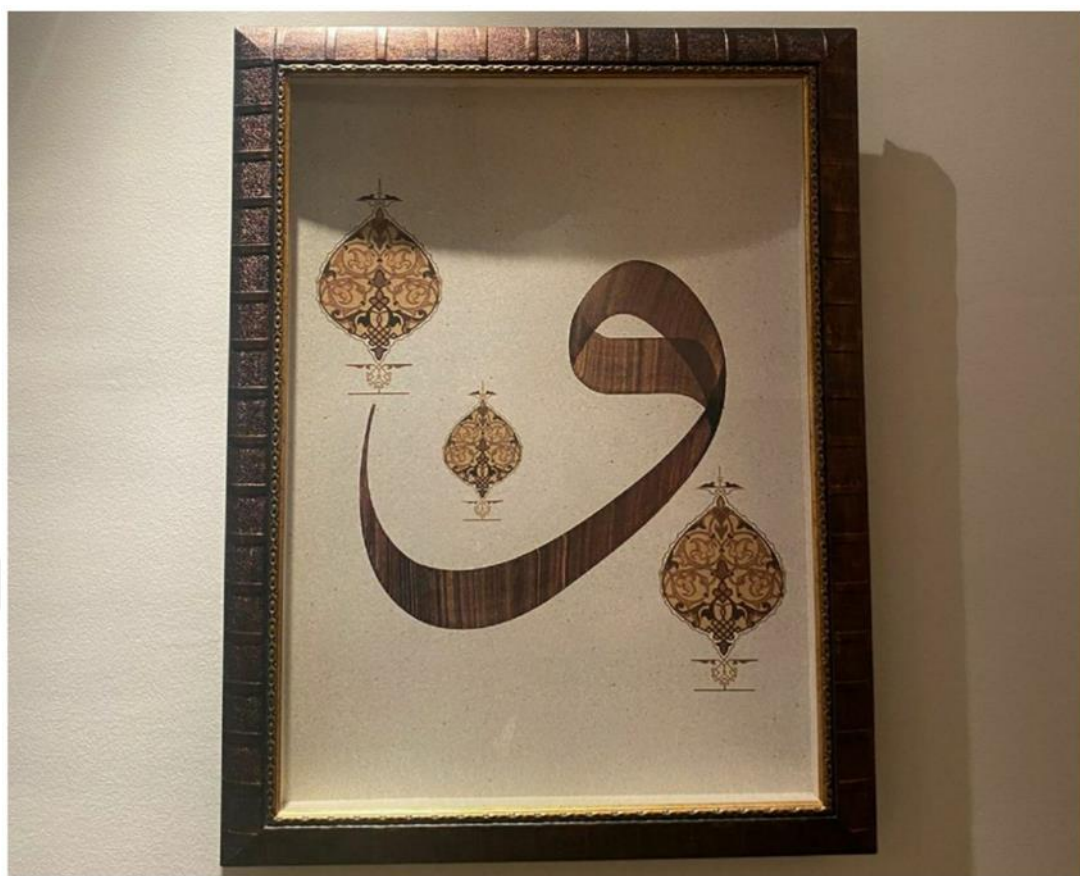
EK 1. ARAŞTIRMA ALANI FOTOĞRAFLARI⁴

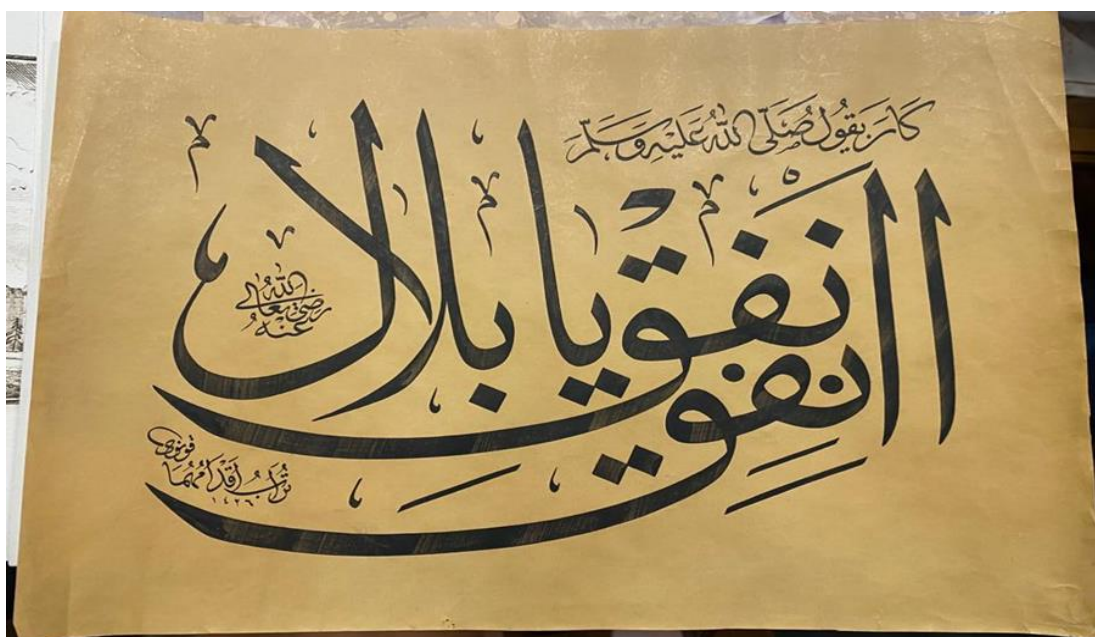
Ek 1.1. Meram İlçesi

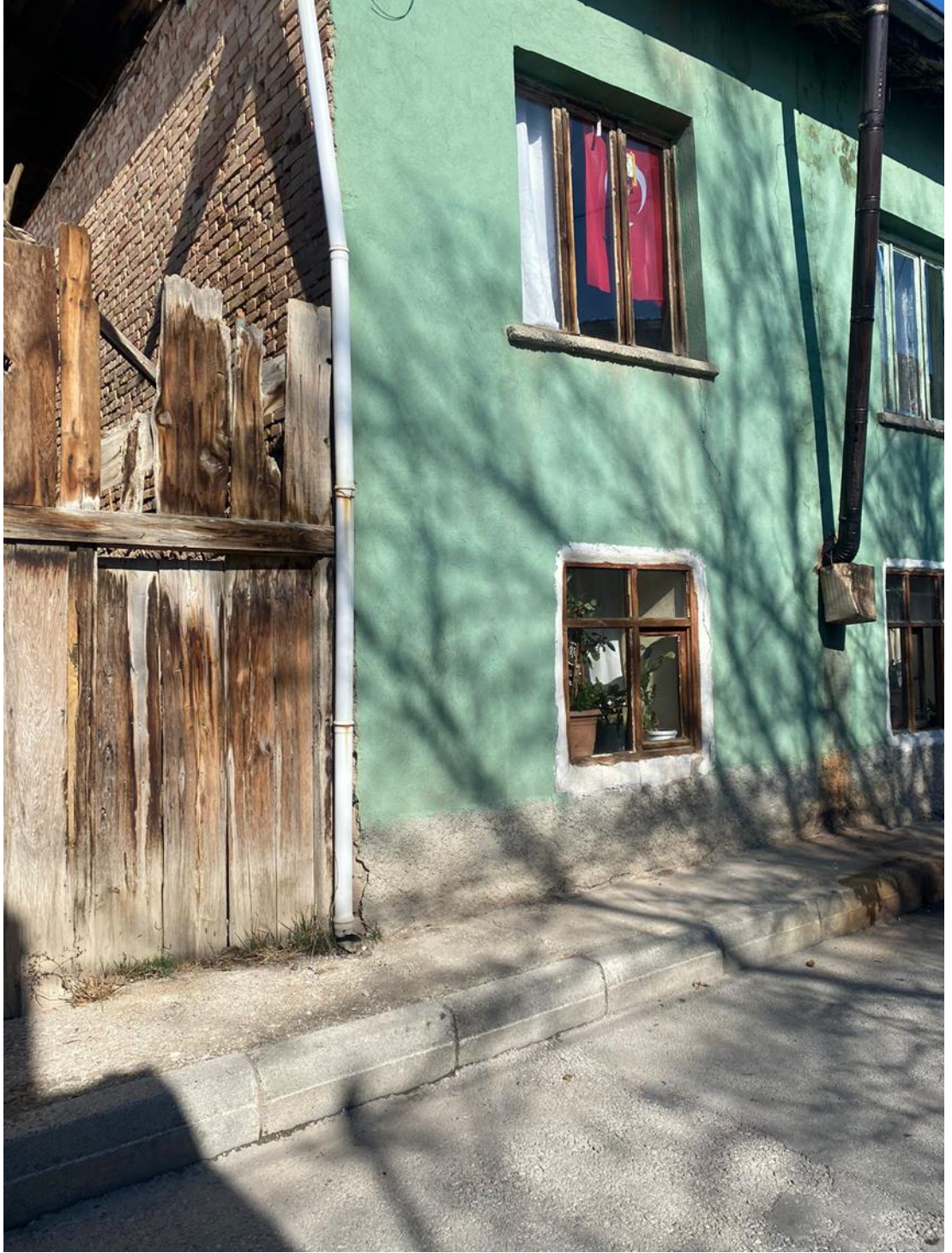
⁴ Fotoğraflar araştırmacı tarafından, katılımcılarımızın izni ile çekilmiştir.

Ek 1.2. Karatay İlçesi

EK 2. DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

İsim:

Yaş:

Medeni durum:

Eğitim durumu:

Meslek:

Kaç kişilik ailede yaşıyorsunuz?

Çocuğunuz var mı?

Size göre dindarlık nedir?

Sabahtan akşama kadar bir gününüz nasıl geçer?

Size göre dindar bir insanın tüketim anlayışı nasıl olmalıdır?

Evinize eşya alırken özellikle dikkat ettiğiniz kriterler var mıdır (kalite, konfor, gösteriş, işlev, fiyat)?

Evinize dekoratif eşyalar alır mısınız? Neler alırsınız, nerelerden alırsınız?

Mobilyalarınızı nereden aldınız? Ne sıklıkta değiştirirsiniz?

Evinizin sürekli ihtiyaçlarını nereden karşılıyorsunuz? Marketten karşılanıyorsa, sıklıkla hangi marketten alışveriş yaparsınız? Tercih etmediğiniz marketler var mıdır? Varsa, sebepleri nelerdir?

Kıyafetlerinizi nereden alırsınız? Kıyafetlerinizde kombin yapmak için bir çaba sarfeder misiniz?

Özel gün kutlamaları yapar mısınız (doğum günü, baby shower, bebek mevlidi, bekarlığa veda, evlilik yıldönümü vb.)? Kutlamalarınızı nasıl ve nerede yapmayı tercih edersiniz? Kutlamalarınız kalabalık mı olur?

Anne-babanızı dindarlık açısından hangi seviyede görüyorsunuz (alt, ortanın altı, orta, ortanın üstü, üst)?

Kendinizi dindarlık açısından hangi seviyede görüyorsunuz (alt, ortanın altı, orta, ortanın üstü, üst)?

Sosyal hayatınızda din ne derece etkili? Davranışlarınızı dini kurallara uygun bir şekilde mi belirliyorsunuz? Belirliyorsa, örnek verebilir misiniz?

EK 3. ANKET FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu anket Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümünde yüksek lisans öğrencisi olan **Ayşe Berra Büyükcavcıoğlu**'nun yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır.

Anket formu toplu olarak değerlendirilecek ve vereceğiniz cevaplar gizli tutulacaktır. Araştırmada vereceğiniz cevaplar bilimsel bilgi sürecine katkı sağlayacak ve araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği açısından çok önemli olacaktır. Bunları göz önüne alarak lütfen sizin için en uygun seçeneği **işaretleyiniz** ve anketinizin değerlendirmeye katılabilmesi için **boş bırakmınız.**

1. Cinsiyetiniz	☐ Kadın	☐ Erkek
2. Yaşınız:		
3. Medeni durumunuz	☐ Evli ☐ Bekar ☐ Nişanlı ☐ Boşanmış ☐ Eşi vefat etmiş	
4. Hayatınızda en uzun süre yaşadığınız yerleşim yeri	☐ Köy ☐ Kasaba ☐ İlçe ☐ Şehir ☐ Büyükşehir	
5. Hangi ilçede ikamet ediyorsunuz	☐ Meram	☐ Karatay
6. Kendinizi nasıl tanımlarsınız?	☐ Muhafazakar ☐ Dindar ☐ Milliyetçi ☐ Sosyal Demokrat	☐ Liberal ☐ Atatürkçü ☐ Diğer
7. Sizin eğitim düzeyiniz	8. Annenizin eğitim düzeyi	9. Babanızın eğitim düzeyi

☐ Okuryazar değil	☐ Okuryazar değil	☐ Okuryazar değil
☐ Okuryazar	☐ Okuryazar	☐ Okuryazar
☐ İlkokul	☐ İlkokul	☐ İlkokul
☐ Ortaokul	☐ Ortaokul	☐ Ortaokul
☐ Lise	☐ Lise	☐ Lise
☐ Ön lisans	☐ Ön lisans	☐ Ön lisans
☐ Lisans	☐ Lisans	☐ Lisans
☐ Lisansüstü	☐ Lisansüstü	☐ Lisansüstü
☐ Diğer	☐ Diğer	☐ Diğer

10. (Öğrenim durumunuz min. lise ise) Hangi liseden mezun oldunuz?	☐ Düz Lise ☐ Anadolu Lisesi ☐ Mesleki ve Teknik Lise ☐ İmam Hatip Lisesi ☐ Özel lise / Kolej ☐ Diğer		
11. (Çocuğunuz varsa) Çocuğunuz hangi okula gidiyor?			
12. Nasıl bir ailede yaşıyorsunuz?	☐ Çekirdek aile (anne, baba, çocuklar) ☐ Geniş/Geleneksel aile (büyükanne, büyük baba, anne, baba, çocuklar) ☐ Yalnız yaşıyorum ☐ Diğer		
13. Mesleğiniz	☐ Ev hanımı ☐ İşçi ☐ Esnaf / Zanaatkar ☐ Memur	☐ Öğrenci ☐ Serbest meslek sahibi (avukat,doktor,mühendis vb.)	☐ Tüccar, sanayici ☐ Çiftçi ☐ Çalışmıyor

			☐ Emekli ☐ Diğer..... ...						
14. (Evlisenez) Eşinizin mesleği:									
15. Aylık kişisel geliriniz:		16. Ailenizin ortalama aylık geliri:							
17. Size göre aileniz hangi sosyo-ekonomik kesim içerisinde? ☐ Alt ☐ Orta altı ☐ Orta ☐ Orta üstü ☐ Üst									
18. Kendinizi muhafazakarlık açısından hangi seviyede görüyorsunuz?									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
19. Kendinizi dindarlık açısından hangi seviyede görüyorsunuz?									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
20. Size göre annenizin dindarlık düzeyi hangi seviyededir?									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
21. Size göre babanızın dindarlık düzeyi hangi seviyededir?									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
22. Din eğitiminizi nereden aldınız?						☐ Aile ☐ Okul ☐ Kur'an Kursu ☐ Camii ☐ Din eğitimi almadım ☐ Diğer			
Aşağıdaki ibadetleri ne sıklıkta yaparsınız?						Çok seyrek	Ara sıra	Devamlı	
23. Kur'an okumak									
24. Beş vakit namaz kılmak									
25. Oruç tutmak									
26. Sadaka vermek									
27. Dua etmek									
28. Dini sohbetlere katılmak									
29. Hatim indirmek ve mevlid okutmak									
Zor durumda kaldığınızda aşağıdaki eylemleri ne sıklıkta yaparsınız?						Hiç yapma m	Ara sıra	Devamlı	
30. Kurşun döktürmek									

31. Muska yazdırmak			
32. Büyü yaptırmak			
33. Adak adamak			
34. Boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz? (En fazla üç seçenek işaretleyiniz.)			
☐ Dizi, film, video izlerim ☐ Sinema ve tiyatroya giderim ☐ Futbol, basketbol, voleybol oynarım ☐ Tenis, masa tenisi, badminton oynarım ☐ Kitap, gazete, dergi okurum ☐ Ev ya da bahçe işleri ile uğraşırım ☐ Kahvehane, kafe ya da kulüplere giderim	☐ Bilgisayar oyunu oynarım ☐ Şans oyunları oynarım ☐ Konserlere katılırım ☐ Kurslara giderim ☐ Hiçbir şey yapmam, evde dinlenirim ☐ Diğer.....		
35. Boş zaman etkinliklerine kimlerle katılırsınız? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)	☐ Yalnız ☐ Ailemle ☐ Arkadaşlarımla ☐ Akrabalarımla ☐ Diğer.....		
36. Ne tür kitaplar okumayı tercih edersiniz?	☐ Tarihi ☐ Polisiye ☐ Dini ☐ Psikolojik ☐ Romantik	☐ Klasik ☐ Akademik ☐ Siyasi ☐ Felsefi ☐ Kitap okumam ☐ Diğer.....	
37. Sıklıkla ne tür müzik dinlersiniz?			
		☐ Pop müzik	☐ Rap müzik

	☐ İlahi ☐ Rock müzik ☐ Arabesk müzik	☐ Klasik müzik ☐ Diğer.....
38. Sıklıkla hangi kanalları izlersiniz? (En fazla iki seçenek işaretleyiniz)	☐ Atv ☐ TRT ☐ Fox ☐ CNN Türk ☐ Show Tv ☐ Akit Tv	☐ Kanal 7 ☐ Halk Tv ☐ Diyanet Tv ☐ Ülke Tv ☐ A Haber ☐ Habertürk ☐ Diğer
39. Şu an takip etmekte olduğunuz ya da en son izlediğiniz dizi hangisidir?		
40. Tatilinizi çoğunlukla nerede geçirirsiniz?		
☐ Otel	☐ Yazlık	☐ Köy ☐ Kamp alanları ☐ Tatile gitmem
41. Aldığınız ürünlerin marka olmasına dikkat eder misiniz?		
☐ Evet	☐ Hayır	☐ Bazen
42. Aylık gelirinizin ne kadarını giyim-kuşam, kişisel bakım gibi kişisel harcamalara ayırıyorsunuz?		
43. Market alışverişlerinizi çoğunlukla nereden yaparsınız?	☐ Migros, Carrefour ☐ BİM, A101, Şok ☐ Mahalle Bakkalı ☐ Diğer.....	
44. Dışarıda yemek yeme sıklığınız nedir?	☐ Haftada birkaç gün ☐ Haftada bir ☐ İki haftada bir ☐ Ayda bir ☐ Yılda bir iki kere	

		☐ Yılda bir ☐ Dışarıda yemek yemem	
45. Ev dekorasyonunuzda ya da kıyafetlerinizde belli bir tarzınızın olmasına dikkat eder misiniz?			
☐ Evet		☐ Hayır	
		☐ Bazen	
46. Mobilyalarınızı nereden alırsınız?		☐ Büyük bir zincir mağazadan (İstikbal, Bellona, Vivense...) ☐ Özel üretim yapan mağazalardan ☐ İnternette ☐ Ailemden kaldı ☐ İkinci el mağazalarından ☐ Diğer	
47. Mobilya ve eşyalarınızı değiştirme sıklığınız nedir?		☐ 1-5 yıl ☐ 6-10 yıl ☐ 10 yıl üzeri	
48. Mobilya ve eşya değiştirme sebepleriniz nedir?		☐ Yeni ürünlerin çıkması, modasının geçmesi ☐ İşlevini yitirmesi ☐ Diğer.....	
49. Hangi giyim markalarından sıklıkla alışveriş yaparsınız? (LC Waikiki, Koton, Vakko, İpekyol, The North Face vb.)			
50. Giysilerinizi en çok nereden alırsınız? (Tek seçenek belirtiniz).		☐ Pazardan ☐ Herhangi bir giyim mağazasından ☐ Outlet satış mağazalarından ☐ Marka mağazalardan ☐ Sınırlı sayıda üretim yapan butiklerden ☐ Diğer.....	
51. Ne tarz kıyafetler giymekten hoşlanırsınız?		☐ Klasik kesim/pahalı olmayan ama kaliteli ☐ Rahat/spor ☐ Sade ☐ Pahalı/markalı ☐ Dini vecibelere uygun	

	☐ Modaya uygun	☐ Gösterişli
	☐ Şık/tarzı olan	☐ Diğer
52. Evinize sıklıkla misafir gelir mi?	☐ Evet	☐ Hayır
53. Evinize gelen misafirlerinizle haremlik-selamlık mı oturursunuz?	☐ Evet	☐ Bazen sıklaşır
54. Estetik ameliyat, botoks vb. işlemler yaptırdınız mı?		
☐ Evet, yaptırdım	☐ Hayır, yaptırmadım	☐ Yaptırmayı düşünüyorum
55. Düğün yemeği organizasyonlarınızı nasıl yaptınız/yapmayı tercih edersiniz?	☐ Estetik ameliyat yaptırmam	
	☐ Haremlik-selamlık ☐ Erkek-kadın karışık ☐ Yapmayı tercih etmiyorum	
56. Düğününüzü nasıl yapmayı tercih ederdiniz?	57. (Evliyseniz) Düğününüzü nasıl yaptınız?	
☐ Yalnızca düğün yemeği organizasyonu ☐ Gece düğünü (eğlence ve yemek) ☐ Dini sohbetin yapıldığı bir etkinlik ☐ Düğün yapmam, yalnızca nikah ☐ Diğer	☐ Yalnızca düğün yemeği organizasyonu ☐ Gece düğünü (eğlence ve yemek) ☐ Dini sohbetin yapıldığı bir etkinlik ☐ Düğün yapmam, yalnızca nikah ☐ Diğer	